

Suffa Meclisleri

SİYER DERSLERİ

Muhammed Emin Yıldırım

SİYER YAYINLARI

2. BASKI

Neden Siyer Öğrenmeliyiz? (I)

﴿ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴾

"Andolsun, Allah'ın Resûlü'nde sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikreden kimseler için [mutlak manada] çok güzel örneklikler/rehberlikler vardır."

(Ahzab Sûresi, 33/21)

HİRA

- Kur'an ve Sünnet'e sarılınca neden dalalete sapılmaz?
- Peygamber yolu, gecesi gündüz kadar aydınlık bir yoldur? Neden böyledir?
- Peygamberimizin Allah tasavvuru hakkında neler söylenebilir?
- Kavramlar insan tasavvurunu şekillendiren en önemli unsurlardır. Neden?
- Siyer Sünnetin beyanı, Sünnet ise Kur'an'ın beyanıdır. Nasıl?

1. Ders

Neden Siyer Öğrenmeliyiz? (I)

Çoğulu *siyer* olan *siret* kelimesi, sözlükte "tavır ve hareket, hayat tarzı, tutulan yol, gidişat, tabiat, tedbir ve idare" anlamlarına gelir.[1] Kur'an-ı Kerim'de bir yerde Hz. Musa'nın asasının mucize eseri yılana dönüşmesi hadisesi anlatılırken kullanılır. Tâhâ Sûresi'nde denilir ki: "**(Allah) 'Ey Musa! Şimdi onu (asanı) yere at' dedi. Bunun üzerine onu yere attı; bir de ne görsün! O, hızla sıvışan bir yılan oluvermişti. 'Onu tut' dedi ve 'korkma!" Biz onu ilk haline/şekline döndüreceğiz."** [2] Ayette geçen, "سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى" **"Biz onu ilk haline/şekline döndüreceğiz."** cümlesinde سِيرَة /siret, "hal, şekil, vaziyet" anlamlarında kullanılmıştır.

Hadislerde ise yine sözlük anlamlarına uygun bir şekilde, "tedbir, tavır ve hareket tarzı" manalarında kullanılmıştır. Mesela, Hicretin 6. yılında Hz. Peygamber (sas) *Devmetü'l-Cendel* Serriyye'si için Abdurrahman b. Avf'ı komutan tayin ettiğinde ona şöyle buyurmuştu: ***"Ey Avf'ın Oğlu! Onu (sancağı) al! Hepiniz Allah yolunda gaza edin ve Allah'a inanmayanlarla savaşın, bununla beraber ganimete hıyanet etmeyin, kimsenin uzuvlarını kesmeyin, çocukları öldürmeyin. Bu Allah'ın ahdidir ve aranızda bulunan Peygamberi'nin siretidir/ hareket tarzıdır."*** [3]

Sözlük anlamları böyle olan *siyer* kelimesi, ıstılahî olarak ise, "Hz. Peygamber'in (sas) doğumundan vefatına kadar hayat hikâyesini ve ter-

[1] el-Firûzâbâdi, *el-Kâmûsü'l-Muhit,* s. 528
[2] Tâhâ Sûresi, 20/19-21
[3] İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 4, s. 281

SUFFA mizanpajlar.indd 4 25.09.2013 00:17

cüme-i halini yani ahlakını, şemâilini, [4] delâilini,[5] mucizelerini, nesebini konu edinen ilmin adıdır." [6]

Bir Müslüman için Hz. Peygamber'in hayatına ve O'nun dünyasına ait her hatıranın çok mühim bir yeri vardır. Çünkü O (sas) en güzel örnek, en kâmil misal, en doğru rehberdir. Rabbimiz onlarca ayette, Resûlullah'a ittibânın/itaatin gerekliliğine ve önemine vurgu yapmış, O'nun (sas) rehberliği olmazsa dinin gerçek manada kemale eremeyeceğini belirtmiş, Efendimiz de, ***"Sarıldığımız müddetçe asla dalalete sapmayacağımız"*** iki büyük emanetten birinin Kur'an, diğerinin ise kendi sünneti olduğunu beyan etmiştir.[7]

Başka bir hadisinde Efendimiz (sas) miras olarak bıraktığı hayatının/sünnetinin değerini şöyle ifade etmiştir: ***"Allah'a yemin ederim ki, size gecesi gündüz kadar aydınlık, geniş ve takip edilecek bir yol bıraktım."*** [8] Gecesinin bile gündüz gibi aydınlık olduğu bu bereketli hayatı her yönü ile öğrenmek, anlamak ve kavramak her Müslüman'ın en önemli gayesi olmalıdır. Böyle olduğu için; "Neden Siyer Öğrenmeliyiz?" sorusu cevabı çok net bir şekilde ortada olan bir sorudur. Buna rağmen biz meselenin mahiyetini biraz olsun daha iyi öğrenme maksadı ile bu soruyu soruyor, ayet ve hadisler ışığında bulduğumuz cevapları da sizlerle paylaşıyoruz.

1. RABBİMİZ EMRETTİĞİ İÇİN

Eğer Rabbimiz gönderdiği vahyinde, Peygamberimizin en güzel örnek olduğunu söylüyorsa, [9] **"O, size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da uzak durun"** [10] diyerek, bizi o bereketli hayata

[4] *Şemâil:* Hz. Peygamber'in fizikî ve ahlakî özelliklerini ifade eden bir terimdir. Ayrıca bu konuda yazılmış eserlere de verilen bir isimdir.

[5] *Delâil:* Nübüvvet müessesesini ve özellikle Hz. Peygamber'in peygamberliğini ispatlamak için ortaya konan delillere denir. Bu konuda yazılmış eserlerde bu ad ile anılır.

[6] İsmail Hakkı İzmirli, *Siyer-i Celile-i Nebeviyye, Mukaddimât,* s. 10, 11;

[7] Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurdu: ***"Ey insanlar! Şüphesiz ben sizin aranızda iki değerli şey bırakmış bulunuyorum. Onlara sarıldığınız müddetçe asla sapmazsınız. Bunlar: Allah'ın kitabı ve Peygamberi'nin sünnetidir."*** Hâkim, *el-Müstedrek,* c.1, s.93

[8] İbn Mace, *Kitabü's-Sünne,* 5

[9] Ahzab Sûresi, 33/21

[10] Haşr Sûresi, 59/7

SUFFA mizanpajlar.indd 5 25.09.2013 00:17

yönlendiriyorsa, O'nun ahlakının muhteşem ve muazzam bir ahlak olduğunu,[11] Müslümanların da o ahlakı kuşanmaları gerektiği belirtiliyorsa ve daha nice ayette söz, dönüp dolaşıp Resûlullah'ın (sas) rehberliğine ve örnekliğine geliyorsa, bizzat Efendimiz de; ***"Haccınızın menasikini benden alınız"*** [12] veyahut ***"Beni nasıl namaz kılıyor görüyorsanız siz de öylece namaz kılınız"*** [13] buyuruyor ise, elbette O'nun hayatı iyice öğrenilmeli, attığı her adım, söylediği her söz, sessiz kalıp onayladığı her tavır, iyice kavranılmalı, böylece Rabbimizin bu manada bizden istediği sorumluluk yerine getirilmelidir.

2. Rabbimizi daha iyi, daha doğru ve daha kapsamlı anlamak ve tanımak için

İnsan, Allah'ı (c.c.) aklı ile bilebilir, ama sadece aklı ile tanıyamaz. Tanımak için sahih ve selim bilgilere ihtiyaç vardır. [14] Bu bilgilerin en sahihi, en doğrusu hiç şüphesiz Kur'an'dır. Kur'an içerisinde geçen başta Esmaü'l-Hüsna denilen Rabbimiz'in o güzel isimleri olmak üzere, Cenab-ı Hakk'ı anlatan, sıfat, vasıf ve hususiyetlere ait ifadeler, bu mesajları çok iyi anlayan biri tarafından beyan edilmeli, yani açıklanmalıdır. [15] Elbette ki bu tefsir ve tebyin görevi, böyle bir vazifesi olan Efendimiz'indir. O da bu işi hayatı boyunca hakkı ile yapmıştır. Hal böyle olunca, O'nun bereketli hayatı, doğru bir Allah tasavvuru oluşturmak içinde okunmalı, Resûlullah'ın (sas) Allah ile olan münasebetinin üzerinden, bu ilişkinin nasıl olması gerektiği iyice anlaşılmalıdır.

3. Kur'an'ın ne dediğini ve ne demek istediğini daha iyi anlamak için

Kur'an'ın ilk muhatabı olan Efendimiz (sas) onu insanlığa tebliğ ettiği gibi, onun nasıl yaşanacağını da öğretmiştir. Dolayısı ile o sadece *tebliğ* eden değil, hem *tebyin* eden, (açıklayan) hem *tezkiye* eden (arındıran)

[11] Kalem Sûresi, 68/4
[12] Nesâî, *Menasik*, 27
[13] Buhârî, *Ezân*, 18
[14] Hz. İbrahim'in arayış sürecini burada hatırlamalıyız. Bkz: En'âm Sûresi, 6/76-79
[15] **"İnsanlardan bazısı, bir bilgisi, bir rehberi ve aydınlatan bir kitabı olmadığı halde, Allah hakkında tartışmaya kalkar."** Hac Sûresi, 22/7

SUFFA mizanpajlar.indd 6 25.09.2013 00:17

hem de *ta'lim* edendir (öğretendir).[16] Hal böyle olunca Hz. Peygamber (sas), Kur'an'ın okunmasından tutun açıklanmasına, hayata nasıl taşınacağından tutun, hangi durumlarda neler yapılacağına dair her türlü izahatı yapmış ve bunları fiili olarak da göstermiştir. Bir de Efendimiz'in (sas) vahyin gölgesinde geçen 23 yıllık hayatının ayetlerle şekillendiği göz önünde tutulduğunda, inen her ayetin O'nun dünyasında nasıl karşılık bulduğu hatırlandığında, Kur'an-Siyer ilişkisi daha iyi anlaşılmış olur.

4. SİYERİN SAHİBİNİN DEĞER VE KIYMETİNİ DOĞRU BİR ŞEKİLDE KAVRAMAK İÇİN

Siyer denilen bu bereketli hayatın sahibi olan Efendimiz'in değer ve kıymeti, ancak onun hayatı doğru bir şekilde öğrenildiği zaman kavranılacaktır. Efendimiz'in (sas) 40 yaşına kadar olan pâk ve tahir hayatı, o günden sonra 23 yıl sürecek nübüvvet hayatı ve yaşanan binlerce hadise ne kadar doğru anlaşılırsa, o kadar bir beşer olarak Efendimiz'in nasıl bir mücadele verdiği anlaşılacak, bu da bir Müslüman için çok önemli olan, iman ettiği Peygamber'inin değer ve kıymetini hakkı ile takdir etmesini sağlayacaktır. O'nun (sas) bu din için nasıl bir mücadele verdiğini öğrenen ve nelere katlandığını, neleri yaptığını veya neleri yapmadığını tam anlamı ile kavrayan biri Efendimiz'e (sas) olan sevgisi daha da artacaktır. Batılı araştırmacılar bile [17] Efendimiz'in (sas) hayatını tarafsız bir gözle okuduklarında hayran kalıyorlarsa, bir Müslümanın hayran kalmaması mümkün müdür? Bundan dolayı Siyer, Efendimiz'in değer ve kıymetinin doğru anlaşılması ve kavranmasının önemli etkenlerinden biridir.

5. İSLAM'IN, İMANIN, İHSANIN VE İHLÂSIN DEĞER VE KIYMETİNİ ÖĞRENMEK İÇİN

Kavramlar insan tasavvurunu şekillendiren en önemli unsurlardır.

[16] **"Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik."** Bakara Sûresi, 2/151

[17] *"İnsanlığın sorunlarının üst üste yığılarak neredeyse çözülmez bir noktaya ulaştığı günümüzde Hz. Muhammed'e (sas) her zamankinden daha fazla muhtacız. Eğer O aramızda olsaydı, bütün bu sorunları, oturup bir kahve içme rahatlığı içinde çözerdi..."* George Bernard Shaw (Nobel Ödüllü İrlandalı Oyun Yazarı)

SUFFA mizanpajlar.indd 7 25.09.2013 00:17

Bunlara yüklenen anlamlar doğru ise tasavvur doğru olacak, eksik ve hatalı ise elbette yanlış olacaktır. Bize bilmediğimiz binlerce hakikati beyan eden Efendimiz, özellikle kavramların doğru anlaşılması yönünde çok önemli izahlarda bulunmuş ve bizzat uygulamaları ile de bunu göstermiştir**.** Mesela Cibril hadisi diye bilinen meşhur rivayette [18] bize, İslam'ın, imanın, ihsanın değer ve kıymetini başka bir açıklamaya ihtiyaç bırakmayacak şekilde öğretmiştir. Bu manada Siyer-i Nebi'nin her sayfası bu tarz örneklerle doludur. Dolayısı ile siyeri öğrenmek, bir manada kulluk kodları sayılan kavramları gerçek anlamlarıyla da öğrenmektir.

6. Hadisi, sünneti ve tarihi doğru bir şekilde anlamak için

Siyer bilgisi nasıl Kur'an'ı daha iyi anlamamıza katkı sağlıyorsa, hadis, sünnet ve tarihi de doğru bir şekilde anlamamıza yardımcı olan en önemli verilerden biridir. Çünkü *Siyer Sünnetin beyanı, Sünnet ise Kur'an'ın beyanıdır.* Ayetlerin nüzûl sebeplerini bilmek, o ayetlerin bağlamına vakıf olmak anlamına geldiği gibi, Asr-ı Saadet'te cereyan eden herhangi bir hadisenin ortaya çıkış sebebine vâkıf olmak da işin bağlamını kavramaya vesile olacaktır. Sözün anlamı, sözün bağlamı ile birebir bağlantılı olduğu için,

[18] Abdullah b. Ömer'in, (ra) babası Hz. Ömer'den naklettiği bu hadis şöyledir: "Bir gün Resûlullah'ın (sas) yanında bulunduğumuz sırada aniden yanımıza, elbisesi bembeyaz, saçı simsiyah bir zat çıkageldi. Üzerinde yolculuk eseri görülmüyor, bizden de kendisini kimse tanımıyordu. Doğruca Hz. Peygamber'in (sas) yanına gitti, orada oturdu ve dizlerini onun dizlerine dayadı. Ellerini de uylukları üzerine koydu. Ve: "Ey Muhammed! Bana İslâm'ın ne olduğunu söyle" dedi. Resûlullah: "İslâm; Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Resulü olduğuna şehadet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve gücün yeterse Beyt'i hac etmendir" buyurdu. O zat: "Doğru söyledin" dedi. Babam dedi ki: "Biz buna hayret ettik. Zira hem soruyor, hem de tasdik ediyordu." "Bana imandan haber ver" dedi. Resûlullah: "Allah'a, meleklerine kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe inanman, bir de kadere, hayrına şerrine inanmandır" buyurdu. O zât yine: "Doğru söyledin" dedi. Bu sefer: "Bana ihsandan haber ver" dedi. Resûlullah: "Allah'a O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Çünkü her ne kadar sen onu görmüyorsan da, o seni muhakkak görür" buyurdu. O zat: "Bana kıyametten haber ver" dedi. Resûlullah: "Bu meselede kendisine sorulan, sorandan daha çok bilgi sahibi değildir" buyurdular. "O halde bana alâmetlerinden haber ver" dedi. Peygamber (sas): "Câriyenin kendi sahibesini doğurması ve yalın ayak, çıplak, yoksul koyun çobanlarının bina yapmakta birbirleriyle yarış ettiklerini görmendir" buyurdu. Babam dedi ki: "Bundan sonra o zat gitti. Ben bir süre bekledim. Sonunda Allah Resûlü bana: "Ey Ömer! O soruları soran zatın kim olduğunu biliyor musun?" dedi. "Allah ve Rasûlü daha iyi bilir" dedim. "O Cibrîl'di. Size dininizi öğretmeye gelmişti" buyurdular. (Buhârî, *İman*, 1; Müslim, *İman*, 1)

SUFFA mizanpajlar.indd 8 25.09.2013 00:17

anlam-bağlam ilişkisini iyice kavrama adına siyere müracaat bir zorunluluktur. Bu önemli husus terk edildiği zaman ciddi anlam kaymalarına sebep olmakta, nice önemli mesaj ya yanlış anlaşılmakta veyahut hiç anlaşılmamaktadır. Hal böyle olunca, Kur'an'ın ve Sünnet'in neşet ettiği zemin olan Siyer'in öğrenilmesinin ehemmiyeti daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

7. İdeal bir insan olmanın ve ideal bir mümin olmanın yollarını öğrenmek için

İdeal bir insan ve ideal bir mümin olabilmek için Allah'ın birleştirmesini emrettiği bağları/ilişkileri koparmamak[19] ve bu bağları istenilen düzeyde hayatta tesis etmek gerekir. Bu bağları şöyle sıralayabiliriz:

- İnsanın kendi nefsi ile olan bağı
- İnsanın Allah ile olan bağı
- İnsanın başka insanlarla olan bağı
- İnsanın eşya ve evren ile olan bağı [20]

İnsanlık ailesinin en kâmil hali olan Efendimiz (sas) bu bağların hayatta nasıl tesis edileceğine dair en güzel örnekleri ortaya koymuştur. Bu örnekliği kavramak adına O'nun hayatı iyice öğrenilmeli, özellikle Siyer'in sayfaları bu bakış açısıyla da okunmalıdır.

8. Her zamanın, her mekânın ve her olayın karşısında en doğru kametin/duruşun ne olduğunu öğrenmek için

Zamanlar, mekânlar ve olaylar değişince insan, bunlara uygun en doğru duruşların ne olduğu konusunda ciddi bir sıkıntıya düşmektedir. Nerede sükût edileceğini, nerede konuşulacağını, ne zaman yumuşak, ne zaman sert olunacağını, kime karşı tevazu, kime karşı izzetle durulacağını kestiremeyebiliyor. Gerçekten insanın en fazla zorlandığı mesele, doğru

[19] **"Onlar, Allah'a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozan, Allah'ın korunmasını emrettiği bağları koparan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimselerdir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir."** Bakara Sûresi, 2/ 27

[20] Daha geniş bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *İnsani İlişkilerde İlahî Ölçü,* s. 27-166

SUFFA mizanpajlar.indd 9 25.09.2013 00:17

işi, doğru tavrı, doğru zamanda ve zeminde yapabilmesidir. İşte Efendimiz (sas) bu alanın da tartışılmaz en ideal örneği ve modelidir. Siyer'in sayfaları içerisinde yer alan binlerce bilgi, bizlere doğru duruş adına çok önemli örneklikler sunmaktadır. Bundan dolayı da siyer bir yönü ile müminin hareket tarzını/stratejisini belirleme adına mühim bir kaynaktır.

9. Efendimiz'i (sas) hakkı ile sevebilmek ve hakkı ile O'na ittiba edebilmek için

Bir Müslüman için Hz. Peygamber'i (sas) sevmek sadece vefanın ve heyecanın duygusal bir konusu değil, aynı zamanda imanın bir konusudur. Çünkü Rabbimiz, Peygamberi sevmeyi imanın kemal şartı olarak belirlemiş,[21] Efendimiz de (sas) kutlu sözlerinde bunu beyan etmiştir.[22] O'nu gerçek manada sevebilmek, ancak tanımak ile mümkündür. Çünkü muhabbet ancak marifet ile sağlanır. "Ne kadar tanırsan, o kadar sevebilirsin" ilkesi ile sevmenin şartı tanımaktan geçmektedir. Tanımanın yolu ise O'nun pâk hayatını iyice öğrenmekten geçmektedir. O hayatı biraz olsun anlayan kişi, bir sevgi ahlakına dair çok önemli mesajlar öğrenecek ve Hz. Peygamber'i (sas) nasıl sevmeliyiz? sorusuna cevaplar bulacaktır. Sahi, nasıl sevmeliyiz?

- Hiçbir şeyi O'nun kadar sevmemekle
- Hayatın her anında ve her alanında O'nu tartışılmaz rehber edinmekle
- O'nun verdiği hükümlere tam anlamı ile teslim olmakla

[21] **"De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihattan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah, fasık topluluğu doğru yola erdirmez."** (Tevbe Sûresi, 9/24) Büyük müfessir İmam Kurtubî bu ayetin tefsirinde şöyle bir ifade kullanır: *"Bu ayet, Allah'ı ve elçisini sevmenin farz olduğuna delildir ve bu konuda hiçbir görüş ayrılığı yoktur. Ayrıca bu sevgi, her sevgi ve sevgiliden önce gelir."* Bkz: İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an,* c. 8, s. 165. Ayrıca bu konuda şu ayette unutulmamalıdır: **"Peygamber, müminlere kendi canlarından daha önceliklidir. Onun eşleri de müminlerin anneleridir."** Ahzab Sûresi, 33/6

[22] ***"Sizden biriniz, ben kendisine babasından, çocuklarından ve bütün insanlardan daha sevimli/sevgili olmadığım müddetçe tam anlamıyla iman etmiş olamaz."*** Buhari, *İman,* 2; Müslim, *İman,* 69; Nesâî, *İman,* 114

SUFFA mizanpajlar.indd 10 25.09.2013 00:17

- Sadece akıl ile değil; hem akıl hem kalp ile ama özellikle kalp ile
- O'nun adımının önüne adım, sesinin üzerine ses yükseltmemekle
- O'nu sadece tatlı bir hatıraya dönüştürmeden, O'nunla canlı bir bağ kurmakla
- Her şeyi ile ama her şeyi ile O'nu razı ve memnun etmekle [23]

10. Hz. Peygamber (sas) gibi terbiye olmak ve O'nun gibi terbiye etmek için

Efendimiz (sas) buyurmuşlardı ki: ***"Eddebeni Rabbi fe ahsene te'dibi/Beni Rabbim terbiye etti ve terbiyemi en güzel şekilde düzenledi."*** [24]

Bundan dolayı Hz. Muhammed (sas) dediğimiz zaman; mürebbisi Allah olan bir beşer sultanı demiş oluruz. O, (sas) doğumundan peygamber olacağı güne kadar gözetim altında olan sonra peygamber olarak kavmine gönderilen, o günden sonra da vahyin gölgesinde ayet ayet şahsiyeti inşa edilen birisidir. Dolayısı ile Efendimiz'in (sas) mutahhar hayatı bir yönü ile "Kur'an insanı nasıl inşa eder?" sorusuna cevaptır. Siyer'den bu önemli bilgiyi öğrendiğimizde hem Hz. Peygamber gibi inşa olmak hem de elimizin altındaki insanları Kur'an'la inşa etmek noktasında çok önemli usûl ve yöntemler elde etmiş oluruz. Özellikle inen ayetlere Efendimiz'in verdiği ilk karşılıklar, o ayetleri Sahabe'ye ulaştırdığında onların söyledikleri ve sonrasındaki ayetleri yaşama tatbik adına ortaya koydukları gayretleri Kur'an'la inşa olunma konusunda mühim mesajlar taşımaktadır. 23 yıllık süreç bu bakış açısı ile gözden geçirildiğinde, terbiye muhtevası ve yöntemine (eğitim bilimine/pedagojiye) dair nebevî ölçüler tespit edilecek, bu ölçülerle de hayatlar yeniden düzenlenecektir.

[23] Daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'i Sahabe Gibi Sevmek,* s. 41-51
[24] Süyûtî, *Câmiu's-Sağîr,* c.1, s. 12; el-Muttakî, *Kenzü'l-Ummal,* c.11, s. 406

SUFFA mizanpajlar.indd 11 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- *Üsve-i Hasene* ifadesi neyi ifade etmektedir?
- Peygamberimizin aslî görevlerinden olan tebliğ, tebyin, ta'lim ve tezkiye ne demektir?
- *"Doğru işi, doğru zamanda yapmak"* ne anlama gelmektedir?
- *"Muhabbet, ancak marifet ile kazanılır."* Nasıl?
- Kur'an ile inşa olmanın ilkeleri nelerdir?

SUFFA

- Peygamberinin hayatını iyice öğren ki, O'nu gerçek manada tanıyabilesin.
- Peygamberini hakkı ile tanı ki, O'nu gerçek manada rehber edinebilesin.
- Peygamberini gerçek manada rehber edin ki, Selam yurduna doğru yürüyebilesin.
- Peygamberini Sahâbe gibi sev ki, yaşadığın çağın sahâbîsi olabilesin.
- Peygamberinin terbiye sistemini iyice kavra ki; O'nun gibi terbiye olasın ve terbiye edebilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 12 25.09.2013 00:17

Neden Siyer Öğrenmeliyiz? (II)

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

"(Resûlüm!) De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki; Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.' Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir."

(Âl-i İmrân Sûresi, 3/31)

HİRA

- *Meşru bir hedefe, ancak meşru yollarla gidilir.* Nasıl?
- *Haklı olmak kadar, haklı kalmakta mühimdir.* Neden?
- *Hedefe ulaşmak için emel ve fedakârlık olmazsa olmaz kavramlardır.* Niçin?
- *Darılma yok, dayanma var!* Nasıl?
- *Seven sevdiğinin sevdiklerini de sever!* Niçin?

2. Ders

Neden Siyer Öğrenmeliyiz? (II)

11. Rabbanî ve Nebevî yolun yöntem ve gerekliliğini öğrenmek için

Emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker/İyiliği emretmek, kötülükten ise sakındırmak ya da tebliğ ve davet etmek bir Müslüman'a Kur'an'ın [1] ve Hadislerin [2] yüklediği en önemli vazifedir. Bu vazifeyi yerine getirirken meşru vasıtaları kullanmak gerekir. Çünkü meşru bir hedefe, ancak meşru yollarla gidilir. Ayrıca Hz. Ali'nin dediği gibi: *"Haklı olmak kadar, haklı kalmakta mühimdir."* Haklı kalmak ve hakka yaraşır biçimde yürümek tüm Risalet davasının müntesiplerinin olmazsa olmazıdır. İşte Siyer bize Rabbani yolu gösterdiği gibi, bu yolda nasıl yürüneceğini de öğretir. Nereden başlayıp, nasıl devam edip, nereye varacağını, yani tüm hayatın menhecini/yöntemini ortaya koyar. Son güne kadar bu alanda değişmez ilkelerin neler olduğunu ve nasıl uygulanması gerektiğini belletir. Böyle olduğu için de nebevî hareket metodu dediğimiz, Resûlullah'ın tebliğ ve davet meselesindeki örnekliğini gözler önüne serer.

12. Nebevî yolda ahlakın ne kadar önemli ve vazgeçilmez olduğunu öğrenmek için

"Muhakkak ki Sen muhteşem ve muazzam bir ahlak üzeresin."[3] diyerek Kur'an, Efendimiz'in (sas) ahlakını övmüş, Aişe annemiz de bir

[1] **"İçinizden, insanları hayra çağıracak iyiliği emredip kötülükten alıkoyacak bir topluluk bulunsun..."** Âl-i İmrân Sûresi, 3/104

[2] ***"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ya iyiliği emreder kötülüğe engel olursunuz, ya da Allah, yakında umumi bir bela verir. O zaman dua edersiniz, fakat duanız kabul olmaz."*** Tirmizi, *Fiten,* 9

[3] Kalem Sûresi, 68/4

SUFFA mizanpajlar.indd 14 25.09.2013 00:17

soru üzerine, *"O'nun ahlakı Kur'an'dı"* [4] diyerek, ahlakını şekillendiren en önemli etkenin vahiy olduğunu beyan etmişti. Efendimiz'in (sas) mübarek hayatının her satırı, bu muhteşem ahlakın örnekleri ile doludur. Kulluk yolunda ahlakın ne kadar önemli ve gerekli olduğunu, o hayatı biraz okumaya başlayan birinin hemen itiraf edeceği bir meseledir. Dolayısıyla Siyer-i Nebi, Nebevî yolun en büyük azığı olan ahlakın ta'limi konusunda çok önemli şeyler söylemekte, bu alanda başka hiçbir şeye ihtiyaç bırakmayacak düzeyde ilkeler ortaya koymaktadır. Bu gözle Siyer'i okuduğunuzda anne-babaya itaat ve ihsan ahlakından, ticaret ve iş ahlakına; ta'lim ve terbiye ahlakından, yokluk ve fakirlik ahlakına; davet ve tebliğ ahlakından, yol ve yolculuk ahlakına; galibiyet ve başarı ahlakından, mağlubiyet ve başarısızlık ahlakına; muhalefet ve iktidar ahlakından, barış ve antlaşmalara sadakat ahlakına... kısacası hayatın her alanında o eşsiz ahlakın örnekleri görünür.

13. İnsanın en büyük problemlerinden biri olan değerler sıralamasının, en doğru halinin ne olduğunu öğrenmek için

Zamanımızın en büyük sorunlarından biri hiç şüphesiz değerler sıralamasının doğru tanzim edilememesidir. Herkes etrafında olan birçok şeye, bir şekilde değerler yüklüyor, kıymet biçiyor. Burada en önemli olan husus kuşkusuz bir şeye Allah'ın ne kadar değer verdiği/biçtiğidir? Peki, biz Allah'ın biçtiği değerlerin neler olduğunu nereden öğreneceğiz? Elbette ki Efendimiz'in hayatından, o hayat Allah'ın gözetiminde bir hayat olduğu, dünya-ahiret dengesi orada en doğru bir şekilde tesis edildiği ve Efendimiz'in hayatında olan değerler sıralaması, Allah'ın razı ve memnun olduğu bir sıralama olduğu için, bu meselenin öğrenileceği yegâne adreste orası olacaktır. Dolayısıyla o hayatı öğrendikçe biz değerler sıralamasını en doğru şeklide düzenleyecek ve bir değerler kargaşasına meydan vermeyeceğiz.

[4] Müslim, *Misafirin,* 139

SUFFA mizanpajlar.indd 15 25.09.2013 00:17

14. Büyük hedeflerin büyük emellerle, büyük emellerin ancak büyük fedakârlıklarla kazanıldığını öğrenmek için

Siyer bize böyle bir hakikati de öğretir. Büyük davaların büyük emellerle, büyük emellerin ise ancak o uğurda ortaya konacak büyük fedakârlıklarla kazanılacağını yüzlerce örnekle gösterir. Efendimiz'in (sas) ve O'nun mübarek ellerinde yetişen Sahabe-i Kiram'ın bu din için neler çektiklerini öğrenen, nasıl yirmi üç yıl boyunca sıkıntıların hiç azalmadığını bilen, halifeler döneminde bile bu sıkıntıların katlanarak devam ettiğini anlayan biri, hedef, emel ve fedakârlık noktasında çok önemli ilkeler öğrenecek ve yaşadığı bu zemini öğrendiği o ilkeler çerçevesinde şekillendirmeye çalışacak, darılmaya, sıkılmaya, tembellik göstermeye, bahaneler üretmeye hakkının olmadığını öğrenecek ve *"darılma yok, dayanma var"* diyerek, kulluk yolunda yürümeye çalışacaktır.

15. Risalet davasının mesajlarının nasıl büyük bir potansiyel ihtiva ettiğinin farkına varmak için

Bugün ne yazık ki, Ümmet-i Muhammed olarak bizler, elimizdeki sermayenin değerini düşmanlarımız kadar bilmiyoruz. İslam'ın, Kur'an'ın insanı değiştirme ve geliştirme potansiyelinin gücüne tam anlamı ile vakıf değiliz. Burada üzerinde düşünmemiz gereken bir nokta var: İslam Dünyası darmadağın bir halde olmasına rağmen, iktisadi, siyasi ve askeri alanlarda ciddi sıkıntılar yaşamasına rağmen neden dünyayı yöneten güçler küresel tehdit olarak Müslümanları ilan etmiş durumdadırlar? Acaba onlar, Müslümanlardan mı, yoksa İslam'dan mı korkuyorlar? Acaba, Müslümanlardan mı, yoksa onların ellerinde olan ama Müslümanların kendilerinin bunun farkında olmadıkları sermayeden dolayı mı telaşlanıyorlar? Bu üzerinde durulması gereken bir husustur.

Ne yazık ki, bizler tam anlamı ile işin bidayetinde Efendimiz'in (sas) nasıl bir dünyada mücadele verdiğini, muhataplarının kimler olduğunu ve onların kendilerine yapılan tebliğe karşı ilk tavırlarının neler olduğunu tam anlamı ile kavrayamamışız. Peygamberimizin nasıl diri diri kız

SUFFA mizanpajlar.indd 16 25.09.2013 00:17

çocuklarını toprağa gömen, yol kesip her türlü sınırı aşan işleri yapan, ahlaki anlamda en dip seviyelerde olan bir topluluktan; melekleri bile kendilerine hayran bırakan bir cemaat oluşturduğunu örnekleri ile gören biri, İslam'ın özünde barındırdığı potansiyelin değerini fark edecek, *tarihte bir kez olan bir kez daha olur* ilkesi ile yeniden tarih yazmanın yollarını zorlayacaktır. İslam'ın bu potansiyeli ilk günki gibi taptaze ortada durmaktadır. Bu iddianın ispatı ön yargısız bir şekilde İslam'ı öğrenmeye çalışan binlerce insanın iman ile neticelenen yolculuklarıdır. İslam, halen insanı değiştiren ve dönüştüren bir güce sahiptir. Bu gücün farkına varmak ve bunu doğru bir usûl ve üslup ile değerlendirmek, ancak Siyer'in doğru bir şekilde ta'lim edilmesi ile mümkündür.

16. Ümitlerin bir kez daha yeşermesini sağlamak için

Müslümanlar olarak bazen mevcut hale takılarak ümitsizliğe kapılabiliyor, iki milyara yakın İslam Dünyası'nın bu derbeder hali karşısında: *"Acaba bu halden kurtulmak mümkün mü? Acaba bir gün yine ayağa kalkabilir miyiz?"* deniliyor. Görünürde zor olan ve her geçen gün daha da zorlaşan bu tablo, ister istemez insanı etkiliyor ve ümit noktasında dengeler menfi manada sarsılıyor. Ama insan Efendimiz'in (sas) hayatını okuyunca, Sahâbe'den bazı isimler üzerinde biraz durunca, onların çok daha ağır şartlar altında kalmalarına rağmen nasıl ümitlerini kaybetmediklerini ve hep ilk günün heyecanı içerisinde yaşadıklarını görüyor. 92 yaşlarında Ebû Eyyüb el-Ensarî'nin *İstanbul* surlarına dayanması, 86 yaşlarında Ümmü Haram validemizin bineğinin üzerinde zor durmasına rağmen ta *Kıbrıs* adasına gitmesi, insanın ayağına derman, gönlüne heyecan, ümitlerin bir kez daha yeşermesine vesile oluyor. Bir de Haçlı saldırılarının İslam Dünyası'nı kasıp kavurduğu günlerde, *Kudüs*'ün işgal edilip, Mescid-i Aksa'nın kiliseye çevrildiği zamanlarda şarkın en sevgili sultanı olan Selahaddin-i Eyyübî'nin de (v. 589/1193) hâkim olduğu topraklarda Hz. Peygamber'in hayatını ve mevlidini okutarak, Müslümanları dirilttiğini hatırlarsak, ümitlerin bir kez daha yeşermesinde Siyer'in önemini daha iyi kavramış oluyoruz.

SUFFA mizanpajlar.indd 17 25.09.2013 00:17

17. Geçmişten ilham alarak, bugünü ihya, yarını inşa etmenin yollarını öğrenmek için

İslam medeniyetinin kadim bir geçmişi olduğu için, Müslümanlar geleceklerini inşa etme adına her daim geçmişlerine müracaat etmek zorundadırlar. Asr-ı Saadet dediğimiz bu büyük medeniyetin neşet ettiği zaman dilimi tüm Müslümanların aslî kökleridir. Böyle olduğu için Müslümanlar *istikbalimiz köklerimizdedir* deyip, kökleri ile olan bağı canlı tutmalı ve her daim ilhamlarını oradan almalıdırlar. Oraya yaslanmadan bir şeyler olmayacağını çok iyi fark etmelidirler. Çünkü bahse konu olan İslam ise, neşet ettiği ve en doğru bir şekilde yaşandığı dönem, tüm Müslümanlar için varılması hedeflenen bir gaye olmalıdır. Hal böyle olunca, Asr-ı Saadet'e çağrı aslında geçmişe, nostaljiye bir çağrı değil; geleceğe, istikbale bir çağrıdır. Yaşanan zemini ihya etmeye, geleceği ise inşa etmeye bir çağrıdır. Bu hiçbir zaman unutulmamalı ve Siyer-i Nebi'nin gelecek inşasındaki etkisi her an hatırda tutulmalıdır.

18. Dünyayı dönüştürecek imkânların ilkelerini öğrendiğimiz gibi, ahiretin mamur edilmesinin yollarını da öğrenmek için

Peygamberlerin beş temel gönderiliş gayesi vardır. Bunlar;

1- Kulluk[5]

2- Tebliğ[6]

3- Güzel örnek[7]

4- İtiraz kapılarını kapatmak[8]

5- Dünya-ahiret dengesini göstermek[9]

[5] **"Andolsun Biz her ümmete, 'Allah'a ibâdet edin, putlara tapmaktan sakının' diye bir peygamber gönderdik."** Nahl Sûresi, 16/36

[6] **"(O Peygamberler), Allah'ın gönderdiği vahyi tebliğ ederler. Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka hiç kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter."** Ahzab Sûresi, 33/39

[7] **"İbrahim ve onunla beraber olanlarda sizin için uyulacak güzel bir örneklik vardır..."** Mümtehine Sûresi, 60/4

[8] **"(Bunları) müjdeci ve uyarıcı elçiler olarak (gönderdik) ki, elçiler geldikten sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri kalmasın. Allah üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir."** Nisa Sûresi, 4/165

[9] **"İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah, peygamberleri, müjdeciler ve uyarıcılar olarak**

SUFFA mizanpajlar.indd 18 25.09.2013 00:17

Bu beş gayeden sonuncusu bizim dikkat çekeceğimiz gayedir. Rabbimiz Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez."** [10] Ayette ifade edilen, *"hem Allah yolunda olmak, hem de dünyadan nasibi unutmamak"* ancak fiili örneklikle anlaşılacak bir durumdur. Çünkü sadece ayetleri okuduğunuz zaman bu dengeyi sağlıklı bir şekilde kurmak pek mümkün olmuyor. İster istemez denge sarsılıyor, bazen ahirete doğru, ama çoğu zaman dünyaya doğru bir meyil gerçekleşiyor. Sahâbe'nin de çok zorlandığı bir alan olan dünya-ahiret dengesi ancak Hz. Peygamber'in fiilî rehberliği ile çözüme kavuşacak bir durumdur.

Mesela bu dengeyi ahiret yönüne doğru kaydıran Sahâbe efendilerimizden biriydi Osman b. Maz'ûn… Bir gün hanımı Havle bint Hâkim, Allah Rasûlü'nün evine misafir olur. Üstü başı perişan bir haldedir. Kureyş kadınlarının önde gelenlerinden birisi olan Havle'nin o anki durumuna Efendimiz'in eşleri olan annelerimiz üzülürler. Neden bu halde olduğunu sorduklarında, Havle halini şöyle anlatır: "Benim eşim gecelerini namazla, ibadetle geçiriyor, gündüzleri ise oruç tutuyor. Böyle olunca da benimle ilgilenmiyor." Eşinin ilgisizliği sebebiyle kendisini ihmal ettiğini söyleyen Hz. Havle'nin şikâyeti Efendimiz'e haber verilir. Allah Rasûlü hemen Osman b. Maz'ûn'un yanına gider ve sorar: ***"Ey Osman! Ben senin için güzel bir örnek değil miyim?"*** Bu soru karşısında sarsılan o büyük Sahâbî: "Anam babam Sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Bu sorunun sebebi nedir?" diye sorar. Efendimiz buyururlar ki: ***"Duydum ki, sen gündüzleri hep oruç tutuyor, geceleri de hep namaz kılıyormuşsun, öyle mi?"*** Osman b. Maz'ûn: "Evet, Ya Resûlullah!" dedi. Efendimiz: ***"Böyle yapma! Gözlerinin senin üzerinde hakkı vardır. Bedeninin senin üzerinde hakkı vardır. Ailenin senin üzerinde hakkı vardır. Namaz kıl ama sonra uyu. Oruç***

gönderdi; onlarla beraber anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükmetmek üzere, içinde gerçekleri taşıyan Kitab'ı indirdi…" Bakara Sûresi, 2/213

[10] Kasas Sûresi, 28/77

SUFFA mizanpajlar.indd 19 25.09.2013 00:17

tut ama bazen de tutma." Efendimiz'in bu ikazından birkaç gün sonra Havle bint Hâkim yine Hücre-i Saadet'e misafir olur. En güzel elbiselerini giymiş, güzel kokular sürmüş, âdeta yeni gelinler gibi süslenmiştir. Allah Resûlü'nün tavsiyeleri hemen hayata geçirilmiştir.[11]

Efendimiz'in bu manada herhangi bir sıkıntı gördüğünde; "***Ben sizler için güzel bir örnek değil miyim?"***diyerek, rehberiyetini nazara vermesi önemlidir. İşte bizler O'nun o güzel hayatından bu alanda çok mühim örneklikler görmekteyiz.

19. SİYERİN SAHİBİ İLE ARAMIZDAKİ ZAMAN VE MEKÂN FARKLARINA ALDIRMADAN BERABER YAŞAMAK İÇİN

Hucurât Sûresi'nde Rabbimiz şöyle buyurur: **"İyi bilin ki, Allah'ın elçisi içinizdedir. Şayet o, birçok işlerde size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır."** [12] Bu ayet Sahâbe'ye nazil olduğu zaman, o son vahyin ilk muhatapları olan bahtiyarlar topluluğu Efendimiz ile beraberdiler. Her an O'nun (sas) sesini ve sedasını duyuyor, bizzat O'nun direktifleri ile kulluk yolunda yürüyorlardı. Efendimiz (sas) bu dünyadan, öte âleme göçünce hâşâ bu ayet havada kalmadı, bilakis o bahtiyarlığı kaçıranlar için bir müjdeye dönüştü. Bu müjde şu idi: *"Eğer, Hz. Peygamber'in getirdiklerini öğrenir, anlar ve bunları kavrarsanız, aradan on dört asır geçmiş olsa bile O'nunla beraber aynı zemini paylaşıyor ve aynı havayı soluyor gibi, Peygamberle canlı bir bağ kurabilirsiniz."* Çünkü O (sas) dar-ı bekâya giderken, O'na nazil olan vahyi ve o vahyin pratik olarak hayattaki karşılığı olan sünneti, sarılıp da dalalete düşmememiz için bize emanet olarak bırakıp gitti. Kim bu değerli ve ağır emanetlere sarılır, gereğini yerine getirirse; yaşadığı zaman hangi zaman olursa olsun, yaşadığı zemin neresi olursa olsun, inşallah Hz. Peygamber ile berabermiş gibi olacaktır. Özellikle O'nun bereketli hayatı böyle okununca, sanki o günün dünyasındaymış

[11] Ahmed, *el-Müsned,* c. 6, s. 268; İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 3, s. 366
[12] Hucurât Sûresi, 49/7

SUFFA mizanpajlar.indd 20 25.09.2013 00:17

gibi hadiselerin içerisinde dâhil olununca istifade çok daha farklı olacak, o nebevî atmosferden daha da fazla istifade edilecektir.

20. SİYERİN SAHİBİ OLAN EFENDİMİZ'E YÜZLERCE VEFA BORCUMUZDAN HİÇ DEĞİLSE BİR KAÇINI ÖDEMEYEBİLMEK İÇİN

Peygamberimiz ile kurduğumuz bağın sadece vefa üzerinden olmaması gerektiğini daha önce belirtmiştik. Bizler, O'nunla (sas) imanî bir sorumluluk çerçevesinde iletişim kurmalıyız. Böyle olmasına rağmen, Efendimiz (sas) ile aramızda vefa adına da bir bağın olmasında hiçbir mahsur yoktur, bilakis olması gerekir. O'nun (sas) ümmetine karşı nasıl vefalı olduğunu hepimiz çok iyi biliyoruz. Yirmi üç yıl mübarek lisanından düşürmediği bir kelimedir: ***Ümmetî, ümmetî…*** [13]

Mekke'nin o zorlu günlerinde aklında ümmeti, hicret yollarında aklında ümmeti, *Bedir*'in meydanında aklında ümmeti, Uhud'un yamaçlarında kan-revan içerisinde olduğu zaman bile aklında ümmeti, *Hendek*'te açlıktan karnına iki taş bağladığı zaman bile aklında ümmeti, *Hudeybiye*'de düşmanın o ağır tavırlarına karşı sabrederken bile aklında ümmeti, Veda Haccı'nda attığı her adımda aklında ümmeti, *Arafat*'ta, *Müzdelife*'de saatler süren secdelerde aklında ve dilinde hep ümmeti, vefat edeceği anlarda Aişe annemizin göğsüne başını koyduğu zamanlarda bile aklında ümmeti, ümmeti …

Efendimiz (sas), bize karşı bu kadar vefalı ise; vefa, vefa ister. O vefaya, vefa ile karşılık verebilmek için, bir vefa ortaya koyulmalıdır. O ve dostları, sevdikleri iyice öğrenilmeli, düşmanları ve sevmedikleri tespit edilmeli; *"Seven sevdiğinin sevdiklerini de sever, sevmediklerinden de uzak durur"* ilkesi ile hareket etmelidir. Bunun içinde O'nun kutlu hayatı olan Siyer kifayet oranınca ta'lim edilmelidir. O vefa sultanına karşı ne yapsak tam anlamı ile borcumuzu ödemiş olamayız ama bu manada ortaya konacak olan gayret ve çaba Efendimiz'in (sas) memnun olmasının inşallah bir vesilesi olacaktır.

[13] Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Efendimiz'i Sahabe Gibi Sevmek,* s. 163-176

SUFFA mizanpajlar.indd 21 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- *"O'nun (sas) ahlakı Kur'an'dı"* sözünden ne anlamalıyız?
- *"Tarihte bir kez olan bir kez daha olur?"* Gerçekten olur mu?
- *İstikbalimiz köklerimizdedir!* Öyle mi? Nasıl?
- Düşmanlarımız Müslümanlardan mı, yoksa İslam'dan mı korkuyorlar?
- İman ettiğin Peygamberin: *"Ben sizler için güzel bir örnek değil miyim?"* diyor, O'nu örnek almak nasıl olur?

SUFFA

- Hedefin ve kullandığın vasıtaların meşru olsun ki, yürüdüğün yol nebevî yol olabilsin.
- Nebevî yolun azığı olan ahlakı istenilen düzeyde kuşan ki, yollarda takılıp kalmayasın.
- Değerler sıralamasını Peygamberine inşa ettir ki, hesap defterleri açıldığında mahcup olmayasın.
- İslam'ın ihtiva ettiği potansiyelin gücüne inan ki, farklı kapılarda başka şeyler aramayasın.
- Büyük şeyler elde etmek istiyorsan, elindeki küçük şeyleri feda et ki, o emeline kavuşabilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 22 25.09.2013 00:17

Nasıl Siyer Öğrenmeliyiz?

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا﴾

"Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı, Allah'ın izniyle davet eden bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olarak gönderdik."

(Ahzâb Sûresi, 33/45-46)

HİRA

- *"Vusulsüzlüğümüz usûlsüzlüğümüzdendir."* Neden?
- *Siyer Felsefesi, Siyer Fıkhı (Fıkhu's-Sîre), Siyer Hikemi veya Siyer İlkeleri* ifadelerinden neler anlaşılmalıdır?
- Kur'an'ın anlattığı Hz. Peygamber'i ne kadar tanıyoruz?
- Kur'an'a göre Peygamberimizin şahsiyetinin anahtar kavramları üzerinde neler söylenebilir?
- Kur'an, Hz. Peygamber'i nasıl yetiştirmiştir?

3. Ders

Nasıl Siyer Öğrenmeliyiz?

Neden Siyer Öğrenmeliyiz? sorusu işin ***amaç*** ve ***mahiyeti*** ile *Nasıl Siyer Öğrenmeliyiz?* sorusu ise işin ***usûl*** ve ***üslubu*** ile alakalıdır. Mesele *usûl* oldu mu iş daha da önem kazanıyor; çünkü *vusulsüzlüğümüz usûlu süzlüğümüzdendir.* Bugün bizim önümüzde duran İslam'ın o muazzam ilim mirasından hakkı ile istifade edememizin temelinde yatan en önemli sebep, tüm ilmî disiplinlerde bu çağın insanın aklını ikna, kalbini ise tatmin edecek ve eldeki mevcut birikimden hakkıyla istifade etmenin yollarını gösterecek usûl kitaplarından mahrum olmamızdır. Elbette bu konuda çok ciddi çalışmalar olduğu muhakkaktır;[1] ama yeterli olmadığı da işin şöyle ya da böyle içerisinde olanların malumudur. Usûl kitaplarıl mızdaki bu mahrumiyet, Efendimiz'in (sas) bereketli hayatını bizlere anlatan Siyer ilmi söz konusu olduğunda daha da kendini belli etmektedir. Ne yazık ki, şu an elimizde Siyer'in usûlüne dair yazılmış özgün eserler yok denecek kadar azdır.[2] Bunun en temel sebebi Siyer'in, İslam tarihi

[1] Tefsir, Hadis ve Kelam dallarında, usûl kitapları çokça hem Arapça, hem Türkçe olarak mevcuttur. Tarih ilminde de kısmî olarak var olduğunu söyleyebiliriz.

[2] İmaduddin Halil, *İslam'ın Tarih Yorumu, İslam Tarihi -Bir Yöntem Araştırması-, Öz, Şaban, İslam Tarihi Metedolojisi, Siyer'e Giriş.*

SUFFA mizanpajlar.indd 24 25.09.2013 00:17

boyunca bağımsız bir ilmi disiplin olarak değerlendirilmeyip; kısmen hadisin, kısmen ise tarihin içerisinde yer almasından dolayıdır. Ama bugün gelinen noktada Siyer ile aramıza giren mesafeler, ortaya çıkan iç ve dış etkenler bu büyük müktesebattan [3] istifademizi oldukça azaltmış durumdadır. Öyleyse yapılması gereken, tez elden ister buna *Siyer Usûlü* diyelim, ister buna *Siyer Felsefesi* diyelim, ister buna *Siyer Fıkhı/Fıkhu's-Sîre* diyelim, ister buna *Siyer Hikemi* veya *Siyer İlkeleri* diyelim fark etmez; yeniden bir usûl oluşturmamız şarttır.

Bu konuda ortaya konacak çabalara bir ön ayak olması temennisi ile oluşturduğumuz on bir temel ilkeyi sizlerle paylaşacağız. Her biri için sayfalarca açıklama yapmamız gereken bu ilkelerin detaylı açılımlarını başka bir çalışmaya havale ederek, özet bir halde Nasıl Siyer Öğrenmeliyiz? soruz suna cevap vermeye çalışacağız.

On bir temel ilke şunlardan oluşmaktadır:

1. Siyer'i Kur'an'ın hakemliğinde ve Kur'an'ın rehberliğinde öğrenmek zorundayız.
2. Siyer üzerinden Kur'an'ı, Kur'an üzerinden de siyeri okumalıyız.
3. Siyer-i Nebi'yi, Siyerü'l-Enbiya'dan ayırmadan öğrenmek zorundayız.
4. Siyer'i sadece bir *tarih* olarak değil, bugünü ve yarını anlatan önemli bir kaynak olarak okumalıyız.
5. Parçacı okuyuştan bütüncül okuyuşa geçerek, bütünü parçaya kurban etmemek zorundayız.

[3] Siyer Kaynakları dediğimiz alan oldukça zengin bir alandır. İlk dönemden itibaren yazılmaya başlanan eser sayısı, binlerle ifade edilmektedir. Arapça kaynak eserler böyle olduğu gibi, Türkçe eserler konusunda da gerek telif, gerekse tercüme eseler gün geçtikçe artmaktadır. Bu konuda *Siyer Kaynakları* üsta başlığı altında yazdığımız makalelerden istifade edilebilir. http://www.siyerarastirmalari.org; ayrıca, aynı başlık altında yapılan görüntülü dersten de faydalanılabilir: http://www.siyertv.com/994_003-siyer-kaynaklari.htm

SUFFA mizanpajlar.indd 25 25.09.2013 00:17

6. Siyer'i sadece satırlardan değil, olayların içerisine dâhil olarak okumalıyız.
7. Siyer'i kesinlikle sebep-sonuç ilişkisi bağlamında okumalı; sebebi sonuca, sonucu sebebe kurban etmemeliyiz.
8. Siyer'in cereyan ettiği zamanı, mekânı, kültürü, sosyal yapıyı ve o günün şartlarının oluşturduğu sos-psikolojik alt yapı dikkate alarak okumalı, bugünden hareket ederek o günü değil, o güne giderek o günü okumalıyız.
9. Siyer'i sadece Efendimiz'in yaşadığı hayatı ve ortamı anlama adına bir bilgi derlemesi şeklinde okumamalı, her gün yeniden ve bir kez daha keşfetmek için okumalıyız.
10. Siyer'in sahibi olan Efendimiz'in bu bereketli mirasını insanüstülüğü esasına dayanarak değil, model insan ilkesini öne çıkararak okumalıyız.
11. Siyer'i tek başına Efendimiz'in hayatından ziyade, o nübüvvet medresesinin yetiştirdiği talebeler olan Sahabî efendilerimizle irtibatlandırarak okumalıyız.

Bu ilkelerin birincisi ile başlayalım.

KUR'AN'DA HZ. PEYGAMBER (SAS)

Siyeri Kur'an'ın hakemliğinde ve Kur'an'ın rehberliğinde öğrenmek zorundayız.

Bu alanda en temel ilkemiz bu olmalıdır. Eğer Siyer, Kur'an'ın hakemliğinde ve onun mutlak manada rehberliğinde okunmaz ve öğrenilmezse her an yanlış yerlere kapılar açılabilir, ifrad ve tefride düşülebilir, gereksiz yere zihinler farklı noktalara kayabilir. Bu tarz yanlışlara düşmemek için en

SUFFA mizanpajlar.indd 26 25.09.2013 00:17

başta Siyerin aslî ve temel kaynağı olan Kur'an'ı Kerim üzerinden Efendimiz (sas) tanınmalıdır. O'nu âlemlere rahmet olarak gönderen Rabbimiz, elbette O'nu en iyi tanıyan otorite olarak, ihtiyaç duyulan tüm alanlarda, en doğru, en sade ve en kâmil şekilde peygamberini Kur'an'ında bize anlatmıştır.

Kur'an'ın bu manada anlattıklarını biz şöyle tasnif edebiliriz:

A- Peygamberimizin Allah (cc) katındaki değer ve kıymeti

Allah ile birlikte Resulûllah'a itaatin istenmesi,[4] O'nun herkesten ama herkesten daha çok sevilmesinin istenmesi, [5] varlık âlemine ilahî bir lütuf olarak gönderilmesi, [6] Allah'ın ona inanıp kendisine yardım etmeleri için diğer peygamberlerden misâk almış olması, [7] Allah'ın ve meleklerin kendisine salât eyledikleri ve müminlerinde O'nun her adını anışlarında salât ve selam getirmelerini istenmesi, [8] hayatının üzerine yemin edilmiş olması, (**le amruke**/hayatının hakkı için) [9] *Makâm-ı Mahmûd'un*/Övgüye layık bir makamın sahibi olması, [10] okuma, yazma bilmemesine rağmen vahye muhatap olması,[11] kesintisiz bir mükâfata nail olması, [12] şanının yüceltilmesi [13] ve daha neler, neler…

B- Peygamberimizin şahsiyetinin anahtar kavramları

Abd/Kul[14] ve *Beşer*/Ölümlü olması,[15] *Üsve-i Hasene*/En güzel [mut-

[4] Âl-i İmrân Sûresi, 3/32; Nisa Sûresi, 4/136
[5] Ahzab Sûresi, 33/6
[6] Âl-i İmrân Sûresi, 3/164
[7] Âl-i İmrân Sûresi, 3/81
[8] Ahzab Sûresi, 33/56
[9] Hicr Sûresi, 15/72
[10] İsra Sûresi, 17/79
[11] Ankebût Sûresi, 29/48
[12] Kalem Sûresi, 68/3
[13] İnşirah Sûresi, 94/4
[14] İsra Sûresi, 17/1
[15] Kehf Sûresi, 17/ 110; Enbiya Sûresi, 21/34

SUFFA mizanpajlar.indd 27 25.09.2013 00:17

lak manada] örnek olması, [16] *Rahmeten li'l-âlemin*/Âlemlere rahmet olması, [17] *Huluki'n-Azim*/Muhteşem ve muazzam bir ahlak üzere olması, [18] *Hateme'n-Nebiyyîn*/Peygamberlik silsilesinin sonuncusu, son mührü olması,[19] hem *Nebî,*[20] hem *Resul* olması, [21] *Kerim*/Cömert ve şerefli bir elçi olması, [22] *Şahid*/ Hayata ve ahirete şahitlik edecek olması, [23] *Mübeşşir*/Müjdeleyen olması, [24] *Nezîr*/ Uyaran, korkutan olması, [25] *Sirace'n-Münir*/ aydınlatan bir kandil olması,[26] *Raûf*/ Şefkatli ve *Rahim*/Merhametli olması [27] ve daha niceleri …

C- Peygamberimizin görevleri, yetkileri, sorumlulukları ve bunların sınırları

Verilen vahye *ittiba*/uyması ve onu alması, [28] aldığı o vahyi açık ve net olarak muhataplarına *tebliğ* etmesi, [29] insanları Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğüt ile *davet* etmesi, [30] insanlara, inen vahyi *tebyin* etmesi/açıklaması,[31] onu *ta'lim* etmesi/hem fikri ve hem de fiili olarak öğretmesi, [32] dile getirdiği mesajlarla insanları *tezkiye* etmesi/arındırması, temizlemesi [33] O'nun görevlerindendir.

[16] Ahzab Sûresi, 33/21
[17] Enbiya Sûresi, 21/107
[18] Kalem Sûresi, 68/4
[19] Ahzab Sûresi, 33/40
[20] Ahzab Sûresi, 33/45; Tahrim Sûresi, 66/1
[21] Maide Sûresi, 5/67
[22] Hakka Sûresi, 69/40
[23] Nisa Sûresi, 4/ 41; Ahzab Sûresi, 33/45
[24] Furkan Sûresi, 25/56; Ahzab Sûresi, 33/45
[25] Furkan Sûresi, 25/56; Ahzab Sûresi, 33/45
[26] Ahzab Sûresi, 33/46
[27] Tevbe Sûresi, 9/128
[28] Kıyamet Sûresi, 75/18
[29] Nûr Sûresi, 24/54; Şûra Sûresi, 42/48;
[30] Nahl Sûresi, 16/125
[31] Nahl Sûresi, 16/44, 64
[32] Bakara Sûresi, 2/151
[33] Âl-i İmrân Sûresi, 3/164; Cuma Sûresi, 62/2

SUFFA mizanpajlar.indd 28 25.09.2013 00:17

Peygamberimize verilen bu görev ve yetkilerle beraber bazı sınırlarda çizilmiştir. Bunlardan bazıları ise şunlardır: Allah'ın bildirmesi dışında gaybı bilemeyeceği ve mucize gösteremeyeceği, [34] asla hevasından konuşamayacağı ve ne söylüyorsa söylediklerinin vahiy olduğu,[35] inkârcılara azabı istediği zaman gönderemeyeceği, [36] istediğine hidayeti ulaştıramayacağı, [37] yapılan işe karşı hiçbir ücret istemeyeceği, [38] kıyametin ne zaman kopacağının bilgisini bilmediğini, [39] Allah dilemedikçe kendisine fayda ve zarar veremeyeceği, [40]Allah'ın helal kıldığı bir şeyi kendisine haram kılamayacağını, [41] münafıkların cenaze namazını kılmaması gerektiğini ve onların kabirlerinin başında istiğfar etmek için durmamasını,[42] O'na en büyük mucize olarak Kur'an'ın verilmesi [43] ve daha neler, neler…

D- VAHYİN İLK MUHATABI OLMASI SEBEBİ İLE KUR'AN'IN ONU NASIL YETİŞTİRDİĞİ VE BUNUN YÖNTEMİ

Varlığı Allah adına ve Allah namına okuması (İkra'), [44] anlayarak okuması (*rattil*), [45] tilavet etmesi (*utlu*), [46] kıyama kalkması (*kum*), [47] secde etmesi (*vescudu*), [48] rükû etmesi (*verkeu*), [49] Allah'ı yüceltmesi (*sebbih*), [50] Rabbinin adını yüceltmesi (*fekebbir*), [51] her türlü maddi ve manevi kirler-

[34] En'am Sûresi, 6/109, 110; Yunus Sûresi, 10/20
[35] Necm Sûresi, 53/3, 4
[36] En'am Sûresi, 6/58
[37] Kasas Sûresi, 28/56
[38] Mü'minûn Sûresi, 23/72
[39] Nâziât Sûresi, 79/42, 43
[40] A'raf Sûresi, 7/188
[41] Tahrim Sûresi, 66/1
[42] Tevbe Sûresi, 9/84
[43] Ra'd Sûresi, 13/27, 28; Ankebût Sûresi, 29/51
[44] Alak Sûresi, 96/1, 3
[45] Müzzemmil Sûresi, 73/4
[46] Ankebût Sûresi, 29/45
[47] Müzzemmil Sûresi, 73/2; Müddessir Sûresi, 74/2
[48] Hac Sûresi, 22/77
[49] Bakara Sûresi, 2/43
[50] A'lâ Sûresi, 87/1
[51] Müddessir Sûresi, 74/3

SUFFA mizanpajlar.indd 29 25.09.2013 00:17

den temizlenmesi (*tathir*),[52] her daim istikamet üzere olması (*festakim*),[53] geçmiş peygamberlerin yoluna uyması (*iktedi*), [54] her türlü zorluğa karşı sabretmesi (ısbır), [55] geceleri Rabbine yönelmesi (*fetehecced*), [56] sadece Allah'ı vekil olarak edinmesi (*fettahizhu vekila*), [57] ve buna benzer pek çok ayet …

E- Bir beşer olarak Efendimiz'in (sas) Kur'an gölgesinde yetişirken buna nasıl karşılık verdiğini

Ulaştırdığı vahye karşı kâfirlerin tutumlarına karşı çok üzülmesi,[58] ciddi sıkıntılara düşmesi, [59] iman etmiyorlar diye kendini mahvetmesi,[60] vahyi çarçabuk almak için çaba harcaması,[61] vahyin kesintiye uğramasına üzülmesi [62] ve daha niceleri …

F- Peygamberimizin Kur'an'dan öğrendiği ilkeler çerçevesinde Sahâbe neslini nasıl yetiştirdiğini ve bu süreçte karşılaştığı olumlu-olumsuz tepkileri

Onlara kitabı, hikmeti ve bilmediklerini öğretmesi, [63] maruf olanları emretmesi, [64] ne yaparlarsa yapsınlar bağışlaması ve neticesi ne olursa olsun onlarla istişare etmesi, [65] onları yüreklendirmesi, cesaretlendirmesi,[66] Sahâbe'nin, Hz. Peygamber ile nasıl iletişim kurmaları gerektiği [67] ve benzeri onlarca ayet …

---

[52] Müddessir Sûresi, 74/4
[53] Hud Sûresi, 11/ 112
[54] En'am Sûresi, 6/90
[55] Müzzemmil Sûresi, 73/10; Müddessir Sûresi, 74/7
[56] İsra Sûresi, 17/79
[57] Müzzemmil Sûresi, 73/9
[58] Fatır Sûresi, 35/8; Yasin Sûresi, 36/76
[59] Taha Sûresi, 20/2
[60] Şuâra Sûresi, 26/3
[61] Kıyamet Sûresi, 75/16
[62] Duhâ Sûresi, 93/3
[63] Bakara Sûresi, 2/151
[64] Araf Sûresi, 7/199
[65] Âl-i İmrân Sûresi, 3/159
[66] En'am Sûresi, 8/65
[67] Hucurât Sûresi, 49/1-5

SUFFA mizanpajlar.indd 30 25.09.2013 00:17

Görüldüğü gibi Kur'an'ı Kerim, Hz. Peygamber (sas) hakkında bilinmesi gereken tüm bilgileri çok detaylı bir şekilde gözler önüne sermektedir. İlahî Kelam'ın verdiği bu bilgiler ışığında eldeki mevcut tüm rivayetler değerlendirilmeli, bir yönüyle Kur'an ile sağlaması yapılmalıdır. Ancak Kur'an'ın hakemliğinde ve rehberliğinde böyle bir Siyer okuması, daha istifadeli olacak ve hatalara düşmeden bu yolda yürümenin imkanları oluşacaktır.

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Allah'ın (cc) Peygamberimize inanıp kendisine yardım etmeleri için diğer peygamberlerden misâk almış olması *(Âl-i İmrân Sûresi, 3/81)* nasıl anlaşılmalıdır?
- Peygamberimize verilen Makâm-ı Mahmûd/Övgüye layık bir makam *(İsrâ Sûresi, 17/19)* nedir? Nasıl anlaşılmalıdır?
- Rabbimizin Kur'an'da, Efendimiz'in hayatının üzerine yemin etmiş olması, "le amruke/hayatının hakkı için" (*Hicr Sûresi, 15/72)* nasıl anlaşılmalıdır?
- Peygamberimizin, ulaştırdığı vahye karşı kâfirlerin tutumlarına karşı çok üzülmesini (Fatır Sûresi, 35/8; Yasin Sûresi, 36/76) nasıl anlamalıyız?.
- Peygamberimiz-Sahâbe ilişkisinde çok temel bir ayet olan Âl-i İmrân Sûresi'nin 159. ayeti [1] nasıl anlaşılmalı? Bu çağın insanları olarak bu ayet ekseninde nasıl bir iletişim dili kurmalıyız?

[1] **"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever."** Âl-i İmrân Sûresi 3/159

SUFFA mizanpajlar.indd 31 25.09.2013 00:17

SUFFA

- Siyer'i Kur'an'ın hakemliğinde ve Kur'an'ın Rehberliğinde öğren ki, hakikati elde edip, meselenin temelini sağlam atabilesin.
- Peygamberimizin Allah (cc) katındaki değer ve kıymetini doğru bir şekilde anla ki, kıymete kanaat edip, yanlış yerlere kapı açmayasın.
- Peygamberimizin şahsiyetinin anahtar kavramlarını, görevlerini, yetkilerini, sorumluluklarını ve bunların sınırlarını iyice öğren ki, gerçek manada O'nu tanıyabilesin.
- Peygamberimizin Kur'an'ın rehberliğinde nasıl inşa edildiğini ve O'nun bu yetiştirmeye nasıl karşılık verdiğini derinlemesine kavra ki, sen de Kur'an'ın önünde doğru durabilesin.
- Peygamberimizin Kur'an'dan öğrendiği ilkeler çerçevesinde Sahâbe neslini nasıl yetiştirdiğini, her yönü ile ta'lim et ki, çağın sahabîlerini yetiştirebilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 32 25.09.2013 00:17

Siyer Kur'an İlişkisi

﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾

"Allah ve melekleri, Peygamber'e çok salât ederler. Ey müminler! Siz de ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selam verin."

(Ahzâb Sûresi, 33/56)

HİRA

- *"Yaşayan ve konuşan Kur'an"* ifadeleri nasıl anlaşılmalıdır?
- *"Kur'an tek kaynak değil, temel kaynaktır."* sözünün maksadı nedir?
- *"Siyer Kur'an'ın, Hz. Peygamber tarafından yaşanarak tefsir edilmiş halidir."* sözü nasıl anlaşılmalıdır?
- Kur'an'ın ilk muhatapları ile çağdaş muhatapları olan bizler arasındaki temel farklar için neler söylenebilir?
- Siyer'in evrenselliği ifadesi nasıl anlaşılmalıdır?

4. Ders

Siyer Kur'an İlişkisi

Siyer üzerinden Kur'an'ı, Kur'an üzerinden de Siyer'i okumalıyız

Allah'ın (cc) insanlığa gönderdiği son vahiy, belirli bir zaman aralığında sınırlı bir coğrafyada yaşayan belli muhataplara nazil oldu. Son vahyin ilk muhatapları Efendimiz (sas) ve O'nun mübarek ellerinde yetiş şen Sahâbe nesli idi. Hal böyle olunca Kur'an, onların yaşadıkları hayatın üzerine ve içerisine indi. Bundan dolayıdır ki karşımızda satırlarda yazılı olan bir vahiy var; bir de hayatın içerisinde ete-kemiğe bürünmüş, yaşayan ve konuşan bir vahiy var. Ve bu iki vahiy birbirinden asla ayrılamaz, birinin tam anlamı ile anlaşılabilmesi için diğerine ihtiyaç duyulur, biri olmadan diğeri kâmil manada kavranıl(a)maz. Çünkü gerek ayetlerin iniş sebepleri, gerek nüzûl ortamı dediğimiz o zemin ve o zeminde yaşayan muhataplar Kur'an'ın doğru anlaşılabilmesinin en önemli etkenleridir. Öyleyse Kur'an dışında var olan bilgileri (hadis, sünnet, tarihi malumat) hâşâ Kur'an'ın rakibi olarak görmek eğer bilgisizce yapılıyorsa cehaletin, eğer bilinçli yapılıyorsa ihanetin bir sebebidir. Elbette hiçbir kitap, bilgi ve

SUFFA mizanpajlar.indd 34 25.09.2013 00:17

rivayet Kur'an gibi değildir. O Allah'ın kelamıdır, [1]gözetimi altındadır;[2] hiçbir güç onu benzerini, mislini tarih boyunca ortaya koyamamıştır, koyamayacaktır ve bu hal kıyamete kadar da böyle devam edecektir.[3]

Kur'an'ın bu rakip tanımaz özelliği onun tek kaynak olduğunu söylememizi gerektirmez. *O tek kaynak değil, temel kaynaktır.* Sözün özüdür. O ilahî söz, ilk muhatap olan Efendimiz'e (sas) vahyedilmiş, o da onun nasıl anlaşılacağını, kavranılacağını ve yaşanacağını bizzat göstermiş, ilk muhataplarına da bunu öğretmiştir. Bize düşen vazife, Kur'an'ın temel kaynak olduğunu unutmadan mevcut müktesebatı onun rehberliğinde anlamaktır.

Siyer üzerinden Kur'an'ı, Kur'an üzerinden de Siyer'i okuduğumuz zaman gerek bazı ayetlerin anlaşılmasında, gerek bazı rivayetlerin kavranılmasında taşların daha iyi yerine oturduğunu görürüz. Çünkü Kur'an yirmi üç yıllık nübüvvet sürecinin öz halini takdim ederken, Siyer bu sürecin detaylarını nazarlara verir. Bu yönü ile de Siyer Kur'an'ın, Hz. Peygamber tarafından yaşanarak tefsir edilmiş hali olur.

Böyle bir iddiada bulunmak, Hz. Aişe annemizin bilinen sözü ile çelişmez mi? Ne demişti Aişe annemiz: *"Peygamber (sas) Cebrail'in kendisine öğrettiği sayılabilecek kadar mahdut ayet haricinde, Kur'an'dan bir şey tefsir etmedi."* [4] El-Hak, bu söz doğrudur ve Efendimiz'in (sas) Kur'an tefsiri sadedinde söylediği sözler, hakikaten sınırlıdır. Ancak burada bir hususa dikkat etmemiz gerekir: Efendimiz (sas) bugün bizim anladığımız manada bir müfessirin yaptığı gibi Mushaf'ı önüne alıp, Fatiha'dan başlayıp, Nas Sûresi'ne kadar Kur'an'ı anlatmaya ne imkânı, ne fırsatı olmuştur. Buna

[1] **"Eğer müşriklerden biri senden sığınma talep ederse, Allah'ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver, sonra (müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), onların, bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır."** Tevbe Sûresi, 9/6

[2] **"Muhakkak ki zikri (Kur'an'ı) biz indirdik, elbette onu yine koruyacak olan da biziz."** Hicr Sûresi, 15/9

[3] **"Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın. Bunu yapamazsanız -ki elbette yapamayacaksınız- yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır."** Bakara Sûresi, 2/23, 24

[4] Taberi, *Câmiu'l-Beyan, c. 1, s. 90*

SUFFA mizanpajlar.indd 35 25.09.2013 00:17

gerek de yoktu. İnen ayetler O'nun mübarek lisanı ile Sahâbe'ye duyuruluyor ve o andan itibaren o ayetlerin istedikleri, yasakladıkları ve emrettikleri yaşanmaya başlanıyordu. Böylelikle o andan itibaren Kur'an'ın tefsiri yaşanarak ortaya konuyordu. Fiili olarak ayetlerin nasıl uygulanacağını gören o ilk muhataplar artık soru sormaya ihtiyaç duymuyorlardı, onlarda gördüklerini uyguluyorlardı. Ama bizler gibi sonradan gelen muhataplar, o hale şahit olmadığı için, falanca ayet Hz. Peygamber tarafından nasıl anlaşıldı ve yaşandı? sorusunu sormak durumundayız. İşte bu soruyu sorduğumuzda cevabını hadis, tefsir, siyer ve fıkıh kitaplarında buluruz.

Bu bilgiler ışığında biz asıl konumuz olan Siyer'e gelirsek, Kur'an içerisinde azımsanmayacak düzeyde Hz. Peygamber'in hayatına dair ayetler bulunduğunu görürüz.

Mesela; Kur'an'ı Kerim'in 114 sûresinden, 40 tanesi [5] adını ya doğrudan doğruya Hz. Peygamber'i ya da O'nun çağdaşlarının tavırlarını ilgilendiren hususlara işaret eden veya telmihte bulunan bir kelimeden almıştır. [6]

Bir tarih kitabı olmayan ve evrensel bir niteliği olan Kur'an'ın ciddi bir oranda Siyer'in içerisinde geçen hadiselere değinmesi, Hz. Peygamber'in (sas) yaşadığı hayatının da evrensel mesajlar ihtiva ettiğinin en büyük delilidir. Ayetlerin verdiği o kısa ve öz bilgileri Siyer içerisindeki rivayetlerle detaylandırabiliyor, rivayetlerin verdiği bilgilerin büyük bir kısmının da temeli niteliğindeki bilgiyi Kur'an'da görebiliyoruz.

Kur'an'daki Siyer bilgisinin ne düzeyde olduğunu anlamamız açısından aşağıdaki tespitlere dikkat etmemiz gerekecektir.

[5] En'âm, Enfâl, Tevbe, İsrâ, Nûr, Rûm, Ahzâb, Muhammed, Fetih, Necm, Mücadele, Haşr, Mümtehine, Saf, Cum'a, Münâfikûn, Tâlâk, Tahrîm, Kalem, Müzzemmil, Abese, Târık, Fecr, Beled, Duhâ, İnşirâh, Alak, Kadir, Beyyine, Tekâsür, Hümeze, Fîl, Kureyş, Mâun, Kevser, Kâfirûn, Nasr, Tebbet, Felak ve Nâs.

[6] Fayda, Mustafa, TDV, *İslam Ansiklopesidisi, c. 37, s. 320*

SUFFA mizanpajlar.indd 36 25.09.2013 00:17

Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı

- ***Yetim olarak büyümesi ve çektiği sıkıntıların giderilmesi***
  Duhâ Sûresi, 93/6-8
- ***Nübüvvet öncesi ümmi oluşu, kitaptan, imandan mahrum oluşu***
  Şûrâ Sûresi, 42/52
- ***Muhteşem ve muazzam bir ahlaka sahip oluşu***
  Kalem Sûresi, 68/4
- ***Vahye muhatap oluşu ve Cebrail ile ilk buluşması***
  Alak Sûresi, 96/ 1-5
- ***Vahyin ilk günleri ve olan hadiselerden bazıları***
  Müzzemmil Sûresi, 73/ 1-8
  Müddessir Sûresi, 74/1-7
  Necm Sûresi, 53/33-37
  Kureyş Sûresi, 106/1-4
  Kâf Sûresi, 50/1-5,45
  Târık Sûresi, 86/15-17
  Kamer Sûresi, 54/1-5
  Sâd Sûresi, 38/1-11
  Cin Sûresi, 72/19-23
  Furkân Sûresi, 24/4-6, 40-42, 52
  Fâtır Sûresi, 35/42-44
  Meryem Sûresi, 19/77-80
  Şuarâ Sûresi, 26/3-6
  Kasas Sûresi, 28/47-51, 57
  İsrâ Sûresi, 17/47-48, 76,77
  Yûnus Sûresi, 10/41
  Yûsuf Sûresi,12/108
  Hicr Sûresi, 15/6-8, 88-89
  En'âm Sûresi, 6/19, 46, 47, 56-58, 65-67, 135
  Sâffât Sûresi, 37/35-40, 167-170
  Sebe Sûresi, 34/7-9, 31, 43-49
  Zümer Sûresi, 39/64-67
  Fussilet Sûresi, 41/26, 41, 42, 52

SUFFA mizanpajlar.indd 37 25.09.2013 00:17

Şûrâ Sûresi, 42/15, 24
Zuhruf Sûresi, 43/5-10, 29-32, 57-60, 78, 79, 83, 88-89
Câsiye Sûresi, 45/19
Ahkâf Sûresi, 46/7, 11
Zâriyât Sûresi, 51/7-11, 52-55
Enbiyâ Sûresi, 21/1-6, 36, 45,46
Müminûn Sûresi, 23/68-74, 81-83
Tûr Sûresi, 52/29-49
Meâric Sûresi, 70/36-42
Enfâl Sûresi, 8/30-34
Ra'd Sûresi, 13/6, 43

- ***Habeşistan Hicreti***

Nahl Sûresi, 16/41, 42, 110
Zümer Sûresi, 39/10

- ***Mekke'de Kitap Ehli ile olan münasebetler***

En'am Sûresi, 6/ 92, 159
Hûd Sûresi, 11/17
Rad Sûresi, 13/36
Mü'minûn Sûresi, 23/53-56
Şuârâ Sûresi, 26/196,197
Neml Sûresi 27/76
Ankebût Sûresi, 29/46,47
Sebe Sûresi, 34/6
Zuhruf Süresi, 45/43

- ***Hicret, Muhacirler, Ensar ve Ortaya Konan Gayretler***

Haşr Sûresi, 59/9,10
İsrâ Sûresi, 17/76,77
Ankebût Sûresi, 29/56-60
Bakara Sûresi, 2/218
Enfâl Sûresi, 8/72-75
Tevbe Sûresi, 9/40, 100

- ***Hicret Etmeyenler/Edemeyenler***

Enfâl Sûresi, 8/72
Nisâ Sûresi, 4/88
Ankebût Sûresi, 29/2-11
Hac Sûresi, 22/11-13

SUFFA mizanpajlar.indd 38 25.09.2013 00:17

- ***Hicret Sonrası Müslümanların Medine'deki Genel Durumu***

  Bakara Sûresi, 2/104, 143
  Enfâl Sûresi, 8/26, 63
  Âl-i İmrân Sûresi, 3/100-106, 110
  Hadîd Sûresi, 57/10-11
  Talâk Sûresi, 65/10-11
  Mücâdele Sûresi, 58/22
  Hucurât Sûresi, 49/14-18
  Fetih Sûresi, 48/29
  Tevbe Sûresi, 9/71, 90-92, 102-105, 117-119, 122

- ***Medine'deki Müslümanların Hz. Peygamber'le İlişkileri***

  Enfâl Sûresi, 8/24,25
  Ahzâb Sûresi, 33/6,53,54, 56, 69-71
  Mümtehine Sûresi, 60/12,13
  Nûr Sûresi, 24/62,63
  Mücâdele Sûresi, 58/10-13
  Hucurât Sûresi, 49/1-5, 7-8
  Cuma Sûresi, 62/11
  Tevbe Sûresi, 9/128

- ***Münafıklar ve Bedeviler'le İlişkiler***

  Bakara Sûresi, 2/8-20, 204
  Enfâl Sûresi, 8/49
  Âl-i İmrân Sûresi, 3/118-120
  Ahzâb Sûresi, 33/57-58, 60-62
  Nisâ Sûresi, 4/60-68, 72,73, 81, 138-143, 145-146
  Muhammed Sûresi, 47/16, 20-32
  Haşr Sûresi, 59/11-17
  Nûr Sûresi,54-53 ,48-47 /24
  Münâfikûn Sûresi, 63/1-8
  Mücâdele Sûresi, 58/8,14,21
  Tevbe Sûresi, 9/53-59, 61-70, 73-85, 101, 106-110,120, 121, 124-127

- ***Medine'de Kitap Ehli ile olan ilişkiler***

  En'âm Sûresi, 6/20
  Bakara Sûresi, 2/40-48, 75-80, 109, 120, 121, 135-140, 142, 146, 211
  Âl-i İmrân Sûresi, 3/21,25, 60-75, 98, 99, 110-115, 184
  Nisâ Sûresi, 4/44-47, 49-55, 153-162
  Haşr Sûresi, 59/2-6

SUFFA mizanpajlar.indd 39 25.09.2013 00:17

Mâide Sûresi, 5/15, 18, 19, 30,31, 41-45, 57-63, 64, 65, 68, 77, 78-85
Tevbe Sûresi, 9/30-31

- ***Bedir Gazvesi***

  Sâd Sûresi, 38/11
  Bakara Sûresi, 2/190-194, 217-218
  Enfâl Sûresi, 8/5-19, 41-54, 67-71
  Âl-i İmrân Sûresi, 3/13,123-128
  Hac Sûresi, 22/39

- ***Uhud Gazvesi***

  Enfâl Sûresi, 8/36-40
  Âl-i İmrân Sûresi, 3/121-175

- ***Hendek Gazvesi***

  Ahzâb Sûresi, 33/9-27

- ***İfk Hadisesi***

  Nûr Sûresi, 24/1-24

- ***Hudeybiye Barış Antlaşması***

  Fetih Sûresi, 49/10-27

- ***Mekke'nin Fethi***

  Mümtehine Sûresi, 60/1-3
  Fetih Sûresi,49/1-3, 27
  Tevbe Sûresi, 9/7-16, 23,24
  Nasr Sûresi, 110/1-3
  Huneyn Gazvesi
  Tevbe Sûresi, 9/25-27

- ***Tebûk Gazvesi***

  Tevbe, 9/1-6, 28, 29, 38-50, 81-83, 90-96, 106

Kur'an içerisinde Hz. Peygamber'in hayatı ile alakalı bu kadar ayetin olması Siyer-Kur'an ilişkisini gözler önüne sermektedir. İşte bundan dolayı diyoruz ki: ***"Siyer üzerinden Kur'an'ı, Kur'an üzerinden de Siyer'i okumalıyız."***

SUFFA mizanpajlar.indd 40 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Kur'an neden çok ciddi bir oranda Hz. Peygamber'in dünyasına dair hadiseleri aktarır?
- Peygamberimizin yetim olarak büyümesi ve çektiği sıkıntıların giderilmesi ile,[1] O'nun nübüvvet öncesi hayatında ümmi oluşu, kitaptan ve imandan mahrum oluşu[2] nasıl anlaşılmalıdır?
- İlk buluşmanın ilk mesajları (Alak Sûresi, 96/1-5) nasıl anlaşılmalıdır?
- Neden Mekke müşrik toplumunun İslam'ın mesajlarına karşı tavrı bu kadar sert olmuştur.
- Peygamberimizin hayatında var olan üç büyük savaşın *(Bedir, Uhud, Hendek)* Kur'an'da anlatılmasının hikmetleri nelerdir?

[1] Duhâ Sûresi, 93/6-8
[2] Şûrâ Sûresi, 42/52

SUFFA mizanpajlar.indd 41 25.09.2013 00:17

SUFFA

- Siyer üzerinden Kur'an'ı, Kur'an üzerinden de Siyer'i oku ki, gerçek manada istifade edebilesin.
- Satırlarda yazılı olan Kur'an'ı, yaşayan ve konuşan Kur'an olan Efendimiz'den ayrıma ki, Allah'ın maksadına göre yaşayabilesin.
- Kur'an'ın tek kaynak değil, temel kaynak olduğunu unutma ki, mevcut ilmî müktesebattan mahrum kalmayasın.
- Hz. Peygamber'in hayatının Kur'an'ın en büyük tefsiri olduğunu unutma ki, doğru şeyleri yanlış kapılarda aramayasın.
- İlahî Kelam'ın verdiği tarih bilincini iyice kuşan ki, tarihi, örnek ve ibret nazarı ile okuyabilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 42 25.09.2013 00:17

Siyer-i Enbiyâ'nın Gölgesinde Siyer-i Nebî

﴿وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ ۚ وَجَاءَكَ فِي هَٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾

"Geçmiş peygamberlerin haberlerinden sana anlattığımız her şey, senin gönlünü pekiştirmemizi sağlar. Sana bunlarla gelen gerçek, inananlara bir öğüt ve hatırlatmadır."

(Hûd Sûresi, 11/120)

HİRA

- Kur'an kıssalarının şahsiyet inşasındaki yerinin ne olduğu konusunu hiç düşündünüz mü?
- *"İşte ben, yeri boş bırakılan o köşe taşı gibiyim."* diyen, Hz. Peygamber'in geçmiş ile bağ kurması ve tevazusu konusunda neler söylersiniz?
- *"Sabretmek, hak etmektir. Sabretmek, direnmektir. Sabretmek, başarının anahtarıdır."* ifadeleri çerçevesinde sabır hakkında neler söylenebilinir?
- *"Âdem gibi adam olmak"* sözü ile anlatılmak istenen nedir?
- Büyüklerin ayak izlerini takip etmek, inanan insana neler kazandırır?

5. Ders

Siyer-i Enbiyâ'nın Gölgesinde Siyer-i Nebî

Siyer-i Nebî'yi, Siyer-i Enbiyâ'dan ayırmadan öğrenmek zorundayız.

Yirmi üç yıllık vahyin nüzûl sürecinde, Kur'an'ın isimlerini anıp hayatlarına dair bazı tablolara yer verdiği peygamber kıssalarında, evvel emirde o nebevî silsilenin son halkası/mührü olan Efendimiz'in (sas) şahsiyetini inşa etmeye yönelik mesajlar taşınmaktadır. Bu konuda Rabbimiz, Elçisine şöyle demektedir: **"Geçmiş peygamberlerin haberlerinden sana anlattığımız her şey, senin gönlünü pekiştirmemizi sağlar. Sana bunlarla gelen gerçek, inananlara bir öğüt ve hatırlatmadır."** [1]

Anlatılan her kıssa ile gönlü pekişen ve sükûnete eren Efendimiz (sas) ayrıca şöyle uyarılmaktadır: **"İşte o peygamberler, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy. De ki: 'Ben buna (peygamberlik görevime) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Bu (Kur'an) âlemler için ancak bir öğüttür."** [2] Efendimiz (sas), bu mesajları çok iyi anlamış ve sürekli kendisinin, Hz. Âdem'den başlayan bu yürüyüşün en son halkası olduğunu ve tüm peygamberlerin aynı silsilenin bir devamı olduklarını [3] birçok kez beyan etmiştir. Mesela, Buhârî'de geçen bir hadiste, Efendimiz (sas) bu birlikteliğin nasıl olduğunu çok veciz bir örnek ile şöyle tasvir etmektedir: ***"Benimle, benden önce gelip, giden peygam-***

[1] Hûd Sûresi, 11/120

[2] En'am Sûresi, 6/90

[3] Peygamberimiz (sas) diğer peygamberlerle olan ilişkisini bir hadiste şöyle beyan edecektir: ***"Peygamberler baba bir kardeşlerdir. Anneleri ise muhteliftir. Onların getirdikleri dinleri birdir."*** Buhârî, Enbiyâ, 48; Müslim, *Fedâil,* 145

SUFFA mizanpajlar.indd 44 25.09.2013 00:17

berlerin durumu aynen şuna benzer: Adamın birisi çok güzel bir ev yaptırmıştır. O, bu evi tamamlamış, süsleyip donatmış, ancak duvarında bir köşe taşının yerini eksik bırakmıştır. O şahane evi görmeye gelenler, binanın içinde gezip dolaşırken, gözleri bu eksik kalan yere ilişince: 'Bina çok güzel olmuş ama keşke şu köşe taşının yeri de boş bırakılmış olmasaydı!' demekten kendilerini alamazlar. İşte ben, yeri boş bırakılan o köşe taşı gibiyim. Ve ben, gönderilen tüm peygamberlerin sonuncusuyum." [4]

Allah Resulü'nün (sas) büyük bir tevazu ile anlattığı bu örnekten bizler, geçmiş peygamberler ile Efendimiz (sas) arasında nasıl bir bağ oldus ğunu daha iyi anlıyoruz. İşte biz buradan hareketle diyoruz ki: Siyer-i Nebi'den hakkı ile istifade etmek için, kesinlikle Siyer-i Enbiya'yı doğru bir yaklaşım ile anlamak ve o bilgi ve bilinç ile de Efendimiz'in (sas) hayatını okumak zorundayız.

Öyleyse gelin, biz Kur'an'da adı geçen yirmi yedi peygamberin, Efendimiz'in (sas) şahsiyetini inşa etme noktasında verdikleri en temel mesajları birer cümleyle de olsa anlamaya çalışalım.

Hz. Âdem (as)

Eğer bir gün Allah'ın koyduğu sınırları ihlal eder de ayağın kayıp hataya düşersen; sakın hatanı savunma, hatanda ısrar etme. Hemen tevbe et, günahını itiraf et ve Âdem gibi "Adam" ol. Allah'ın mağfiretinin sınırlı sızlığını hiçbir zaman unutma.

Hz. İdrîs (as)

Eğer Allah katında yüce bir mekâna ermek istiyorsan, İdris gibi hayatı bir ders, dünyayı bir medrese, ilahi vahyi bir müfredat, Cebrail'in ise bir müderris olduğunu unutma.

Hz. Nûh (as)

Eğer bir gün karada gemi yapmak zorunda kalırsan; *"Hani bunun denizi!?"* diyenlere kulak asma. Sen tahtalara çivi çakmaya devam et; yeri ve zamanı gelince Allah denizi senin ayağına getirecektir.

[4] Buhari, *Kitabû'l-Menakıb,* 21,22

SUFFA mizanpajlar.indd 45 25.09.2013 00:17

Hz. Hûd (as)

Eğer bir gün senin kavmin de Hûd'un kavmi Âd gibi, duyurduğun mesajlara karşı büyüklenirlerse, *"Bizim elimizdeki imkânlar bizi kurtaracak."* diye yersiz kuruntularla seni yalanlayıp dururlarsa, sen *"Ben ecrimi Allah'tan bekliyorum."* de ve yoluna devam et. Zamanı gelince Allah, onlara hak ettikleri karşılığı/cezayı verecektir.

Hz. Salih (as)

Eğer bir gün senin kavmin de Salih'in kavmi Semûd gibi kamunun malına hürmetsizlik ederlerse, Allah'ın dokunulmaz kıldığı şeylere el uzatırlarsa; sen Salih gibi işine bak. Onlar dağların içlerinde kendilerine sağlam saraylar bile yapmış olsalar, Rabbinin azabından kaçamayacaklar, zamanı gelince korktukları o dehşetli son onları çepeçevre kuşatacaktır.

Hz. Lût (as)

Eğer bir gün dünya ahlaksızlıkta sınır tanımaz bir hale gelirse, her türlü çirkinlik meşruymuş gibi takdim edilmeye başlanırsa; sen Lût gibi ol. Allah'ın sınırlarına riayet et ve o hudutları çiğneyenlerden yüz çevir; unutma ki Allah sana kesinlikle bir çıkış yolu gösterecektir.

Hz. İbrahim (as)

Eğer bir gün can ciğer akrabalarınla karşı karşıya gelirsen, sen İbrahim gibi ol. Eline bir balta al ve o cansız cisimleri, ateşe atılma pahasına birer birer yere devir. Ateşe atıldığın zaman ise; sen "ben yandım" diye atla, göreceksin o ateş sana serin ve selamet olacaktır. Eğer bir gün imanın, doğup büyüdüğün yerlere sığmaz ise, Allah'ın arzı geniştir, durma hicret et. Unutma ki, hicret sana Hacer'i, Hacer sana İsmail'i kazandırtacaktır.

Hz. İsmail (as)

Eğer bir gün boynunu hak yolunda keskin bıçağın önüne uzatmak zorunda kalırsan, sakın bundan geri durma. Sen de İsmail gibi uzat ve "Kes baba! Yoksa sen Allah'ın emrine karşı mı geleceksin" de; göreceksin ki, teslimiyet kurtuluştur. Sen atan İsmail gibi teslim olursan, fidyen sema ehlinin bir hediyesi olarak ayağına gelecektir.

SUFFA mizanpajlar.indd 46 25.09.2013 00:17

Hz. İshak (as)

Eğer bir gün elindeki tüm imkânlar tükenirse, yani bıçak kemiğe dayanırsa yinede sen "imkânım yoktu" deme. Unutma ki, iman en büyük imkândır. Yeter ki, iman olsun; o oldu mu, gün gelir, yaşlı ve kısır bir hanımdan insanlığa ihlâsı öğretecek bir İshak doğabilir. O halde sen neticeye bakma; hedefe varmaya bak ve yoluna devam et.

Hz. Yakub (as)

Eğer bir gün çok sevdiğin Yusuf'unu kaybedersen, yapacağın iş güzelce sabretmektir. Kaybettiğin Yusuf gibi biri bile olsa, asla Allah'a olan teslimiyetini ve ümidini kesmemeli; sürekli bunları yüreğinde taşımalısın. Eğer bunları taşırsan, Allah gören gözlerini senden alsa bile, kilometrelerce uzaklardan Yusuf'un kokusunu alacak bir burun sana verecektir. O halde Sen, kaybettiklerine değil; kazandıklarına bak ve yoluna devam et.

Hz. Yusuf (as)

Eğer bir gün kardeşlerinin kıskançlığına uğrar da kuyulara atılırsan, eğer bir gün kuyulardan bulunur, pazarlarda birkaç değersiz dirheme köle olarak satılırsan, eğer bir gün saraylarda Züleyhaların şehvet dolu ellerinin/hilelerinin muhatabı olur da, gömleğin arkadan çekilip yırtılırsa, eğer bir gün saraylardan zindanlara düşersen; sakın bunlardan herhangi birine takılıp kalma. Sen yoluna devam et. Unutma ki, Yusuf'u kuyudan iktidara taşıyan ilahi irade, bir gün seni de layık olduğun makama erişti-recektir. Eğer bir gün sen de kardeşin Yusuf gibi iktidarın iplerini elinde tutarsan, onun gibi davran ve karşında senden af dileyen tüm kardeşlerini bağışla.

Hz. Şuayb (as)

Eğer bir gün *Medyen* halkı gibi, ölçüde ve tartıda haksızlık yapan bir topluluk ile karşılaşırsan, onlara kardeşin Şuayb gibi en güzel sözlerle öğütler ver. Kul hakkının ne kadar önemli olduğunu onlara en gür sedan ile haykır. Eğer bir gün Musa gibi bir taleben olursa, onu yetiştirmek için hiçbir şeyden geri durma. Risalet davasının zorlu yolunun hocasız da, talebesiz de yürün(e)meyeceğini asla unutma.

SUFFA mizanpajlar.indd 47 25.09.2013 00:17

Hz. Harun (as)

Eğer bir gün Harun gibi Risalet davasına ağabeylik yapma durumunda kalırsan, "Neden küçük kardeşim seçildi de, ben seçilmedim?" deme. Allah'ın bu büyük senaryoda sana biçtiği rol ne ise, sen onu yerine getirmeye çalış. Musa'nın arkasında nasıl Harun olduysa, sen de arkanda bu ağır yükü seninle beraber taşıyacak Harunlar yetiştir. Unutma ki, bu yol ancak Harunlarla yürünür.

Hz. Musa (as)

Eğer bir gün Firavunların zulmü anaların rahimlerine kadar ulaşırsa; "Artık bu iş bitti, bundan sonra hiçbir şey olmaz." deme. Sen Musa'nın annesi gibi ol ve doğurmaya devam et. Göreceksin ki, Allah sandığa atıp nehre saldığın Musa'yı sana emzirmek için geri gönderecek; bir de sana ücret ödettirecek ve Musa'nı Firavun'un sarayında büyüttürecektir. Eğer bir gün Musa gibi istemeden bir cana kıyarsan, ne günahını savun, ne de kendini ömür boyu bundan dolayı kınayıp, ümit kapılarını kapa. Sen de onun gibi tevbe et, öyle bir tevbe et ki; Allah, suç işlediğin o eli, tertemiz yapsın ve bakanların gözlerini kamaştırsın. Eğer bir gün Firavun'un sihirbazları ile karşı karşıya kalırsan, sen Allah'a güven; göreceksin ki, elindeki asa onların hepsinin oyunlarını bozacak ve seni denizlerin ortasından geçirerek sahil-i selamete çıkaracaktır.

Hz. Davud (as)

Eğer bir gün Davud gibi davalara bakan bir hâkim olursan; sakın yargısız infaz yapma, gerçek adaletin gerektirdiği şekilde hükmet. Unutma ki, adalet; Risalet davasının en büyük şiarı ve gerçekleştirmesini arzuladığı en büyük amacıdır. Öyleyse Sen de bu amaca hizmet et ve adaleti hayatının eksenine yerleştir.

Hz. Süleyman (as)

Eğer bir gün Süleyman gibi hükümranlık, servet, güç ve iktidar ellerinin arasına bırakılırsa ve bunlarla sınanma durumunda kalırsan; Malikü'l-Mülk'ün kim olduğunu asla unutma. Bu dünyada sana bahşedilen

SUFFA mizanpajlar.indd 48 25.09.2013 00:17

her şeyin bir meta olduğunun bilincinde ol. Her şeyin bir ahlakının olduğunu, iktidar ve gücün ahlakının da, "dünyanın tamamına sahip olsan da, hiçbir şeyin sana sahip olmasına izin vermemek" olduğunu unutma.

Hz. Eyyûb (as)

Eğer bir gün Eyyûb gibi, sana verilen her şey ile imtihan edilirsen; tavrın sabır olmalıdır. Sabretmek, hak etmektir. Sabretmek, direnmektir. Sabretmek, başarının anahtarıdır. Öyleyse Risalet davasının en büyük azığının sabır olduğunu unutma ve yoluna devam et.

Hz. Zülkifl (as)

Eğer bir gün Zülkifl gibi sana yüklenen ağır sorumluluktan dolayı zorlanırsan; "Neden bu insanlar beni dinlemiyor? Neden bu insanlar Allah'ın mesajlarına kulak kapatıyor?" diye inlersen, unutma ki, hidayetten nasip ve kısmeti olanlar, ancak ondan istifade edebilirler. Sen insanlığı imana taşımaya memursun, ama onların kalplerine hükmetmeye güç yetiren bir âmir değilsin. Öyleyse; arkanda yürüyenlerin sayısına değil, önünde yürüyenlerin izlerine bakmalısın.

Hz. Yunus (as)

Eğer bir gün Risalet davasının ağırlığı belini bükerse, sakın Yunus gibi yapma. Eğer O'nun gibi görevi terk eder de gemilere binip gidersen, Allah seni denizin ortasında bir balığa yem eder. Olurda, böyle bir hale duçar olursan, işte o zaman Yunus gibi ol; "**Ya Rabbi! Senden başka ilah yoktur. Seni her şeyden tenzih ederim. Ben haksızlık edenlerden oldum**" diye, arşın saçaklarına tutun. Böyle yap ki, Allah seni, balığın karnından sahil-i selamete ulaştırsın.

Hz. İlyas (as)

Eğer bir gün İlyas gibi kavmin tarafından yalanlanır, şeref ve itibarın ayaklar altına alınırsa, onların sana verecekleri payelere hiç aldırma ve yoluna devam et. Payeyi sadece ve sadece Allah'tan beklersen, Allah; İlyas'ın adını ve şanını unutturmadığı gibi, Seninkini de unutturmaz ve seni, iki cihanda da Selam isminin gölgesinde yaşatır.

SUFFA mizanpajlar.indd 49 25.09.2013 00:17

Hz. Elyesa (as)

Eğer bir gün Elyesa gibi sen de hiçbir pazarlığın ve beklentinin içerisinde olmazsan, Allah O'nun ayağına İlyas gibi bir muallimi nasıl gönderdiyse, senin de yanına gönderir. Unutma ki, Risalet davası asla pazarlığı ve beklentiyi bünyesinde barındırmaz. Bu yolda ancak; ecrini ve karşılığını Allah'tan bekleyenler yürüyebilir.

Hz. Zekeriyya (as)

Eğer bir gün Zekeriyya gibi Allah sana Meryemlere bahçıvanlık yapma görevi yüklerse, eğer bir gün sen de O'nun gibi çocuksuzluktan dolayı inlersen, eğer bir gün yine O'nun gibi, testerelerin altında doğranmak zorunda kalırsan; sabır, mücadele ve teslimiyet dengesini Zekeriyya gibi hayatında ikame et ve her durumda sabit kadem olmanın ne kadar önemli olduğunun bilincinde ol.

Hz. Yahya (as)

Eğer bir gün Yahya gibi ilahi mesajların ayetleri sağanak sağanak üzerine yağarsa, sen de O'nun gibi, "Kitab'a sımsıkı sarıl!" Unutma ki; "Kitab'a sarılmazsan ihtilafa düşer, parçalanırsın. Kitab'a sarılmazsan ümitsizliğe düşer, bitersin. Kitab'a sarılmazsan gücünü kaybeder, korkaklaşırsın. Kitab'a sarılmazsan yanlış şeylere sarılır, yok olursun." Öyleyse sana düşen var gücünle Kitab'a sarılmak ve ondan başka hiçbir şeye itibar etmemektir.

Hz. İsa (as)

Eğer bir gün İsa gibi sen de, Risalet davasının yoluna revan olursan; "Allah'a giden yolda kim bana yardımcı olacak?" de; göreceksin Allah sana, İsa'dan daha fazla, belki binlerle ifade edilecek Havari/Sahabî nasip edecektir. Eğer bir gün sen de, İsa gibi ihanetlere uğrarsan; "bittim" dediğin yerde, Allah "yettim" diyecek ve seni hiç ummadığın makamlara alıp, yükseltecektir.

Hz. Uzeyir (as)

Eğer bir gün sana inandığını iddia edenler, Allah'a ait bazı alanları seninle paylaştırmaya başlarlarsa, eğer bir gün seni yüceltme (!) adına, senin yeryüzünde takip edilmek üzere bıraktığın izleri birileri yok etmeye

SUFFA mizanpajlar.indd 50 25.09.2013 00:17

çalışırlarsa, sen Uzeyir gibi ol. O, nasıl **"Uzeyir Allah'ın oğludur"** iftirası ile mücadele etmiş ve bunu yüzünün akı ile tamamlamış ise, sen de aynı mücadeleyi devam ettir ve bu işi alnın akı ile nihayete erdir.

Hz. Lokman (as)

Eğer bir gün Lokman gibi, sen de oğullarına/takipçilerine tavsiyelerde bulunursan, onlara; en başta söyleyeceğin mesaj; **"Allah'tan başkasına ilahlık yakıştırmayın"** sözü olmalıdır. Onlara; "Nankörlük etmeyip, şükretmelerini; anne ve babalarına iyilikle muamelede bulunmalarını, bilgi sahibi olmadıkları konuda konuşmamalarını, Allah'ın hardal tanesi kadar bir iyilik olsa bile onu asla zayi etmeyeceğini" ve daha nice güzellikleri tavsiye et. Unutma ki, sen ancak onlara böyle nasihatler vermekle mükellefsin. Bu nasihatleri dinleyip, dinlememeleri ise senin sorumluluğunda değildir. Sen Lokman gibi görevini yap, gerisini ise Allah'a bırak.

Hz. Zülkarneyn (as)

Eğer bir gün Zülkarneyn gibi, dünyalara hükmetmeye başlarsan unutma ki; hayat, servet, makam-mevki, bilgi, iktidar ve ellerine bırakılan her şey noksan ve geçicidir. Kalıcı olan ise Rabbinin katında olanlardır. Öyleyse, bu hayatta en önemli olan şey, Allah'ın rızasını kazanmaktır. Sen bu rızayı kazanmaya bak ve elindeki tüm imkânları bunu kazanma adına seferber et.

İşte Kur'an'ın sadece adını andığı/hatırlattığı ya da hayatlarına dair bazı mesajları aktardığı kutlu elçilerin, vahyin ilk muhatabı ve peygamberlik silsilesinin son halkası ve mührü olan Efendimiz'e (sas) vermek istediği mesajların birer cümlede özeti bu şekildedir. Burada şunu da göz ardı etmemek gerekiyor ki; bu mesajlar sadece Efendimiz'e değil, kendini vahye teslim etmeyi düşünen ve Risalet davasına mensup olan herkes içindir.

Dolayısı ile Siyer'den daha fazla istifade edebilmek için başta diğer peygamberler olmak üzere geçmiş ümmetlere ait kıssaları da, Efendimiz'in (sas) o gün içerisinde bulunduğu ortamı ve ruh halini bilerek okumalı; Kur'an'ın neden o an ve o durum karşısında, Efendimiz'e söz konusu peygamberden bahis açtığına dikkat etmeliyiz. Mesela; Neden Kur'an, bir tek Hıristiyan'ın olmadığı o zeminde ve Nübüvvetin 5. yılında, Müslümanlar *Habeşistan*'a hicret edeceklerken Meryem Sûresi'ni in-

SUFFA mizanpajlar.indd 51 25.09.2013 00:17

dirmiş ve orada Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. Meryem ve Hz. İsa'yı çok güzel ifadelerle anlatmıştır? Acaba Kur'an bu kıssa ile Efendimiz'in ve tabiî ki Sâhabe'nin şahsiyetinde ve zihin dünyasında neleri inşa etmek istemişe tir? Yine Mesela; *Taif* dönüşü neden Yusuf Sûresi nazil olmuştur? *Taif*'ten dönerken Efendimiz'de nasıl bir ruh hali vardı ki, bu sûre inmiştir? Nazil olan o ayetler, Efendimiz'in o ruh haline nasıl bir etkide bulunmuştur? Sûrenin inişinden sonra Efendimiz'de nasıl bir değişiklik olmuştur? [5] İşte bunun gibi onlarca önemli noktadan dolayı diyoruz ki, Siyer kesinlikle Siyerü'l-Enbiya'nın gölgesinde okunmalıdır.

Meselenin bir de şöyle bir boyutu var: Peygamberlerin başını çektiği dava olan Risalet davası, kendisine has ilkeleri olan bir davadır. Bu ilkelerden bir tanesi de, "büyüklerin ayak izlerine basarak yürümektir." Bu davada arkaya bakmak, biz kaç kişiyiz deyip, sayılara takılmak, başarı hesaplarını sadece elde edilen kazanılan insanlar üzerinden yapmak yoktur. Bu davada, yürünen yolun önceki büyüklerin yoluna ne kadar uygun olup olmadığına dikkat etmek vardır. Eğer yürünen yol, peygamberlerin, sıddıkların, şehitlerin ve salihlerin[6] yolu ise, artık üzülmeye, korkuya yer yok, varılacak menzil Allah'ın izni ve keremi ile Selam yurdudur.

---

[5] Efendimiz'in hayatı boyunca en fazla sıkıntıya uğradığı hadiselerden biri hiç şüphesiz *Taif* yolculuğu idi. Peygamberimiz *Taif*'te, bir yönü ile kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yusuf gibi, kuyuya atılmış yani terk edilmiş, hakaretlere ve taşlanmalara muhatap olmuştu. *Taif* dönüşü Allah (cc) O'na Yusuf Sûresi'ni nazil ederek, kendi halini Hz. Yusuf'un haline kıyas etmesini istemiş ve işin neticesinin iyi olacağının müjdesini de vermişti. O günün üzerinden tam 11 sene geçtikten sonra Efendimiz, Mekke'yi fethetmek için arkasında on bin asker olduğu halde hicret etmek zorunda kaldığı yurduna girmişti. Fetih bitip, daha dün Hz. Peygamber'e her türlü hakareti, işkenceyi yapan Mekkeliler, Kâbe'nin avlusunda korkarak beklerlerken, Efendimiz: ***"Şimdi size ne yapmamı bekliyorsunuz?"***diye sormuş, onlarda: *"Sen kerem ve iyilik sahibi bir kardeş, kerem ve iyilik sahibi bir kardeşin oğlusun. Biz ancak senden iyilik bekleriz."* demişlerdi. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurmuştu: ***"Bugün ben size Yusuf'un kardeşlerine dediğini diyeceğim. O demişti ki:*** **'Size bugün hiçbir başa kakma ve ayıplama yoktur! Allah sizin yargılasın! O merhametlilerin en merhametlisidir.'** (Yusuf Sûresi, 12/92) ***Gidin hepiniz salıverildiniz/bağışlandınız!"*** İbn Hişam, *Sîre,* c. 4, s. 55; Taberi, *Tarih,* c. 3, s. 120. Sadece bu örnek üzerinden Efendimiz'in kendisinden önceki peygamberlerin hayatları ile nasıl bir bağı olduğunu, yeri ve zamanı geldiğinde kendisine verilmek istenen mesajlar gölgesinde nasıl yürüdüğünü anlayabiliyoruz.

[6] **"Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!"** Nisa Sûresi, 4/69

SUFFA mizanpajlar.indd 52 25.09.2013 00:17

İşte bu bilinci elde etmek ve Hz. Peygamber'in (sas) kutlu hayatından daha fazla istifade etmek adına, önceki peygamberlerin Siyer'ini, Hz. Peye gamber'in Siyer'i ile beraber paralel bir okuma yapmalı ve ve her daim bu birlikteliği gözönünde bulundurmalayız.

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Bir tarih kitabı olmamasına rağmen Kur'an'ın çok ciddi bir oranda tarihi olaylardan ve şahsiyetlerden bahsetmesinin sebepleri nelerdir?
- Hadislerde sayılarının 124 bin [1] veyahut 224 bin[2] oldukları söylenen peygamberlerden neden sadece 27 tanesine Kur'an'da değinilmiştir?
- Habeşistan'a hicret edecek Sahabîlerin sinelerinde ve dillerinde Meryem Sûresi vardı? Bunun hikmetleri nelerdir?
- Taif, Yusuf Sûresi ve Mekke Fethi ilişkisisizde neleri çağrıştırıyor?
- Kur'an kıssalarının, Hz. Peygamber'in kıssaları(siyer) ile benzerlikleri konusunda neler söyleyebilirsiniz

[1] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 5, s. 265-66; Taberanî, *el- Mü'cemü'l-Kebir,* c. 8, s. 217
[2] Bursevî, İsmail Hakkı, *Tefsiru Ruhu'l-Beyan,* c. 2, s. 323

SUFFA mizanpajlar.indd 53 25.09.2013 00:17

SUFFA

- Hz. Peygamber, sürekli kendinden önce gelen peygamberlerle olan bağını hatırlatıyordu. Sen de o irtibatı hiçbir zaman unutma ki, peygamberlerin cihana bıraktıkları mesajları doğru anlayabilesin.
- Kur'an geçmiş peygamberlerin kıssalarını anlatarak, Hz. Peygamber'in gönlünü pekiştiriyordu. Sen de geçmişin ile böyle bir bağ kur ki, sarsıntı içerisinde olduğun zamanlar sükûnete erebilesin.
- Kur'an'ın müspet veya menfi olarak anlattığı tüm misaller, muhatabının şahsiyetini inşa etme amacı taşıyordu. Sen de bu misalleri doğru oku ki, müspetlerden örnek, menfilerden ibret alabilesin.
- Kur'an en güzel arkadaşların peygamberler, siddıklar, şehitler ve salihler olduğunu söyledi. Bu güzel arkadaşlarla beraber olmaya çalış ki, cennette de onlarla beraber olmaya hak kazanabilesin.
- Büyüklerin ayak izlerini takip etmek, Risalet davasının en önemli ilklerinden biriydi. Bu uzun ve çileli yolda yürürken arkanda kaç kişinin olduğuna takılmadan, önünde var olan ayak izlerine bakarak yürü ki, yürümeye takat bulabilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 54 25.09.2013 00:17

Siyer'in Evrensel Mesajı

﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾

"De ki: 'Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, diriltir ve öldürür.' O hâlde, Allah'a ve O'nun sözlerine inanan Resûlü'ne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız."

(Araf Sûresi, 7/158)

HİRA

- Hz. Peygamber'in (sas) hayatı evrensel mesajlar taşımaktadır? Nasıl?
- *"Peygamber size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının."* ayeti bir Müslüman için ne ifade etmeli?
- *"Dikkat edin! Bana Kur'an ve onunla birlikte onun misli de verildi."* diyen Efendimiz'in bu sözünün anlamı nedir?
- *"Ebû Leheb ölmedi, Ebû Cehil kıtalar dolaşıyor!"* Doğru mu? Nasıl?
- *"Ortada rivayeti çok, ama riayeti oldukça az."* Ne demektir?

6. Ders

Siyer'in Evrensel Mesajı

Siyer'i sadece bir tarih olarak değil, bugünü ve yarını anlatan önemli bir kaynak olarak okumalıyız

Kur'an'ı Kerim'in mesajı nasıl evrensel bir nitelik taşıyorsa, o Kur'an'ın hayattaki pratik karşılığı olan Hz. Peygamber'in(sas) hayatı da evrensel bir nitelik taşımaktadır. Efendimiz'in (sas) yirmi üç yıl boyunca kayıt altına alınan sözleri, ortaya koyduğu fiilleri, yanında yapılınca sessiz kalıp tasdik ettiği takrirleri; kısacası O'na ait olan ne varsa, yalnızca o günün dünyasında o ilk muhataplara söylenmiş, sadece onları bağlayan/ilgilendiren mesajlar değil; bunun yanında onlar, zamanlar ve mekânlar üstü bir özelliğe sahip evrensel nebevî miraslardır. Hatta o günün dünyasında ortaya konan bazı şeyler, sonrakilere ulaştırılması için o ilk muhataplara emanet edilmişti. Böyle olduğu için Efendimiz (sas) bir gün şöyle buyuracaktı: ***"Benden bir şey işitip, onu aynen işittiği gibi başkalarına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ağartsın/ak etsin. Kendisine bilgi ulaştırılan nice insan vardır ki, o bilgiyi, bizzat işiten kimseden daha iyi anlar ve korur."***[1] Bu uyarılardan dolayı ilk nesil olan Sahâbe, Efendimiz'in (sas) dünyasına dair ne varsa, büyük bir kısmını kendilerinden sonra gelen tabiîn nesline aktarmışlardır. Çünkü onlar çok iyi biliyorlardı ki, Resûlullah'ın hayatına dair olan mesajlar, ileride ortaya çıkacak olan her türlü sorunun en önemli çaresi ve sıkıntıların giderilmesinin en önemli vesiledir. Bu hakikati bizzat onlara öğreten Kur'an ve Hz. Peygamber'di.

Bu konuda Kur'an diyordu ki: **"Allah'ın, (fethedilen) toprakların halkından Peygamberine verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, ya-**

[1] Tirmizî, *İlim*, 7; Ebû Davud, *İlim*, 10; İbni Mâce, *Mukaddime*, 18

SUFFA mizanpajlar.indd 56 25.09.2013 00:17

kınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet(sermaye) olmasın. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir." [2] Ayette ganimetler ekseninde peygamberin yetkisine dair inananların dikkatleri bir nokta üzerine çekilir, sonra genel bir ifade ile **"O size ne verdiyse onu alın ve neyi yasakladıysa ondan da sakının"** denilmektedir. Hz. Peygamber'in (sas), Müslümanlara verdiği, tebliği ettiği hakikatler sadece mutlak vahiy olan Allah'ın kitabı değildi. O kitap ile birlikte onun nasıl uygulanacağını, nasıl hayata taşınacağını gösteren bir nevi *"yaşayan vahiy"* diyebileceğimiz Sünnet'i de, ümmete emanet edilmişti. Bundan dolayı Efendimiz (sas): ***"Dikkat edin! Bana Kur'an ve onunla birlikte onun bir misli de verildi."*** diyerek, [3] bu hususa da dikkatleri çekmişti.

Yine hatırlanacağı üzere Efendimiz (sas) fakîh sahâbî Muaz b. Cebel'i *Yemen*'e vali ve kadı olarak gönderirken, karşılaşacağı sorunları nasıl çözeceğine dair sorduğu sorulara, ondan ikinci kaynak olarak Sünnet'i duymasından çok memnun olmuştu. Kaynaklarımız bu konuşmayı şöyle aktarırlar: Efendimiz (sas) bir gün sabah namazından sonra cemaate dönerek, ***"İçinizden hanginiz Yemen'e (kadı olarak) gider?"*** buyurdu. Hz. Ebû Bekir, "Ben giderim, yâ Resûlullah!" dedi. Peygamber Efendimiz hiç bir cevap vermeyip sustu. Az sonra tekrar, ***"Hanginiz Yemen'e gider?"*** diye sordu. Bu sefer Hz. Ömer ayağa kalktı, "Ben giderim, yâ Resûlullah" dedi. Peygamber Efendimiz, Hz. Ömer'e de cevap vermeyip sustu. Bir müddet bekledikten sonra tekrar, "İçinizden *Yemen*'e kim gider?" diye sordu. Bu sefer Muaz bin Cebel kalkıp, "Ben giderim, yâ Resûlullah" dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sas) ***:"Ey Muaz! Bu vazife senindir"*** buyurdu. O sırada *Yemen* üç valiliğe ayrılmıştı. Hz. Muaz bu valiliklerin en büyüğü olan *Cened* bölgesinin valiliğine tayin edilmişti. Orada kadılık yapacak, halka İslamiyet'i, Kur'an-ı Kerim okumayı öğretecek, o bölgede tahsil edilen zekât ve sadakaları da vazifelilerden teslim alacaktı. Hz. Muaz, Medine'den ayrılacağı sırada Peygamber Efendimiz ona, ***"Sana halli/hüküm verilmesi için herhangi bir dava getirildiği zaman nasıl ve neye göre hüküm vereceksin?"*** diye sordu. Hz. Muaz, "Allah'ın kitabındaki hükümlerle

[2] Haşr Sûresi, 59/7
[3] Tirmizi, İlim, 10; Ebû Davud, İmare, 33; İbn Mace, Mukaddime, 2

SUFFA mizanpajlar.indd 57 25.09.2013 00:17

hüküm veririm." dedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz, ***"Eğer Allah'ın kitabında onunla ilgili bir hüküm bulamazsan neye göre hüküm vereceksin?"*** diye sordu. Hz. Muaz, "Resûlullah'ın Sünneti'ne göre hüküm veririm." dedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz bu sefer, ***"Resûlullah'ın Sünneti'nde de onunla ilgili bir hüküm bulamazsan, ne yaparsın?"*** diye sordu. Hz. Muaz, "O zaman, kendi görüşüme göre içtihad eder, hüküm veririm." dedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz bundan son derece memnun oldu. Bu memnuniyetini şöyle ifade etti: ***"Allah'a hamdolsun ki, Resûlullah'ın elçisini, Resûlullah'ın razı olduğu şeye muvaffak kıldı."*** [4]

Hz. Muaz'ın, Efendimiz'e (sas) söylediği ve Efendimiz'in memnun olduğu bu cevap, o günden sonra tüm Sahâbe'nin de takip ettiği bir yol oldu. Efendimiz'in vefatından sonra Sahâbe, karşılaştığı tüm sorunların çözümü için: *"Bununla alakalı hüküm, Allah'ın kitabında ve Resulü'nün Sünneti'nde var mı?"* diye baktı ve bu yöntem ile bulduğu çözümleri tatbik etti. Hz. Ebû Bekir döneminde irtidat ve isyan hareketlerinde karşılaşılan yeni durumlar başta olmak üzere, fethedilen beldelerdeki sorunlar, farklı durumları olan muhataplar, karşılaşılan haller, hep bu adım ile çözüme kavuşturuldu. Şu hakikati çok net bir şekilde ortaya koyabiliriz ki, İslam'ın mensupları halifeler dönemi ile birlikte o çağın çok büyük medeniyetleri ve kültürleri ile karşılaştılar, aralarında birçok mesele üzerinde konuşmalar oldu ve işin neticesinde onların büyük bir kısmını ikna ederek İslam'ın mesajları ile tanıştırdılar. Onlar, yeni karşılaştıkları o muhataplar karşısında hiçbir zaman aciz kalmadılar, çözüm bekleyen sorunlara karşı en küçük bir sıkıntı çekmediler. Müslümanlar, ne Persler, ne Rumlar, ne Kıptiler, ne de Hicaz dışındaki Araplar karşısında, *"Biz bu sorunu çözemeyiz, bu bizim altından kalkabileceğimiz bir sorun değil "* ifadelerini dile getiren bir acziyetin içine düşmediler. O günkü şartlar içerisinde Sahâbe ve Tabiîn nesli İran'dan Orta Asya'ya, Irak'tan Afganistan'a, Yemen'den Anadolu'ya, Ürdün'den Filistin'e, Mısır'dan Afrika'nın ta içlerine; her nereye gittiyseler, ihtiyaçlara göre muhataplarına söyleyecek sözleri ve sorunları çözecek, dertlere derman olabilecek halleri oldu. Onlar, Asr-ı Saadet'ten ilham alarak bastıkları toprakları da o iklime dönüştürmeye gayret ettiler. Çünkü o ilk muhataplar, Hz. Peygamber'in (sas) miras bıraktığı değerlerin evrensel

[4] İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 3, s. 584; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 5, s. 230

SUFFA mizanpajlar.indd 58 25.09.2013 00:17

bir nitelikte olduğunu çok iyi kavramış, yaşadıkları hayatın tarihte kalmaması adına ortaya bir çaba koymuş, yetiştirdikleri talebelere de bu bilinci aşılamaya çalışmışlardı.

Onların bu tavır ve duruşları kendilerinden sonraki Müslümanlara örnek olmalıdır. Müslümanlar şunu çok iyi kavramalıdırlar ki: Hz. Peygamber'in (sas) ve Sahâbe neslinin hayatları sadece tarihi bir malumat veya menkıbeler derlemesi değildir. Hiçbir zaman o güzide neslin hayatlarına böyle bakılmamalı ve bu şekil bir okuma yapılmamalıdır. O hayatlar, bugünlerimizi ve yarınlarımızı ihya ve inşa etmek için her an başvurulması gereken en temel kaynaklardır. Eğer, bizler böyle bir bilinç ile siyer eserlerini okursak, Efendimiz'in o bereketli hayatından çok daha fazla istifade edecek, hepsinden önemlisi bugün karşımızda sorun olarak duran nice meselelere, o günün dünyasında yaşanmış bazı hadiseler üzerinden çözümler bulacak ve aradan geçen onca zamana rağmen sanki bugünlere has söylenmiş sözler gibi onları dertlerimize derman kılacağız.

Mesela bizler, Peygamberimiz'in (sas) yetim olarak önce dedesi Abdülmuttalib'in, sonra amcası Ebû Talib'in yanında kalmasını tarihi bir bilginin dışında, başkaları ile bir arada yaşamanın ve başkalarına yaslanmadan ayakta kalabilmenin yollarını öğrenme maksadı ile okuduğumuzda, istifademiz çok farklı olacaktır. Böyle bir okuma, Efendimiz'in nübüvvet öncesi hayatından bile bugünün dünyasına önemli izler taşımamızı sağlayacaktır.

Yine, Efendimiz'in (sas) nübüvvet öncesi Hz. Hatice ile olan ticari münasebeti, yaptığı ticari seferleri ve o dönem zarfında *Mekke*'de ticaret adına attığı adımları, sadece tarihi bir malumat olarak değil, ideal bir tüccarın vasıflarını tespit etme maksadı ile okursak, o tablolarda bize çok şeyler söyleyecektir. Bu tarz bir okuma, nübüvvetin gelişi ile birlikte ortaya çıkan hadiseler üzerinde yapılsa, ortaya çıkan sonuçlar/çözümler bizleri çok daha farklı bir boyuta taşıyacaktır.

Örneğin, Efendimiz'in *Hira Dağı*'ndaki arayış süreci, varlık sancısı ve hakikate varma ızdırabını çekmek olarak okunsa; *Dârü'l-Erkâm,* ta'lim ve terbiyenin işin başında hangi usûl, üslup ve müfredat üzerine yürüdüğünü anlama maksadı ile okunsa; *Şib-i Ebî Talib Muhasarası,* yokluk, fakirlik, bela ve musibetlere karşı "Nasıl tavır takınılmalı?" sorusuna cevap bulma

SUFFA mizanpajlar.indd 59 25.09.2013 00:17

adına okunsa; *İsra* ve *Miraç,* mükâfat ve yücelme; *Akabe,* biat, sadakat ve çaba; *Sevr,* tedbir ve tevekkül dengesini kurma; *Hicret,* yol ve yolculuk adabını öğrenme arayışı içinde okunsa, Siyer nasıl sadece bir *tarih* (geçmiş malumât yığını)olarak kalabilir ki?

Böyle bir okuma, *Medine*'de kurulan İslam devletinin bir model olduğunu, İslam devleti denilen sistemin hangi esaslar üzerine kurulduğunu, öyleyse bugün etrafımızda var olan ve kendilerini İslam devleti diye lanse eden yapıların gerçekte öyle olup olmadığını anlayacağımız bir kıstasa, bir mihenk taşına dönüşür.

Böyle bir okumada, *muâhatın*/kardeşliğin bitmediğini, Ensar-Muhacir kardeşliğinin sadece o günün dünyasında o ilk muhataplara has bir durum olmadığını, bugünde aynısının yapılması gerektiğini ve bunun nasıl olacağını gösteren bir örneğe dönüşür.

Böyle bir okuma, *Suffa Mektebi*'nin, sadece o günün dünyasında fakir Sahabîlerin sığındıkları, günümüz tabiriyle söylersek *"sığınma evi"* benzeri bir yer olmaktan çıkaracak; ilim tahsilinin, yoluna ve yordamına dair ortaya örneklikler koyan, bu alanın nebevî yönteminin ne olduğunu öğreten, özellikle kabiliyet ve mizaçlara göre insan unsurunun değerlendirilmesini anlayacağımız *model* bir eğitim kurumuna dönüştürecektir.

Böyle bir okumayla, Peygamberimiz'in hayatındaki savaşları, sadece kılıç ekseninde anlatmaktan bizi kurtaracak, her bir savaşı bir medreseye dönüştürecek, satır aralarında tarihi bir malumatmış gibi anlaşılan nice tablonun, bugün 21. asırda karşımızda duran onlarca meselenin çözümü noktasında bir ilaca dönüşür.

Yine böyle bir okuma, Hicretin 6. yılında Mekkelilerle yapılan barış antlaşması olan *Hudeybiye Sulhu*'nu, devletlerarası hukuku tanzim etme adına bir örneğe, bir yıl sonra yapılan *Kaza Umresi*'ni tevazu ve izzet dengesini kurma adına bir modele, Yahudilerle yapılan en büyük savaş olan *Hayber Gazvesi*'ni savaş ve mücadele yöntemlerini öğrenebileceğimiz bir imkâna, bir zorluk seferi olan *Tebûk Gazvesi*'ni ise infak ve sadaka ahlakını kavrayabileceğimiz bir misale dönüştürür.

O günün dünyasındaki hadiseler, bu tarz bir okumayı gerektirdiği gibi, ilgili kişiler/örnek şahsiyetler için de ayrıca böyle bir okuma gerekmektedir. Nasıl ki, Kur'an'ın anlattığı şahsiyetler, sadece yaşadıkları zaman

SUFFA mizanpajlar.indd 60 25.09.2013 00:17

ve zeminle sınırlı değilse, Hz. Peygamber dönemindeki şahsiyetler de sadece Miladî 6. asır ile sınırlı değildir. Her ne kadar Kur'an, Hz. Peygamber'in çağdaşları içerisinden tek bir Müslüman'ı [5]ve tek bir Kâfir'i [6]ismi ile sınırlı ifadelerle anmışsa da, onlarca ayet o günün Müslümanları olan Sahâbe hakkında ve yine onlarca ayet o günün inkârcıları olan Ebû Cehil, Utbe b. Rebia, Âs b. Vail, Velid b. Utbe, Ebû'l-Buhturi b. Hişam, Mut'im b. Adîy, Velid b. Muğire ve diğerleri hakkında nazil olmuştur. Kur'an isim vermeden onlarca şahsiyetten bahisler açmış, onların özelliklerini anlatmıştır. Buradan da anlaşıldığı gibi, Kur'an içerisinde bazen açıkça, bazen isim verilmeden zikredilen, Firavun, Nemrud, Bel'am, Haman, Karun, Samiri ve diğerleri sadece yaşadıkları döneme has isimler değillerdi. Bu isimler ibret nazarı ile okunması gereken ve ders alınması gereken prototiplerdi. Bu zalimlerin karşısında duran, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Zekeriya, Hz. İsa ve diğerleri de sadece o güne has ideal tavırları takınan kimseler değil, ortaya koydukları güzel tavırlardan dolayı örnek alınması gereken model şahsiyetlerdi.

Hz. Peygamber (sas) dönemindeki isimlerin de aynen böyle anlaşılması gerekir. O dönemde yaşayan, İslam'a düşmanca tavırlar takınan ve küfür üzere ölen nice isimler, birer prototipti. Hiç kimse Ebû Leheb'in, Ebû Cehil'in, Âs b. Vail'in, Velid b. Muğire'nin ve diğerlerinin sadece birer tarihi şahsiyet olduğunu iddia edemez. Bugün de adları, renkleri ve dilleri birbirine uymasa da, aynı tavırları gösteren onlarca isim etrafımızda vardır. Şairin dediği gibi, *"Ebû Leheb ölmedi, Ebû Cehil kıtalar dolaşıyor!"* El-Hak, bu böyledir. On dört asır önce yaşamış bu ibret şahısları aratmayacak tarzda İslam'ın sesini ve sedasını kısmaya çalışan, Müslümanlara yaşadıkları topraklar üzerinde her türlü zulmü, işkenceyi, baskıyı, hatta öldürmeyi reva gören çağın Ebû Lehebleri, Ebû Cehilleri hiçbir zaman eksik olmayacaklardır. Bizler Siyer'in sayfaları içerisinde o günkü hakkın sesini kısmaya çalışanların toplandıkları yer olan *Dârü'n-Nedve*'de neler konuştuklarını okuyunca, o rivayetleri orada bırakmayacak, sadece tarihi bir malumat olarak görmeyecek, bugünün İslam düşmanlarının da aynı şeyleri konuştuklarını, aynı planları yaptıklarını unutmayacağız. Örnek olması için somut bir misal vermek gerekirse, o günün dünyasında hakkın

[5] Kur'an'ın adını andığı tek sahabî, Zeyd b. Harise'dir. Bkz: Ahzab Sûresi, 33/37

[6] Adını andığı tek kafir ise Efendimiz'in amcası Ebû Leheb'tir. Bkz: Tebbet Sûresi, 111/1

SUFFA mizanpajlar.indd 61 25.09.2013 00:17

sesini kısmak için, toplantılar tertipleyen, insanlara cezbedecek bir üslup ile hikâyeler okuyan, müzik eşliğinde tiyatroya benzer canlandırmalar yaparak, Mekkelileri Kur'an dinlemekten alıkoymaya çalışan Nadr b. Hâris[7] ile bugünkü televizyon dizileri arasında ne fark var? O gün Kur'an'ın sesi Mekkelilere ulaşmaması için ellerine aldıkları sopalarla tenekeler vuran, gürültü çıkararak, hakkın sesini bastırmaya çalışanlar ile bugün aynı yöntemi uygulayanlar arasında ne fark var? Bugünkülerin ellerindeki tenekelerin farklı bir formata (modern zamanın gündem saptıran eğlence araçlarına) dönüşmüş olması işin özünü değiştirir mi?

Batıl cephede bunlar olurken, hak cephesindeki örneklerin de yaşatılması gerektiğini unutmamamız gerekir. O günkü dünyanın örnek şahsiyetleri olan Sahabî efendilerimiz de bugünün dünyasında yaşatılmalı, o örneklikler aynı canlılıkta bugünlere taşınmalıdır. Sadece isimlerinin evlatlara verilmesi yoluyla taşınması yetmez, ahlaklarının, mücadelelerinin, aşk ve sevdalarının, cihad ve şehadet özlemlerinin de taşınması gerekir.

Bizler Siyer sayfaları içerisinde geçen bu örnek şahsiyetleri hep tarihe hapsederek okuduğumuz için çoğu zaman onların büyüklüklerini ikrar etme dışında bir adım atmıyor, hayranlık duyuyor, ama hayranlık duyduğumuz o sahneleri yaşama adına ortaya bir gayret koymuyoruz. Koymadığımız için, Hz. Ebû Bekir'i anlatan çok ama onun gibi sıdk/doğruluk ve sadakat abidesi olan az, Hz. Ömer'i anlatan çok, ama onun gibi adaleti ortaya koyan az, Hz. Osman'ı anlatan çok ama onun gibi hayâyı, edebi ve iffeti ortaya koyan az, Hz. Ali'yi anlatan çok ama onun gibi ilmi, cesareti, hakkaniyeti ve istikameti ortaya koyan az. Hz. Hatice'yi anlatan çok ama onun gibi fedakârlığı ve vefayı ortaya koyan az, Hz. Aişe'yi anlatan çok ama onun gibi ilim ve vakarı ortaya koyan az. *Rivayeti ortaya koyan çok, ama riayeti ortaya koyan az.* Bu da söz israfına sebep oluyor, konuşup da yapmayınca bereket olmuyor, böyle olduğu içinde çağın Ebû Cehillerinin ve Ebû Leheblerinin karşısı boş kalıyor, onlar da istedikleri gibi bu dünyayı yönlendiriyor...

[7] Nadr b. Hâris, Asr-ı Saadet'te yaşamış azılı İslam düşmanlarından biridir. Onun İslam ile olan mücadelesi, Mekke toplumunu yönlendirme noktasında ortaya koyduğu tavırlar, birkaç Kur'an ayetinin naziline sebep olmuştur. (*Enfal Sûresi, 8/31; Nahl Sûresi, 16/103; Mutaffifîn Sûresi, 83/13; vs.)* İlk günden Bedir Gazvesi'ne müşriklerin saflarında gelinceye kadar düşmanlığından hiç taviz vermeyen Nadr b. Hâris, Bedir'de esir olarak alınmış, *Safra* denilen mevkiye gelince, Hz. Peygamber'in emri ile Hz. Ali tarafından öldürülmüştür. Hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 1, s. 165, 201, 228; c. 2, s. 15, 18; İbn Habib, *el-Muhabbar,* s. 160, 161; Aycan İrfan, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 32, s. 280, 281.

SUFFA mizanpajlar.indd 62 25.09.2013 00:17

İşte bundan dolayı bizim artık Siyer kitaplarını, Sahâbe hakkında bize bilgiler veren tarih ve Tabakât eserlerini sadece birer tarih kitabı olarak okumaktan vazgeçip, bugünümüzü ve yarınımızı anlatan kaynaklar olarak okumalı ve onlardan ilham alarak güzellikleri üretmenin, o günkü dünyanın menfi tarafında yer alanların yanlış ve kötülüklerini ibret nazarı ile okuyup, bundan kaçınmanın yollarını aramalıyız.

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Sahâbe efendilerimiz yeni karşılaştıkları din, kültür, medeniyet ve muhataplar karşısında hiçbir zaman aciz kalmadılar. Bunun nedenleri nelerdir?
- Hz. Peygamber (sas): *"Benden bir şey işitip, onu aynen işittiği gibi başkalarına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ağartsın/ak etsin."* demesine rağmen, neden birileri hadis rivayeti hakkında olumsuz kanaatler dile getirirler?
- *Yemen*'e vali/kadı olarak gönderilen Muaz b. Cebel'in sözleri neden Peygamberimizi oldukça memnun etmiştir? Onun sözleri çerçevesinde Kitap, Sünnet, İçtihad kavramları nasıl anlaşılmalıdır?
- Dârü'l-Erkâm'ın, ta'lim ve terbiyenin işin başında hangi usûl, üslup ve müfredat üzerine yürüdüğünü, Suffa Mektebi'nin ise ilim tahsilinde işin yol ve yordamını kavrama maksadı ile ortaya koydukları örneklikleri nelerdir?
- Kur'an'ın anlattığı şahsiyetler, nasıl ki, sadece yaşadıkları zaman ve zeminle sınırlı değilse, Hz. Peygamber dönemindeki, şahsiyetlerde sadece Miladî 6. asır ile sınırlı değildir." Nasıl?

SUFFA mizanpajlar.indd 63 25.09.2013 00:17

SUFFA

- **"Peygamber (sas) size ne verdiyse onu alın, sizi neyden yasakladıysa da ondan sakının"** diyen, Rabbinin emrini duy ki; şüphelere kapı açmayasın, Allah'ın Resulü'nden ne gelmişse kayıtsız ve şartsız bir şekilde teslim olan Müslüman olabilesin.
- ***"Benden bir şey işitip, onu aynen işittiği gibi başkalarına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ağartsın/ak etsin."*** diyen, Kutlu Nebi'nin sesini duy ki, o sözleri zayi etmeyesin, Sahâbe gibi riayet konusunda hassasiyet gösterebilesin.
- *"Hz. Peygamber'in (sas) miras bıraktığı değerler evrensel bir niteliktedir. Hiçbir problem yoktur ki çözümü Allah'ın kitabında, Resulü'nün Sünnneti'nde olmasın."* diyen Sahâbe gibi, Kur'an ve Sünnet'e güven duy ki, onlara dört elle sarılasın ve başka şeylere bel bağlamadan sorunlarına çözüm bulasın.
- *"Ebû Leheb ölmedi, Ebû Cehil kıtalar dolaşıyor!"* diyen şairin çağrısını duy ki, o zalimlerin karşısında Ammarca, Musabca, Esmaca durabilesin, Sahâbe'nin hasbiliğini bu çağda temsil edebilesin.
- *"Sahâbe'yi anlatan çok, ama Sahâbe gibi sadakati, adaleti, hayâyı, vakarı, istikameti ve fedakârlığı ortaya koyan az"* diyen, bu satırların yazarını duy ki, özlemini çektiğin o güzel günlere erişebilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 64 25.09.2013 00:17

Siyer'i Doğru Okumak

﴿اُدْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾

(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, hidayete erenleri de çok iyi bilir

(Nahl Sûresi, 16/125)

HİRA

- Neden bu çağın insanı parçacı yaklaşımları seviyor?
- Siyer okumalarında parçacı yaklaşımlar ne gibi sorunlara sebep oluyor?
- Hz. Peygamber'in (sas) Mekke'deki daveti, *gizli* ve *açık* davet mi? *Özel* ve *genel* davet mi?
- Özel davette seçilen muhataplarda aranan özellikler nelerdir?
- Bugünün dünyasında davet meselesi nasıl anlaşılmalı ve nasıl yapılmalıdır?

7. Ders

Siyer'i Doğru Okumak

Parçacı okuyuştan bütüncül okuyuşa geçerek, bütünü parçaya kurban etmemek zorundayız.

Yaşadığımız çağın en büyük sorunlarından bir tanesi de meselelere bütüncül bir göz ile bakamamak ,elde ettiğimiz bazı verileri işin tamamı zannederek indirgemeci bir yaklaşım ile onların üzerine hükümler bina etmektir. Bu yanlış ve hatalı durum İslamî birçok meselede ne yazık ki çokça yapılmaktadır. Örneğin, *kader, şefaat, cennet* ve *cehennemin ebedili-ği, ecel, kıyamet alametleri, Mehdi, Mesih, Deccal* ve daha birçok konuda, birkaç ayet ve hadis üzerinden mesele tartışılıyor, o konu ile ilgili Kur'an'da geçen tüm ayetler, Efendimiz'in tüm beyanları ortaya konarak bütüncül bir okuma yapılacağı yerde, önceden belirlenen kanaati desteklemek adına bir iki delil ile mesele izah edilmeye çalışılıyor; böyle olunca da doğal olarak çok yanlış ve eksik düşüncelerin ortaya çıkmasına neden oluyor.

Bu parçacı okuyuştan Siyer okumaları da nasibi almıştır. Bazen mevcut duruma Siyer'den referans bulma adına, bazen aceleci davranarak kısmi verilerle nihai hükme gitme adına, bazen başka bir mülahaza ile ne yazık ki, Siyer'in içerisindeki bazı meselelerde, bu tarz yanlışlara sıklıkla düşülmektedir. Mesela, *Şakk-ı Sadr Hadisesi*[1] *Rahib Bahira Hatırası,*[2] *Garânîk*

[1] ***Şakk-ı Sadr Hadisesi:*** Hz. Peygamber'in hayatında birkaç kez göğsünün melekler tarafından açılıp, kalbinin temizlenmesi ve bazı üstün niteliklerle donatılması hadisesidir. Bkz: İbn Hişam, *es-Sîre, c. 1, s. 173, 174;* İbn Kesir, *el-Bidaye, c. 2, s. 274, 275;* Zehebî, *Tarih, s. 47*

[2] ***Rahib Bahira Hatırası:*** Hz. Peygamber'in on iki yaşlarında iken amcası Ebû Talib ile birlikte ticari bir maksatla Busra/Suriye pazarına gittiğinde, orada karşılaştığı Rahib Bahira ile olan görüşme hadisesidir. *Bkz:* İbn Sa'd*, Tabakât, c. 1, s. 153-155;* Ebû Nuaym*, Delâil, c. 1, s. 168, 169; Beyhakî, Delâil, c. 2, s. 27*

SUFFA mizanpajlar.indd 66 25.09.2013 00:17

Kıssası, [3]*Kırtâs Hadisesi,*[4] *Fedek Meselesi,*[5] *Gadîr-i Hum Olayı,*[6] *Benî Kurayza Gazvesi* [7] ve daha birçok hadise bu parçacı yaklaşımdan etkilenmişn tir. Bu ve burada anmadığımız diğer birçok mesele, elde edilen birkaç rivayet üzerinden değerlendirilmeye çalışılmış, bundan dolayı da çok eksik ve hatalı hükümlere varılmıştır. İşte bu tarz hatalara düşmemek için kesinlikle *istikraî* okuma denilen bütüncül bir okuma yapmalı, aceleci davranmae malı, özellikle hüküm beyan edilecek yerlerde o konu hakkındaki rivayet ve değerlendirmelerin büyük bir kısmına ulaştıktan sonra nihaî hükmü vermelidir.

Bu konunun daha iyi anlaşılması için Hz. Peygamber'in (sas) *Mekke* ve *Medine* dönemlerine ait iki örnek vermek istiyorum. Bu örnekler üzerinden parçacı okuyuşun zararlarına, bütüncül okumanın ise faydalarına dair önemli ipuçları yakalayacağız.

Bugün Siyer kitaplarımızın büyük bir kısmı Efendimiz'in *Mekke* dönemini anlatırken, o dönemin ilk yıllarını iki devreye ayırırlar; bu

[3] ***Garânîk Kıssası:*** Hz. Peygamber'in müşriklerin gönlünü İslam'a ısındırmayı arzu ettiği bir sırada,-hâşâ- şeytanın telkinleri ile okunan Kur'an ayetleri içerisine, onları memnun edecek bazı kelimelerin karıştığını, daha sonra Cebrail'in ikazı ile düzeltildiğini iddia eden bir kıssadır. Olayın detayları ve aslı için bkz: Cerrahoğlu, İsmail; *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 13, s. 361-366

[4] ***Kırtâs Hadisesi:*** Hz. Peygamber'in vefatına neden olan hastalığı zamanında, yanında bulunan Sahâbe'den vasiyetini yazdırmak için kâğıt, kalem istemesi; sonrasında rahatsızlığının şiddetlenmesi üzerine bayılması, Hz. Ömer'in de Efendimiz'in bu halinden dolayı vasiyet yazılmasını engellemesi hadisesidir. Bu konuda aktarılan farklı rivayetleri görmek için bkz: İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 2, s. 242-245

[5] ***Fedek Meselesi:*** Hayber'in fethinden sonra barış yoluyla alınan ve yarısı Hz. Peygamber'e (sas), Hz. Peygamber tarafından da Ehli Beyt'ine ihtiyaçlarını karşılamaları üzere verilen arazidir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra, Hz. Ebû Bekir, Efendimiz'den duyduğu bir hadis üzerine bu araziyi Hz. Fatıma'dan geri almış, bu da bazı kırgınlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Bkz: Buhari, *Ferâiz, 3, İ'tisam, 5, Meğâzî, 14;* Müslim*, Cihad, 49;* Ebû Davud*, İmâre, 1*

[6] ***Gadîr-i Hum Olayı:*** Yemen'e gönderilen Hz. Ali ile o grup içerisinde yer alan bazı sahabîler arasında çıkan tartışmadan dolayı Efendimiz'in, yer konaklamaya elverişli olmamasına rağmen Gadir-i Hûm mevkiinde konaklaması ve Hz. Ali hakkında bir hutbe irad etmesi meselesidir. Bu hutbe Ehli Sünnet tarafından Hz. Ali'nin faziletinin beyanı olarak anlaşılırken, Şia tarafından ise Hz. Ali'nin hilafetinin tayin ve müjdesi olarak anlaşılmıştır. Bkz: Müslim*, Fedâilü's-Sâhabe,*36; İbn Mace, *Mukaddime,* 11; Hâkim, *el- Müstedrek,* c. 3, s. 109; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 4, s. 367

[7] ***Benî Kurayza Gazvesi:*** Hicretin 5. yılında, Hendek Gazvesi sırasında yaptıkları ihanet neticesinde, Sa'd b. Muaz'ın verdiği hüküm ile savaşçı erkeklerinin kılıçtan geçirildiği hadisedir. Bkz: İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 3, s. 147-150; Vakıdi, *Kitabü'l-Meğazi,* c. 2, s. 457; İbn Kesir, *el-Bidaye, c.* 4, s. 103

SUFFA mizanpajlar.indd 67 25.09.2013 00:17

devrelerin ilkine *gizli davet yılları,* diğerine ise *aleni* yani *açık davet yılları* derler.[8] Ve genellikle Hz. Peygamber'e (sas) inanan ilk müminlerin, toplumun zayıf, köle ve cariyelerinden oluştuğu iddia edilir. [9] Yaygın bir kanaat haline gelen bu tespit, parçacı okuyuşun bir neticesidir. Eğer biz Hz. Peygamber'in Mekke hayatını bütüncül bir göz ile okusaydık ve olayların tamamını ortaya koyarak, meseleleri birbirleri ile ilişkilendirerek anlamaya çalışsaydık, Hz. Peygamber'in bir örgüt mantığı ile hiçbir zaman davet çalışması yapmadığını ve toplumun sadece bir kesimi üzerine yoğunlaşmadığını çok rahat bir şekilde gözlemleyebilirdik.

Eğer Efendimiz'in (sas) yaptığı davet, gizli bir çalışma olsaydı ilk günden itibaren Müslümanlar; baskı, işkence ve yıldırmalarla karşılaşırlar mıydı? Bir davet gizli olsa ilk altı ayda *Dârü'l-Erkâm*'a alınan kırk beş sahabî Mekke'nin sayılı on ailesinden ve bazı antlaşmalı ailelerden olur muydu? Eğer Efendimiz'e inanan ilk müminler hep zayıf, köle ve cariyelerden oluşsaydı, başta Mekke'nin en zenginleri olan Benî Ümeyye mensubu Hz. Osman, Benî Zühre mensubu Abdurrahman b. Avf, Benî Mahzûm mensubu Erkâm b. Ebî'l-Erkâm ve daha nicelerinin iman etmeleri nasıl değerlendirilecek?

Dolayısı ile burada parçacı okuyuştan kaynaklanan bazı sıkıntılar olduğu muhakkaktır. Biz rivayetlerin oldukça sınırlı olduğu bu döneme ait ulaşabildiğimiz kadarı ile tüm verileri bir araya getirirsek, mevcut siyer kaynakları ile yetinmeyip, Sahâbe hayatlarına ve onların İslam'a girmelerin ne dair rivayetleri de bunların yanına getirerek, genel bir okuyuşa tabi tutarsak, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; Efendimiz (sas) Mekke'nin o zorlu günlerinde *gizli davet* değil *özel davet* ya da bir başka ifade ile *bireysel davet* yapmıştır. Takriben üç yıl süren bu sürecin sonrasında özel davetten, *genel davete*, yani *kitlesel davete* bir geçiş olmuştur. Bu süreç içerisinde Peygamberimiz asla toplumun sadece bir kesimi ile daveti sınırlandırmamış, ne tamamen zenginlerin ve hürlerin üzerinde, ne tamamen fakirlerin ve kölele-

[8] Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu's-Siyre, s. 90, 91; Mevdûdi, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 598-603; Safiyyürrahmân el-Mübârekefûri, er-Rahiku'l-Mahtûm, s. 93-97*

[9] Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu's-Siyre, s. 90; Muhammed Heykel, Hz. Muhammed Mustafa, s. 140; M.G.S. Hodgson, İslam›ın Serüveni, s. 106*

SUFFA mizanpajlar.indd 68 25.09.2013 00:17

rin üzerinde yoğunlaşmış, işin başında çekirdek kadronun inşası amacı ile Risalet davasının bu ağır yükünü taşıyabilecek, her türlü zorluklara göğüs gerebilecek muhataplar belirleyerek, onlar üzerinden bu işi sürdürmeyi amaçlamıştır. Dolayısı ile ilk dönemlerde herkese değil, belirlenen özel muhataplara İslam'ın mesajları arz edildiği için o davet, özel veya bireysel bir davet olmuş, sonra toplumun tüm kesimlerine açıldığı için davet, genel veya kitlesel davete dönüşmüştür.

Biz Hz. Peygamber'in (sas) Mekke dönemindeki bu ilk altı yılını şöyle tasnif edebiliriz:

1. Devre: Özel davet, gizli örgütlenme. Bu devre yaklaşık üç yıl sürmüştür.

2. Devre: Genel davet, gizli örgütlenme. Bu devre de nübüvvetin üçüncü yılından başlayarak altıncı yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde davet, genel bir sürece girmişse de, *Dârü'l-Erkâm*'da gizli örgütlenme devam etmiştir.

3. Devre: Genel davet, açık örgütlenme. Bu devre Hz. Ömer'in Müslüman oluşu ile başlamış ve Mekke döneminin sonlarına kadar da devam etmiştir. [10]

Meseleye muhataplar açısından bakarsak, özellikle ilk Müslüman olan kırk beş kişi [11] üzerinden şöyle bir değerlendirme yapabiliriz:

Cinsiyetleri: Otuz iki erkek, on üç kadın

Sınıfsal Tabanları: Otuz dört zengin, on bir fakir

Sosyal Statüleri: Otuz biri hür, yedisi mevali, yedisi köle. Hürler Mekke'nin en meşhur on ailesinden ve antlaşmalı ailelerinden oluşmaktadır.

Yaşları: Yirmi beş-yirmi sekiz arası

Okuma-Yazma Oranı: Sekiz tanesi[12] okuma yazma biliyor. [13]

---

[10] Yıldırım, Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli, Dârü'l-Erkâm, s. 45*

[11] Bu kırk beş sahabînin kimler olduğunu görmek için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli, Dârü'l-Erkâm, s. 69-83*

[12] O günün Mekke'sinde okuma-yazma oranın çok düşük olduğunu bilirsek, bu sayının değerini daha iyi anlamış oluruz. Belâzurî'ye göre o günün Mekke'sinde okuma-yazma bilenlerin sayısı sadece on yedidir. Bkz: Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân, s. 693*

[13] Bu değerlendirmelerin açılımı için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli, Dârü'l-Erkâm, s. 84-92*

SUFFA mizanpajlar.indd 69 25.09.2013 00:17

Görüldüğü gibi, Hz. Peygamber İslam'a insanları davet ederken toplumun bir kesimi üzerinde yoğunlaşmamış, işin başında özel muhataplarla daveti yürütmüş, sonrasında ise tüm insanları bu işin içerisine dâhil etmiştir.

Bütüncül okumanın insana neler kazandırdığını görebilmek için ikinci örneğimizi Efendimiz'in (sas) Medine hayatından, Kur'an'ın **yevmü'l-furkan** [14] dediği, iman ile inkârın o ilk büyük karşılaşması olan *Bedir Gazvesi* üzerinden verelim.

Mevcut Siyer kitaplarının büyük bir kısmında *Bedir Gazvesi* ne yazık ki diğer gazve ve seriyyelerde de olduğu gibi hep askeri yönden anlatılır, savaşın sıcak çatışma sahneleri işin merkezine alınır ve "şöyle başladı, şu şunu öldürdü, sonra netice şu oldu" gibi cümlelerle nihayete erdirilir. Mesela *Bedir Gazvesi*'ni bize anlatan kitaplara baktığımızda; Efendimiz'in 313 kişi ile Medine'den yola çıktığını, 160 km. uzaklıktaki *Bedir*'e geldiğini, ase kerlerini orada konuşlandırdığını, sonra Sahâbe'den Hubab b. Münzir'in o yere bazı haklı gerekçelerle itiraz ettiğini, sonrasında Allah Resulü'nün, Hubbab'ın görüşünü kabul ettiğini ve onun dediği gibi ordunun yerini değiştirdiğini anlatırlar. Sonra Efendimiz'in ordusunu düzenlediğini, o anda Müşriklerden Velid, Utbe ve Şeybe'nin ileri çıktıklarını, karşılarına çarpışmak için üç rakip istediklerini, önce Ensar'dan üç yiğidin öne çıktığını, Utbe'nin onları kabul etmediğini, bu sefer Hz. Hamza'nın, Hz. Ali'nin ve Efendimiz'in diğer amcası Haris'in oğlu Ubeyde'nin çıktıklarını ve çarpışmaya başladıklarını anlatırlar. Çarpışma sonunda Hz. Hamza ile Hz. Ali'nin rakiplerini devirdiklerini, Ubeyde'nin ise yaralandığını sonrasında ise şehit olduğu aktarılır. Sonrasında savaşın başladığı, çok çetin bir savaş verildiğini, meleklerin yardımını ve o sıcak çatışma anlarında yaşanan bazı hadiseler anlatılır . İşin neticesinde Müslümanların galip geldiğini, o gün o meydanda on dört Sahabî'nin şehit olduğunu, içlerinde Ebû Cehil, Ümeyye b. Halef ve daha birçok Mekke'nin ileri gelenlerinin olduğu yetmiş müşrikin öldürüldüğü ve bir bu kadarının da esir alındığı rivayet edilir.

[14] **"Eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, *(Yevmü'l-Furkan)* iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlü'ne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir."** Enfal Sûresi, 8/41

SUFFA mizanpajlar.indd 70 25.09.2013 00:17

Sonrasında Efendimiz'in (sas) esirlere nasıl muamele edileceği konusunu Sahâbe ile istişare ettiğini ve esirler meselesi çözüme kavuşturulup Meğ dine'ye büyük bir sevinç ile dönüldüğü anlatılır. Aşağı-yukarı hacimlerine göre Siyer kitaplarımızın anlattığı Bedir Gazvesi bu şekildedir. Bazen iki sayfada, bazen beş sayfada, bazen de on sayfada hep buna benzer olaylar anlatılır, dediğimiz gibi savaş hep sıcak çatışma üzerinden yansıtılır.

Elbette bu aktarılanlar önemlidir ve kesinlikle okuyucuya bu bilgiler anlaşılır bir dil ile takdim edilmelidir. Ancak şu husus unutulmamalıdır ki, İslam Tarihi'nin çok önemli bir olayı olan *Bedir Gazvesi* bu anlatılanlarla sınırlı değildir. Hadisenin hazırlık devresini dikkate alınmazsa, Efendimiz'in *Medine*'den çıkıp, *Bedir*'e gelip, savaş sonrası tekrardan *Medine*'ye dönüşü tam on dokuz gündür.[15] Bu on dokuz günlük zaman içerisinde sıcak savaşın yapıldığı süre, Ramazan'ın 17. gününün sabah saatlerinde beş-altı saatlik bir bölümdür. Bugün Siyer kitaplarının anlattığı *Bedir Gazvesi*, işte bu sıcak çatışmanın yaşandığı saatlere ait bölümlerdir. Yani *Bedir Gazvesi*'nin on dokuz gün süren yolculuğunun sadece yarım günü anlatılmakta, asıl mesaj ve ders alınacak kısımlar ne yazık ki, parçacı okuyuşa kurban edilmekte ve istenilen oranda dikkate alınmamaktadır.

Savaş meydanında olan o hadiseler ne kadar önemli ise savaşın öncesinde ve sonrasında olan hadiselerde en az o kadar önemlidir ve tüm bunlar bir bütün halinde okunduğu zaman ortaya istenilen oranda istifade çıkacaktır.

Bedir Gazvesi'ni aktaran kitapların bir kısmında neler gözden kaçırılmıştır?

İlk kez kocalarını, oğullarını, kardeşlerini savaşa gönderen Müslüman hanımların ruh halleri, tavır ve davranışları, dile getirdikleri bazı sözleri …

Sahâbe'nin cihad ve şehadet aşkı adına ortaya koydukları heyecanları, baba-oğul, dayı-yeğen, amca-yeğen; birbirleri ile yaptıkları tartışmaları ve cihada katılma arzularının ne kadar fazla olduğu …

Yaşları on beşin altında olan çocukların bile savaşa katılma arzusu ile nasıl çırpındıklarını, Müslümanların *Bedir*'den dönene kadar neler yaptık-

[15] Efendimiz (sas) Medine'den Hicrî 8 Ramazan 2'de çıkmış, savaş 17 Ramazan 2 Cuma günü (Miladi, 13 Mart 624) olmuş, Medine'ye ise, 27 Ramazan'da (Miladi, 23 Mart) ulaşmıştır.

SUFFA mizanpajlar.indd 71 25.09.2013 00:17

larını ve bazılarının bir ömür *Bedir*'e katılamama ızdırabı ile nasıl inlediklerini …

İlk kez bu düzeyde büyük bir savaşa katılan Efendimiz'in (sas) ruh hali ve bu halinin davranışlarına ve sözlerine etkisi, yol boyunca Efendimiz'in konuşmaları …

Bedir'e giderken izlenen güzergâh ve bu güzergâhtaki yirmi ayrı yerin bazılarında yapılan konaklamalar,[16] on gün süren bu yolculukta karşılaşılan hadiseler, yapılan konuşmalar, özellikle Sahabe'nin birbirleri ile olan münasebetleri …

Çok önemli bir husus olarak Bedir'e giderken, yol boyunca, savaş sonrası ve döndükten sonra nazil olan ayetler ve bu ayetlerin Efendimiz'in (sas) ve Sahâbe'nin dünyasına etkileri …

Meleklerin bu savaşta yer almalarının hikmetleri, Cebrail'in onların komutanı olarak katılması, Allah (cc) katında bu savaşın ve savaşa katılanların değeri...

Savaş sonrası yaşananlar, dönüş yolunun heyecanı, Sahâbe'nin bu büyük galibiyet karşısındaki tavırları, Medine'ye girişleri ve sonrasındaki hadiseler…

Esirlerin Medine'deki halleri, başlatılan okuma-yazma seferberliği, Müslümanların ahlakları ile nicelerinin yüreklerini fethetmesi ve ön yargıların kırılması …

Bedir galibiyetinin *Medine*'deki İslam Devleti'nin gelişimine etkileri, dost ve düşmanların bu zaferi nasıl karşıladıkları *Mekke* tarafındaki durum ve daha neler neler…

Bu dikkat çekmeye çalıştığımız hususlara değinilmeden *Bedir Gazvesi* tam anlaşılabilir mi? Meseleye sadece savaş ekseninde bakmak, okumaları bu parça üzerinden yürütmek, burada söylenen ve söylenmeyen yüzlerce önemli mesajdan bizi mahrum bırakmaz mı?

[16] Bu güzergâhları ve hangilerinde konaklamanın yapıldığını görmek için bkz: İbn Hişam, *es-Sîre, c. 2, s. 264-266*

SUFFA mizanpajlar.indd 72 25.09.2013 00:17

İşte bundan dolayı diyoruz ki, Siyer'i doğru okumak ve okuduklarımızdan gereğince istifade etmek için kesinlikle parçacı okuyuşları terk etmeli, bütüncül bir okuyuşa geçmeli, bir mesele hakkında nihai hükmü verebilmek için ulaşılabilecek tüm rivayetleri dikkate almalı ve asla zihinlerde belirlenen kanaatlere delil bulmak için bir okuma yapmamalı, bilakis okuduktan sonra elde edilen veriler çerçevesinde hükümler ortaya koymalıdır.

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Hz. Peygamber'in Mekke'deki davet çalışmalarında izlediği yöntemler hakkında neler söylersiniz?
- Daveti toplumun belli kesimleri üzerinden yoğunlaştırmama hassasiyetinin sebepleri nelerdir?
- *İlk günden itibaren davetin muhatapları içerisinde azımsanmayacak kadar hanım olmasını nasıl izah edersiniz?*
- İlk muhatapların gençlerden oluşması tevafuk mu? Bilinçli bir tercih mi?
- Bedir Gazvesi gibi özünde savaş olan bir hadise, anlaşılmaya çalışılırken nelere dikkat etmek gerekir?

SUFFA mizanpajlar.indd 73 25.09.2013 00:17

SUFFA

- Parçacı okuyuştan bütüncül okuyuşa geçerek, bir okuma yap ki, gerçek manada istifade edebilesin, bütünü parçaya kurban etmeyesin.
- Hakikati bulmayı ve en doğruya ulaşmayı kendine hedef olarak belirle ki, kanaatlerine delil değil, delillerinle kanaat oluşturabilesin.
- Aceleci davranarak, derinlemesine araştırma yapmadığın meselelerde konuşma ki, yanlışa kapı açmayasın, ileri de mahcup olacağın durumlara düşmeyesin.
- Hz. Peygamber'in tebliğ ve davet adına ortaya koyduğu örnekliği iyice anla ki, boşa zaman harcamayasın, akıntıya karşı kürek çekmeyesin.
- Hz. Peygamber'in tüm savaşlarının birer mektep olduğunu unutma ki, meseleyi sadece kılıçlara mahkûm etmeyesin, atılan her adımdan istifade etme yollarını arayabilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 74 25.09.2013 00:17

Siyer'i Satırdan Sadıra Okumak

﴿قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

"(Resûlüm!) De ki: "İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah'ı her şeyden tenzih ederim! Ve ben O'na şirk koşanlardan değilim."

(Yusuf Sûresi, 12/108)

HİRA

- Abdullah b. Ömer, neden İmam Şa'bî için: *"Ne güzel anlatıyor. Sanki o da (Şa'bî) bizimle berabermiş gibi (anlatıyor)..."* demiştir?
- Asr-ı Saadet dünyasına hakikaten olmasa bile hayalen gitmek mümkündür. Nasıl?
- Asr-ı Saadet'te en fazla hangi tabloda yer almak isterdiniz?
- Hayal ve hakikat dengesi nasıl kurulmalıdır?
- *Sadırlarda okunan Siyer'i* geleceğimizin inşasında en önemli kaynak edinmeliyiz. Neden?

8. Ders

Siyer'i Satırdan Sadıra Okumak

Siyer'i sadece satırlardan değil, olayların içerisine dâhil olarak okumalıyız

Sahâbe'den sonra en hayırlı nesil olan Tabiîn neslinin önemli âlimlerinden biri de İmam Şa'bî'dir.[1] O, H.19/M.640'da *Kûfe*'de doğmuş, H.104 /M. 722 yine *Kûfe*'de vefat etmiştir. Kendi ifadesi ile beş yüz Sahabî ile görüşmüş, onları tanımış ve başta Abdullah b. Mes'ûd olmak üzere birçoğundan özel dersler almış, hadisler işitmiş ve kendinden sonraki nesillere bunları aktarmıştır.[2]

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah b. Ömer, İmam Şa'bî'yi çok sever, onu sık sık ziyaret ederdi. Ne zaman onun yanına gitse, İmam Şa'bî'yi, insanlara Allah Resulü'nün (sas) hayatına dair bir şeyler anlattığını görürdü. Abdullah b. Ömer de o meclise dâhil olur, İmam Şa'bî'yi dinler, sonra şöyle derdi: *"Ne güzel anlatıyor. Sanki o da (Şa'bî) bizimle berabermiş gibi (anlatıyor)…"* [3]

Abdullah b. Ömer'in bu sözü, Siyer nasıl anlaşılmalı ve nasıl anlatılmalı konusunda bize bir bilinç vermelidir. O, Sahâbe'nin büyüklerinden

[1] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: Kandemir, Yaşar; *TDV İslam Ansiklopedisi,* c. 38, s. 217, 218
[2] Buhârî, *et-Tarihu's-Sağir,* c. 1, s. 253, 254
[3] Zehebî, *Siyeru a'lami'n-nübelâ,* c. 4, s. 115, 116

SUFFA mizanpajlar.indd 76 25.09.2013 00:17

biri olarak, bu işin aslında "bizimle berabermiş gibi" anlatılması gerektiğini söylemektedir. İşte bundan dolayı bizlerin, Siyer'i sadece satırlardan değil, olayların içerisine dâhil olarak, sanki oradaymış gibi, sanki o hadiselerin içerisindeymiş gibi okumamız bize çok farklı istifade imkânları sunacaktır.

Peki, arada bu kadar zaman ve mekân farkı varken böyle bir okuma mümkün müdür? Elbette mümkündür. Nasıl mümkün olduğuna dair size Bediüzzaman'dan bir tablo aktarayım. Diyor ki: *"Eğer istersen gel, Asr-ı Saadet'e, Cezîretü'l-Arab'a gideriz. Hayalen olsun O'nu vazife başında görüp ziyâret ederiz. İşte bak: Hüsn-ü sîret ve cemâl-i sûret ile mümtaz bir Zât'ı görüyoruz ki, elinde mu'ciznümâ bir kitap, lisânında hakâikâşinâ bir hitâb, bütün Benî Âdem'e, belki cin ve inse ve meleğe, belki bütün mevcudâta karşı bir hutbe-i ezeliyeyi tebliğ ediyor. Sırr-ı hilkat-i âlem olan muammâ-i acîbânesini hall ve şerh edip ve sırr-ı kâinat olan tılsım-ı muğlâkını feth ve keşfederek, bütün mevcudâttan sorulan, bütün ukûlü hayret içinde meşgul eden üç müşkül ve müthiş suâl-i azîm olan "Necisin? Nereden geliyorsun? Nereye gidiyorsun?" suâllerine muknî, makbul cevap verir."* [4]

Demek ki, Asr-ı Saadet dünyasına hakikaten olmasa bile hayalen gitmek mümkündür. Siyer'in satırlarında okuduğumuz nice hadiselerin, gazvelerin, tabloların sadrına yani içerisine dâhil olmak mümkündür. İnsanın kendisini oradaymış gibi hissetmesi, hadiselerle canlı bağlar kuruyormuş gibi olması imkân dâhilindedir ve böyle yapmak istifadeyi daha da ziyadeleştirmektedir. Bu canlı okuyuş, insanı sıradan bir tarih, menkıbe, kıssa okur gibi soğuk bir halden kurtaracak, bazen heyecanlandıracak, bazen duygulandıracak, bazen kızdıracak, bazen sevindirecek, yani okuyucuyu okunan metnin içerisine çekerek, farklı bir hale pencere açacaktır.

Aslında böyle bir canlı okuyuşu biz Efendimiz'in (sas) ve Sahâbe'nin tüm okuyuşlarında görüyoruz. Onlar ilahî kelamı, kâinat kitabını, geçmiş kavimlere ait hatıraların olduğu mekânları hep canlı bir okuyuş ile okumuşlardır. Eğer böyle bir canlı okuyuş olmasaydı, Efendimiz (sas): ***"Beni***

[4] Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler,* s. 220

SUFFA mizanpajlar.indd 77 25.09.2013 00:17

Hûd Sûresi ve kardeşleri (Vakıa, Hâkka, Mürselat, Nebe, Tekvîr, Ğâşiye) ihtiyarlattı."[5] der miydi? Yağan yağmura cübbesini tutup, onu karşılamasına şaşıran Sahâbe'ye: ***"Onun ahdi benimkinden daha taze!"***[6] der miydi? Yâ da *Uhud Gazvesi*'nden sonra o mekâna karşı olumsuz bir düşünce besleyenleri düzeltme adına: ***"Muhakkak ki Uhud bir dağdır. Biz onu severiz o da bizi sever."***[7] der miydi? Yine Sahâbe ile beraber *Tebûk Gazvesi*'ne giderken, Hz. Salih'in kavminin (Semûd Kavmi) azaba uğradığı mekânlardan geçerken: ***"Buradan çabuk geçiniz. Burası kendilerine zulmeden, bundan dolayı da azaba uğrayanların yurdudur. Siz onların evlerine uğradığınızda benzer azapların size de geleceğinden korkarak ve (boyun büküp) ağlayarak geçiniz."***[8] der miydi? Bu örneklerin hepsi canlı bir okuyuşa teşviktir. Öyleyse biz de bizden önce yaşamış ama yaşadıkları hayatlar kayıt altına alınmış, başta Efendimiz (sas) ve Sahâbe olmak üzere tüm İslam büyüklerinin hatıralarını böyle okumalıyız.

Mesela; Efendimiz'e (sas) *Hira*'da ilk vahyin geldiği anları okurken, sanki o karanlık mağaradaymış gibi olmak, Cebrail ile Efendimiz'in (sas) konuşmalarına bizzat şahitlik etmek, *"İkra!/Oku!"* diyen Cebrail'e, titrek bir ses ile *"Ma ene bi kârî!/ Ben okuma bilmem!"* diyen Efendimiz'in sesini duymak, sonra Cebrail'in Efendimiz'i kanatları arasına alarak sıkmasında, sanki o hali yaşamak ve arkasından Alak Sûresi'nin ilk beş ayetini bizzat Cebrail'den alıyormuş gibi dinlemek, herhalde insana çok farklı duygular yaşatacak, çok farklı bir ruh hali tattıracaktır.

Ağır bir söz ve ağır bir yük olan vahyi alınca[9] Efendimiz'in (sas) çektiği o sıkıntılara ortak olmak, O'nunla beraber *Hira*'dan çıkıp, Hatice'nin şefkat dolu kollarına doğru yürümek, yürürken taşın, toprağın, *"Es-Selamu Aleyke Ya Resûlullah/ Selam olsun sana Ey Allah'ın Resulü!"* seslerini işitmek, korku ve endişe ile eve girmek ve *"Zemmilunî, zemmilunî/Beni örtün, beni*

[5] İbn Kesîr, *Tefsîr,* c. 2, s.435; Tirmizi, *Tefsir,* 6
[6] Buhari, *el-Edebü'l-Müfred,* s. 259
[7] Buhari, *Zekât,* 54
[8] Vakıdi, *Kitabü'l-Meğazi,* c. 2, s. 1000; İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 4, s. 165
[9] **"Doğrusu biz sana (taşıması) ağır bir söz vahyedeceğiz."** Müzzemmil Sûresi, 73/5

SUFFA mizanpajlar.indd 78 25.09.2013 00:17

örtün" diyerek, örtünün altına giren Efendimiz'e refakat etmek, nice sonraları biraz teskin olup başından geçenleri Hz. Hatice'ye anlatırken ve annemizin büyük bir vakar ile söylenenleri dinleyip, arkasından Efendimiz'i teskin etmek için söylediklerini bizzat işitir gibi tüm bu tabloların içerisine dâhil olmak, gerçekten insana çok farklı haller yaşatacaktır.

Varaka b. Nevfel'in ilerleyen yaşına rağmen Hz. Hatice'den ve Efendimiz'den (sas) vahyin naziline dair olanları dinlerken, bir anda gençleşerek, *"Kuddüs, Kuddüs"* diye haykırmasına şahit olmak, o bilge zatın:*"Muhakkak kavmin seni yalanlayacak, seni yurdundan sürüp çıkaracak ve seni öldürmek için her yolu kullanacak"* [10] diye, Risalet davasına mensup olanların kaderine dair söylediklerini bizzat ondan işitmek ve bu yolda, yalanlanmak, işkencelere uğramak, hicret yollarına düşmek ve öldürülmek olduğunu bilmek insana çok önemli mesajlar verecektir.

Mekke'nin o zorlu günlerinde birer birer Sahabî efendilerimizin iman ettikleri o tablolara şahit olmak, onların Efendimiz (sas) ile görüşmelerinde bir köşede durup konuşmalarını bizzat onlardan dinliyormuş gibi işitmek, daha yeni on sekizine girmiş Erkâm b. Ebi'l-Erkâm'ın gelip Müslüman olmasını gözyaşları içerisinde seyretmek ve arkasından, Resûlullah'ı (sas) duygulandıracak; *"Evim, evindir Ya Resûlullah!"* deyip, evini yiğitlerin yetişeceği bir potaya dönüşsün diye vakfetmesine şahit olmak, gerçekten insana çok farklı haller yaşatacaktır.

Dârü'l-Erkâm, yada Sahâbe'nin ifadesi ile *Dârü'l-İslam* [11]olan o güzel eve gidip, gelen talebelerden biri olmak, hayalen bile olsa o ev içerisinde bulunmak, o evde Efendimiz'in sesi ile bir ayeti işitmeye çalışmak, Sahabî ile kol kola, omuz omuza Kur'an'ı talim etmek, her gün nazil olacak yeni bir ayeti heyecan ile beklemek, belki Abdullah b. Mes'ûd'un arkasına takılıp, Kâbe'nin avlusuna gidip Rahman Sûresi'ni müşriklerin yüzüne karşı okumak ve hakaretlerin, tekmelerin, tokatların muhatabı olmak, kan-revan içerisinde Dârü'l-Erkâm'a taşınırken: *"Ya Resûlullah! Müşriklerin hiç*

[10] Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf,* c. 1, s. 111
[11] İbn Sa'd, *Tabakât,* c.3, s. 243

SUFFA mizanpajlar.indd 79 25.09.2013 00:17

bu kadar küçüldüklerini görmemiştim!" [12] diyen Abdullah b. Mes'ûd'un o sözüne ortak olmak, gerçekten insana çok farklı duygular yaşatacaktır.

Bazen Sahâbe'nin arkasına takılıp *Mekke*'de dolaşmak, bazen onlarla *Mekke* dışındaki *Ebû Düb* vadisine gitmek, orada gizlice namaz kılmak, o anlarda gelip namaz ile alay eden müşriklere öfke duymak, yumruğunu sıkıp bağırmamak için dudak ısırmak, sonra hakaretlere dayanamayıp yerden bir deve kemiği almaya çalışan Sa'd b. Ebî Vakkas'a o kemiği uzatmak: "Ey Sa'd! Al bunu ve vur onun kafasına, ama Resûlullah'ın uyarısını unutma!" demek, o sahnelerin, tabloların hepsinin içerisine dâhil olmak, insana gerçekten çok farklı haller yaşatacaktır.

Yasir ve Sümeyye'nin işkenceler altında kıvrandıkları anlara şahit olmak, iman adına ödenen o büyük bedellerin boyutunu bizzat hissetmek, gözleri önünde babasının ve annesinin şehadetlerini gören Ammar b. Yasir'i teselli etmeye gitmek, belki onun gözyaşlarını silmek, belki Bilal'in kızgın taşlar altında *"Ehad! Ehad!"* diye inlemesini işitmek ve koşup yanına: "Ey Bilal! Sabret! Gün gelecek sen Kâbe'nin çatısına çıkacak ve Ehad olan Rabbinin sesini orada haykıracaksın!" müjdesini vermek, gerçekten insana çok farklı haller yaşatacaktır.

Yeri gelince ıssız gecelerde Talha b. Ubeydullah'a konuk olmak, onunla dertleşmek, annesinden çektiği sıkıntılardan dolayı onu teselli etmek, yeri gelince Hz. Osman ve Hz. Rukiyye'nin arkasından Efendimiz ile birlikte el sallayarak, onları gözyaşlarıyla *Habeşistan*'a uğurlamak, yeri gelince Efendimiz'in yanında vefat eden amcası Ebû Talib'in arkasından gözyaşı dökmek, yeri gelince Hatice validemizin vefatına ağlamak, Efendimiz'i yetim bırakıp gitmesine yanmak, "Niye gittin ki Ey Anneciğim! Şimdi Efendim kimin göğsüne başını koyacak, kiminle teskin olacak, kime derdini açacak" deyivermek … Yeri gelince Ali ile beraber hicret gecesi, Peygamber'e kefaret olma adına aynı örtünün altına girebilmek, "Beni de doğrayın ne olur beni de doğrayın, ama O'na (sas) en küçük bir zarar vermeyin deyivermek …"

[12] İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 2, s. 1122

SUFFA mizanpajlar.indd 80 25.09.2013 00:17

Yeri gelince *Sevr* mağarasında Ebû Bekir'in hemen yanı başında yer almak, o dostluğa, o fedakârlığa hayran olmak, o yolda onların arkasında yürüyen bir çift ayak olmak … Yeri gelince *Kuba* Köyü'nde, aziz misafirlerin gelişini bekleyen o meraklı bakışlardan biri olmak ve *"Talael bedru aleyna"* diyerek, Hicret yolcusu o iki güzide insanı karşılamak … Yeri gelince Mescid-i Nebevî'nin temellerine birkaç taş taşımak … Yeri gelince Ebû Eyüp el-Ensarî'ye, o Mihmandar-ı Nebi'nin evine konuk olmak … Yeri gelince Bedir'e, 313 yiğidin arkasına takılarak yürümek, Uhud'a, Mus'ab'ın yanında varmak … *Ayneyn* geçidinde görevlendirilen elli okçu ile nöbet tutmak … Komutan Abdullah b. Cübeyr'in emrine itaat etmek, Resûlullah'ın talimatını unutup giden askerlerin ardından; "Ne olur gitmeyin, ne olur yapmayın" deyip çırpınmak …

Yeri geldiğinde Selman-ı Fârisî'nin hemen yanı başında eline aldığın kazma ile hendekler kazmak … Bin savaşçıya bedel Amr b. Vûd'un karşısına çıkan Hz. Ali'ye dua etmek, Ali'nin onu devirmesi ile tekbir getiren Sahâbe ile beraber tekbir getirmek … O gün yoğun ok atışlarından dolayı namazlarını eda edememiş olan Efendimiz ve Sahâbe ile birlikte üzülmek, sonrasında Resûlullah'ın kendilerini namazdan alıkoyan o azgın topluluk için yaptığı bedduaya âmin demek … [13]

Yeri geldiğinde *Hudeybiye*'de Hz. Ömer gibi yerinde duramayacak kadar heyecanlanmak, Süheyl b. Amr'ın sözlerine öfkelenmek, antlaşma metnine yazılan *Muhammedün Resûlullah* ifadesini sildirmek isteyen Süheyl'e kızan Hz. Ali'nin yanında yer almak ve neticede o sene *Mekke*'ye giremeyen Sahâbe ile mahzun mahzun *Medine*'ye geri dönmek … Yeri geldiğinde *Hayber*'de Haydar-ı Kerrar olan Hz. Ali'nin atının üzengisine yapışarak onunla beraber Yahudi kalelerini zorlamak … Yeri gelince Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın, Halid b. Velid'in ve diğer komutanların arkasında *Mekke*'nin fethi için on bin Sahâbe ile birlikte o güzel şehre girmek …

[13] Efendimiz (sas) Hendek Gazvesi'nde, kendilerini namazdan alıkoyan müşrikler için şöyle diyordu: ***"Ey Kitabı indiren ve Ey hesabı süratli olan Allah'ım! İslam aleyhine toplanan bu grupları dağıt. Allah'ım! Onları darmadağın et, onları hezimete uğrat ve onları sars!"*** Buhari, *Kitabü'l-Cihad,* 59

SUFFA mizanpajlar.indd 81 25.09.2013 00:17

Yeri geldiğinde *Tebûk Gazvesi* için: ***"Kim Allah yolunda zorluk ordusunu donatır?"*** [14] diyen, Hz. Peygamber'in (sas) sesini sessizliğe mahkum etmemek için Hz. Osman ile beraber; *"Ben Ya Resûlullah! Benden şu kadar!"* diyebilmek … Yeri geldiğinde Veda Haccı için binlerce Sahâbe'nin arasında o güzel yolculuğa çıkabilmek … *Arafat*'ta, *Müzdelife*'de, *Mina*'da, bazen: ***"Ya Eyyühe'n-Nâs/Ey İnsanlar!"*** bazen: ***"Ya Eyyühe'l-Müslimin/Ey Müslümanlar!"***diyen, Hz. Peygamber'in sedasına, *"Lebbeyk!"* deyip icabet edebilmek.

Yeri gelince, Efendimiz'in (sas) hastalığına Sahâbe ile birlikte gözyaşı dökmek, ***"Söyleyin Ebû Bekir'e namazı o kıldırsın"*** emri gereği, Hz. Ebû Bekir, Peygamberin mihrabına geçince, gözyaşları içerisinde onun arkasında namaza durmak … Son Pazartesi günü iyileşme izleri görülen Efendimiz'in o haline sevinmek, ama aynı gün O'nun vefatı ile sarsılan *Medine*'deki her bir Sahabî gibi derinden sarsılmak … O günlerde Hz. Fatıma annemizin hüznüne ortak olmak, dedeleri için gözyaşı döken Hasan ve Hüseyin'in yanlarına oturup onları teskin etmek, Hz. Ebû Bekir'in: *"Her kim Muhammed'e (sas) tapıyorsa, bilsin ki Muhammed ölmüştür. Her kim de Allah'a ibadet ve kulluk ediyorsa, bilsin ki Allah, Hayy'dır, ölümsüzdür."*[15] sesi ile irkilmek ve bir daha dirilmek ve sonra: **"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce birçok peygamber gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse, siz ardınıza dönüverecek misiniz? (Dininizden dönecek veya savaştan kaçacak mısınız?) Kim ardına dönerse, elbette Allah'a hiçbir şeyle zarar verecek değil; fakat şükredip sabredenlere, Allah muhakkak mükâfat verecektir!"**[16] ayeti, Hz. Ebû Bekir'in dilinden dökülünce, Sahâbe gibi sanki ayet yeni nazil olmuşçasına bir ruh haline kapı açmak … Ve daha nice yerlerde, tablolarda, hadiselerde, satırlarda kalmayıp hadiselerin içerisine dâhil olmak …

[14] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 4, s. 75
[15] Buhari, *Cenâiz,* 3; İbn Mace, *Cenâiz,* 65; Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf,* c. 1, s. 566
[16] Âl-i İmrân Sûresi, 3/144

SUFFA mizanpajlar.indd 82 25.09.2013 00:17

Böyle bir okuyuş, Saadet Asrı ile aradaki zaman ve mekân farklarını ortadan kaldıracak, her an onların dünyasına dâhil olmayı sağlayacaktır. Elbette bunu yaparken sadece bir hayal ve his insanı durumuna düşmeyecek, hayallerde gezen, geçmişi böyle değerlendirip bugünden kopan biri olmamaya dikkat etmek gerekecektir. Bu da ancak, işin başına Siyer'i geleceğimizin inşasında bir imkân olarak görmekle halledilecek bir durumdur. Mesele o günün dünyasına dâhil olmak ama bugünden de kopmamak, oradan alınan mesajları buralara taşıyabilmektir.

DÂRÜ'L-ERKÂM

- *"Canlı okuyuş"* ne demektir? Peygamberimiz ve Sahâbe bunu nasıl yapmıştır?
- Siyer'i olayların içerisine dâhil olarak okumak, insana neler kazandırtır?
- Peygamberimizin, azaba uğrayan geçmiş kavimlere ait yerlerden geçerken takındığı tavrı nasıl anlamalıyız?
- Varaka b. Nevfel'in, Hz. Peygamber'e söylediği o ilk sözler nasıl anlaşılmalıdır?
- On sekiz yaşlarında bir delikanlı olan Erkâm b. Ebî'l-Erkâm'ın, *"Evim evindir, Ya Resûlullah!"* demesi, bugünün insanları olarak bize neler söylemektedir?

SUFFA mizanpajlar.indd 83 25.09.2013 00:17

SUFFA

- Siyer'i sadece satırlardan değil, olayların içerisine dâhil olarak okumalısın ki, o havayı on dört asır sonrasından bile hissedip, gerçek manada istifade edebilesin.
- Hakikatte gidemeyeceğin o dünyaya bazen hayalen olsa bile gitmelisin ki, Sahâbe ile diz dize verip, aynı güzellikleri tadabilesin.
- Hayalen gittiğin o güzel dünyadan yaşadığın zemine mesajlar taşımalısın ki, o yolculuğunu gerçek maksadına eriştirip, hayra vesile olabilesin.
- Kur'an'la, kâinatla ve hadisatla, o ilk nesil gibi canlı bir okuyuş ile bağ kurmalısın ki, etrafındaki her şeyin sana söylediği bir sözünün olduğunu unutmayasın.
- Asr-ı Saadet'te yaşanmış hemen hemen her olayın, bugünde bir benzerinin olduğunu hatırından çıkarma ki, o gün ortaya konan o tavırların, aynılarını bugün sen de yapabilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 84 25.09.2013 00:17

Siyer'i Sebep-Sonuç Bağlamında Okumak

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾

"Ey iman edenler! Eğer Allah'tan hakkı ile korkarsanız; O, size iyi ile kötüyü birbirinden tamamen ayırt edecek ince bir anlayış verir, kusurlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir."

(Enfal Sûresi, 8/29)

HİRA

- Enfal Sûresi'nin 29. ayeti, *"farûk"* lakabının nasıl kazanılabileceğinin yolunu gösteriyor. Bu yolun ne olduğunu izah eder misiniz?
- Hatib b. Ebî Belta hadisesi üzerine neler söylenebilir?
- Hz. Ali'nin: *"Eğer Allah Resûlü var demişse, sende kesinlikle mektup vardır."* sözü nasıl anlaşılmalıdır?
- Bediüzzaman Hazretlerinin Uhud Gazvesi'ni değerlendirmesi hakkında neler söylenebilir?
- Okçular tepesi, bugün neresi? Senin o tepedeki konumun nedir?

9. Ders

Siyer'i Sebep-Sonuç Bağlamında Okumak

Siyer'i kesinlikle sebep-sonuç ilişkisi bağlamında okumalı; sebebi sonuca, sonucu sebebe kurban etmemeliyiz.

Tarihte yaşanmış herhangi bir olayı, ancak sebep-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirdiğimizde, o hadiseyi tam olarak anlayabilir ve ondan gereğince istifade edebiliriz. Eğer anlamaya çalıştığımız hadise, Hz. Peygamber'in (sas) ve Sahâbe'nin dünyasına dair bir olay ise, bu durumda sebep-sonuç bağlamında olayları değerlendirme yöntemi daha da bir önem kazanmaktadır. Çünkü rivayetlerin bize aktardığı bir olayı, sadece sonuçlarına bakarak değerlendirdiğimizde, çok ciddi hatalara düşebilir ve yanlış noktalara işi vardırabiliriz. İşte bundan dolayı, Siyer'in içerisinde geçen hangi olay olursa olsun sebeplerini, o sebeplere hadiseyi sevk eden nedenleri, işin neticesinde ortaya çıkan sonucu ve o sonucu hazırlayan zemini iyice ortaya koymalıyız.

Siyer'in böyle okunması gerektiğini bize öğreten bizzat Efendimiz'dir. Siyer'in içerisinde bu konuda bir çok örnek olmasına rağmen biz Hatib b. Ebî Belta hadisesi üzerinden bunu anlamaya çalışacağız. Hicretin 6. yılında yapılan Hudeybiye Antlaşması'nın yükümlülüklerini Mekke tarafı yerine getirmeyince, yapılan antlaşma bozulmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sas), hiç kimseye bir şeyler söylemeden, Mekke'ye doğru sefer hazırlığının planlarını yapıyor, ama bu harekât planını oldukça gizli tutuyordu. Resûlullah (sas) Sahâbe'ye bir sefer için hazırlık emri vermiş,

SUFFA mizanpajlar.indd 86 25.09.2013 00:17

sağa sola keşif kolları göndermeye başlamış, ama en yakınındakilerine bile bu seferin nereye olacağını söylememişti. Bu gizliliğin birkaç sebebi vardı; bu sebeplerden en önemlisi hiç şüphesiz Mekke'ye ansızın girerek fazlaca kan dökülmesine meydan vermemekti.

Resûlullah (sas) her ne kadar bu seferin nereye olacağını kimseye söylemeyip gizlemişse de, Sahâbe'den Hatib b. Ebî Belta bu harekâtın Mekke üzerine olduğunu sezmişti. Kendisi hicret etme imkânını bulmuş, ama ailesinden bazılarını Mekke'de bırakmak zorunda kalmıştı. Hatib, Mekke'nin ileri gelenlerine bir mektup yazarak bu harekâtı haber vermek istedi.[1] Hatib'in bu mektupla elde etmek istediği tek bir şey vardı. O da; eğer Müslümanlar fetih harekâtını başarı ile tamamlayamazlarsa, Mekkeliler bu sefer, kendi içlerinde bulunan zayıf ve güçsüz insanlara yönelerek onlara zarar vermeye başlayacaklardı. Hatib, ailesinin böyle bir durum karşısında emniyet içerisinde olmalarını sağlama adına bu mektubu yazma işine girişmişti.

Bu noktada olayı iyice değerlendirebilmek için Hatib b. Ebî Belta'nın kimliğine dair biraz bilgi vermek zorundayız: Hatib b. Ebî Belta; aslen Yemen'lidir. Genç yaşında, Mekke'ye gelmiş ve orada yerleşik bir hayata başlamıştı. Hatib'in ne zaman Nübüvvet güneşi ile tanıştığı ve Müslüman olduğu ihtilaflı ise de, hicretten en az birkaç yıl önce iman ettiği kesindir. Hicret için Müslümanlar Medine yolunu tutmaya başladıklarında, o da hicret için Mekke'den çıkmıştı. Ama Hatib, maddi imkânlar olarak çok iyi durumda değildi. Bundan dolayı da başta annesi olmak üzere, bir çok yakınını Mekke'de bırakmak zorunda kalmıştı. Gerçi Sahâbe'nin bir çoğu Hatib ile aynı durumdaydı, onlar da ailelerini Mekke'de bırakmışlardı, ama onların büyük bir kısmı Mekke'nin güçlü ailelerine mensuptular, Hatib'in ailesi ise hem zayıf, hem de fakirdi.

Hatib b. Ebî Belta, Medine'ye hicret ettikten sonra, sürekli Allah Resulü ile beraberdi. Resûlullah (sas) ile birlikte; başta Bedir olmak üzere,

[1] Yazılan mektubun metnini görmek için bkz: Vakıdi, *Kitabü'l-Meğazi, c. 2, s. 798; İbn Kesir, el-Bidaye, c. 4, s. 284*

SUFFA mizanpajlar.indd 87 25.09.2013 00:17

Uhud ve Hendek gazvelerine katılmış, Rıdvan Bey'atında bulunarak Semure ağacının altında biat etme bahtiyarlığına ermişti. Gerçekten o, Allah Resulü'ne (sas) âşık bir yürekti. Onun bu aşkının nasıl bir boyutta olduğunu görmek için Uhud gazvesine bakmak yeterlidir. Hatib b. Ebî Belta, Uhud'a *Ayneyn* geçidinde Abdullah b. Cübeyr komutasında okçu olarak katılmıştı. Orada görevlendirilen elli okçudan biriydi. Hatib b. Ebî Belta da oradaki okçuların bir çoğu gibi verilen emri dinlememiş, savaşın orta bir yerinde, tepeyi terk etmişti. Tepenin terk edilmesinin bedelini Müslümanlar çok acı bir şekilde ödemiş, birçokları şehit olmuş ve Allah Resulü (sas) de ciddi bir şekilde yaralanmıştı. Efendimiz'in mübarek dişleri kırılmış, başındaki miğferin örgülü zincir halkalarından bazıları yanaklarına batmış ve çok yorgun bir hale düşmüştü. İşte Hatib b. Ebî Belta böyle bir halde Allah Resulü'nü görünce dayanamamış; *"Ya Resûlullah! Sana bunu kim yaptı?"* diye sormuştu. Belirttiğimiz gibi Hatib b. Ebî Belta Allah Resulü'ne âşık birisiydi ve O'nun ayağına tek bir dikenin batmasına dahi tahammülü yoktu. Efendimiz (sas), Hatib'in samimiyetle sorduğu bu soruya şöyle cevap vermişti: ***"Bana bunları Utbe b. Ebî Vakkas yaptı."*** Hatib, hiçbir şey demeden hemen oradan ayrılmış ve Uhud'un yamaçlarında Utbe'yi aramaya başlamıştı. En sonunda da Utbe'yi bulup, öldürmüş ve bu müjdeyi Efendimiz'e (sas) getirmişti. İşte Hatib b. Ebî Belta, yüreğinde böyle bir aşk taşıyan birisiydi. Onun Sahâbe içerisindeki konumunu, değer ve kıymetini hatırlattıktan sonra asıl üzerinde durmak istediğimiz olaya gelebiliriz.[2]

Hatib b. Ebî Belta, ailesinin durumunu göz önünde tutarak, Mekkelilerin ileri gelenlerine hitaben bir mektup yazmış ve Resûlullah'ın oldukça gizli tutmaya çalıştığı harekâtını haber vermek istemişti. Yazdığı bu mektubu aslen Müzeyneli olan Ebû Leheb'in azatlı cariyesi Sâre adındaki bir kadına vermişti. Kadın mektubu ehemmiyetinden dolayı saçlarındaki örgülerinin arasına gizlemişti.

[2] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Hacer, *el-İsâbe,* c. 1, s. 341, 342; İbn Esir, *Usdü'l-Ğabe,* c. 1, s. 659-671; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* c. 1, s. 374-377; İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 3, s. 106, 107

SUFFA mizanpajlar.indd 88 25.09.2013 00:17

Kadın, mektubu Mekke'ye doğru götürmek üzereyken, ilahî bir ikaz ile Allah Resulü olaydan haberdar edilmişti. Cebrail (as) bu olayı Efendimiz'e haber vermişti. Allah Resulü (sas) hemen Hz. Ali'yi çağırmış, ona olayın mahiyetini anlatmış ve kadının şu an *Ravzatu Hâh* denen bir mevkide olduğunu haber vermişti. Hz. Ali yanına Zübeyr b. Avvam ve Mikdad b. Amr'ı da alarak doğruca söylenen mevkiye gitmiş ve kadını orada yakalamışlardı. Kadın önce üzerinde böyle bir mektup olmadığını söylemiş ve bu konuda da yeminler etmeye başlamıştı. Ama Hz. Ali büyük bir kararlılıkla; *"Eğer Allah Resûlü var demişse, sende kesinlikle mektup vardır."* diyerek aramaya devam etmiş ve en sonunda da mektubu kadının saç örgülerinin içerisinde bulmuştu. Hz. Ali, Resulullah'ın (sas) emri gereği kadını serbest bırakmış, mektubu yanına alarak süratle Medine'ye dönmüştü.

Allah Resulü (sas) kendisine ulaşan mektubu açtırmış ve o mektubu yazanın Hatib b. Ebî Belta olduğunu görmüştü. Efendimiz, Ashâbı'ndan birinin, hem de sıradan biri değil *Bedir* ehlinden olan birinin bu işi yaptığını görünce şaşırmış, ama asla yargısız infaz yapmamış, öncelikli olarak bu hadisenin sebebini anlamaya çalışmış ve bundan dolayı hemen Hatib'i çağırtmış ve ona şöyle bir soru yöneltmişti: ***"Ey Hatib! Bu nedir? Bu mektubu sen mi yazdın?"*** Hatib demişti ki: *"Ya Resûlullah! Ne olur hemen bana kızma! Ben bu mektubu niçin yazdığımı söyleyeyim. Biliyorsun ki ben, Kureyş içerisinde akrabası olmayan biriyim. Kendilerinden de değil, yabancıyım. Ama seninle beraber bulunan Muhacirlerin çoğunun ise orada akrabaları vardır. Herhangi bir olay karşısında akrabaları onların yakınlarını koruyabilmek için ellerinden gelenleri yapabilirler. Benim ailemi ise koruyacak hiçbir güvencem yoktur. İşte Ya Resûlullah! Ben bu mektubu aileme karşı bir güvence olsun diye yazdım. Vallahi! Ne onları dost edinmek, ne küfre rıza göstermek, ne de dinimden döndüğümü onlara belirtmek için bu işi yaptım. Tek bir amacım vardı; o da, ailemi korumaktı."*[3]

Hatib b. Ebî Belta, yaptığı olayı böylece itiraf edince mecliste hazır bulunan Hz. Ömer ayağa fırladı ve dedi ki: *"Ya Resûlullah! Bırak şu müna-*

[3] İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 4, s. 41; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 1, s. 80

SUFFA mizanpajlar.indd 89 25.09.2013 00:17

fığın boynunu vurayım." Allah Resulü (sas) Hz. Ömer'e dedi ki: ***"Hayır ey Ömer! Muhakkak ki, Hatib, Allah ve Resulü'nü seviyor. Ayrıca o Bedir ehlindendir. Allah Bedir ehlinden olanları affetmiştir. Ben de Hatib'i affettim."***[4]

Özetleyerek anlatmaya çalıştığımız bu olayda Efendimiz'in bir hadiseyi değerlendirirken sebep-sonuç ilişkisine nasıl dikkat ettiğine dair çok güzel bir örnekliği görmüş olduk. Hatib b. Ebî Belta'nın yaptığı iş, en basitinden "vatana ihanet" denilebilecek bir suçtu ve kesinlikle ona verilecek ceza ölümdü. Ama buna rağmen, Efendimiz'in (sas) onu çağırtıp neden bu işi yaptığını sorması ve maksadını öğrendikten sonra suç çok büyük olmasına rağmen affetmesi, meseleleri değerlendirirken bizlerin de nasıl davranması gerektiği yönünde önemli mesajlar vermektedir.

Sebep-sonuç ilişkisi bağlamında Siyer'i okumanın insana neler kazandırtacağı konusunda bir örnek daha vermemiz gerekirse, Uhud Gazvesi'ndeki okçuların değerlendirilmesini misal olarak verebiliriz. Bedir Gazvesi'nin ardından Hicretin 3. yılında cereyan eden Uhud Savaşı, İslam Tarihi'nin çok önemli hadiselerinden biridir. Efendimiz (sas) üç bin kişilik Mekke ordusunun Medine'ye doğru geldiğini haber alınca, Sahâbe ile istişare etmiş, kendi görüşü şehrin içinde kalıp savunma savaşı yapmak iken, özellikle Bedir'e katılamamış genç Sahabîlerin görüşünü kabul ederek Medine'nin dışında düşmanı karşılamak üzere harekete geçmişti. Uhud Dağı'nın eteklerine gelince, düşmanın gelip dağın ön tarafına doğru konuşlandıklarını görünce, Efendimiz (sas) de en uygun bir şekilde askerlerini yerleştirmiş, stratejik bir konumu olan *Ayneyn* geçidine ise Abdullah b. Cübeyr komutasında elli okçu görevlendirmiş ve onlara şöyle talimat vermişti: ***"Ne şart ve durum olursa olsun asla burayı terk etmeyeceksiniz. Bizlerin cesetlerinin yaban kuşlar(akbabalar) tarafından parçalandığını görseniz bile yerinizi bırakmayacaksınız."*** [5]

Çok açık bir talimat ile Efendimiz (sas) onları uyarmış, bir yönü ile savaşın neticesinin o tepenin korunmasından geçtiğini onlara beyan et-

[4] Buhari, *Cihad,* 141; Müslim, *Fedâilü's-Sahabe,* 161

[5] İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 2, s. 47; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 4, s. 293

SUFFA mizanpajlar.indd 90 25.09.2013 00:17

mişti. Bir müddet sonra savaş başlamış ve işin bidayetinde Müslümanlar, Mekke ordusunu darmadağın etmişlerdi. Mekkeliler neleri varsa hepsini o meydana bırakıp kaçmaya başlamış, Müslümanlar da onların arkasından geriye bıraktıkları ganimetleri toplama işine girişmişlerdi. İşte tam o esnada, *Ayneyn* tepesinden savaş meydanındaki bu gelişmeleri seyreden okçu Sahâbîlerden bazıları: *"Bu iş tamam, savaş bizim lehimize bitti!"* diyerek, [6] Hz. Peygamber'in talimatını unutarak meydana inip, ganimet toplamaya karar vermişlerdi. Abdullah b. Cübeyr, askerlerin bazılarında bu kararı görünce onları uyarmış, ama çok fazla etkili olamamıştı. Orada bulunan elli okçudan, kırk tanesi tepeden aşağıya inmiş, ganimetleri toplamaya başlamışlardı. O ana kadar, tepeyi gözleyen ve orası korunduğu müddetçe İslam ordusuna arkadan saldırılamayacağını bilen Mekkelilerin süvari birliğinin komutanları Halid b. Velid ve İkrime b. Ebî Cehil, Dırâr b. Hattab isimli askerin sesi ile sarsılmışlardı. Dırâr onlara okçuların tepeyi terk ettiklerinin müjdesini veriyordu. Bu haber üzerine hemen Mekkeli süvariler tepeye doğru hücuma geçiyor, geriye kalan on okçu şehit ediliyor ve Müslümanlar arkadan kuşatılıyordu. Beklenmeyen bu saldırı üzerine Müslümanlar derin bir sarsıntı geçiriyor, o anlarda kaçmaya başlayan Mekkeliler toparlanıyor, onlar da geri dönerek saldırıya geçiyor, böylelikle İslam askerleri iki ateş arasında kalarak ciddi sıkıntılar çekiyorlardı. Netice de içlerinde Hz. Hamza, Hz. Mus'ab, Abdullah b. Cahş, Sa'd b. Rebî ve nice Sahâbe'nin büyüklerinden yetmiş kişi şehit oluyor, başta Efendimiz (sas) olmak üzere yaralanmayan kalmıyordu. Böylelikle Uhud Gazvesi, okçuların yerlerini terk etmeleri sonucunda ağır bir bedel ödenerek nihayete eriyordu.[7]

Genel hatları ile Siyer kitaplarımızda Uhud bu şekilde anlatılır, sonrasında okçular tepesini terk eden Sahabî efendilerimiz hakkında ileri-geri konuşulur: *"Ganimet sevdası ile böyle yaptılar, bundan dolayı mağlubiyeti tattılar; Resûlullah'ın emrini tutmadılar, bundan dolayı şehit oldular; başlarında-*

[6] İbn Kesir, *el-Bidaye,* c. 4, s. 25

[7] Olayın detayları için bkz: İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 3, s. 83-182; Vakıdi, *Kitabü'l-Meğazi,* c. 1, s. 223-263; Taberi, *Tarih,* c. 3, s. 15-40; İbn Esir, *el-Kâmil,* c, 2, s. 150-180.

SUFFA mizanpajlar.indd 91 25.09.2013 00:17

ki komutanın talimatını yerine getirmediler, bundan dolayı böyle bedel ödediler" gibi yorumlar yapılır. Hiç kimse, *"Acaba canlarını, mallarını Allah yolunda harcamaktan bir an geri durmayan bu fedakâr sahâbîlerin neden Uhud günü böyle davrandıklarını"* sorgulamak gelmez. Hep sonuca odaklanılır ve işin neticesinin üzerine yorumlar yapılır. Tabi böyle olunca da haksız ithamlar yapılır, bahtiyar nesil olan Sahâbe hakkında bazen farkına varmadan edep dışı sözler söylenir ve asıl alınması gereken mesajlar gölgelenir.

Meseleyi hakîmane bir göz ile okuyanlar kimselerin fark etmediği mesajlar elde edebilirler. Mesela Bediüzzaman Hazretlerine göre Uhud'daki o elim hadise, "o an iman mutluluğuna eren Sahâbîlerin, gelecekteki Müslümanların ortaya çıkması için kendilerini feda etmeleridir." Üstad hazretleri der ki: *"Müşrikler içinde, o zamanda saff-ı Sahabede bulunan ekâbir-i Sahabeye istikbalde mukabil gelecek Hazret-i Hâlid gibi çok zatlar bulunduğundan, şanlı ve şerefli olan istikballeri nokta-i nazarında bütün bütün izzetlerini kırmamak için, hikmet-i İlâhiye, hasenât-ı istikbaliyelerinin bir mükâfât-ı muaccelesi olarak mazide onlara vermiş, bütün bütün izzetlerini kırmamış. Demek mazideki Sahabeler, müstakbeldeki Sahabelere karşı mağlûp olmuşlar tâ, o müstakbel Sahabeler, berk-i süyuf korkusuyla değil, belki bârika-i hakikat şevkiyle İslâmiyete girsin ve o şehâmet-i fıtriyeleri çok zillet çekmesin."* [8]

Bediüzzaman Hazretlerine kimselerin pek dikkat etmediği böyle bir yorumu yaptırtan şey, meseleyi sadece neticesine göre değerlendirmeyip, o neticenin sebeplerini de dikkate alarak hikmet nazarı ile bir okuma yapmasıdır. Biz de Uhud Gazvesi'nin o tablolarını sebep-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirirsek çok önemli noktalar yakalayabiliriz. Bu noktalardan bir tanesi şudur: Uhud Gazvesi'ni Kur'an, Âl-i İmrân Sûresi'nin 121 ila 175. ayetleri arasında anlatır. Ayetler, Hz. Peygamber'in (sas) sabahın erken saatlerinde evinden çıkmasından, Uhud'a gelip askerlerini yerleştirmesinden başlar, savaşın birçok ayrıntılarına kadar bilgi verir. 130. ayete gelince birden konu değişir gibi olur ve savaşın anlatıldığı bir pasaj içerisinde Rabbimiz şöyle buyurur: **"Ey İman Edenler! Kat kat arttırılmış**

[8] Bediüzzaman, Said Nursi; *Lemalar,* s. 40

SUFFA mizanpajlar.indd 92 25.09.2013 00:17

olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz. Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının. Allah'a ve Resulü'ne itaat edin ki, rahmete kavuşturulasınız." [9]

Bu üç ayetlik ara konudan sonra söz yine Uhud Gazvesi'nden devam eder. Savaşın anlatıldığı bir yerde böyle farklı bir meseleye Rabbimizin dikkat çekmesi müfessirlerimizin ilgisini çekmiştir. [10] İbn Hişam'ın da açıklama yapmadan, "Uhud hakkında nazil olan ayetler" bahsinde, "Faizin yasak edilişi" diyerek bu ayetleri vermesi,[11] Uhud ile faizin haram kılınışı arasında bir bağ olduğu bilgisini bize verir. Bu bağ şudur: Sahâbe'den bazıları savaşa katılmak için o gün Medine'de bulunan tefecilerden faiz ile para almış, o para ile savaş malzemeleri alarak Uhud'un meydanına gelmişlerdi. Eğer o gün ganimet olarak, borçlarını ödeyecek miktarda bir şeyler toplayamasalar, çok ciddi sıkıntılar çekecek, belki de bir ömür o borçlarla yaşamak zorunda kalacaklardı. Çünkü o günkü faiz, katlanarak artan bir faizdi. Vadesinde ödenmeyen borç iki katına çıkarılıyor, artık borçlu o halden bir türlü kurtulamıyordu. Böyle sosyal bir gerçeklik ortada olduğu için Sahâbe, okçular tepesini terk ediyor ve işin nihayetinde olanlar oluyordu. Şimdi biz, bu hadisenin böyle bir sebebi olduğunu bildiğimizde ve meseleyi sebepleri açısından değerlendirdiğimizde; "Ganimet sevdası ile emri dinlemediler, dünyalık peşine koştular onun için mağlubiyeti tattılar" gibi değerlendirmelere girmeyecek çok daha farklı ve isabetli tespitlerle Uhud'un o tablosundan istifade edeceğiz.

İşte bundan dolayı, kesinlikle Siyer'i, sebep-sonuç ilişkisi bağlamında okumalı; sebebi sonuca, sonucu sebebe kurban etmemeli, hadiselerden alacağımız istifadeleri daha da çoğaltma yollarını zorlamalıyız.

[9] Âl-i İmrân Sûresi, 3/130-132
[10] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* c. 4, s. 371, 372
[11] İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 3, s. 147, 149

SUFFA mizanpajlar.indd 93 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Siyer'in sebep-sonuç ilişkisi bağlamında okunması neden önemlidir? Bunun ihmali nelere yol açabilir?
- Sebep-sonuç ilişkisinin önemine dair Siyer içerisinden başka örnekler verebilir misin?
- Gerek Hatib b. Ebî Belta'ya, gerek Uhud'daki okçulara Hz. Peygamber'in (sas) tavrı nasıl değerlendirilmeli? Özellikle Âl-i İmrân Sûresi, 159. ayet ekseninde neler söylenebilir?
- Hatib b. Ebî Belta'yı, o büyük suçundan affettiren en önemli şey, Resûlullah'a (sas) olan sevgisi idi. O sevgi insanı kurtarıyorsa, öyleyse onu nasıl kuşanmalı?
- Faiz'in, Sahâbe'ye bile yaptırdıklarına dikkat edince, bir bela olan faiz için neler söylenebilir?

SUFFA

- Siyer'i sebep-sonuç ilişkisi bağlamında oku ki; sebebi sonuca, sonucu sebebe kurban etmeyesin, birilerinin hakkına girmeyesin ve hadiselerden gerçek manada istifade edebilesin.
- Yakınlarına olan sevgini dengede tut ki, yanlış adımlar atmayasın, ümmetin sırlarını ifşa edecek bir duruma düşmeyesin.
- Bir meselede hüküm verirken her boyutu ile onu değerlendir ki, iyilikleri bir anda yok saymayasın, haksızlık etmeyesin.
- Yapılan yanlış ne kadar büyük olursa olsun eğer niyet kötü değilse, dostunu hemen silip atma ki, onu kaybetmeyesin.
- Şeytanın en çok sevdiği sermaye olan zaafiyetlerini kontrol altına alıp terbiye et ki, kendini ellerinle ateşe atmayasın.

SUFFA mizanpajlar.indd 94 25.09.2013 00:17

Siyer'in Doğru Anlaşılmasında Tarihsel Bağlam

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, (Ensar) kendilerine göç edip gelenleri (Muhacirleri) severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir."

(Haşr Sûresi, 59/9)

HİRA

- Kur'an'ın ve Siyer'in doğru anlaşılmasında esbab-ı nüzûlü ve nüzûl ortamını bilmenin faydaları nelerdir?
- *"Sözün anlamı, sözün bağlamında saklıdır."* Bunun sebepleri nelerdir?
- Bakara Sûresi, 189. ayet ekseninde dindarlığın ölçüsünü kim belirleyebilir? İnsanların kendi kafalarına göre bu konuda konuşmaları ne kadar doğrudur?
- Batı Dünyası'nın Kur'an ve Peygamber algısı hakkında neler söylenebilir?
- Batı'nın İslam'a yaptığı saldırılar karşısında savunmacı bir dil üzerinden onlarla mücadele etmenin sakıncaları nelerdir?

10. Ders

Siyer'in Doğru Anlaşılmasında Tarihsel Bağlam

SİYER, CEREYAN ETTİĞİ ZAMAN, MEKÂN, KÜLTÜR, SOSYAL YAPI VE O DEVRİN ŞARTLARININ SOSYO-PSİKOLOJİK ALT YAPISI DİKKATE ALINARAK OKUNMALI, BUGÜNDEN HAREKET EDEREK O GÜNÜ DEĞİL, O GÜNE GİDEREK O GÜNÜ OKUMALIYIZ.

Gerek Kur'an'ın anlaşılmasında gerek Siyer'deki bazı hadiselerin doğru kavranılmasında tarihî bağlamın dikkate alınmasının önemli bir yeri vardır. Nasıl ki, Esbabü'n-Nüzul'ü bilmek ayetlerin doğru anlaşılmasına katkı sağlıyorsa, nüzûl ortamı dediğimiz, hadiselerin cereyan ettiği tarihî bağlamın da anlaşılması, meselenin kavranılmasına ciddi oranda etki etmektedir. Somut bir örnek üzerinden bunu anlamaya çalışırsak Bakara Sûresi'nin 189. ayetini örnek olarak verebiliriz. Bu ayette Rabbimiz buyurur ki: "**Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları (ayın evrelerini) sorarlar. De ki: 'Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir.' İyi davranış, asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir. Lâkin iyi davranış, korunan (ve ölçülü giden) kimsenin davranışıdır. Evlere kapılarından girin, Allah'tan korkun, umulur ki kurtuluşa erersiniz.**"[1]

Birçok önemli mesajı bizlere ulaştıran bu ayet, hem nüzûl sebebi, hem de nüzûl ortamı dikkate alınarak okunursa, ancak doğru bir şekilde anlaşılacak bir ayettir. Nasıl mı? O günlerde Araplar, kendilerini sosyal statü ve

[1] Bakara Sûresi, 2/189

SUFFA mizanpajlar.indd 96 25.09.2013 00:17

dini yapı açısından ikiye ayırırlardı: *Ahmes/Hums* ve *Hil.* Ahmes'e mensup olanlar, kendileri haremin asli sahipleri sayar, bundan dolayı da bazı ayrıcalıkları olduklarına inanırlardı. *Hillî* olarak sayılanlar ise, Kureyş'in dışında kalanlar, Harem bölgesine dışarıdan gelenlerdi. Ahmesîler, benimsedikleri inancın bir göstergesi olarak Haccın menasiklerinde *Hillî* olanlardan ayrı davranırlardı. Mesela; Ahmesîler, *"Biz Harem ehliyiz. Harem'den dışarı çıkmayız. Arafat'ta halk ile vakfe yapmak bizim kadrimizi düşürüyor!"* [2] diyerek, Arafat'a gitmez, sadece Müzdelife'de vakfe yaparlardı. Efendimiz (sas) bu yanlış âdeti peygamberlik gelmeden önce yaptığı haclarda bile uygulamamış, son Veda Haccı'nda ise fiili olarak ortadan kaldırmıştır. Bu konuda Sahâbe'den Cübeyr b. Mut'im şöyle buyurmuşlardır: ***"Ben Resûlullah'ı peygamberlikten önce de, Arafat'ta vakfe yaparken gördüm. Kureyş ise Arafat'ta değil, cem' mekânında (Müzdelife'de) vakfe yaparlardı. Sadece Kureyş'ten, Şeybe b. Rebîa onlar gibi yapmazdı. (Arafat'ta vakfe yapardı.)"*** [3]

Veda Haccı sırasında bazı Mekkeliler, Efendimiz (sas) de Kureyş'ten olduğu için Müzdelife'den ileriye gitmeyeceğini zannetmişlerdi. Ama Efendimiz (sas) Arefe günü sabah erken saatlerde, *Mina*'dan *Arafat*'a hareket etmiş ve bu kötü âdeti fiilî olarak da sonlandırmıştı.

Hillîlerden olanlar hac menasîklerini bitirip, evlerine döndüklerinde evlerine kapılarından girmek yerine, dindarlık adına zor olanı tercih ederek, güya takvanın bir nişanesi olsun diye evlerine bacalardan, arkalardan ya da duvardan açacakları deliklerden girerlerdi. Böyle yapmakla da Allah'a daha yakın olacaklarını, yani iyilik ettiklerini zannederlerdi. Ama inen ayet, bunun bir dindarlık işareti olmadığını beyan ediyordu.[4]

Ayetin indiği bu ortamı bilmek ve o ilk muhatapların durumlarına vâkıf olmak, görüldüğü gibi ayetin anlaşılmasının en önemli vesilesidir. Yine ilk bakışta, bu ayetin iki farklı konuyu bir arada zikretmesi de tam

[2] İbn Hişam, *es-Sîre, c. 1, s. 211, 212*
[3] Vakıdi, *Kitabü'l-Meğazî, c. 2, s. 452*
[4] Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl, s. 40; Çetiner, Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl, s. 68-70*

SUFFA mizanpajlar.indd 97 25.09.2013 00:17

olarak anlaşılmamaktadır. Öyle ya, «ayın evreleri ile evlere kapılardan girin» emrinin ne alakası olabilir ki? Bu sorunun cevabı da ayetin nüzûl ortamındadır. Ayette ifade edilen, **"ayın evrelerinin ne olduğu"** sorusunun muhatabı bir peygamberdir. Aslında Yahudiler, ayetin indirilişinden önce bu soruyu Sahâbe'yi zor duruma düşürmek için sormuşlardı. [5] Sahâbe, bu soruya cevap veremeyince, bunun üzerine de Efendimiz'e sorulmuştu. Soru soranların amaçları cevap almak değil, bilgisi olmadığını zannettikleri bir mesele üzerinden Efendimiz'i (sas) mahcup etmek, *"Peygamber olduğunu iddia ediyor ama bu sorunun cevabını bilmiyor"* demek içindi. İşte Rabbimiz, bu amaçla sorular soran zümreye, bir manada evlere kapılardan değil, bacalardan giren bunu da dindarlık adına yapanların haline benzetiyor, iki hastalığı bir arada anarak, tedavi etmek istiyordu.

Görüldüğü gibi bir ayetin anlaşılmasında nüzûl ortamını bilmenin ciddi bir etkisi vardır. Aynı şekilde Efendimiz'in (sas) hayatı içerisinde geçen binlerce meselenin anlaşılması, Siyer'in sayfaları içerisinde geçen hadiselerin tam olarak kavranması, olayların neş'et ettiği bağlamı iyice anlamaktan geçmektedir.

Bundan dolayı Siyer'den hakkı ile istifade edebilmek için şu üç tarihsel ortamı iyice öğrenmek gerekir:

1- Hz. Peygamber öncesi ortam

2- Hz. Peygamber'in yaşadığı ortam

3- Hz. Peygamber sonrası ortam

Hz. Peygamber'in (sas) dünyasına dair bu ortamları iyice kavradığımız zaman, İslam'ın nasıl bir muhatap çevresine söz söylemeye başladığını, aldığı tepki ve karşılıkları, bir toplumu nereden alıp, nereye ulaştırdığını, nasıl etkilediğini, hangi konularda zorlandığını, meselelere çözümler getirirken nelere dikkat ettiğini, yirmi üç yıl gibi kısa bir zaman diliminde nasıl bir İslam cemaati oluşturduğunu, vefatının ardından yaşanan menfi ve müspet hadiselerin nelere sebep olduğunu ve daha onlarca meseleyi anlamış olacağız.

[5] Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl, s. 39*

SUFFA mizanpajlar.indd 98 25.09.2013 00:17

Ayrıca bir yönü ile *sözün anlamı, sözün bağlamında saklı olduğu için,* bağlamı anlamak, Kur'an'ın ve Sünnet'in beyanlarını doğru anlamamızı da sağlayacaktır. Dikkat edin, bugün başta Batı dünyası olmak üzere İslam'ı karalamaya çalışanların ve onların taraftarlarının malzeme olarak kullandıkları bütün meseleler, nüzûl ortamını veya Siyer coğrafyasını, kısacası tarihsel bağlamını ihmal ederek anlamaya çalıştıkları konulardır. Yirmi, yirmi beş maddeyi geçmeyen ve neredeyse 150 yıldır fırsat buldukça sürekli gündeme taşıdıkları bu meseleler, elbette İslam'ın o pak çehresine zarar vermeyecektir. Ama cahil ve propagandalardan etkilenen saf insanların İslam'la şereflenmelerine engel olacaktır. Bundan dolayı bizler, bir savunma refleksi ile onların saldırılarına cevap vermek için değil, değerlerimizi iyice anlamak, başkalarına da doğru bir şekilde anlatmak için bu meseleleri iyice öğrenmek zorundayız.

Bugün İslam düşmanlarının saldırı malzemesi olarak gündeme taşıdıkları belli başlı meseleler şunlardır:

- Miras paylaşımında erkeğe iki, kadına bir pay verilmesi
- İki kadının şahitliğinin, bir erkeğin şahitliğine denk sayılması
- Bir erkeğin dört hanıma kadar evlenebilmesi
- Kadının sosyal hayattan uzak tutulması ve erkeğe itaatinin boyutu
- Cariyelik ve kölelik meselesi
- Peygamberimizin (sas) çok evliliği
- Peygamberimizin (sas) küçük yaştaki hanımlarla evliliği
- Hırsızın elinin kesilmesi, zina edenin recm edilmesi gibi cezaların ağır oluşu
- Mürtedin hükmü
- İslam'ın şiddet üzerine bina edildiği iddiası …

Bunlar ve bunlara benzer tüm meselelerde, ortaya konan iddialar, bu konuları yüzeysel olarak ele almaktan, Kur'an'ın nüzûl ortamını ve Siyer coğrafyasını, zaman ve mekân olarak dikkate almadan yapılan değerlendirmelerden oluşmaktadır. Eğer 21. asırdan İslam'ın neş'et ettiği 6. asra bakılırsa, bugün insanların doğru kabul ettikleri nice hususların, o dünyada

SUFFA mizanpajlar.indd 99 25.09.2013 00:17

yanlış; o dünyada kabul gören nice meselenin ise bugün yanlış olduğu görülecektir. Mesela, o gün Hz. Peygamber'e (sas) karşı olan hiçbir muarız, yukarıda söylediğimiz meselelerden dolayı tartışmaya girmiyordu. Bilakis, o gün için devrim niteliğinde olan bazı adımlardan dolayı Hz. Peygamber'i eleştiriyorlardı. Onlar: *"Muhammed, kölelerimizle bizi eşit görüyor. Kadınları yüceltiyor. Sınırsız olan evlilik sayısını dört ile sınırlıyor. Mirastan payı olmayan anne, eş ve kız çocuklarına mirastan pay veriyor..."* gibi hususlarda Efendimiz'i tenkit ediyorlardı.

Burada şu hususunda altını çizelim ki, biz bazılarının İslam'ı karalamak için söyledikleri iddialarının hiçbirini ciddiye almıyor, Kur'an'ın ve Efendimiz'in dile getirdikleri her meselenin evrensel nitelikte ve mutlak doğru olduğuna iman ediyoruz. Ama İslam'ı dışarıdan biriymiş gibi okuyan, ya da modern hayatın baskılarından dolayı bazı meselelerde kendini savunmacı durumuna düşüren biri, o gün söylenen bazı hükümlerin belli hikmet ve illetlere bağlı olduğunu, dolayısıyla illetlerin değişmesi ile hükümlerin de değişebileceğini iddia edebilir. Böyle okuyan birine söylenecek sözümüz yok. Ancak İslam'ı mahkûm etmeye çalışan Batı zihniyetine söylenecek bir sözümüz var. Onlara deriz ki: "İslam'ı Miladi 6. asırda ortaya koyduğu bazı hükümlerden dolayı yargılıyorsunuz. Peki, siz 6. asrı ne kadar tanıyorsunuz? İnsanlık o gün hangi noktada idi? İslam, o ilk muhataplarını nereden alıp nereye getirdi? Aynı zaman diliminde dünya coğrafyalarının üzerinde yaşayan Roma, Sasani, Mısır, Yemen, Hindistan ve Çin'de durum nasıldı?"

Göreceksiniz, hiçbiri bu sorulara doğru-dürüst cevap veremeyecektir. Çünkü özellikle Batı medeniyetinin temelleri sayılan Roma'nın, Miladi 6. asırdan 8. asıra kadar olan bölümü yok gibidir.[6] İki asır onların tarihlerinde yaşanmamış bir haldedir. İslam karşısında aciz kalan bu sözde medeniyetler, içerisinde bulundukları acziyetlerini tarihlerini gizleyerek örtmeye, kendi içine düştükleri hali kimseler fark etmesin diye de İslam'a saldırarak işi gölgelemeye çalışmışlardır. Ama İslam'ın hiçbir zaman böy-

[6] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi, s. 27*

SUFFA mizanpajlar.indd 100 25.09.2013 00:17

le bir derdi yoktur, olmamıştır da … İslam'ın açıklanınca mahcup olacağı hiçbir meselesi, söylenenince utanacağı hiçbir hadisesi yoktur. Hal böyle olunca bizim değerlerimizi daha iyi öğrenmek, daha doğru kavramak zorunluluğumuz vardır.

Bu zorunluluğun önemli bir ayağı olarak Kur'an'ın nüzûl ortamını ve Siyer coğrafyasını tanımak ve özellikle bu üç ortamın öğrenilmesi gerektiğini belirtmiştik. Şimdi bu üç ortamda neleri öğrenmeliyiz sorusuna cevaplar verelim.

1. Hz. Peygamber (sas) Öncesi Ortam

Bu ortama Cahiliye dönemi deniyor. Bu dönem, İslam öncesi dönem olduğu için insanlar, Allah'ın kendilerine yükledikleri vazifenin ötesinde başka bir hal üzere yaşıyorlardı. Şirk hayatın tamamını kaplamış, haksızlılar, zulümler, haddi aşmalar sınır tanımaz bir boyuta ulaşmıştı. Bu Cahiliye hayatını tanımak, İslam'ın değer ve kıymetini daha doğru bir şekilde takdir etmeyi gerektirecektir. Hz. Ömer'e nispet edilen bir sözde dendiği gibi: *"Cahiliye'yi tanımayan, İslam'ı tam anlamı ile anlayamaz!"*[7] Böyle olduğu için bizim İslam öncesi ortamı her boyutu ile öğrenmek, Hz. Peygamber'in, peygamberlik öncesi yaşadığı ortamı kavramak zorundayız. Bu ortama dair şu hususlar iyice öğrenilmelidir:

1- Coğrafi konumu

2- İklim şartları

3- Tarihsel birikimi ve bunun önemi

4- Sosyal, kültürel ve dini yapısı

5- Kullanılan dil ve bu dilin seçilme nedenleri[8]

Siyer coğrafyasının bu hususiyetleri iyice öğrenildiği zaman, nübüvvet ve risalet mesajlarının nasıl bir ortamda neşet ettiği anlaşılacak, bağ-

[7] İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünne, c. 2, s. 398*

[8] Bu başlıklar, ilerleyen derslerde müstakil konular olarak detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

SUFFA mizanpajlar.indd 101 25.09.2013 00:17

lam kavrandığı için de bugün anlamakta zorlandığımız nice mesele daha iyi anlaşılacaktır.

2. Hz. Peygamber'in (sas) Yaşadığı Ortam

Efendimiz'in (sas) doğumundan başlayarak Peygamber olacağı zamana kadarki kırk yıllık süreç iyice anlaşıldıktan sonra, yirmi üç yıllık peygamberlik süreci yaşadığı ortam ile beraber anlaşılmalıdır. Özellikle Efendimiz'in (sas) on üç yıl Mekke'de kendi kavmi ile olan münasebetleri, onların kültürel birikimlerine karşı tutumu, hâkim düşünce olarak şirk meselesi ile mücadelesi, ilk yıllarda Hristiyanların bulunduğu bir belde olan Habeşistan'a gönderilen Müslümanların oradaki durumları, Medine'ye hicret ettikten sonra müşrik Araplarla olan ilişkiler ve bölgenin diğer sakinleri olan Yahudilerle kurulan bağlar ve ortaya çıkan ilişkiler iyice gözden geçirilmelidir. Hz. Peygamber'in (sas) Hicretin 6. yılından sonra civar beldelere gönderdiği davet mektupları, muhataplarına göre yazılan mesajlar, İslam'ın gücü bölgede yayıldıktan sonra ortaya çıkan yeni bir zümre olarak münafıklarla olan münasebetler, Efendimiz'in yaşadığı ortamın anlaşılmasında önemli hususlardır. Tüm bunlarla, Hz. Peygamber'in nasıl bir dil/uslûb kullanarak mücadele ettiği, yirmi üç yılın sonunda ilk halife olan Hz. Ebû Bekir'e nasıl bir devlet emanet ettiği her boyutu ile gözler önüne serilmelidir ki, mesele daha iyi anlaşılmış olsun ve özellikle bizim dünyamıza verdiği mesajlar gün yüzüne çıkarılmış olsun.

3. Hz. Peygamber (sas) Sonrası Ortam

Yirmi üç yılın sonunda o coğrafyanın geldiği nokta iyice tespit edilmelidir. Hz. Ebû Bekir'in hilafeti ile başlayan o yeni sürece, tepkiler, irtidat hareketleri, İslam coğrafyasındaki hareketlilik iyice analiz edilmelidir. Özellikle Hz. Ebû Bekir'in tüm bunlarla nasıl mücadele verdiği, iki buçuk yıl gibi kısa bir zaman diliminde ortaya çıkan onlarca meseleyi nasıl çözdüğü, kendinden sonraki Halife olan Hz. Ömer'e nasıl bir yönetim miras bıraktığı iyice anlaşılmalıdır. Hz. Ömer'in on buçuk yıl sürecek olan hilafet süreci de aynı şekilde ele alınmalıdır. Onun fetih anlayışı, adalet mese-

SUFFA mizanpajlar.indd 102 25.09.2013 00:17

lesinde cihana bıraktığı derin iz, sadece dostları değil, dost-düşman herkesi kendisine hayran bırakan idare sistemi iyice öğrenilmelidir. Üçüncü halife olan Hz. Osman'ın on iki yıl sürecek hilafet süreci de her boyutu ile incelenmelidir. Ortaya çıkan sıkıntıların kaynağı iyice tespit edilmeli, Hz. Osman'ın şehadeti ile neticelenen o elim hadiseler ibret nazarı ile okunmalıdır. Gizlemenin, kimselere fayda vermeyeceği bilinci ile birilerini yüceltme veyahut alçaltma adına değil, anlama ve ders çıkartma adına okunmalıdır. Hilafet sürecinin son halkası olan Hz. Ali ve Hz. Hasan da aynı şekilde okunmalı, bir kardeş kavgası olan Cemel bu nazar ile incelenmeli, hilafetin saltanata karşı bir mücadelesi olan Sıffin iyice tetkik edilmeli, cehaletin insanı nerelere vardıracağı konusunda acı bir örnek olan Haricilerle mücadele gözden geçirilmeli, Hz. Hasan'ın hakkı olmasına rağmen ümmetin birliği ve vahdeti adına hilafetten feragati iyice kavranılmalıdır.

Hz. Peygamber (sas) sonrası ortamın birde şu boyutunu irdelemek zorundayız: Dinin intikal ve muhafazasında kilit bir rol üstlenen Sahâbe neslinin, Hz. Peygamber'den sonra İslam'ın sonraki nesillere aktarılması konusundaki hassasiyetleri ve çabaları iyice anlaşılmalıdır. Bir hadisi doğrulatma adına ortaya koydukları çabaları, bir meselenin doğru anlaşılması adına nasıl bir titizlik sergiledikleri, canları pahasına dini savunma adına neler yaptıkları, atlarının üzerinden inmeyip, bir ömür insanlara İslam'ın mesajlarını ulaştırmak için nasıl çırpındıkları iyice öğrenilmelidir.

Tüm bunların anlaşılması, Hz. Peygamber'in (sas) cihana bıraktığı mesajların doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Siyer'in coğrafyasını bu özellikleri ile tanımak, o günün şartlarının oluşturduğu sosyo-psikolojik alt yapıyı dikkate alarak okumak, "neden, nasıl, niçin, ne zaman, nerede?" sorularını sorarak cevaplar bulmak, bugünden hareket ederek o günü değil, o güne giderek o günü okumak, asıl istifadeyi ortaya çıkaracak, bu da hem meselelerin doğru anlaşılmasını, hem de şu an karşılaşılan sorunların çözümüne vesile olacaktır.

SUFFA mizanpajlar.indd 103 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Siyer coğrafyasının özellikleri hakkında neler söylenebilir?
- *"Cahiliye'yi tanımayan, İslam'ı da tam anlamı ile anlayamaz!"* Neden?
- Nüzûl ortamının sosyal yapısı ile bugün arasındaki farklılıklar ve benzerlikler nelerdir?
- "Bugünden hareket ederek o günü değil, o güne giderek o günü okumalıyız." sözü nasıl anlaşılmalıdır?
- Hadiseleri anlamada; *"ne, nerede, ne zaman, nasıl ve niçin?"* sorularını sorup, cevaplar aramanın faydaları nelerdir?

SUFFA

- SİYER COĞRAFYASINI HER YÖNÜ İLE ÖĞREN Kİ, İSLAM'IN NEŞET ETTİĞİ O ORTAMI İYİCE TANIYABİLESİN, MESELELERİ DOĞRU BİR TEMEL ÜZERİNE KURABİLESİN.
- CAHİLİYE DÖNEMİNİ HER YÖNÜ İLE ÖĞREN Kİ, İSLAM'IN DEĞER VE KIYMETİNİ İYİCE ANLAYABİLESİN, BİR TOPLUMUN NEREDEN NEREYE GELDİĞİNİ DAHA İYİ KAVRAYABİLESİN.
- HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) YAŞADIĞI ORTAMI HER YÖNÜ İLE ÖĞREN Kİ, MUHATAPLARINLA DOĞRU BİR USÛL VE ÜSLÛP ÜZERE İLETİŞİMİ DEVAM ETTİREBİLESİN.
- HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) SONRASINDAKİ ORTAMI HER YÖNÜ İLE ÖĞREN Kİ, İSLAM'IN İNSAN DEĞİŞTİRME VE TOPLUMU DÖNÜŞTÜRME POTANSİYELİNİN GÜCÜNÜ İYİCE KAVRAYABİLESİN.
- SİYER'İ DOĞRU ANLAMAK İÇİN O GÜNÜN ŞARTLARININ OLUŞTURDUĞU SOSYO-PSİKOLOJİK ALT YAPIYI İYİCE ÖĞREN Kİ, BUGÜNÜ DOĞRU OKUYABİLESİN, SORUNLARA İSABETLİ ÇÖZÜM YOLLARI BULABİLESİN.

SUFFA mizanpajlar.indd 104 25.09.2013 00:17

Siyer'i Bir Kâşif Gibi Okumak

﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ إِنَّ فِى هَذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾

"Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da: "Yeryüzüne iyi kullarım vâris olacaktır." diye yazmıştık. İşte bunda, (bize) kulluk eden bir kavim için bir mesaj vardır. Biz seni ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik."

(Enbiya Sûresi, 21/105-107)

HİRA

- *"Bir kâşif gibi Siyer'i okumak"* sözünden neler anlaşılmalıdır?
- Efendimiz'in (sas) âlemlere rahmet olarak gönderilmesi nasıl anlaşılmalıdır?
- İmam Zeynelabidin'in: *"Biz çocuklarımıza Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi Resûlullah'ın savaşlarını/hayatını öğretirdik"* sözü, bizim dünyamıza hangi mesajları vermelidir?
- Siyer'i, sadece savaşlar üzerinden okumak büyük bir yanılgıdır? Neden?
- İnsanlığın bütün dertlerinin dermanı Hz. Peygamber'in (sas) hayatındadır. Öyle mi?

11. Ders

Siyer'i Bir Kâşif Gibi Okumak

Siyer'i sadece Efendimiz'in (sas) yaşadığı hayatı ve ortamı anlama adına bir bilgi derlemesi şeklinde okumamalı, her gün yeniden ve bir kez daha keşfetmek için okumalıyız.

Siyer der demez, çoğumuzun aklına hemen Hz. Peygamber'in (sas) hayatının bir parçası olan savaşlar geliyor. Elbette ki, Efendimiz'in savaşları çok önemlidir ve kesinlikle öğrenilmesi gereken hususlardır. Hatta İmam Zeynelabidin'in ifadesi ile; *"Kur'an'dan bir sûre öğrenir gibi öğrenilmesi ve öğretilmesi gereken"*[1] bir kaynaktır.

Ancak, Hz. Peygamber'in (sas) o bereketli ve mutahhar hayatını, sadece savaşlardan ibaret zannetmek ve Siyer'i hep bu nazarla okumak da büyük bir yanılgıdır. Çünkü Efendimiz'in (sas) yirmi üç yıl süren peygamberlik hayatının on üç yıllık kısmını oluşturan Mekke döneminde bir tek savaş olmamış, on yıl süren Medine döneminde ise kendisinin katıldığı sefer sayısı yirmi sekiz, katılmayıp Sahâbe'yi gönderdiği sefer sayısı elli beş tane olmuştur. Efendimiz'in (sas) bizzat komuta ettiği savaş ve seferlerin gün sayısı takriben 662 gündür. [2] Bu günlerin tamamında sıcak çatışmalar olmamıştır. O günkü savaşlar günün belli bir vaktinde başlayıp, çoğu zaman aynı gün bittiği için toplasanız çatışma günlerinin sayısı elli günü geçmeyecektir. Dolayısı ile 662 günün büyük bir bölümü yolda ve gidilen yerde konaklamada geçmiştir. Mesela, *Tebûk* Gazvesi için takriben altmış gün, Mekke Fethi için takriben üç ay yani doksan gün, *Hayber* Gazvesi için takriben altmış gün geçirilmiştir. Efendimiz'in (sas) kendisinin gitmeyip,

[1] İbn Kesir, *el-Bidaye, c. 3, s. 242*
[2] el-Mağlus, Sami Abdullah; *Siyer Atlası, s. 199-205*

SUFFA mizanpajlar.indd 106 25.09.2013 00:17

Sahâbe'yi gönderdiği seferler içinde en fazla beş yüz günlük bir zaman dilimi harcanmıştır. Hal böyle olunca on yıllık Medine döneminin, en fazla yüzde yirmilik bir kısmı savaş, cihad ve seferlerde, geri kalan kısmı ise Medine'de diğer meselelerde, sosyal yaşam içerisinde geçirilmiştir.

Ancak günümüzde kaleme alınmış Siyer kitaplarının çoğu Medine bölümünü savaşlar üzerinden anlatır, sanki savaşların dışında Hz. Peygamber'in ve Sahâbe'nin başka bir gündemlerinin olmadığı kanısı uyanır okuyucuda. Böyle bir yaklaşım doğru değildir. Hz. Peygamber (sas) Medine hayatının bir bölümünü İslam ile insan arasındaki engelleri kaldırmak adına savaşta geçirmiş, hayatının geri kalan bölümünde ise oluşturulan İslam toplumunun düzen ve nizamı için çok önemli gayretler ortaya koymuştur. Hz. Peygamber'in (sas) hayatının büyük bir kısmını oluşturan bu bölüm üzerinde, ne yazık ki ciddi, derinlikli, düzenli, okuyana ders veren nitelikte çalışmalar, istenilen düzeyde halen yapıl(a)mamıştır. İşte bundan dolayı, Siyer kaynakları bu nazarla bir kez daha ele alınmalı, sadece Efendimiz'in yaşadığı ortamı ve hayatını anlama adına bir bilgi alma/derleme şeklinde okumamalı, o bereketli hayatı savaşlardan ibaret zannetmemeli, her gün yeniden ve bir kez daha keşfetmek için okunmalıdır. Unutulmamalıdır ki, tarihin bilinen bir döneminde ve belirli bir coğrafyasında yaşamış olan Efendimiz (sas) o günün insanına çok şey söylediği, gösterdiği gibi bugünün dünyasına da çok şey söylemektedir. Bugün insanlığın tüm dertlerine derman olabilecek, sıkıntılarını giderebilecek, tüm eksiklerini tamamlayacak imkânlar, Siyer'in içerisinde mevcuttur. Eğer biz, Efendimiz'in (sas) hayatının böyle bir potansiyel ihtiva ettiğini hatırdan çıkarmayarak, O'nun bereketli hayatının sayfalarını bu gözle okursak, bir kâşif gibi her gün yeni bir şey keşfetme arzusu ile Siyer-i Mustafa'nın rahlesinin başına otursak, gerçekten her gün yeni bir şey bulabilir, dün okurken fark etmediğimiz nice bilgilere ulaşabilir, dün okuduğumuzda farklı yorumladığımız nice rivayeti daha doğru yorumlayabilir, böylelikle de o güzel ve kâmil hayattan, hayatlarımıza rehberlik edecek hayat ölçülerini taşıyabiliriz.

Hz. Peygamber'in (sas) bereketli hayat sayfalarında, bir kâşif gibi dolaştığımızda, o hayatın bitimsiz bir hazine olduğunu hemen fark edecek, söylenen her sözün, atılan her adımın, sessiz kalınıp onaylanan her fiilin, o dünyaya ait olan her şeyin ama her şeyin, bir şekilde bize bakan bir yönü-

SUFFA mizanpajlar.indd 107 25.09.2013 00:17

nün de olduğu itiraf edilecek, okumalarımızın şekli ve etkisi çok ama çok farklı bir şekilde değişecektir.

Âlemlere Rahmet olarak gönderilen o kutlu elçinin, kıyamete kadar gelecek olan tüm insanların[3] ve cinlerin[4] en güzel örneği olduğu için O'nun Siyer'i, numune/model bir hayat olarak bütün ihtiyaçlara cevap verebilecek niteliktedir. Böyle olduğundan dolayı neye ihtiyacımız varsa, onu giderme adına o hayata müracaat etme ve ihtiyacımız olan alanı, O'nun muhteşem hayatının içinde keşfetmemiz gerekir.

Mesela, somut iki örnek üzerinden bu meseleyi anlamaya çalışırsak; Efendimiz'in (sas) bir aile reisi, bir de devlet başkanı örnekliğine dikkatleri çekebiliriz. Bu iki örneği, özellikle seçtiğimizi belirtmemiz gerekir. Biri küçük bir devlet olan aile, diğeri büyük bir aile olan devletin idaresi noktasında Hz. Peygamber'in rehberliğini görmek özel ve genel anlamda bu rehberiyetin boyutunu anlamamız açısından önemlidir.

Aile Reisi Olarak Hz. Peygamber (sas)

Efendimiz'in (sas) altmış üç yıllık hayatının tamamına bir aile ferdi ve reisi olarak baktığımızda, rehberliğine ihtiyaç duyduğumuz her halin/her sürecin hemen hemen bir örneğini görmekteyiz.

- Yetim bir bebek
- Sütannesinin yanında bir misafir
- Annesini yitirmiş öksüz bir çocuk
- Dedesinin yanında bir torun
- Amcasının yanında bir yeğen
- Yirmi beş yıl hayasız bir ortamda yaşamak durumunda kalmış iffetli bir genç
- Kendisinden on beş yaş büyük bir hanım ile evlenen ve bu evliliği yirmi beş yıl devam ettiren bir eş
- Elli ile elli iki yaşları arasında iki yıl boyunca Mekke'de dul olarak yaşayan bir erkek
- Sevde bint Zem'a ve Aişe bint Ebî Bekir ile evlenerek, iki hanımı olan bir koca

[3] Ahzab Sûresi, 33/21
[4] En'am Sûresi, 6/130; Mülk Sûresi, 67/9

SUFFA mizanpajlar.indd 108 25.09.2013 00:17

- Üçüncü hanım olarak Hafsa bint Ömer ile hayatını birleştiren bir koca
- Bir anda dokuz hanımı nikâhında tutan ve hepsini idare eden, adaleti muhafaza ederek, kimsenin hakkına girmeyen bir koca
- Kureyş'in muhtelif kollarına mensup kadınları idare eden bir koca
- Safiyye ve Reyhâne validelerimiz gibi aslen Yahudi olan, farklı kültürlere sahip hanımları idare eden bir eş
- Mâriye validemiz gibi aslen Hristiyan olan ve ta Mısır'dan gelerek o eve giren bir hanımı idare eden bir koca
- Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Gülsüm ve Fatıma adında dört kız çocuğuna sahip olan bir baba
- Kasım, Abdullah ve İbrahim adında üç erkek çocuğa sahip olan bir baba
- Adı sayılan yedi çocuğundan altısını kendi elleri ile toprağa veren bir baba
- Hind bint Atik, Zeyneb, Ümmü Gülsüm, Dürre bint Ebî Seleme ve Habibe bint Ümmü Habibe adlarındaki üvey kızlarına sahip çıkan bir baba
- Hind ve Hâris b. Ebî Hale, Ömer ve Seleme b. Ebî Seleme, Abdullah b. Ümmü Habibe adlarındaki üvey oğullara sahip çıkan bir baba
- Ebû'l-Âs b. Rebî, Hz. Osman ve Hz. Ali gibi damatlara sahip olan bir kayınbaba
- Melike bint Rifâa (Ömer b. Ebî Seleme ile evli) Ümame bint Hamza (Seleme b. Ebî Seleme ile evli) gelinlere sahip olan bir kayınbaba
- Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Zeyneb, Ümame ve Ali gibi torunlara sahip bir dede
- Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve daha nice kayınbabalara sahip olan bir damat

Ve daha nice ilişkiler ve bağlar… [5] Bütün bu alanlara dair Efendimiz'in hayatında meselenin en ideal haline ait örnekler bulmak mümkündür.

[5] Sayılan tüm bağ ve ilişkilerden eksikmiş gibi gözüken bir bağ, kardeşlik bağıdır. Efendimiz'in (sas) öz kardeşi yoktu. Ama Hz. Ali'yi kendine kardeş kılması, kendisini görmediği halde iman eden ümmetini kardeş sayması, bu bağında tesis edildiğini gösterir.

SUFFA mizanpajlar.indd 109 25.09.2013 00:17

Sadece çerçeveyi bu alan ile sınırlandırsak ve o bereketli hayatı böyle bir okumaya tabi tutsak, kim bilir daha neler bulacak ve neler keşfedeceğiz.

Devlet Başkanı Olarak Hz. Peygamber (sas)

Efendimiz'in (sas) hayatına bir lider ve bir devlet başkanı olarak yaptıkları çerçevesinden baksak, yirmi üç yıllık hayatının içerisinde, aile reisliğinde olduğu gibi çok önemli örneklikler görürüz. Bu alanın belli başlı örnekleri için şunları söyleyebiliriz:

- Şirkin hâkim olduğu bir toplumda mücadelenin, tebliğ ve davetin nasıl yürütüleceği
- Güç olarak zayıf ve yetersiz bir halde iken, düşmana nasıl cevap verileceği
- Tüm kapıların kapandığı bir zeminde, tebliğin kimlere, nasıl yapılacağı
- Hicretin hangi şart ve durumlarda düşünülebileceği
- Hristiyanların hâkim olduğu bir beldede nasıl yaşanacağı
- Müşrik Arapların sayıca çoğunlukta olduğu bir yerde nasıl etkin olunabileceği
- Yahudilerin az ama etkin olduğu bir zeminde, onların baskısından nasıl kurtulacağını
- Bir İslam toplumunun hangi esaslar üzerine bina edileceğini
- Çok farklı dini, sosyal ve kültürel yapılarda, nasıl bir arada yaşanabileceğini
- İktisadi anlamda tüm imkânların Yahudilerin elinde olduğu bir pazarda nasıl İslam çarşısının kurulacağını
- Sayıca çok olan bir ordu ile nasıl savaşılacağını
- Savaşa giderken (Uhud'a) ordunun üçte biri münafıkların etkisi ile geri dönmesine rağmen, böyle bir zeminde nasıl hareket edileceğini
- İktidara, galibiyete ve elde edilen ganimetlere karşı tutumun nasıl olacağını

SUFFA mizanpajlar.indd 110 25.09.2013 00:17

- İslam Devleti'nin güçlenmesi ile ortaya çıkan nifak hareketleri ile nasıl bir mücadele yürütebileceğini
- Mağlubiyetin getirdiği sonuçlarla nasıl başa çıkılacağını
- En yakınlarında olan bazılarının hata, yanlış ve sıkıntılı durumlarına karşı nasıl mukabele edileceğini
- Hanımına dahi iftira atacak kadar meseleyi çığırından çıkaranlarla nasıl bir iletişim dili kullanılacağı
- Sulh ve barış ortamının nasıl değerlendirileceğini
- Kendilerine yaşama hakkı bile vermeyen insanların beldelerini fethederken onlara nasıl muamele edileceğini
- Çok farklı kültür ve din mensuplarının nasıl İslam'a davet edileceğini

Ve daha nice alanlarda, Efendimiz'in (sas) örnekliklerini bulmak mümkündür.

Hayatın her alanının ve her anının tartışılmaz rehberi olan Efendimiz'in (sas) bereketli hayatının işte böyle bir imkânı vardır. O'nun (sas) hayatını kendisine en temel ölçü olarak belirleyen bir Müslüman, yaşadığı zaman ne olursa olsun, yaşadığı zemin hangi şartlarla çevrili olursa olsun, Siyer'in sayfaları içerisinde dertlerine derman olabilecek çözüm yollarını bulabilecek, hiçbir sorunu, sorun olarak kalmayacaktır. Yeter ki, bu gözle okunsun! Bir tarih kitabı okur gibi değil, hayat rehberimizin bize söylediği ilkeleri tespit amacı ile okusun.

Bu manada Siyer içerisinde keşfedilmeyi bekleyen çok önemli sayfaların, gayretli kâşifleri beklediğini de belirtmemiz gerekiyor. Gerçekten bugün halen şu alanlarda hak ettiği düzeyde çalışmalar yapılmamıştır:

- Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi kırk yıllık hayatının örnekliği
- Çocukluğu, ticari hayatı, evliliği, nübüvvete doğru yürürken karşılaştığı durumları
- Talim ve terbiye sahasında yaptıkları

SUFFA mizanpajlar.indd 111 25.09.2013 00:17

- Muhasara yıllarında ödenen bedelin ve ortaya konan gayretin rehberliği
- Akabe Biatları'nın her yönü ile incelenmesi
- Taif yolculuğu ve tebliğ adına yapılanların anlaşılması
- Sevr durağı ve hicret yolculuğunun anlam ve mahiyet olarak kavranması
- Kuba köyündeki ilk adımlar ve Medine'nin imana kucak açmasının değerlendirilmesi
- Muahât/kardeşlik meselesinin tam anlamı ile anlaşılması
- Medine Vesika'sının hak ettiği düzeyde incelenmesi
- Suffa Mektebi'nin inşası, müfredatı ve talebelerinin araştırılması
- Hz. Peygamber'in (sas), Yahudiler ile olan ilişkisinin her boyutu ile ortaya konması
- Her savaşın bir mektep olarak algılanması ve bunların değerlendirilmesi
- Reci ve Bi'r-i Maûne hadiselerinde, Hz. Peygamber'in (sas) tavrının anlaşılması
- Hz. Peygamber'in (sas) insan unsurunu değerlendirmesi ve yetiştirme usullerinin araştırılması
- Asrı Saadet'teki derin yapıların ortaya konması ve nifak harekelerinin incelenmesi
- Çalışma alanlarının ve ticaret sahalarının araştırılması
- Hudeybiye Sulhu'nun tam olarak anlaşılması ve bugüne bakan yönlerinin ortaya konması

Ve daha nice konular…

Bu konular, ilk bakışta zihne dökülenlerdir; üzerinde durulması gereken konuların sadece bu başlıklarla sınırlı olmadığını bilmemiz gerekir. Gerçekten Hz. Peygamber'in hayatı bir deryadır. O (sas), *Hateme'n-Nebiy-*

SUFFA mizanpajlar.indd 112 25.09.2013 00:17

yin/Nebîlerin Sonuncusu olduğu için, insanlığın son ferdine kadar ortaya çıkabilecek her türlü soruna çözüm niteliğinde bir şeyler söyleyerek gitmiştir. Zaten Efendimiz (sas) bunu beyan sadedinde demişti ki: **"Sözlerin en güzeli Allah'ın kelamı; yolların en doğrusu, Muhammed'in yoludur."** [6]

Hidayet ancak bu iki emanete sahip çıkmakla, onlara hakkı ile sarılmakla mümkündür. Sözün en güzeli olan Allah'ın kelamı Kur'an'ın, nasıl hayata taşınacağını bize gösteren Efendimiz (sas) en doğru yolun, kendi yolu olduğunu beyan ederek, o yolun sadece bir zamana ve zemine ait olmadığını, kıyamete kadar gelecek tüm insanlar için en ideal yolun kendi yolu olduğunu belirtmiş oluyordu.

Öyleyse yapılacak iş, Hz. Peygamber'in (sas) yolunu yol olarak edinmek, Siyer'i sadece Efendimiz'in yaşadığı hayatı ve ortamı anlama adına bir bilgi alma/derleme şeklinde okumamak, her gün yeniden ve bir kez daha keşfederek, dertlerimize dermanı, o güzel nebevî mirastan bulmaya çalışmaktır.

[6] Buhari, *Edeb,70; Müslim, Cum'a, 43; Nesaî, İydeyn,22*

SUFFA mizanpajlar.indd 113 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Hz. Peygamber'in mirasının ne kadar büyük bir potansiyel taşıdığının farkında mısın?
- Bir kâşif gibi hiç Siyer'i okudun mu? Okuduysan ne keşfettin?
- Bir aile reisi olarak Hz. Peygamber'in örnekliği hakkında neler söyleyebilirsin?
- Bir devlet reisi olarak Hz. Peygamber'in örnekliği hakkında neler söyleyebilirsin?
- Hz. Peygamber, hayatın her anının ve her alanının rehberi ise sen hayatını tanzim ederken buna ne kadar dikkat ediyorsun?

SUFFA

- Hz. Peygamber'in hayatını bir kâşif hassasiyetinde oku ki, her an yeni bir mesaj keşfedebilesin.
- Siyer'in sadece savaşlardan oluşmadığını bil ki, hayatın her alanına dair ihtiyacını doğru yerde arayabilesin.
- Bir aile reisi olarak Hz. Peygamber'i çok iyi tanı ki, hayatını O'nun gösterdiği şekilde düzenleyebilesin.
- Hz. Peygamber'in idari alanda yaptıklarını çok iyi öğren ki, o güzel sermayeden hakkıyla yararlanabilesin.
- Hz. Peygamber'in yolunu kendine yol olarak edin ki, yanlış yollara sapıp hem dünyanı, hem ahiretini kaybetmeyesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 114 25.09.2013 00:17

Siyer'i Model İnsan İlkesiyle Okumak

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾

"Andolsun size kendi içinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir. (Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben sadece O'na güvenip dayanırım. O yüce Arş'ın sahibidir."

(Tevbe Sûresi, 9/128, 129)

HİRA

- Hz. Peygamber'in (sas) hem beşer, hem de nebî ve resûl olmasının dengesini nasıl kurmalıyız?
- Hz. Peygamber'in (sas) beşer olduğunu söylemek, O'nun hayatında var olan mûcizeleri inkâr etmeyi gerektirir mi?
- Bu çağın insanı neden peygamberlerin mûcizelerini anlamakta zorlanıyor?
- Hz. Peygamber'in (sas) sîreti başlı başına bir mûcizedir. Nasıl?
- Model insan olarak Hz. Peygamber (sas) bizlere neler söylemektedir?

12. Ders

Siyer'i Model İnsan İlkesiyle Okumak

Siyer'in sahibi olan Efendimiz'in bu bereketli mirasını, insanüstülüğü esasına dayanarak değil, model insan ilkesini öne çıkararak okumalıyız.

Günümüz Siyer okumalarının en önemli sorunlarından biri de, Hz. Peygamber'in (sas) hem *beşer,* hem de *resûl* olduğu dengesinin tam olarak korunamamasıdır. Bir taraftan Efendimiz'in (sas) beşer oluşu, resûl ve nebî oluşundan koparılarak hâşâ sıradanlaştırılarak takdim edilmeye çalışılırken, öte yandan O'nun insanüstü oluşu, her hali ile mucizelerle örülmüş bir hayatın sahibi olduğu iddia edilmektedir. İfrad ve tefrid sayılacak bu yaklaşımlara bulaşmadan, Hz. Peygamber'in (sas) "Allah'ın kulu ve resûlü" olduğu hakikatini unutmadan, insanlığa en güzel örnek olarak gönderildiği ve O'na (sas) tabi olmayı isteyenin bizzat Allah (cc) olduğu gerçeği ekseninde, meseleyi ele almak gerekiyor.

Hz. Peygamber'in (sas) beşer olduğunu söylemek, O'nun hayatında var olan mûcizeleri inkâr etmeyi gerektirmez. O (sas) Allah'ın peygamberi olarak başta Kur'an olmak üzere birçok mûcize ile gönderilmiştir. O'nun tek mûcizesinin Kur'an olduğunu söylemek, başta Kur'an'a aykırıdır. Çünkü Kur'an, Efendimiz'e verilen başka mucizelerden de bahsetmektedir. [1]

[1] En'am Sûresi, 6/124; Araf Sûresi, 7/146; Tevbe Sûresi, 9/26, 40; Nahl Sûresi, 16/33; İsra Sûresi, 17/1; Saffat Sûresi, 37/14,15; Fetih Sûresi, 49/27; Kamer Sûresi, 54/2

SUFFA mizanpajlar.indd 116 25.09.2013 00:17

Tam bu noktada mûcize üzerinde de kısaca durmakta fayda var. Mûcize; kelimesi "a-c-z" kökünden ve "if'al" vezninden ism-i fail olup, manası, "insanı aciz bırakan iş" demektir.[2] Kur'an içerisinde "acz" kökünden gelen çeşitli fiil ve sıfat kalıpları ile birçok kullanım olmasına rağmen, "mûcize" kelimesi bilinen terim anlamı ile hiç geçmemektedir. Yine Hadislerin Arapça metinlerinde de "mûcize" kelimesine rastlayamıyoruz. Bu kelimenin İslam ilim tarihinde ilk kullanılmaya başlandığı dönemi, bazı araştırmacılar Hicri 4. yüzyıl olarak gösterirler. [3] Öyleyse bugün gerek Kur'an meallerinde, gerek Hadis tercümelerinde "mûcize" diye okuduğumuz yüzlerce ifadenin aslı hangi kelimedir? Bu sorunun cevabını bulmak için Kur'an ve Hadislere müracaat ettiğimizde; "ayet ya da çoğul olarak âyât, beyyine, burhan, sultan, hak veya furkan" kelimelerinin kullanıldığını görmekteyiz. Bugün mûcize dendiği zaman ilk akla gelen, Hz. Salih'in dişi devesi,[4] Hz. Musa'nın asası ve bembeyaz eli, [5] Hz. İsa'nın gösterdiği nice olağanüstü işleri [6] ve diğer birçok peygamberin harikulade hadiseleri hep Kur'an içerisinde "ayet" veya "ayât" şeklinde ifade bulmaktadır.

Sözlük anlamı "insanı aciz bırakan iş" olarak beyan edilen mûcize kelimesinin terimsel anlamda tarifi ise şöyle yapılır: "Peygamberlerin, nübüvvetlerinin doğruluğunu teyit etmek için Allah tarafından elçilerine bahşedilen harikulade (adet üstü) işlere mûcize denir." [7] Bu tarif gereği mûcize dendiği zaman akıllara hemen adet üstü, fevkalade, olağan dışı ve harikulade işler gelmektedir. Fakat bugün bizim için artık sıradanlaşan, her gün gördüğümüz için alıştığımız nice şeylerde, bir beşer olarak bizleri aciz bırakmaktadır. Eğer etrafımızda binlerce şey karşısında böyle aciz kalıyorsak, yine bir beşer olarak bunların en küçüğünü dahi ortaya koymamız imkân sahasında değilse, demek ki, bizler binler mûcizenin ortasında bir hayat sürmekteyiz.

---

[2] İbn Faris, *Mucemu Mekayis fi'l-Lûğa,* s. 738-739
[3] Bulut, Halil İbrahim, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 30, s. 350-351
[4] Araf Sûresi, 7/73
[5] Araf Sûresi, 7/106-108; Hud Sûresi, 11/96; Kasas Sûresi, 28/31-32, 35
[6] Alî İmran Sûresi, 3/49-50
[7] Bâkıllanî, *İ'câzü'l-Kur'an, s.216; Zerkanî, Menahilü'l-İrfan, c.1, s.66*

SUFFA mizanpajlar.indd 117 25.09.2013 00:17

Hal böyle olmasına rağmen yine de insan, artık her gün gördüğü için alıştığı, kendisi için sıradanlaşan bu şeylerle değil, harikulade bazı olaylarla tatmin olmak istemekte, daha açık işaretleri müşahede etme arzusuna girmektedir. İnsanın böyle bir beklenti içerisinde olduğunu elbette bilen Rabbimiz, işte bunun için, tarifi mümkün olmayan rahmetinin bir gereği olarak insana, harikulade sayılabilecek bazı açık işaretler taşıyan mûcizelerini, elçilerinin aracılığı ile göndermiştir.

Rabbimizin gönderdiği bu mûcizeleri peygamberlerinin eliyle, ilahî mesaja muhatap olan belli topluluklara ulaştırırken, bunlar amaçsız ve gayesiz bir şekilde değil, belli bir amaç doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Yani hiçbir mûcize sebepsiz ve amaçsız değildir; her birinin gündeme gelmesinin alt bir zemini vardır. Bu gözle mûcizelere baktığımızda, Rabbimizin mûcizeleri göndermesinin üç temel amacının olduğunu görürüz. Bunlardan ilki*; hidayet vesilesi olması* içindir. İkincisi; *helak'e meşru bir sebep olması* için, yani itiraz kapılarını tamamen kapatmak içindir. Üçüncüsü ise; elçilere ve onlara iman edenlere bir *nusret/yardım olması* içindir.[8] İşte bu üç temel amaçtan dolayı Rabbimiz gönderdiği elçilere ilahî bir ikram olsun diye çeşitli mûcizeler bahşetmiştir.

Peki, bu ikram-ı ilahiyeler idrak edilmeleri itibari ile hep aynı nitelikte midir? Elbette ki hayır! Birçok kelam âlimimiz bu yönü ile de mucizeleri üçe ayırır. Onlara göre bu ilahî ikramlar; bazen *hissi* olabilir; beş duyu ile algılanan, yaşanan zaman ve mekân ile sınırlı kalabilir. Bazen *haberi* olabilir; yakın ve uzak gelecekte olacak bazı hadiselerin nasıl gerçekleşeceği yönünde bilgiler içerebilir. Bazen de *aklî* olabilir; buna *bilgi* mûcizesi de denir; zaman ve mekân üstü bir muhteva taşıyabilir; ilk gün mûcize olduğu gibi, son güne kadar da mûcize olma özelliğini ve etkisini devam ettirir. [9]

Peygamberlik silsilesinin son halkası olan Efendimiz'in (sas) hayatında bu üç mûcize çeşidine de rastlamak mümkündür; ama O'na (sas) bah-

[8] Bulut, Halil İbrahim, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 30, s. 350-351
[9] Bulut, Halil İbrahim, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 30, s. 350-351

SUFFA mizanpajlar.indd 118 25.09.2013 00:17

şedilen en büyük mûcize, şüphesiz Kur'an'dır. [10] Dolayısı ile Efendimiz'in (sas) kendinden önce gelen peygamberler gibi hissi mûcizeler gösterdiğini kabul etmek, bu konuda Kur'an ayetlerini ön yargıdan uzak bir şekilde bütüncül bir göz ile okumak gerekir. [11]

Efendimiz'in (sas) resûl ve nebî oluşunun bir yansıması olarak mûcizelerini kabul etmek, O'nun bizlere rehber ve örnek olarak miras bıraktığı mesajlarını gölgelememelidir. Kâmil bir hayatın sahibi olan Efendimiz'in hayatında mûcizeler ne kadar bir yer tutuyorsa, o kadarı ile yetinmek, mûcize eksenli bir okuyuş yerine, Efendimiz'in örnek ve model oluşu göz önünde tutularak bir okuma yapılmalıdır. Hz. Peygamber'in (sas) bir peygamber olarak kendine özgü durumları olması muhakkaktır, ama o insanlığa örnek olarak gönderildiği için özellikle bizler açısından mühim olan bu alandır. Bunun ihmal edilişi, Hz. Peygamber'in o bereketli hayatından tam olarak istifade edememeyi getirecektir.

Bizlerin her daim aklımızda tutmamız gereken bir hakikat var ki; "Efendimiz'in (sas) yaşadığı hayat başlı başına zaten bir mûcizedir. Büyük İslam âlimi İbn Hazm (v.456/1064) bu hakikati şöyle ifade eder: *"Allah Resûlu'nün (sas) sîreti, üzerinde düşünüp taşınana O'nu doğrulamayı kaçınılmaz kılar. O'nun gerçekten Allah'ın elçisi olduğuna, (yaşadığı hayat) şahitlik eder. Şayet Resûlullah'ın (sas) sîreti dışında başka herhangi bir mûcizesi olmasaydı, o sîret tek başına mûcize olarak yeterdi."* [12]

Bu sözlerin sahibi olan İbn Hazm, Resûlullah'ın (sas) hayatındaki mûcizeleri inkâr eden birisi değildir. Siyer ile alakalı o güzel kitabında, hemen ilk sayfalarda, *"Resûlullah'ın Allah'ın elçisi olduğuna dair deliller"* başlığında, tam otuz yedi tane mûcizeye yer vermiştir. [13] O, tüm bu mûcizeleri bilen ve kabul eden biri olarak, Efendimiz'in (sas) hayatının tamamının da bir mûcize olduğunu beyan etmiştir.

[10] Taha Sûresi, 20/133; Ankebut Sûresi, 29/50, 51
[11] Daha geniş bilgi için bkz: Sifil, Ebubekir, *Peygamberlik ve Mucize, Rıhle Dergisi, sayı, 16, s. 6-12*
[12] İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâ ve'n-nihal, c. 2, s. 90*
[13] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre, s. 46-51*

SUFFA mizanpajlar.indd 119 25.09.2013 00:17

Bizlere düşen, Efendimiz'in (sas) hayatında var olan mûcizeleri kabul edip, bugün modern insanın düştüğü bir çıkmaz olan akılla her şeyi izah etmeye çalışma hastalığına bulaşmamak, sahih rivayetlerle bize ulaşan o mucizeleri imanlarımızın takviyesi adına okumak ve tabi ki Siyer'i sadece insanüstü hadiselerden ibaret zannedip, model olarak alınmasını ihmal etmemektir.

Üsve-i Hasene/En güzel örnek[14] olarak âleme gönderilen Efendimiz'in (sas) hayatın her alanında ve her anında, söylediği bir sözü, gösterdiği bir ameli, rehber ve model olarak takdim ettiği bir örnekliği olduğunu unutmamak gerekir. O (sas), kullukta, ahlakta, adabda, tebliğde, terbiyede, muamelelerde yani her şeyde bize örnek miraslar bırakmıştır.

Eğer bizler Siyer'i bu nazarla okursak, Efendimiz'in (sas) bir kul olarak Rabbi ile nasıl bir münasebet kurduğunu, O'na (cc) karşı ta'ziminin, muhabbetinin, teslimiyetinin ve emirlerine karşı riayetinin ne olduğunu görecek, bu hali kendimize örnek olarak edinmeye gayret edeceğiz.

Eğer bizler Siyer'i bu çerçevede anlamaya çalışırsak, Efendimiz'in başta namaz olmak üzere, ibadet hayatımızı şekillendiren, oruç, hac, zekât, sadaka, infak, dua ve zühde dair söylediklerini ve yaptıklarını daha iyi anlamaya başlayacak; hikmet, mana ve amel boyutu ile o rehberliği hayatımıza taşımaya gayret edeceğiz.

Eğer bizler Siyer'i bu tarzda okursak, **"Muhteşem ve muazzam bir ahlak üzere olan"** [15] Efendimiz'in (sas) ahlakın birkaç sahasında değil, her sahasında eşsiz bir örnek ve model olduğunu fark edecek; sabırda, şecaatte, cömertlikte, şükürde, vefada, vakarda, itidalde, doğrulukta, istikamette, gönül zenginliğinde, isârda, tevekkülde, kanaatte, hayâda, iffette, tevazuda ve daha nice alanlarda O'nun rehberiyetinin altında yürümeye gayret edeceğiz.

Eğer bizler Siyer'i bu nazarla okursak, âdâb-ı muâşeret dediğimiz, hayatın tüm alanlarına ait edebin en ideal halinin Efendimiz'in (sas) hayatın-

[14] Ahzab Sûresi, 33/21
[15] Kalem Sûresi, 68/4

SUFFA mizanpajlar.indd 120 25.09.2013 00:17

da var olduğunu görecek, bir takım insanların kendi zaviyelerinden bakıp oluşturdukları kurallara göre değil, meselenin en doğru halinin ne olduğunu fark edeceğiz. Böyle olunca da, yeme-içme âdâbından, giyim-kuşam âdâbına, kapı çalma, izin isteme âdâbından, konuşma, gülme, şakalaşma âdâbına, oturma, yolculuk etme, davete icabet âdâbından, musâfaha ve ziyaret âdâbına, her alanın en güzel davranışına, O'nun hayatında var olan örneklikleri görecek ve benzerlerini yapmaya gayret edeceğiz.

Eğer bizler Siyer'i bu nazarla okursak, tebliğde, davette, talimde, terbiyede yegâne örneğimizin Efendimiz olduğunu daha iyi anlayacak, bugün en fazla doğrusunu ortaya koymakta zorlandığımız bir alan olan eğitim ve öğretim alanında yanlış adımlar atmaktan kendimizi koruyacak, âleme bir muallim olarak gönderilen Hz. Peygamber'in (sas)[16] rehberliğinde başta kendimizi yetiştirmek olmak üzere çevremize karşı sorumluluğumuzu yerine getirmeye çalışacağız.

Eğer bizler Siyer'i bu nazarla okursak, baba, eş, çocuk, dede, torun, akraba, komşu, misafir, işçi, işveren, komutan, asker, devlet başkanı, tebaa, dost, düşman ve daha nice konumların en ideal halinin ne olduğunu öğrenecek, bulunduğumuz konumun hakkını vermek için gayret içerisinde olacağız. [17]

En Güzel Örnekten, Birkaç Güzel Örnek

Efendimiz'in (sas) çok sevdiği eşi Hz. Aişe annemiz ile olan münasebeti üzerinden, *"O (sas) nasıl bir eş, nasıl bir aile reisi idi?"* bunu görmek için, bir iki rivayeti, içerisinden model insan çerçevesinde mesajları almak üzere sizlerin düşünce dünyasına havale ediyorum.

Bir gün annemiz kızmış evin içerisinde yüksek sesle bir şeyler söylüyor, bağırıyor, çağırıyor. O anda da babası Hz. Ebû Bekir haneye giri-

[16] ***"Ben sizlere ancak bir muallim olarak gönderildim."*** İbn Mace, *Mukaddime, 17;* Dârimi, *Mukaddime, 32*

[17] Bu alanlara ait Hz. Peygamber'in örnekliğini gösteren güzel bir çalışma olarak, Ömer Çelik, Mustafa Öztürk ve Murat Kaya Hocalarımızın, *Üsve-i Hasene* kitabından istifade edilebilir.

SUFFA mizanpajlar.indd 121 25.09.2013 00:17

yor. Kızının o halini görünce ne olduğunu sormadan, Aişe annemizi bir köşeye çektiği gibi: *"Ey Filanenin kızı! Sen nasıl olur da Resûlullah'ın huzurunda böyle konuşursun?"* deyip, elini vurmak için kaldırıyor… O anda Efendimiz (sas) Hz. Ebû Bekir'e: ***"Sakın ha Ebû Bekir!"*** deyip vurmaması için uyarıyor. Hz. Ebû Bekir utancından hiçbir şey diyemeden evden çıkıp gidiyor... Annemiz mahcup, ama Efendimiz her zaman ki gibi tebessüm halinde… Aişe annemize diyor ki: ***"Seni nasıl o kızgın adamın elinden kurtardım. Nasıl seni onun elinden aldım?"*** Bu söz hanede gülüşmelere sebep oluyor ve iş tatlıya bağlanıyor.

Bir müddet sonra haneye yine gelen Hz. Ebû Bekir, bu sefer orada çok farklı bir hava ile karşılaşıyordu. Annemiz gülüyor, Efendimiz (sas) tebessüm halinde, letafet rüzgârı en güzel haliyle esiyor... O anda Hz. Ebû Bekir diyordu ki: *"Aranızda kavgaya beni ortak ettiğiniz gibi, sevincinize de ortak etmez misiniz?"* Bu söz mekanın havasını daha da güzelleştiriyor, gülüşmeler daha da ziyadeleşiyordu. [18]

Bir başka gün Efendimiz (sas) Aişe annemize dedi ki: ***"Ey Aişe! Ben senin konuşmandan bana kızgın olup, olmadığını hemen anlarım?"*** Aişe annemiz, kızgın olduğu zamanlarda bile bunu belli etmemeye özen gösterir, elinden geldiğince bu halini gizlerdi. Ama nasıl Efendimiz'in anladığını merak etmişti. Sordu: *"Ya Resûlullah! Bunu nasıl anlıyorsun? Bunu nerden çıkarıyorsun?"* Efendimiz (sas) dedi ki: ***"Ey Aişe! Eğer bana kızmışsan bir şey söylediğin zaman İbrahim'in Rabbine yemin olsun ki diyorsun, eğer benden hoşnutsan, Muhammed'in Rabbine yemin olsun ki diyorsun?"*** Aişe annemiz, Efendimiz'in (sas) ince düşüncesine, kendinin her halinin böyle dikkat ile okunmasına sevindi ve dedi ki: *"Vallahi doğru Ya Resûlullah! Ancak şu andan itibaren sana söz veriyorum, bundan böyle senin isminin dışında bir ismi ağzıma almayacağım, ne kadar kızgın olursam olayım, yine de senin isminle yemin edeceğim."* [19]

[18] Ebû Davud, *Edeb, 92*
[19] Buhari, *Nikâh, 107; Müslim, Fedâilü's-Sahabe, 80*

SUFFA mizanpajlar.indd 122 25.09.2013 00:17

Melekleri kendisine imrendiren hanenin başka bir günü… Efendimiz (sas) Sevde validemizin odasında, Aişe annemiz de aynı mekânda... O gün annelerimizin arasında küçük bir tartışma yaşanmış, Sevde validemiz biraz kırılmış… O esnada Ensar'ın hanımlarından biri haneye helvaya benzer undan yapılmış bir yemek göndermiş. Aişe annemiz gelen yemeği Efendimiz'in önüne koymuş, kendi de oraya oturmuş, sonra Sevde annemizi de sofraya davet etmiş... Sevde annemiz ona küstüğü için gelmemiş. Aişe annemiz ısrar etmiş, cevap olumlu olmayınca bu sefer tehdit etmiş: *"Sana gel diyorum, eğer gelmezsen kalkar bu yemeği senin yüzüne sürerim."* Sevde validemiz yine gelmemekte direnmiş. Bunun üzerine Aişe annemiz, eline o yemekten bir miktar alarak, gidip Sevde validemizin yüzüne sürmüş. O ana kadar bu hadiseyi tebessüm ile seyreden Efendimiz, ayağa kalkmış bir miktar yemeği O da eline alarak, Sevde validemize uzatmış: ***"Al bunu sende onun yüzüne sür"*** demiş. Sevde validemizde denileni yapmış ve yemeği Aişe annemizin yüzüne sürmüş. İkisinin de yüzü, gözü, un, yemek içerisinde kalmış... Efendimiz (sas) onların bu haline bakmış, mübarek dişleri görünürcesine gülmüş, gülmüş… O anda Ömer'in sesi duyulmuş dışarıdan, Efendimiz: ***"Kalkın içeriye geçin, elinizi yüzünüzü yıkayın, Ömer bu halde sizi görmesin"*** demiş… [20]

[20] Ebû Yâ'la, *Müsned, c. 7, s. 449*

SUFFA mizanpajlar.indd 123 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Mûcize nedir? Kur'an ve Hadislerde nasıl geçmektedir?
- Allah (cc) neden elçileriyle birlikte bir de mûcizeler gönderir? Göndermesindeki amaçlar nelerdir?
- İdrak edilmeleri itibari ile mucizeleri nasıl anlamak gerekir?
- Hz. Peygamber'e (sas) verilen tek mûcize Kur'an mıdır? Kur'an dışındaki mûcizeler için neler söylenebilir?
- Siyer içerisinde mûcizelerin yeri nasıl olmalıdır? Nasıl anlaşılmalı ve nasıl anlatılmalıdır?

SUFFA

- Efendimiz'in (sas) hayatında var olan mucizeleri doğru bir düzlemde anla ki, onları her duyduğunda imanını takviye edecek bir imkâna dönüştürebilesin.
- Hz. Peygamber'in (sas) bereketli hayatını model insan esasına göre oku ki, hayatını şekillendirecek mesajları tespit edebilesin.
- Hz. Peygamber'in (sas) Sîret'inin büyük bir mucize olduğunu unutma ki, o büyük potansiyelden hakkıyla istifade edebilmenin yollarını bulabilesin.
- Efendimiz'in (sas) hayatın her alanında ve her anında, söylediği bir sözü, gösterdiği bir ameli, rehber ve model olarak takdim ettiği bir örnekliği olduğunu bil ki, ihtiyaçlarını yanlış kapılarda aramayasın.
- Efendimiz'in (sas) ahlakın birkaç sahasında değil, her sahasında eşsiz bir örnek olduğunu hatırından çıkarma ki, ahlakını O'nun ahlakı ile donatabilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 124 25.09.2013 00:17

Siyer'i Mûcize Nesil Sâhabe Üzerinden Okumak

﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾

"Muhammed, Allah'ın elçisidir. Onunla beraber olanlar kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken ya da secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, hasat yapanların hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkelendirir. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vâdetmiştir."

(Fetih Sûresi, 48/29)

HİRA

- Ayetin: *"Muhammed Allah'ın elçisidir ve O'nunla beraber olanlar..."* deyip, hemen Sahâbe'ye dikkat çekmesi konusunda neler söylersiniz?
- *"Kur'an'ın bir değil, binlerce mûcizesi vardır."* Bu mûcizelerin bazıları nelerdir?
- *"Nübüvvetin en büyük mûcizesi Kur'an, Kur'an'ın en büyük mûcizelerinden biri de Sahâbe neslidir."* İfadesi hakkında ne dersiniz?
- Kur'an'ın mûcizevi bir nesil olan Sahâbe'yi ortaya çıkarması, bir daha çıkarabileceği anlamına gelir mi?
- Hz. Peygamber (sas) en güzel örnek, Sahâbe ise en güzel örneğin en güzel örnekleridir. Nasıl?

13. Ders

Siyer'i Mûcize Nesil Sâhabe Üzerinden Okumak

Siyer'i tek başına Efendimiz'in hayatından ziyade, Nübüvvet medresesinin yetiştirdiği talebeler olan Ashâb ile bağlantılı okumalıyız.

Önceki derslerimizde Nübüvvet'in en büyük mûcizesinin Kur'an-ı Kerim olduğunu belirtmiştik. İlahî vahyin, Allah Resulü'ne (sas) verilmiş en büyük mûcize olduğuna herhalde hiç kimsenin bir itirazı olmayacaktır. Burada şöyle bir soru sormamız yerinde olacaktır: "Kur'an'ı en büyük mûcize kılan özellik nedir?" Bu soru çok önemlidir ve bu soruya doğru cevap bulmamız, bize ilahî kelamın değer ve kıymetini öğretecek niteliktedir. Bu soruya cevap bulma amacı ile Kur'an üzerinde biraz gayret gösterdiğimiz zaman görürüz ki; *Kur'an'ın bir değil, binlerce mûcizesi vardır.*

Örneğin; yirmi üç yıllık bir zaman diliminde tedricen inmesine rağmen içerisinde hiçbir çelişkinin olmaması, lafız-mana dengesinin insanı hayretler içerisinde bırakacak boyutta olması, mesajları ile toplumun her kesimine hitap edebilmesi, akılları ikna ederken yürekleri de tatmin etmesi, belli bir zamandan ve belli muhataplara konuşmasına rağmen evrenselliğini muhafaza edebilmesi, nazım, nağme ve tenasübü ile işitenleri adeta büyülemesi, korunmuşluğu ve kıyamete kadar bunun devam etmesi, eşsiz belağat ve fesahati, söz sultanlarına söz söylemeyi bıraktıracak kadar sözü

SUFFA mizanpajlar.indd 126 25.09.2013 00:17

yerinde ve güzel kullanabilmesi ve daha neler neler… Bu saymaya çalıştığımız hususlar onun mûcizelerinden sadece birkaçıdır. Bu sayılanların yanında Kur'an'ın en büyük mûcizelerinden biri de hiç şüphesiz inşa ettiği ilk insan olarak Efendimiz (sas) ve O'nun mübarek ellerinde yetişen örnek nesil olan Sahâbe'dir. Bir mûcize olan Sîret-i Mustafa, Kur'an'dan aldığı ilham ile bir mûcize nesil olan Sahâbe'yi yetiştirmiştir.

Sahâbe'nin nasıl mûcizevî bir nesil olduğunu bize, Fıkıh usulü sahasında kaleme aldığı *"Envârü'l-burûk fî envâi'l-furûk"* adlı eseri ile haklı bir otorite kazanan Maliki fakihi el-Karâfî (ö. 1285/684) şöyle belirtir: *"Ve kâle ba'du'l-usûliyyin, lev lem yekün li Resûlillahi sallallahu aleyhi ve selleme mü'cizetün illâ ashâbehü, le kefevhü fî isbati nübüvvetihi."*

"Bazı usul âlimleri derler ki: Eğer Efendimiz'in Nübüvveti'nin delili olarak Sahâbe neslinden başka hiçbir şey ortada olmasaydı, sadece Sahâbe'nin varlığı bile tek başına Nübüvvet'e delil olmak için yeterdi." [1]

İmam Karâfî'nin bu sözü bize Sahâbe neslinin nasıl mûcizevî bir nesil olduğu gerçeğini duyurmaktadır. Bundan dolayı şu iddiayı rahatlıkla dile getirebiliriz: *"Nübüvvet'in en büyük mûcizesi Kur'an, Kur'an'ın en büyük mûcizelerinden biri de Sahâbe neslidir."*

Bu mûcize nesli, Kur'an en güzel ifadelerle övüp, takdir etmiş ve kıyamete kadar gelecek olan tüm insanlığa örnek ve model olarak takdim etmiştir. Kur'an'a göre Sahâbe nesli, insanlık tarihinin en hayırlı topluluğudur. [2] Hakiki manada iman etmiş ve bunun bedellerini en ağır şartlarda ödemişlerdir. [3] Onlar, sözlerinde ve özlerinde sadıktırlar. [4] Onlar, Allah'tan razı olmuş ve O'nu (cc) da kendilerinden razı etmişlerdir. [5] Takvayı hayatlarının eksenine yerleştirmişlerdir. [6] Rüşdü/aklî olgunluğu tam

[1] el-Karâfî, *el-Furûk*, c.4, s.1305
[2] Âl-i İmran Sûresi, 3/110
[3] Enfal Sûresi, 8/74
[4] Haşr Sûresi, 59/8
[5] Tevbe Sûresi, 9/100
[6] Fetih Sûresi, 48/29

SUFFA mizanpajlar.indd 127 25.09.2013 00:17

anlamı ile elde etmişlerdir. [7] Birbirlerine karşı merhametli, kâfirlere karşı ise çetin/şiddetli olan izzetli bir cemaattir. [8] Mallarını ve canlarını gözlerini kırpmadan feda eden bir topluluktur. [9] İbadete düşkün ve sevdalı bir nesildir. [10] İman eden kardeşlerini kendi nefislerine tercih eden isâr kahramanı olan bir cemaattir. [11] Cennet'e dünyadan uzanmış, yaptıkları ile mükâfat müjdelerini buradan almış bahtiyarlardır. [12]

Bu özel ve güzel özellikleri haiz olan Sahâbe nesli, en güzel örnek olan Efendimiz'in (sas) mübarek ellerinde yetişmiş, kıyamete kadar gelecek olan tüm insanlığa örnek olarak takdim edilmiş, *en güzel örneğin, en güzel örnekleridir.* Hal böyle olunca, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, her Sahabî'ye, Efendimiz'den (sas) bir iz düşmüştür. Böyle olduğu için de Sahâbe'yi okumak, bir yönü ile Efendimiz'i okumak, onlara düşen izler üzerinden, işin kaynağına doğru yürümektir. Bundan dolayı da Siyerü's-Sahâbe, Siyerü'l-Mustafa ile irtibatlandırılmalı, o mümtaz talebeler üzerinden hocaların hocası, muallim-i ekber ve evvel olan Efendimiz (sas) anlaşılmaya çalışılmalıdır.

Âlemlere Rahmet olarak gönderilen Kutlu Nebî'nin (sas) âleme bıraktığı en derin izlerden birisi hiç şüphesiz, güzel ahlakın temsil, tebliğ ve inşasıdır. O (sas), bu hakikatı şöyle beyan ediyordu: ***"Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim."***[13] Gerçekten Efendimiz (sas) bir ömür bu güzel ahlakın inşası için çalışmış, elinin altında olan Sahâbe'nin de bu alanda istenilen kıvama gelmesi adına ciddi bir gayret sarfetmiştir. Efendimiz (sas), elinin altındaki bu yiğit zümreyi yetiştirirken, onlardan her birini ahlakın farklı bir alanında abidevi bir şahsiyet olarak yetiştirmiş, tabir caiz ise kurduğu nebevî potada Kur'an'ın elmas kılıcı ile onları yoğurmuş ve olgunlaştırmıştır. Dolayısıyla biz hangi Sahâbî efendimizi tanımaya çalışırsak

[7] Hucurat Sûresi, 49/7
[8] Fetih Sûresi, 48/29
[9] Tevbe Sûresi, 9/88
[10] Fetih Sûresi, 48/29
[11] Haşr Sûresi, 59/9
[12] Hadid Sûresi, 57/10
[13] Müslim, *Talak,* 29

SUFFA mizanpajlar.indd 128 25.09.2013 00:17

çalışalım, onun üzerinden; hem Efendimiz'in (sas) onda derinleştirmek istediği nebevî izi, hem temsil ettiği ahlakî vasfın en ideal halinin nasıl olduğunu, hem de bizzat Efendimiz'in (sas) hayatını öğrenmiş oluruz.

Bir demet Sahâbe üzerinden, onlara düşen nebevî izlerin neler olduğunu, hangi Sahabî efendimizde, hangi ahlaki vasfın abideleştirilmeye çalışıldığını görmek istersek, şunları söyleyebiliriz:

Hz. Ebû Bekir: Sıdk/doğruluk ve sadakat ahlakı

Hz. Ömer: Kuvvet, güç ve adalet ahlakı

Hz. Osman: Hayâ, edep ve infak ahlakı

Hz. Ali: İlim, cesaret ve mücadele ahlakı

Hz. Hatice: Fedakârlık, vefa ve annelik ahlakı

Zübeyr b. Avvam: İhlâs ve dostluk ahlakı

Talha b. Ubeydullah: Kerem ve cömertlik ahlakı

Ebû Ubeyde b. Cerrah: Emanet ve emniyet ahlakı

Abdurrahman b. Avf: Ticaret, iş ve ehliyet ahlakı

Sa'd b. Ebî Vakkas: Hamiyet ve hamaset ahlakı

Said b. Zeyd: Teslimiyet ve samimiyet ahlakı

Aişe bint Ebî Bekir: İlim ve içtihat ahlakı

Mus'ab b. Ümeyr: Tebliğ sevdası ve dava aşkı ahlakı

Erkam b. Ebî'l-Erkam: Talim ve terbiye/Eğitim ve öğretim ahlakı

Ebûzer-i Gifârî: Tevazu, izzet ve zühd ahlakı

Esma bint Yezid: Vakar ve itidal ahlakı

Nesibe bint Ka'b: Sabır ve iffet ahlakı

Sümeyra bint Ubeyd: Analık ve adayış ahlakı

Enes b. Nadr: Beklentisizlik ve cihad ahlakı

SUFFA mizanpajlar.indd 129 25.09.2013 00:17

Abdullah b. Cahş: Takva ve şehadet ahlakı

Ümmü Eymen bint Sa'lebe: Rahmet ve merhamet ahlakı

Habbab b. Eret: Tevazu ve direniş ahlakı

Abdullah b. Mesud: Hüküm ve hikmet ahlakı

Ammar b. Yasir: Hakka ittibâ ve sebat ahlakı

Bilâl-i Habeşî: Sevgi ve tevekkül ahlakı

Selman-ı Fârisî: Hakikat arayışı ve güven ahlakı

Sahâbe neslinin böyle bir konumu olduğu için Efendimiz (sas) onları, tüm Müslümanlara örnek ve rehber olarak göstermiştir. İnsanların en hayırlılarının onlar olduğunu, [14] onlara ateşin dokunmayacağını,[15] her daim onların güzel bir şekilde anılması gerektiğini,[16] en güzel sevgi ile onların sevilmesini, [17] onların semanın yıldızları gibi ümmeti aydınlattıklarını,[18] her birinin kendi katında farklı bir değeri olduğunu[19] ve üme metin onların değer ve kıymetini muhafaza etmeleri gerektiğini [20] dile getirmiştir.

Efendimiz (sas) vefatına yakın bir zaman diliminde şöyle buyurmuştur: ***"Allah! Allah! Benim Ashâb'ım. Allah! Allah! Benim Ashâb'ım. Aman Ashâb'ım hakkında kötü sözler söylemekten uzak durun. Benden sonra sakın onları hedef almayın. Unutmayın ki; onları seven, beni sevdiği için sever; onlara buğzeden, bana buğzettiği için buğzeder. Onlara eziyet veren, bana eziyet vermiş olur. Bana eziyet verense Allah'a eziyet etmiş sayılır. Allah'a eziyet veren ise şüphesiz yakın bircezayıhakeder."***[21]

[14] Buhari, *Şehadet,* 151; Müslim, *Fedâilü's-Sâhabe,* 214
[15] Tirmizi, *Kitabü'l-Menakıb,* 58
[16] Buhari, *Fedâilu'l-Ashab,* 195; Müslim, *Fedâilü's-Sâhabe,* 221
[17] Tirmizi, *Kitabü'l-Menakıb,* 58; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 5, s. 57
[18] Müslim, *Fedâilü's-Sâhabe,* 207; Tirmizi, *Fiten,* 45
[19] Tirmizi, *Kitabü'l-Menakıb,* 32
[20] İbn Mace, *Ahkâm,* 27; Hâkim, *Müstedrek,* c.1, s. 114
[21] Tirmizi, *Kitabü'l-Menakıb,* 57; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 5, s. 57

SUFFA mizanpajlar.indd 130 25.09.2013 00:17

Bu nebevî uyarıların altında yatan en önemli husus, hiç şüphesiz Sahâbe neslinin din binasının teşekkülünde oynadıkları roldü. Onlar kilit ve köprü bir nesil olarak dinin intikal ve muhafazası noktasında çok önemli bir fonksiyon icra etmişlerdi. Bundan dolayı onların değer ve kıymetine yönelik herhangi menfi bir adım, direk İslam'a yapılmış sayılırdı. Hal böyle olunca, bizlerin Sahâbe ile olan ilişkisi, sadece tarihin bir döneminde yaşamış İslam büyüklerini vefa ile anmak, onları unutmamak ve hayırlarla yâd etmek noktasından öte; İslam'ı, imanı, Hz. Peygamber'i (sas) ve Kur'an'ı doğru bir şekilde anlayabilmemizin en önemli vesilesine dönüşür. Zira din, bizlere onların kanalıyla ulaşmıştır.

Sahâbe'nin Kur'an'ın cem' edilmesi ve anlaşılması yönündeki gayretleri, Efendimiz'in (sas) dünyasına ait herhangi bir rivayeti ve O'nun kutlu sözlerini zabtetme ve nakletme noktasındaki hassasiyetleri, İslam'ın mesajlarını dünyanın dört bir tarafına ulaştırmak hususundaki azim ve gayretleri, bulundukları beldelerde sahih ve selim bir din algısının oluşması adına canları pahasına verdikleri mücadeleleri, hep onlara biçilen rolün bir gereğiydi.

Dolayısıyla Sahâbe'nin dünyasına dair ne varsa, onların hepsi Efendimiz (sas) ile bir şekilde alakalıdır. Onların tespiti, anlaşılması ve kavranılması bir yönü ile Siyer'in anlaşılması ve kavranılmasıdır. Böyle olduğu için kesinlikle Siyer okumaları, Sahâbe ile irtibatlandırılmalı, nebevî medresenin talebeleri olan o kutlu nesil üzerinden, Efendimiz'in (sas) daha fazla tanınmasının yolları aranmalıdır.

Düşmanın Gözünden Bir Okuyuş

Kâdisiye Savaşı, (H. 15/M. 636) İslam Tarihi'nin en önemli savaşlarından biri idi. Bu savaşın neticesiyle İran toprakları imanla tanıştı ve bu vesile ile birçok yere İslam'ın mesajları ulaştırıldı. O savaşta Müslümanlara, Aşere-i Mübeşşere'den olan Sa'd b. Ebî Vakkas, [22] İranlılara ise efsanevi

[22] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Arslan Pençesi/Hamaset Kahramanı, Sa'd b. Ebî Vakkas.*

SUFFA mizanpajlar.indd 131 25.09.2013 00:17

liderleri Rüstem-i Zâl komuta ediyordu. Savaşa yakın günlerde Rüstem bir rüya görmüş, gördüğü rüyayı yanındaki kâhinlere tabir ettirmiş, onlarda o rüyayı Müslümanların galibiyeti olarak yorumlamışlardı. Bundan dolayı Rüstem, savaş yapmadan sorunu çözebilir miyiz diye, Müslümanlardan bir elçi istemişti. Bu talep üzerine Sa'd b. Ebî Vakkas, Rebî b. Amr isimli bir Sahâbî'yi ona göndermişti. Rüstem, İslâm elçisinin geleceğini duyunca yolları kırmızı halılarla, çadırının içerisini altın ve gümüşle bezenmiş minderlerle, ipekli perdelerle, kısacası etrafı gücünün timsali olacak ihtişamlı şeylerle donatmıştı. Bunu yapmaktaki amacı gelen İslâm elçisinin bu ihtişamı görerek, etkilenmesini sağlamak ve sahip oldukları gücü İslâm askerlerine ileterek onların yüreklerine korku salmaktı. Ancak Rebî b. Amr, "en büyük şeref İslâm'dır" ilkesince yetişmiş, önemli bir isimdi. O İslâm'dan aldığı güç ve kuvvetle, hiçbir şeye takılmadan, büyük bir vakarla o yolları yürüdü, atından indi ve onu çadırların direklerinden birine bağlayarak, Rüstem'in huzuruna doğru yürümeye başladı. Askerler: "Kılıcını bırak! Öyle komutanın huzuruna gir!" dediklerinde, sert bir ifadeyle: *"Ben kendi keyfim ile sizin komutanınız ile görüşmeye gelmedim. O davet etti, ben de geldim. Kılıcımı alırsanız görüşmeden döner giderim."* dedi. Bu sözler Rüstem'e iletilince, Rüstem: "Bırakın gelsin" dedi ve Rebî belindeki kılıç ile Rüstem'in huzuruna çıktı.

Rebî b. Amr'ın bu vakur edası ve duruşu oradakilerin hepsini etkilemişti. Dili tutulsun diye çaba harcayan Rüstem'in kendi dili tutulmuştu. Rüstem bu halde Rebî b. Amr'a sordu: "Ey Elçi! Sizi buralara getiren amaç nedir? Neden ülkemize geldiniz?" Rebî b. Amr dedi ki: *"Biz sizleri kula kul olmaktan kurtarıp Allah'a kul etmeye geldik. Biz sizleri dinlerin sömürüsünden kurtarıp İslâm'ın rahmetine kavuşturmaya geldik. Biz sizleri dünyanın darlığından kurtarıp, ahiretin genişliğine kavuşturmaya geldik. Kim bunları kabul ederse, biz de onu kabul eder, ondan vazgeçeriz. Kim de bu davetimize karşı çıkarsa, Allah'ın va'dettiğine kavuşuncaya kadar onunla savaşırız."* Oradakiler büyük bir merak ile: "Allah'ın va'dettiği nedir?" diye sordular. Rebî dedi ki: *"Şehit olanlarımıza cennet, sağ kalanlarımıza zafer!"* Bu sözler Rüstem'i de, orada bulunanları da sarsmıştı. Bu derin sarsıntı ve şaşkınlık içerisinde Rüstem,

SUFFA mizanpajlar.indd 132 25.09.2013 00:17

Rebî b. Amr'a dedi ki; "Sen İslâm ordularının komutanı mısın?" Rebî b. Amr dedi ki; *"Hayır, ben sadece sıradan bir askerim. Fakat Müslümanlar bir vücudun azaları gibidirler. Onların en alt seviyesinde olan birinin verdiği söz, en üst seviyede olan kişilerin vereceği söz gibidir."* Rüstem'in şaşkınlığı daha da artmıştı. Yanındaki müşavirlere dönüp dedi ki: "Eğer bu İslâm ordularının sıradan bir askeri ise kim bilir, çadırdaki komutanları nasıl biridir. Eğer komutanları böyle biri ise kim bilir Medine'deki halifeleri/liderleri nasıl biridir." [Rüstem'in diyemediği hakikati de biz diyelim: "Eğer halifeleri böyle biri ise kim bilir, o halifeyi de yetiştiren Hz. Muhammed (sas) nasıl biridir."] Rüstem bu sözler karşısında: "O zaman bize biraz mühlet verin, adamlarımızla görüşelim" dedi. Rebî dedi ki: *"Biz, Peygamberimizden, 'düşmanınıza üç günden fazla mühlet vermeyin' uyarısını işitmişiz; bundan dolayı kararınızı çabuk verin."* Rüstem: "tamam" dedi. Bu görüşmelerden sonrada Rüstem yine elçi istedi, Hz. Sa'd ona yine elçiler gönderdi; ama hiçbir sonuç alınamayınca savaş kaçınılmaz oldu. İşin neticesinde de Müslümanlar büyük bir galibiyet elde etti. [23]

Rüstem-i Zâl'in, Hz. Rebî'nin sözlerini ve halini, diğer Sahâbe ile irtibatlandırması, onun üzerinden diğer Sahâbe'yi anlamaya çalışması bizler için güzel bir örnek olmalıdır.

[23] İbn Esir, *el-Kâmil,* c.2, s. 464-468

SUFFA mizanpajlar.indd 133 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Sahâbe neslini tanımak bizlere ne gibi imkânlar sağlar?
- Kur'an-ı Kerim'e göre Sahâbe nesli nasıl bir değer taşır? Onlara yüklenen misyon nedir?
- Efendimiz, (sas) kutlu beyanları ile Sahâbe neslini bize nasıl anlatır? Hadisler çerçevesinde Sahâbe-Ümmet ilişkisi açısından neler söylenebilir?
- Sahâbe'nin din binasının teşekkülündeki yeri ve değeri konusunda neler söylersiniz?
- Efendimiz'in (sas) güzel ahlakı, temsil, tebliğ ve inşa ederken, Sahâbe neslini de buna göre yetiştirmesi nasıl anlaşılmalıdır?

SUFFA

- Nübüvvet medresesinin yetiştirdiği talebeler olan Sahabîleri iyice tanı ki, onların üzerinde Hz. Peygamber'i daha iyi tanıyabilesin.
- Sahâbe neslinin Kur'an'ın bir mûcizesi olarak yetiştiklerini unutma ki, İlahî Kelam'ın böyle büyük bir potansiyel taşıdığını her daim hatırında tutabilesin.
- Kur'an'ın ve Efendimiz'in Sahâbe neslinin değer, kıymet ve misyonuna dair söylediklerini iyice kavra ki, onlarla doğru bir zeminde iletişim kurabilesin.
- Güzel ahlakın her bir vasfının, bir Sahabî efendimizde abideleştiğini iyice anla ki, kemalat yürüyüşünde onları kendine rehberler edinebilesin.
- Sahâbe'nin ahlaklarını ahlak, yollarını yol, hallerini hal olarak edin ki, on dört asır sonra gelsen bile, o güzel iklime dâhil olabilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 134 25.09.2013 00:17

Kur'ân'a Göre Cahil ve Cahiliyye

﴿ وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ اَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ اِلَيْكَ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ اَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَاِنَّ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾ اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْماً لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴾

"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve onların arzularına uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et. Eğer (hükümden) yüz çevirirlerse bil ki (bununla) Allah ancak, günahlarının bir kısmını onların başına belâ etmek ister. İnsanların birçoğu da zaten yoldan çıkmışlardır. Onlar hâlâ Cahiliye hükmünü mü arıyorlar? Kesin bilgiyle inanan bir topluluk için hükmü, Allah'tan daha güzel olan kimdir?"

(Maide Sûresi, 5/49, 50)

HİRA

- Kur'an tarafından kavramların inşa edilmesi ne demektir? Böyle yapılmazsa ne gibi sıkıntılar ortaya çıkar?
- *Cahil* ve *Cahiliye* kavramlarının Kur'an ve Hadis perspektifinden anlamları hakkında neler söyleyebiliriz?
- Hz. Peygamber (sas) Mekke'nin en soylu, en bilgili ve en zengin adamlarından biri olan Amr b. Hişam'a neden *Ebû Cehil*/Cehaletin Babası dedi?
- Hz. Peygamber'i (sas) en fazla gadaplandıran/sinirlendiren Cahiliye hastalığı asabiyetti. Neden?
- Efendimiz'in (sas) *"örtülü çıplaklar"* dediği zümre hakkında neler söylenebilir?

14. Ders

Kur'ân'a Göre Cahil ve Cahiliyye

İnsanın hayat içerisinde kullandığı kavramlar çok önemlidir. Çünkü her bir kavram, kişinin olayları ve hayatı nasıl değerlendirdiğini gösteren birer ölçü birimi ve birer mihenk taşıdır. İşin başında elindeki ya da zihin dünyasındaki ölçü birimi yanlış olan, elbette ki önüne gelen her şeyi yanlış ölçüp, biçecektir. Bunun için inanan her insan, kullandığı tüm kavramları doğru bir şekilde Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'in (sas) beyanlarından inşa etmek zorundadır. Biz bu bahiste, Nübüvvet öncesi hayatın genel ismi olan *Cahiliye* kavramı üzerinde duracağız. Kur'ânî bir kavram olan *Cahiliye* ve buna dûçar olan *Cahil*'in ne anlama geldiğini vahyin aynasına bakarak öğrenmeye çalışacağız.

Kur'ân "*cahil*", "*cahiliye*" ve "*cehalet*"*e* dair onlarca ayette çok geniş ve farklı açıklamalarda bulunur. Bizim burada bunların hepsine değinmemiz mümkün değildir. Biz sadece Kur'ân'ın **cehl** kökünden türetilen ve çeşitli kalıplarıyla yirmi dört farklı ayette geçen ifadelerin bağlamını dikkate alarak bazı tespitlerde bulunacağız.

Ama bunun öncesinde **cehl** köküne sözlüklerimizde nasıl anlamlar verildiğine bakmamız yerinde olacaktır. Sözlüklerimizde bu köke verilen genel anlam; **ilm**'in zıddı olarak, bilgisiz ve bilgiden mahrum olma şeklindedir.[1] Ama son dönem Kur'ân üzerinde yaptıkları araştırmaları ile

[1] İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab,* c.2 s.402-403; İbn Faris, *Mucem el-Mekayis fi'l-Lüğa,* s. 228

SUFFA mizanpajlar.indd 136 25.09.2013 00:17

tanınan biri batılı, biri Japon iki bilim adamı Goldziher (ö.1921) ve Toshihiko Izutsu (ö. 1993), bu kelimeyi biraz daha farklı yorumlamışlardır. Goldziher *cehl*'i **ilm**'in değil, **hilm**'in zıddı olarak yorumlarken, Izutsu ise *cehl*'in fiili tezahürünün **zulüm** olduğunu söylemektedir.[2] Bu açıklamaları dikkate aldığımızda **cehl**; hilmin, müsamahanın, sükûnetin ve hoş görünün zıddı, zulmün ise fiili karşılığı anlamlarına gelmektedir. Bu yorumlardan yola çıkarak Goldziher cehalete, **barbarlık** anlamını vermiştir. [3] Büyük İslam filozofu Fârâbî (v. 339/950) meşhur kitabı **el-Medinetü'l-Fâzıla**'sında, fazilet, erdem ve selamet şehrinin zıddı olarak, **el-Medinetü'l-Cahile** yazarak, cahiliyeyi, erdem ve faziletin zıddı olarak gösterir. [4]

Bu anlamlara ilave olarak büyük Arap dil âlimi Rağıp el-İsfehanî'nin (v. 465/1033) yorumuna bakarsak, onun da cahiliye kavramına üç temel anlam verdiğini görürüz. Bunlar;

1- İnsanın ilimden ve bilgiden yoksun olması. Bu zaten cahilin en temel ve en bilinen manasıdır; İsfehanî de bundan dolayı bu manayı ilk sıraya yazmıştır.

2- Gerçek olmayan, hakikat ile alakası olmayan bir şeye gerçekmiş gibi inanmak.

3- Bir şeye hak ettiğinden fazla ya da az değer vermektir. [5]

Bu ön bilgiler ışığında yeniden biz ilahî kelama yönelirsek, **cehl** kökünden gelen yirmi dört kullanımın, yirmisinin farklı kalıplarda, dördünün ise doğrudan **Cahiliyye** olarak geçtiğini görürüz. Bu dört kullanıma dair Kur'ân'ın bize vermek istediği mesajlara geleceğiz, ama öncesinde, *cehl* kökünden türetilen kelimeleri ele alıp, Kur'ân'ın kime *cahil* dediğine bir bakalım:

CAHİL: Bilgisiz olan, bir şey hakkında yeterli ilme ve bilgiye sahip olmayan, bir şeyin önemini gereği kadar fark edememiş olandır.

[2] Mustafa Fayda, TDV, *İslam Ansiklopedisi,* c.7, s.18
[3] Age. c.7, s.18
[4] Fârâbî, *el-Medinetü'l-Fâzıla,* s. 157
[5] Rağıp el-İsfehanî, *Müfredat,* s.209

SUFFA mizanpajlar.indd 137 25.09.2013 00:17

Genelde cahil deyince hepimizin anladığı ilk mana budur. Çok ilginçtir, Kur'ân böyle bir cahilliği çok da kınamamakta, bilgisizlikten dolayı yapılan yanlışların Allah tarafından affedilebileceğini söylemektedir. (Nisa Sûresi, 4/17; En'am Sûresi, 6/54; Nahl Sûresi, 16/119; Hucurât Sûresi, 49/6)

Cahil: Allah'ın emirlerine karşı soğuk davranan, o emirleri basite alıp gereğince önemsemeyen ve daha da kötüsü o emirlerin üzerine başka sözler söyleyendir. (Bakara Sûresi, 2/67)

Cahil: Etrafında kendisine hakkı ve hakikati anlatan binlerce ayet, işaret ve mucize olmasına rağmen halen olağanüstü işler bekleyendir. (En'am Sûresi, 6/35, 111)

Cahil: İyiliği emretmeyip, kötülükten alıkoymayan, insanların hatalarını bağışlamayan, müsamaha ve hoşgörü ile etrafındakilere muamele etmeyendir. (Araf Sûresi, 7/199)

Cahil: Hakkında kesin bilgileri olmamasına rağmen zanna dayanarak bazı şeylerin peşine düşen ve elde ettiği eksik bilgiler üzerine hükümler bina edendir. (Hûd Sûresi, 11/46)

Cahil: Şehvet ve nefsanî arzularının peşinde koşan, insanı ayartan içgüdülerinin esiri olandır. (Yusuf Sûresi,12/33)

Cahil: Emanete ihanet eden, kendisine teslim edilen her ne ise,[6] onu koruyup gözeteceği yerde, umursamayıp zayi edendir. (Ahzab Sûresi, 33/72)

Cahil: Allah'a ait bir alanı başka şeyler ile paylaşan, bu paylaşımı meşru göstermeye çabalayan ve başkalarının da böyle yapmaları için teşvik edendir. (Araf Sûresi, 7/138; Zümer Sûresi, 39/64)

Cahil: Gönderilen elçilerin mesajlarına karşı kulak tıkayıp onları işitmeyip, anlamayan ya da anlamasına rağmen anlamak istemeyendir.

[6] Burada geçen "emanet" kavramını çok geniş ele almalı; Ahzab 72'de ifadesini bulan, kulluk, akıl ve iradeyi de oluşturulacak listenin en başına yazmalıdır.

SUFFA mizanpajlar.indd 138 25.09.2013 00:17

(Hûd Sûresi, 11/29; Ahkâf Sûresi, 46/23)

CAHİL: Boş ve faydasız söz, iş ve düşüncelerin peşinde olan, nerede nasıl davranacağı belli olmayan, kendini bilmez ve kural tanımaz bir hayatın sahibi olandır. (Kasas Sûresi, 28/55)

CAHİL: Sosyal hayatta olan biteni tam anlamı ile kavramayan ve insanların dertlerini çözüme kavuşturmak için uğraşmayandır. (Bakara Sûresi, 2/273)

CAHİL: Allah'ın başkasına bahşettiği bazı güzellikleri çekemeyerek kıskanan, kendi elinde bulunan nimetlere şükür edeceği yerde, başkalarının elinde bulananları hazmedemeyendir. (Yusuf Sûresi, 12/89)

CAHİL: Başkalarına dil uzatan, kendisi salih bir amel ortaya koymadığı gibi, güzel iş yapanlara engel olan ve güzelliği ortadan kaldırmak için ona-buna çelme takandır. (Furkan Sûresi, 25/63)

Görüldüğü gibi ilahî kelamın lugâtında *cahil,* çok zengin bir anlam hazinesine sahiptir. Bu anlamları dikkate aldığımızda Efendimiz'in (sas) Mekke'nin en kültürlü ve soy itibari ile en asil insanlarından biri olan Amr b. Hişam'a neden *Ebû Cehil/Cehaletin babası* dediğini daha iyi anlıyoruz.

Kur'an'ın ilk muhatabı olan Efendimiz (sas) nasıl ki, cahilin anlamını çok iyi kavradıysa; cehaleti de çok iyi kavramış, onu belli bir zaman veya mekânda ortaya çıkan bir düşünce olarak değil, *bir zihniyet ve hayat tarzı* olarak anlamış ve ümmetine de böyle anlamaları için çeşitli uyarılarda bulunmuştur. Mesela, Efendimiz (sas): ***"Asaletle/soyla övünmek, başkalarının soyuna dil uzatmak, yıldızları vesile edinerek yağmur beklemek ve ölünün arkasından yüksek sesle ağlamak"*** gibi kötü adetleri Cahiliye döneminden kalma ve terk edilmesi gereken davranışlar olarak belirtmiştir. [7]

Peygamberimiz'in (sas) bu Cahiliye adetlerinden en fazla asabiyete karşı hassas olduğu da bir gerçektir. Bu manada Sahâbe'de en küçük bir iz

[7] Müslim, *Cenâ'iz,* 29

SUFFA mizanpajlar.indd 139 25.09.2013 00:17

görse, çok sert ifadelerle uyarır, böyle bir övünmenin İslam'la alakası olmadığını beyan ederdi. O'nun (sas): ***"Cahiliye davasıyla hak iddia eden bizden değildir!"*** [8] sözü, Ensar ile Muhacir arasında çıkan bir tartışmada tarafların birbirlerine karşı üstünlük noktasındaki sözlerine karşı: ***"Şu Cahiliye çağrısını bırakınız! O ne kötü bir şeydir."*** [9] demesi, çok sevdiği Hz. Ebû Zer'in, kızgınlıkla Hz. Bilal'i renginden dolayı kınamasına: ***"Onu annesinin renginden dolayı mı ayıplıyorsun? Demek ki sen hâlâ Cahiliye ahlakını üzerinden atamamışsın!"***[10] diye, uyarması bu hassasiyetin bir işaretidir.

Efendimiz'in (sas) ümmetine yaptığı bu uyarılarının temelini oluşturan Kur'ân ayetlerine baktığımız zaman; Kur'ân'ın dört yerde cahiliye olarak kullandığı ayetlerde, cahiliye düşüncesinin en temel özelliklerinin neler olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bu özellikler şunlardır:

1. Zanne'l-Cahiliyye/Cahiliye Zanni

Kur'ân bu ifadeyi Âl-i İmran Sûresi'nin 154. ayetinde kullanır.[11] Bu ayet Uhud Gazvesi sonrası nazil olan ayetlerdendir. Uhud'da İslam askerleri çözülüp, kısmî bir mağlubiyet yaşanınca, kalplerine daha iman tam oturmamış bazıları Allah (c.c.) ve Resulü (sas) hakkında aynen İslam öncesi dönemde olduğu gibi su-i zanlarda bulunmaya başladılar. Mesela dediler ki; "Eğer Peygamber (sas) bizi dinleseydi; Uhud'a gelmeyip, şehir savunması yapsaydı, bu işler başımıza gelmezdi. Bize ne bu mağlubiyetten,

[8] Buhari, *Cenaiz,* 39
[9] Buhari, *Menâkıb,* 8
[10] Buhari, *İman,* 22
[11] **"Sonra o kederin arkasından Allah size bir güven indirdi ki, (bu güvenin yol açtığı) uyuklama hali bir kısmınızı kaplıyordu. Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir gurup da, Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar, 'Bu işten bize ne!' diyorlardı. De ki: İş (zafer, yardım, her şeyin karar ve buyruğu) tamamen Allah'a aittir. Onlar, sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. 'Bu işten bize bir şey olsaydı, burada öldürülmezdik' diyorlar. Şöyle de: Evlerinizde kalmış olsaydınız bile, öldürülmesi takdir edilmiş olanlar, öldürülüp düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi. Allah, içinizdekileri yoklamak ve kalplerinizdekileri temizlemek için (böyle yaptı). Allah içinizde ne varsa hepsini bilir."** *Âl-i İmran Sûresi, 3/154*

SUFFA mizanpajlar.indd 140 25.09.2013 00:17

biz gider Mekkeli dostlarımızdan eman isteriz. Bu nasıl bir Peygamber ki, o içimizde olmasına rağmen bize mağlubiyet dokundu. Allah bizimle beraber olsaydı bu iş başımıza gelmezdi; demek ki Allah, elçisini desteklemiyor ve Muhammed hak bir elçi değil …" [12]

Kur'ân kesin bir bilgiye dayanmayan, kişisel tahmin ve öngörüleri aşmayan (zann), olayların hikmet ve inceliğine bakmadan sadece sonuçları ile ilgilenen bir zihniyeti **"cahiliye zihniyeti"** olarak, bu zihniyetin yanlış düşüncelerini ise **"Cahiliye zannı"** olarak isimlendiriyordu.

2. HÜKME'L-CAHİLİYYE/CAHİLİYE HÜKMÜ:

Kur'ân bu ifadeyi Maide Sûresi 50.ayette kullanır. Ayet şöyle söylemektedir: **"Onlar hâlâ Cahiliye hükmünü mü arıyorlar? Kesin bilgiyle inanan bir topluluk için hükmü, Allah'tan daha güzel olan kimdir?** Tefsir kitaplarımızda bu ayetin sebeb-i nüzûlü olarak çeşitli olaylar rivayet edilmektedir.[13] Bu olaylar bir yana, burada ayetin mesajı oldukça açıktır. Ayet aklını kullanan ve meselelerin dışına takılmayıp, özünü kavrayan iman ehlinden, Allah'tan başka hiçbir hükmü kabul etmemelerini ve görünüşte menfaatlerine aykırı olsa da, bu hükme razı olup, başka hükümleri istememelerini emretmektedir. Eğer bir meselede Allah'ın hükmü apaçık ortadayken çeşitli mülahazalarla başka hükümleri isteyen varsa, o Cahiliye zihniyetine esir olup, Cahiliye hükmünü istemiştir.

3. TEBERRUCE'L-CAHİLİYYE/CAHİLİYE TAŞKINLIĞI

Kur'ân bu ifadeyi Ahzab Sûresi'nin 33. ayetinde kullanır. İlahî kelam bu ayette müminlerin anneleri olan Peygamber (sas) hanımlarına seslenir ve onların şahsında tüm hanımları uyararak der ki: **"Evlerinizde oturun ve Cahiliye günlerinde olduğu gibi açılıp, saçılmayın."** Bu ayeti bir de Muhammed Esed'in yorumu ile okuyalım: **"Evlerinizde sessizce**

[12] Beyhakî, *Delâil,* c. 3, s. 216, 217; İbn Kesir, *el-Bidaye,* c. 4, s. 48; Vakıdî, *Kitabü'l-Meğazî,* c.1, s. 317

[13] İbnü'l-Cevzi, *Zâdu'l-Mesîr,* c.2, s. 376; Razî, *Mefâtihu'l-Ğayb,* c.12, s.376; Bedrettin Çetiner, *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl,* c.1, s.317

SUFFA mizanpajlar.indd 141 25.09.2013 00:17

oturun ve eski Cahiliye günlerindeki gibi cazibenizi sergilemeyin."[14] Esed, çok güzel bir yorum ile **teberrüc** ifadesini cazibenin etrafa saçılması olarak yorumlamaktadır. Bu yorumu dikkate alarak diyebiliriz ki; "Cahiliye mantığı meşru ve helal dairede güzel olan kadın ve erkeğin birbirine cazibedar kılınma özelliğini, teşhirciliğe dönüştürerek toplumu ifsat eden bir araç haline getirmiştir."

İşte İslam bu mantığı ortadan kaldırmak ve kadının kendine has özelliklerinin, özellikle kişiliğinin/ şahsiyetinin önüne geçmemesi için örtünme emrini vermiştir. Dolayısı ile tesettürün en önemli hikmeti, Müslüman hanımın kişiliğinin muhafazasıdır. Hal böyle olunca, ancak kişiliğinin muhafaza edildiği bir örtünme şekli İslam'a göre tesettür olarak kabul edilir. Yoksa sadece başa bağlanan bir örtü ile tesettür emri yerine getiril(e)memektedir. Bunun içindir ki ne yazık ki; *nice başörtülü hanımlar vardır ki, aslında tesettürsüzdür.* Zaten, Efendimiz (sas) bunlar için, ***"örtülü çıplaklar"***[15] ifadesini kullanmıyor mu?

4. Hamiyyete'l-Cahiliyye/Cahiliye Taassubu

Kur'ân bu ifadeyi de Fetih Sûresi'nin 26. ayetinde kullanır. Ayet şöyle demektedir: ***"O zaman hakikati inkâr edenler taassubu, Cahiliye taassubunu kalplerine yerleştirmişlerdi. Allah o inkârcıların bu taassuplarına karşı iman edenlerin yüreklerine sükûneti ve güveni indirdi. Onlara takvayı aşıladı."*** Bu ayetin sebeb-i nüzûlü olarak Hicretin 6. yılında tek amaçları umre yapmak olan Müslümanların *Hudeybiye* kuyularının başında bekletilip, sırf içlerinde taşıdıkları Cahiliye taassubundan dolayı Mekkelilerin, bu umrecileri Kâbe'ye sokmak istememeleri olarak gösterilir.[16] Cahiliye zihniyetinin kendisine tabi olanlara doğru-yanlış ayrımı yaptır-

[14] Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı,* s.858

[15] ***"Ateş ehlinden iki sınıf vardır, henüz onları görmedim: Yanlarında sığır kuyruğu gibi bir şeyler taşıyıp onu insanlara vuran insanlar; giyinmiş/örtülü, çıplak kadınlar ki bunlar Allah'a taatten dışarı çıkmışlardır. Bunlar, başkalarını da baştan çıkarırlar. Başları deve hörgücü gibidir. Bu kadınlar cennete girmek şöyle dursun, kokusunu dahi almazlar. Hâlbuki onun kokusu şu şu kadar uzak mesafeden duyulur.»*** Müslim, *Cennet,* 53

[16] Vahidi, *Esbâbu'n-Nüzûl,* s.216

SUFFA mizanpajlar.indd 142 25.09.2013 00:17

madan nasıl taassup kazandırttığının bir göstergesi olması açısından bu ayetin mesajı oldukça önemlidir.

İşte Kur'ân **bir hayat tarzı ve dünya görüşü** olarak algıladığı Cahiliye zihniyetini daha iyi anlamamız için, onun dört temel hususiyetini bize böyle açıklamaktadır. Kesin bilgiye dayanmayan veriler üzerine bina edilen yargıları **zan,** Allah'tan başka idareyi/iradeyi kabul etmeyi **cahiliye hükmü,** cazibenin yersiz sergilenmesini **taşkınlık,** hak batıl ayrımı yapmadan sırf menfaatine uygun olduğu için yapılan her davranışı ise **taassup** olarak nitelemektedir.

Bu dört hususiyete hayatında yer veren ise isterse 21. asrın içerisinde yaşıyor olsun, aslında Mekke'nin İslam öncesi karanlık çağının bir mensubu olarak ***Cahiliye*** zihniyeti taşıdığının, dolayısı ile ***cahil*** olduğunun farkında olmalıdır.

SUFFA mizanpajlar.indd 143 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Kur'an "Allah'ın emirlerine karşı soğuk davranan, o emirleri basite alıp gereğince önemsemeyene" cahil diyor. (Bakara Sûresi, 2/67) Bu tarif üzerine neler söylenebilir?
- Kur'an, "Cahillerden yüz çevir!" diyor. (Araf Sûresi, 7/199; Kasas Sûresi, 28/55) Bu nasıl yapılmalı?
- Kur'an, cehaletin en büyük hastalıklarından biri olarak hasedi nazarlara verir. (Yusuf Sûresi,12/89) Neden?
- Efendimiz (sas) Cahiliye hayatını, sadece belli bir zaman ve mekânda değerlendirilmesi gereken bir düşünce olarak değil, bir zihniyet ve hayat tarzı olarak anlaşılmasını istemiştir. Neden?
- Efendimiz (sas): *"Cahiliye davasıyla hak iddia eden bizden değildir!"* dedi? Bu hadis nasıl anlaşılmalı ve nasıl verdiği mesajlar hayata taşınmalı?

SUFFA

- OLAYLARA HİKMET ÇERÇEVESİNDEN BAK Kİ, CAHİLİYE ZANNINA BULAŞMAYASIN.
- ALLAH'IN HÜKÜMLERİNE HER ŞART VE DURUMDA TESLİM OL Kİ, CAHİLİYE HÜKÜMLERİNİ ARAMAYASIN.
- ALLAH'IN KOYDUĞU SINIRLARA RİAYET ET Kİ, CAHİLİYE TAŞKINLIĞINA KAPI AÇMAYASIN.
- HER TÜRLÜ KİN VE NEFRETTEN KENDİNİ UZAK TUT Kİ, CAHİLİYE TAASSUBUNA SAPLANMAYASIN.
- CAHİLİYEYİ BİR HAYAT TARZI VE DÜNYA GÖRÜŞÜ OLARAK ANLA Kİ, HER DAİM KENDİNİ ONDAN UZAK TUTASIN.

SUFFA mizanpajlar.indd 144 25.09.2013 00:17

Siyer Coğrafyası'nın Özellikleri

﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾

"Böylece biz, sana Arapça bir Kur'an vahyettik ki, şehirlerin anası olan Mekke'de ve çevresinde bulunanları uyarasın. Hakkında asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları korkutasın. Onların bir grubu cennette, diğer bir grubu ise cehennemdedir."

(Şura Sûresi, 42/7)

HİRA

- Siyer Coğrafyası neden özel ve değerli bir yerdir?
- Mekke'ye, *Ümmü'l-Kurâ/Şehirlerin Anası* denmesinin hikmetleri nelerdir?
- Mekke'nin *Batnü'l-Ard/Yeryüzünün Göbeği* olarak isimlendirilmesinin sebebi nedir?
- Gönderilen birçok peygambere zemin olan mekânların hep aynı yerler olmasının hikmetleri konusunda neler söylersiniz?
- Siyer Coğrafyasındaki geçmiş peygamberlerin ayak izlerine dair Efendimiz'in (sas) beyanları nasıl anlaşılmalıdır?

15. Ders

Siyer Coğrafyası'nın Özellikleri

Siyer Coğrafyası dediğimiz zaman ilk aklımıza gelen yerler, Efendimiz'in (sas) doğup büyüdüğü, peygamberliğe muhatap olup on üç yıl kavmini İslam'a davet ettiği yer olan Mekke, tebliğ için gittiği ama o gün için olumlu cevap alamadığı ancak yıllar sonra İslam'ı kabul eden Taif ve imana sinesini açarak çok büyük bir adım atan böylece Yesrib iken Medine olan şehirdir. Bu üç şehir, Siyer Coğrafyası'nın merkezi olsa da, sadece Siyer'in cereyan ettiği zemini bu üç şehirden ibaret zannetmemek gerekir. Çünkü, Efendimiz'in (sas) mübarek ayaklarının az ya da çok bastığı her yer, bir şekilde sefer, davet mektubu ve elçi gönderdiği her belde, işaret edip, hedef olarak belirlediği her şehir ve kendinden önce gelen peygamberlerin yaşadıkları her yer Siyer Coğrafyası sayılır.

Peygamberlere ve binlerce hadiseye yataklık eden bu özel ve değerli coğrafya, birçok hususiyeti içerisinde barındırmaktadır. Bunların neler olduğu konusunda çok şey söylenebilir, ama biz en önemli gördüğümüz bir kaç hususu nazarlara vermek istiyoruz.

1 -Yeryüzünün İlk Yerleşim Yeri Olması

İlk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem (as) ile annemiz Hz. Havva'nın Cennet'ten dünyaya gönderildiğinde, rivayetlere göre Hz. Âdem, Hindistan'a (Seylan Adası'na) Hz. Havva ise Cidde'ye indirilmiştir. Bir müddet birbirlerini aramış, en son *Arafat*'ta buluşmuşlardır.[1] O günden sonrada hep orada yaşamışlardır. İnsanlık ailesi onlardan neşet ettiği için, yeryüzünün ilk yerleşim yeri de Mekke olmuştur. Mekke'nin, Kur'an'da

[1] Taberi, *Tarih,* c. 1, s. 121

SUFFA mizanpajlar.indd 146 25.09.2013 00:17

"Ümmü'l-Kurâ/Şehirlerin Anası"[2] diye isimlendirilmesi de bundandır. İlk yerleşim yeri olan Mekke, kendinden sonra birçok şehre analık yapmıştır. İnsanlığın ilk ataları olan Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın hayatlarının sonuna kadar Mekke'de yaşadıkları, Hz. Âdem'in vefat ettiğinde *Ebû Kubeys* dağının eteklerine,[3] Hz. Havva'nın ise eşinden bir yıl sonra vefat ettiğini ve hemen yanı başına [4] defnedildiği aktarılır. [5] Dolayısıyla Siyer'in zemin itibari ile ana kalbi sayılan Mekke, yeryüzünün ilk yerleşim yeridir.

2- Yeryüzünün İlk Mabedinin Mekke'de Olması

Hz. Âdem, Hz. Havva ile birlikte Mekke'de yaşamaya başlayınca, Cennet'te meleklerin etrafını tavaf ettikleri Beytü'l-Mamur'u özlemiş, Allah'tan ibadet maksadı ile böyle bir evin dünyada da olmasını istemişlerdi. Rabbimizde bu izni verince, ya melekler, ya Hz. Âdem yeryüzünün ilk mabedi olan Kâbe'yi inşa etmişlerdi. [6] Zaten Kur'an, yeryüzünün ilk mabedinin Kâbe olduğunu açıkça beyan etmektedir. Rabbimiz buyurur ki: **"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak, insanlar için kurulan ilk ev (mâbed), Mekke'deki (Kâbe)dir."**[7]

Efendimiz de (sas) bu hakikati Hz. Ebû Zer'in bir sorusu üzerine açıklamaktadır. Hz. Ebû Zer bir gün Resûlullah'a, yeryüzünde kurulan ilk mescidin hangisi olduğunu sorar, Efendimiz (sas): *"**Mescid-i Haram'dır**"* der, Ebû Zer: *"Sonra hangisidir?"* diye sorar, Efendimiz: *"**Mescid-i Aksa'dır**"* der. Bunun üzerine Hz. Ebû Zer: *"İkisi arasında ne kadar zamanlık bir süre vardır?"* diye sorar, Efendimiz: *"**Kırk yıl!**"* der. [8] Görüldüğü gibi Mescid-i Haram, yeryüzünün ilk mescididir, nasıl ki Mekke kendinden sonra tüm şehirlere analık yapmışsa, Kâbe'de, kendinden sonraki tüm mabetlere analık yapmıştır.

---

[2] Şura Sûresi, 42/7

[3] Sa'lebî, *Arâ'isü'l-Mecâlis,* s. 37

[4] Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde Hz. Havva'ya nispet edilen bir kabir olduğu, Evliya Çelebi'nin bu kabri ziyaret ettiği, daha sonraları ise yıkıldığı söylenir. Ancak, Hz. Havva'nın Cidde'de vefat ettiği yönünde kaynaklarımızda her hangi bir bilgi yoktur. Bkz: Harman, Ömer Faruk, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 16, s. 545

[5] İbn Esir, *el-Kâmil,* c. 1, s. 52

[6] Ezrakî, *Ahbâru Mekke,* c. 1, s. 38

[7] Âl-i İmran Sûresi, 3/96

[8] Buhari, *Enbiya,* 10; Müslim, *Mesâcid,* 1, 2

SUFFA mizanpajlar.indd 147 25.09.2013 00:17

3- Coğrafi konumu itibariyle yeryüzünün tam merkezinde yer alması

Tarihte Mekke, *Batnü'l-Ard/Yeryüzünün Göbeği* diye adlandırılmıştır.[9] Gerçekten de yapılan bazı araştırmalar bunu doğrulamakta, Mekke'nin yerkürenin tam merkezi olduğunu söylenmektedir. Burası Dünya'nın tam merkezinde, göbeğinde ve üç önemli kıtanın kesiştiği bir bölgededir. Asya, Afrika ve Avrupa'nın en önemli birleşim noktasıdır. Bu konuda Siyer Atlası'nda şu bilgiler verilmiştir:

> *Mekke,* yerkürenin merkezidir. *Dr. Kemalüddin Hüseyin* yeryüzündeki kıble yönlerini tespit etmek amacıyla yeni bir harita üzerinde çalışırken, ilk çizgileri çizip, üzerine beş kıtanın resimlerini yerleştirdikten sonra birden bire onu dehşete düşüren bir olayı keşfeder. -Daha önce Mısırlı bir alim de *Mekke -i Mükkerreme*'nin, dünyanın merkezinde olduğu buluşunu yapmıştı.- Bunun üzerine ayakta iken bir elini *Mekke* şehrine doğru koyar, diğer elini de kıtaların etrafında yürütür ve sonuç olarak da yerkürenin üzerindeki karasal bölgelerin/kıtaların *Mekke*'nin etrafında düzenli bir şekilde dağıtılmış olduğu kanaatine varır. Bu durumda *Mekke*'nin yeryüzündeki karasal bölgelerin merkezi olduğunu keşfeder. Dr. Hüseyin, Amerika ve Avusturalya'nın bulunmasından önceki kadim dünyanın bir haritasını da hazırlar ve aynı testi bu haritaya da uygular. Aynı şekilde bu haritada da Mekke'nin karasal bölgelerin merkezi olduğunu keşfeder ve bu durumun İslam davetinin başladığı devirlerdeki kadim dünya için de geçerli olduğunu görür.[10]

4- Gönderilen birçok peygambere zemin olması

Kur'an'ın adını andığı birçok peygamber ve kıssalarını anlattığı *Ashâb-ı Kehf, Ashâb-ı Uhdud, Ashâb-ı Karye, Tübba Kavmi, Re's halkı, Sebeliler* ve daha niceleri, hep aynı coğrafyada yaşamışlardır. Bu peygamberlerin ortak zeminleri Nil ile Fırat arasında kalan yerlerdir. Ama özellikle Siyer'in kalbi sayılan Mekke, Medine ve Kudüs şehirleri, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Zekeriya, Hz. İsa ve diğer peygamberlerin yaşadıkları zeminler olmuştur. Hz. Nuh

[9] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* s. 36
[10] Sami el-Mağlus, *Siyer Atlası,* s.32

SUFFA mizanpajlar.indd 148 25.09.2013 00:17

zamanındaki tufan ile birlikte farklı bir hale giren Mekke, Hz. İbrahim ve ailesinin oraya gidip yerleşmeleri ve Kâbe'yi yeniden inşa etmeleri ile yeni bir sürece girmişti. O günden sonra da birçok hadiseye yataklık eden o coğrafya, gelecek son elçiye kadar da hep özel bir yer olarak varlığını devam ettirmişti. Efendimiz'in (sas) beyanları ile öğrendiğimiz bir hakikat var ki, diğer bazı peygamberler, zaman zaman Mekke'yi ve Kâbe'yi ziyaret etmişlerdi.

Abdullah b. Abbas'ın naklettiğine göre, Efendimiz (sas) bir seferinde Mekke'ye seksen kilometre mesafede olan *Usfân* vadisinden geçerken şöyle buyurmuştur: ***"Altlarında aba, üstlerinde alacalı kumaşlara bürünmüş vaziyette, Hz. Hûd ve Hz. Salih, yularlarını hurma lifinden yaptıkları iki kızıl genç deveyle Beyt-i Atik'i haccetmek üzere telbiye getirerek buradan geçmişlerdi."*** [11]

Başka bir gün ise *Ezrak* vadisinden geçerken: ***"Ben Musa Peygamberi, yüksek sesle telbiye getirerek, Allah'a yakarış halinde bu vadiden geçtiğini görür gibiyim."*** [12] demiştir. Dolayısıyla Siyer Coğrafyası içerisinde sadece Efendimiz'e (sas) ait değil, daha başka birçok peygambere dair hatıraları da barındırmaktadır.

5- Ticari/Ekonomik Sahada Merkezi Bir Özelliği Olması

Siyer Coğrafyası'nın en önemli hususiyetlerinden birisi de dini bir merkez olmasının yanında ticari/ekonomik bir merkez niteliği de taşımasıydı. Bu günkü uluslararası ticaret fuarlarını andıran panayırların birçoğu o bölgede kurulur, başta Hindistan , Çin, Bahreyn, İran, Yemen ve Şam bölgesi olmak üzere, dünyanın birçok farklı bölgesinden tüccarlar oraya gelir, bölge tüccarları da birçok ülke ve şehre ticaret için giderlerdi. *Mina, Mecenne, Zü'l Mecaz* ve *Ukaz* panayırlarında ciddi oranda bir ticaret yapılır,

[11] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 1, s. 232
[12] Buhari, *Hac,* 30; Müslim, *İman,* 270

SUFFA mizanpajlar.indd 149 25.09.2013 00:17

bölgenin iki liman şehri olan *Suhar* ve *Deba* ile birlikte, ticaretin büyük bir bölümü orada olurdu. O gün için ulaşım ve iletişim imkanlarının darlığı göz önüne alındığında, bu denli hareketli bir ticari yaşamın bu bölgede gerçekleşmiş olması, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir husustur. Eğer o bölge kuş uçmaz kervan geçmez bir yapıda olsaydı, ya da dünyaya kapalı kendi halinde bir yerleşim yeri olsaydı, peygamberlerin ve Efendimiz'in (sas) getirdikleri mesajlar bu kadar kısa bir zamanda dünyaya yayılamazdı. Nübüvvetin onuncu yılında başta Roma, Sasani, Habeşistan olmak üzere neredeyse hemen hemen o günkü merkezi nitelikte olan birçok yerde İslam'ın sesi duyulmaya başlamıştı. Bunu sağlayan en önemli vesilelerden biri kuşkusuz bölgenin ticari bir merkez olmasıydı.

Bugün, Batı'nın Ortadoğu diye isimlendirdiği coğrafya halen bu özelliğini devam ettirmektedir. Kızıldeniz, Basra Körfezi, Umman Denizi, Akdeniz, Nil, Fırat, Dicle ve daha birçok önemli nehir, ova, dağ ve bugün için her şeyden daha önemlisi, siyah altın denen petrol yataklarının büyük bir kısmının bu bölgede olması, bölgenin ticari bir merkez olma özelliğinin halen devam ettiğini göstermektedir.[13]

SİYER COĞRAFYASI'NIN İKLİMİ

Siyer Coğrafyası'nın iklimi de en az konumu kadar önemlidir ve üzerinde durulup araştırılması gereken önemli bir meseledir. Özellikle bu husus, insan karakterinin şekillenmesine etki etmesi bakımından mühimdir. Coğrafi şartların, arazi durumunun, denize uzaklık ve yakınlığın, icra edilen mesleklerin, yenilen gıdaların ve tabiî ki iklimin insan yapısı ve nihayetinde ortaya çıkan medeniyetin oluşumundaki etkisi çok eski dönemlerden beri bilinen bir husustur. Şehirde yaşayanlarla köyde yaşa-

[13] 2004 yılında kanıtlanmış petrol rezervleri en yüksek olan ilk beş ülkenin sıralaması şöyledir: *Suudi Arabistan*:**262.7** milyar varil; *İran*: **132.5** milyar varil; *Irak*: **115.0** milyar varil; *Kuveyt*: **99** milyar varil. *B.Arap Emirlikleri*:**97.8** milyar varil. Detaylı bilgiler için bkz. http://web.itu.edu.tr/~pdgmb/question/faq_t.html#12

SUFFA mizanpajlar.indd 150 25.09.2013 00:17

yanların, dağda yaşayan ile denize yakın yerde yaşayanların, çölde yaşayan ile yeşil bir vadide yaşayanın, mizaç, karakter, huy ve duygu dünyasının farklılıklar göstereceği muhakkaktır. Meşhur İslam Sosyoloğu Tarihçi İbn Haldûn (v. 808/1406) bu hakikati anlamış ve üzerinde epey durmuştur. [14]

Peki, eğer ırsiyet, coğrafi şartlar, iklim ve diğer bazı unsurlar, insan şahsiyetinin oluşumuna ciddi bir şekilde etki ediyorsa, evrensel olan bir dinin ilk muhataplarının, özellikle de Efendimiz'in (sas) belli bir coğrafyada yetişmesi ve çevresinden bu manada etkilenmesi, evrensel olma özelliğine engel teşkil etmez mi? Bu soruya verilecek cevap, elbette ki, etki edeceği şeklindedir. Ancak, bölgenin özel şartları ve Efendimiz'in (sas) özel durumları bu etkiyi asgari düzeye indirmiştir. Bu konuda İbn Haldûn şunu söylemektedir:

> … İmdi (güneyde ekvatordan başlayıp peş peşe kuzeye doğru giden yedi iklim içinde) dördüncü iklim umran bakımından en mutedilidir. Bunun civarında bulunan (güney ve kuzey taraflarından buna bitişik durumda olan) üçüncü ve beşinci iklim bölgeleri ise itidale çok yakındır. Bu iki iklimi takip eden (güneydeki) ikinci iklim ile (kuzeydeki) altıncı iklim itidalden ve normalden uzaktır. (Güneydeki) birinci iklim ile (kuzeydeki) yedinci iklim ise mutedil olmaktan çok daha fazla uzaktır. Bundan dolayıdır ki, ilimler, sanatlar, binalar, giyecekler, yiyecekler, meyveler, hatta hayvanlar ve canlılar, ortadaki bahis konusu üç iklimde (3. 4. ve 5. iklimlerde) oluşan her şey, itidal (ve kemal) hususiyetine sahiptir. Beden, renk, ahlak ve din bakımından en mutedil olan insanlar burada yaşarlar. Hatta nübüvvet (müessesesi bile) ekseriya burada mevcut olmuştur. (Fazla) güney ve kuzeyde olan iklimlerde peygamber gönderildiğine dair herhangi bir habere vakıf olmuş değiliz. Bunun sebebi, (sûret ve siret) beden ve ruh bakımından insan nevinin en mükemmeli olma özelliğinin sadece nebilere ve resullere has olmasıdır. Yüce Allah buyurur: (Ey peygamberler zümresi ve Muhammed ümmeti) **"Siz insanlar için ortaya çıkarılan en hayırlı bir ümmetsiniz."**(Âl-i İmran, 3/110). Böyle olması peygamberlerin Allah katından getirdikleri şeyleri insanların tam olarak kabul etmeleri içindir. [15]

İbn Haldûn'un bu ifadeleri Nübüvvet meselesinin hep aynı coğrafyada ortaya çıktığı sorusunun bir cevabıdır. Biz meseleye özellikle Efendimiz

[14] İbn Haldûn, *Mukaddime,* s. 259-268
[15] İbn Haldûn, *Mukaddime,* s. 259

SUFFA mizanpajlar.indd 151 25.09.2013 00:17

(sas) ekseninde bakarsak şunu görürüz: Son vahyin, ilk muhatapları olan bölge insanı, Mekke, Medine ve Taif üçgeninde; çok çeşitli iklim şartlarında yaşıyorlardı. Mekke'de Afrika çöl iklimi, Medine'de Akdeniz iklimi, Taif'te ise Avrupa'nın güney sahillerinin ılık ve bol yağışlı iklimi hâkimdi.[16] Böyle olunca birbirlerine yakın bu yerlerde, aynı mevsimde çok farklı iklim türlerini bir arada bulmak mümkün oluyordu. Bu çeşitlilik, bölge insanın şahsiyetinin şekillenmesinde doğrudan bir iklimin etkisini kırıyor, çok farklı ve çeşitli şahsiyetlerin oluşmasını sağlıyordu.

Bu konuya direk Efendimiz'in (sas) çerçevesinden baksak durum daha farklı gözükecektir. Hatırlanacağı üzere Hz. Peygamber (sas), sekiz yaşına kadar üç farklı belde de kalmış, üç farklı iklim, sosyal hayat ve kültür içerisinde yaşamıştı: *Mekke, Benî Sa'd, Bâdiye/Çöl, Medine…* Bu üç yerleşim yerinin Efendimiz'in (sas) şahsiyetinin şekillenmesine olumlu katkıları olmuştu. Sekiz yaşına kadar beş ayrı evde yaşamak zorunda kalması yine O'nun şahsiyetinin teşekkülüne olumlu manada etki etmiştir. Halbuki normal şartlar altında bakıldığında bu durum, herhangi bir çocuğun psikolojisini olumsuz etkilemesi beklenir. Efendimiz (sas) önce annesi Amine'nin yanında Mekke'de, sonra sütannesi Halime'nin yanında Benî Sa'd yurdunda, sonra babasının dayıları olan Neccaroğulları yurdunda Yesrib/Medine'de, dönüş yolunda annesi vefat edince Mekke'de dedesi Abdülmuttalib'in yanında ve en son dedesinin vefatından sonra amcası Ebû Talib'in yanında kalmıştır. Bu beş ayrı ev, Efendimiz'e çok şeyler kazandırtmıştır. Mesela; Efendimiz farklı aile yapıları ile farklı insanlarla bir arada yaşamayı öğrenmiştir. Yetim olmanın dezavantajını (nazlı, kaprisli, alıngan yetişmeyi) bu beş ayrı evde kalarak aşmıştır. Küçük yaştan itibaren kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmiştir ve tabi bu beş ayrı evde üç önemli coğrafya, iklim ve kültür ile tanışmıştır. Böyle olması, Hz. Peygamber'in şahsiyetinde birçok güzel hasletin oluşmasını sağlamıştır.

Efendimiz'in (sas) şahsiyetinin şekillenmesine bir de ırsiyet boyutundan baksak, burada da çok önemli bilgilere rastlarız. Malumunuz Efendi-

[16] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* s. 35

SUFFA mizanpajlar.indd 152 25.09.2013 00:17

miz (sas) Hz. İbrahim'in ve oğlu Hz. İsmail'in (as) soyundan gelmektedir. Hz. İsmail, sonradan Araplaştığı için o soydan gelenlere ve *Arab-ı Müsta'ribe* denir. Araplar, Arab-ı Âribe/Asıl Araplar ve Arab-ı Müsta'ribe/Sonradan Araplaşanlar diye ikiye ayrılırlar.[17] Efendimiz (sas) sonradan Araplaşan soya dâhildir. Bu kutlu soyun Adnan'dan başlayıp Abdullah'a kadar gelen yirmi nesil boyunca var olan soy ağacını çok iyi biliyor, ama Hz. İsmail'den başlayıp, Adnan'a gelen takriben yirmi nesil olan soy ağacını ise kısmen biliyoruz.[18] Baba tarafından soyu en ince ayrıntılarına kadar bilinen Efendimiz'in, hepsi de aslında aynı soydan gelen o günün Mekke'sindeki diğer Kureyşlilerden ayıran çok temel bir hususiyet vardı. Bu hususiyet, Efendimiz'in (sas) ninelerinden kaynaklanıyordu. Efendimiz'in (sas) yirmi nesil boyunca nineleri çok farklı kabile ve aile mensubuydular. O hanımların, beşi Kureyş'in çeşitli ailelerinden, biri Medineli Neccaroğulları'ndan, biri Süleymoğulları'ndan, biri, Huzaâ kabilesinden, biri Ezdoğulları'ndan, üçü Kudâoğulları'ndan, biri Hüzeyloğulları'ndan, üçü Cürhümoğulları'dan, üçü Mudaroğulları'ndan, biri Adnanoğulları'ndan ve biri Cedisoğulları'ndandı.[19] O günkü şartlar içerisinde bölgenin tamamı sayılacak bir düzeyde, böyle bağların olması hem Efendimiz'in (sas) şahsiyetinin teşekkülü noktasında bir çeşitliliğe sebep oluyor, hem de davetin bu kabilelere yayılması konusunda müspet manada etkileri oluyordu.

İşte Siyer Coğrafyası'nın değer, konum ve iklim çerçevesinde böyle bir önemi vardır. Bu konu ne kadar doğru anlaşılırsa, üzerine bina edilecek meselelerde o kadar doğru anlaşılacaktır.

[17] Daha fazla bilgi için bkz: Yıldız, Hakkı Dursun, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 3, s. 272- 276
[18] Bu nesillere ait bilgiler için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in Albümü,* s. 22-55
[19] Daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in Albümü,* s. 60-95

SUFFA mizanpajlar.indd 153 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Ticaret, İslam'ın mesajlarının dünyaya yayılmasının en önemli vesilelerindendir. Neden?
- Siyer Coğrafyası'nın günümüzde dahi ticari anlamda ciddi bir potansiyel olması nasıl anlaşılmalıdır?
- Coğrafi konum, iklim, fiziki şartlar, ırsiyet, sosyal yaşam (ticaret vs.) ve benzeri etkenlerin insan şahsiyetinin oluşumdaki etkileri için neler söylenebilir?
- İbn Haldûn, Nübüvvet'e yataklık eden mekânların hep aynı olmasını, oraların coğrafi şartlarına ve iklimlerine bağlamıştır. Bu iddia doğru mudur?
- Hz. Peygamber'in (sas) şahsiyetinin teşekkülünde coğrafi şartlar, iklim ve ırsiyet ne kadar etkili olmuştur?

SUFFA

- SİYER COĞRAFYASI'NIN HUSUSİYETLERİNİ, DEĞER VE KIYMETİNİ İYİCE ÖĞREN Kİ, NÜBÜVVETİN NASIL BİR ZEMİNDE BAŞLADIĞINI DAHA İYİ ANLAYABİLESİN.
- HZ. PEYGAMBER'İN (SAS) NASIL YETİŞTİĞİNİ, HANGİ SÜREÇLERDEN GEÇTİĞİNİ İYİCE TALİM ET Kİ, NÜBÜVVET ÖNCESİ O KIRK YILLIK HAYATIN ÖRNEKLİĞİNDEN TAM ANLAMIYLA İSTİFADE EDEBİLESİN
- MEKKE'NİN ŞEHİRLERİN ANASI OLDUĞUNU, YERYÜZÜNÜN İLK MABEDİNİN KÂBE OLARAK İNŞA EDİLDİĞİNİ HİÇBİR ZAMAN HATIRINDAN ÇIKARMA Kİ, O ÖZEL COĞRAFYAYA KARŞI ALAKANI HER DAİM KORUYABİLESİN.
- TİCARETİN İSLAM'IN MESAJLARINI BAŞKALARINA ULAŞTIRMA NOKTASINDAKİ ETKİSİNİ UNUTMA Kİ, SEN DE BU ALANI BİR TEBLİĞ VE DAVET İMKÂNINA DÖNÜŞTÜREBİLESİN.
- COĞRAFİ ŞARTLARIN, İKLİMİN VE IRSİYETİN İNSAN KARAKTERİNİN ŞEKİLLENMESİNDEKİ TESİRİNİ İYİCE ANLA Kİ, BU BİLGİLERİ MUHATAPLARINI TANIMA NOKTASINDA KULLANABİLESİN.

SUFFA mizanpajlar.indd 154 25.09.2013 00:17

Siyer Coğrafyası'nın Tarihsel Süreci (KÂBE)

﴿وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْناً وَاتَّخِذُواْ مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنْ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلْطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾

"Ve o vakit Kâbe'yi insanlar için bir toplanma mahalli, sevap kazanma ve güvenilir bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından kendinize bir namazgâh edinin! (Sonra) İbrahim ile İsmail'e şöyle emir verdik: Beytimi, tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secdeye varanlar için tertemiz yapın!"

(Bakara Sûresi, 2/125)

HİRA

- Neden yeryüzünün ilk mabedi olan Kâbe'ye, *"Beytü'l-Atîk, Beytü'l-Harâm* ve *Beytü'l-Ma'mur"* denmiştir?
- Allah'ın (cc) evi olan Kâbe ilk olarak nasıl inşa edilmiştir?
- Hz. İbrahim ve ailesinin Kâbe tarihindeki yeri hakkında neler söylersiniz?
- Cürhümîlerden sonra Mekke nasıl bir akidevî sapma yaşamıştı?
- Harem toprağına olan saygının dengesi bozulunca, bölge halkı neler yaşamıştı?

16. Ders

Siyer Coğrafyası'nın Tarihsel Süreci (KÂBE)

Siyer Coğrafyası'nın yeryüzünün ilk yerleşim yeri olması, insanlık için yapılan ilk mabedin orada inşa edilmesi, yerkürenin tam merkezinde bulunması, onlarca peygamberi sinesinde barındırması, dini merkez olmasının yanısıra ticari/ekonomik açıdan da bir merkez olması tarihsel sürecinin oldukça zengin bir içeriğe sahip olmasını sağlamıştır. İnsanlık ile yaşıt olan bu sürecin tamamını anlatabilmek imkânsızdır. Ancak biz bu dersimizde, Siyer Coğrafya'sının en önemli değeri olan Kâbe'nin üzerinden, bölgenin tarihi sürecini kısmen de olsa anlamaya çalışacağız.

Beytullah/Allah'ın evi ve yeryüzünün ilk mabedi olan Kâbe,[1] Kur'an içerisinde çok farklı ifadelerle anılır. Bu ifadelerin her biri bize, Kâbe'nin değer ve kıymetini anlayabileceğimiz imkânlar sunar. Rabbimiz bu sade ve güzel yapıyı iki ayette, asıl ismi olan *"Kâbe"* [2] şeklinde anmaktadır, sekiz ayette "Beyt/Ev" [3] şeklinde, iki ayette ise, "el-Beytü'l-Atîk/En eski ve en özgür ev" [4] ifadesi ile Kâbe'nin değerine vurgu yapılmaktadır.

[1] Kâbe: Sözlükte, dört köşeli veya küp şeklinde olmak anlamındadır. Bkz: el- İsfehanî, Rağıb, *Müfredât, s. 712*

[2] Mâide Sûresi, 5/95, 97

[3] Bakara Sûresi, 2/ 125, 127, 158; Âl-i İmran Sûresi, 3/96, 97; Enfal Sûresi, 8/35; Hac Sûresi, 22/26; Kureyş Sûresi, 106/3

[4] Hac Sûresi, 22/29, 33

SUFFA mizanpajlar.indd 156 25.09.2013 00:17

Bunların dışında, Rabbimiz, evini, *"Beytü'l-Harâm/Korunmuş, Dokunulmaz Ev"*, [5] *"el-Mescidü'l-Harâm/Dokunulmaz Mescid* [6]*, "el-Beytü'l-Muharrem/Korunan Ev"*, [7] ve *"el-Beytü'l-Ma'mur/İmar olmuş ev"* [8] ifadeleriyle anmaktadır.

Bu muazzam Beyt'in tarihini biz üç başlık altında anlamaya çalışacağız:

1- KÂBE'NİN İBDA SÜRECİ
2- KÂBE'NİN İHYA SÜRECİ
3- KÂBE'NİN İNŞA SÜRECİ

1- KÂBE'NİN İBDA SÜRECİ

Kâbe'nin ilk olarak yapılması ve ortaya çıkması hadisesi, ibda sürecidir. Bir önceki dersimizde, Kâbe'nin yeryüzünün ilk mabedi olduğunu söylemiş ve bunun Kur'an'da yer alan delilini de belirtmiştik. Bu konuda Rabbimiz şöyle buyuruyordu: **"Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak, insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe)dir."** [9] Ayette geçen, **vudiâ** fiili, mebni meçhuldür. Yani faili tam belli olmayan (edilgen) mazi (geçmiş zaman) fiildir. Anlamı, *konuldu, kuruldu* şeklindedir. Yeryüzüne konulan/kurulan bu mabedin, ilk olarak melekler tarafından mı, yoksa Hz. Âdem tarafından mı yapıldığı belli değildir. Rivayetlere göre Hz. Âdem, Mekke'ye geldiğinde bu evi melekler tarafından yapılmış olarak buldu ve o günden sonra orada ibadet etti. [10] Bir diğer rivayete göre ise, Cennet'te Hz. Âdem, meleklerin bir mabedin etrafından tavaf ettiklerini görmüş, bundan da çok hoşnut olmuştu. Yeryüzüne indirilince, o mabedi özlemiş ve Allah'tan (cc) böyle bir mabedin dünyada da olmasını talep etmişti. Rabbimiz de, semadaki Kâbe'nin izdüşümü olacak şekilde, böyle bir mabedin yapılmasına izin vermiş, Hz. Âdem de bu Kâbe'yi inşa etmişti. [11]

[5] Mâide Sûresi, 5/2, 97
[6] Bakara Sûresi, 2/144, 149, 150
[7] İbrahim Sûresi, 14/37
[8] Tûr Sûresi, 52/4
[9] Âl-i İmran Sûresi, 3/96
[10] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân, c. 4, s. 280, 281*
[11] Ezrakî, *Ahbâru Mekke, c. 1, s. 38*

SUFFA mizanpajlar.indd 157 25.09.2013 00:17

Bu iki rivayetin ortak mesajı, Kâbe'nin yeryüzünün ilk mabedi olması ve Hz. Âdem'den beri bu muazzam evin ibadet maksadı ile varlığını devam ettirmesidir. Dolayısı ile insanlıkla yaşıt olan bu mabed, ilk insan ve ilk peygamber ile ortaya çıkmış, yüzlerce sene varlığını devam ettirmiş, süreç içerisinde bölgede yaşanan seller, iklim değişiklikleri ve son olarak Hz. Nuh'un zamanında yaşanan tufan ile birlikte kaybolmuş ve Hz. İbrahim ile birlikte yeniden ortaya çıkarılmıştır.

2- Kâbe'nin İhya Süreci

Kâbe'nin ihya süreci, bu muazzam evin yeniden gün yüzüne çıkarılma hadisesidir. Bu olay, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in elleriyle olmuştur. Hz. İbrahim'in *Harran*'da başlattığı tevhid mücadelesinin bir neticesi olarak bölgenin kralı olan Nemrud'un zulüm ve baskılarıyla karşılaşmış, ateşe atılmış, Allah'ın koruması ile ateş onu yakmamış,[12] artık orada yaşayamayacağını anlayınca hanımı Sâre ile birlikte *Filistin*'e gitmek üzere yola çıkmıştı. Yolları *Mısır*'dan geçerken oranın hükümdarı ile aralarında bazı hadiseler yaşanmış, en son Hacer isimli bir hanımı, hükümdar onlara hediye etmiş, böylece hayatlarını geçirecekleri *el-Halil* şehrine gelip yerleşmişlerdi. O güne kadar bir çocuk sahibi olamayan Hz. İbrahim, hanımı Sâre'nin teklif ve ısrarı ile Mısır'ın bir hediyesi olan Hacer ile evlenmiş, Allah bu evlilikten İsmail'i onlara nasip etmişti. Yıllar sonra bir çocuk sahibi olan Hz. İbrahim, İsmail ile bu hasretini giderirken, Sâre validemiz bu hali biraz kıskanmış, yüreğindeki kıskançlığı artarak farklı noktalara varmaması için Hz. İbrahim'den, Hacer validemizi ve İsmail'i başka yere götürmesini istemişti. Hz. İbrahim de hanımının bu isteğini kabul etmiş, onları o gün için hiçbir yaşam izinin olmadığı Mekke'ye getirip bırakmıştı. Orada bir hayat kaynağı olan Zemzem'in ortaya çıkması ve Cürhümîlerin gelip oraya yerleşmeleri, bölgenin yeniden canlılığına vesile olmuştu.[13]

[12] Hadiseyi anlatan ayetler için bkz: Enbiya Sûresi, 21/51-73

[13] Bu olay hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Sa'd, *Tabakat, c. 1, s. 46-50; Taberi, Tarih, c. 1, s. 127-140; İbn Esir, el-Kâmil, c. 1, s. 102-105*

SUFFA mizanpajlar.indd 158 25.09.2013 00:17

Yıllar sonra Hz. İbrahim, Allah'tan aldığı emirle Kâbe'yi, oğlu İsmail ile birlikte yapmaya başlamışlardı. Bu hadise Kur'an'da şöyle anlatılır: **"Hani bir zamanlar İbrahim, İsmail ile birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltirken diyorlardı ki: 'Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur, şüphesiz sen işitensin ve bilensin. Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl, neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar, bize ibadet usullerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli olan ancak sensin."**[14] Ayette geçen **"Ve iz yerfeû İbrahimü'l-Kavâide mine'l-beyti ve İsmail/ Hani bir zamanlar İbrahim, İsmail ile birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltirken …"** ifadesi, Hz. İbrahim ile başlayan sürecin ne olduğunu anlamamız açısından çok önemli bir bilgiyi bize verir. Bu bilgiye göre, Hz. İbrahim oğlu Hz. İsmail ile birlikte Kâbe'yi, Hz. Âdem'in veya meleklerin yaptığı yapının temelleri üzerine yükseltiyorlardı. Allah (cc) o güne kadar yeryüzünün ilk mabedinin temellerini korumuş, onları Hz. İbrahim'e göstermiş, o da o temeller üzerine Kâbe'yi yeniden yükseltmiş, böylelikle o muazzam ev ihya edilmişti. [15]

Hz. İbrahim ile başlayan o süreç yüzyıllar boyunca devam edecek, Zemzem'in ve Kâbe'nin ortaya çıkması ile bölgede çok büyük bir hareketlilik oluşacaktı. Bu canlılık, Hz. İsmail'den sonra Mekke'nin idaresini devralan oğlu Nabit ile devam edecekti. Nabit, Hz. İsmail'in Cürhümî kabilesinden evlendiği Hame bint Zeyd isimli hanımından doğan on iki oğlunun en büyüğü idi. Ondan sonrada Mekke'nin idaresi Cürhümîlerin elinde kalacaktı. Bir müddet sonra bu kabile, kendilerine bahşedilen bu büyük ikramın şükrünü eda edecekleri yerde, azgınlaşacak, Kâbe'yi ticari bir kazanç haline getirecek, hatta oranın değer ve kıymetine yakışmayacak bazı gayri ahlaki işlere girişeceklerdi. Böyle olunca da, bölge Arapları, Cürhümîlere karşı başkaldıracak ve en sonunda diğer Arap kabileleri onları bölgeden sürüp çıkaracaklardı. Bu sefer Kâbe'nin genel idaresi Huzaâ kabilesinin Gubşanlılar koluna geçecekti. Bir müddet onların idaresi

[14] Bakara Sûresi, 2/127, 128
[15] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân, c. 2, s. 336, 337*

SUFFA mizanpajlar.indd 159 25.09.2013 00:17

altında kalan Mekke, daha sonraları çok büyük bir dini sapma yaşayacaktı. Ne yazık ki Hz. İbrahim'in tevhid dini (haniflik), Hz. İsmail'den sonra başlayan tahriflerin etkisiyle nihayetinde putperestliğe doğru bir kapı aralayacaktı.

O güne kadar bölge ahalisi tevhide aykırı bazı fiillere kapı açmış olsalar da, doğrudan bir putperestlik içerisinde değillerdi. Mesela; o günler bölge insanı Hacerü'l Esved'e büyük bir saygı gösterir, dışarıdan gelen ziyaretçiler de oraların hatırlarını canlı tutma adına bazen Harem'in taşından, toprağından yanlarına alarak götürürlerdi. Önceleri çok masumane bir şekilde sırf Kâbe ve çevresinin hürmetini/saygısını unutmamak ve onun hatırasını her daim canlı tutmak adına alınan bu taşlar, ilerleyen zamanlarda kendilerine özgü bir kutsiyet atfedilen birer puta dönüşecekti. Ama bahsettiğimiz zamana kadar bu taşlar genellikle Hacerü'l-Esved gibi şekilsiz ve düz taşlardan oluşuyordu. Gubşanlılar döneminde ise ileride bölgenin başına büyük bir belaya dönüşecek olan putçuluğun resmen temeli atılacaktı. Gubşanlıların lideri, cömertliği ve kahramanlığı ile meşhur bir idareci olan Amr b. Lühey, Şam diyarına yaptığı bir sefer sırasında oranın ahalisinin çeşitli suretlerde yapılmış putlara taptığını gördü. Bu Amr'ın hoşuna gitti. Bunun üzerine o putların içerisinde beğendiği kırmızı akik taşından insan suretinde yontulmuş *Hubel* isimli bir puta, iyide bir para ödeyerek Mekke'ye getirdi. Bu put, bölgeye giren ilk şekilli/suretli puttu.[16] Ondan sonra şekilci putçuluk giderek bölgede yaygınlaştı ve yaklaşık dört asır boyunca bu kabilenin elinde kalan Kâbe her gün yeni eklenen putlarla dolup taşmaya başladı.[17] Gubşanlıların elinde yaklaşık dört yüz sene kalan Kâbe daha sonra Ben-i Kinane'nin de yardımı ile Efendimiz'in (sas) beşinci göbekten dedesi olan Kusay'ın eline geçti. Kusay,

[16] Amr b. Lühey'in başlatmış olduğu bu kötü çığırı Hz. Peygamber (sas) şöyle ifade ediyordu: ***"Amr b. Lühey'i Cehennem'de bağırsaklarını sürüye süreye gezerken gördüm. Ona: 'Senin zamanından benim zamanıma kadar geçen süre içerisindeki insanlara ne oldu?' diye sordum. O: 'Hepsi helâk oldu' dedi."*** İbn Hişam, *Sîre, c. 1, s. 155*

[17] Daha fazla bilgi için bkz: İbn Hişam, *Sîre, c. 1, s. 155-165; Taberi, Tarih, c. 1, s. 140-150; Mevlânâ Şiblî Numânî, Sîretü'n-Nebî, s. 120-124*

SUFFA mizanpajlar.indd 160 25.09.2013 00:17

çok kabiliyetli bir devlet adamıydı.[18] Kureyş kabilesi en parlak dönemini onun zamanında yaşamış, ticari seferler çoğalmış, bölgede yaptığı anlaşmalarla Mekke'nin var olan cazibesini daha da arttırmış, bundan dolayı da bölgede çok sevilen ve saygı gören biri olmuştu. Ayrıca o, *Daru'n-Nedve*'yi kurarak, o gün için bölgede yerleşik bulunan farklı kabilelerin de Mekke'nin yönetiminde söz sahibi olmalarını sağlamıştır.

Bu uzun süreç içerisinde, defâatle Kâbe, çeşitli inşaatlar ve tadilatlar geçirmiştir. Bölgede değişen dini yapıya göre Kâbe'de değişmiş, Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in yaptığı yapı, çeşitli mülahazalarla müdahalelere uğramıştır. Kâbe'nin tarihi konusunda bize en güzel bilgileri veren Ezrakî'nin rivayetine göre, Hz. İbrahim'in yaptığı binanın ölçüleri şöyle idi: Kuzeydoğu duvarı 32 zirâ, güneybatı duvarı 31 zirâ, güneydoğu duvarı 20 zirâ, kuzeybatı duvarı 22 zirâ idi. Binanın yüksekliği ise 9 zirâydı. Zirâ ölçü biriminin o gün en yaygın kullanılanı *zirâü'l-yed*'idi, bu da yaklaşık 46,2 cm'e denk gelmektedir. Bu durumda ilgili rivayete göre Kâbe'nin dört duvarının genişlik ölçüleri (çevresi) şöyledir: 14.78m;14.32m, 9.24m,10.16m; Yüksekliği ise 4.15m'dir.[19] Demek ki Hz. İbrahim'in yaptığı Kâbe küp şeklinden ziyade bir dikdörtgene benzer bir yapıya benzemekteydi. Yine o ilk yapıda, biri giriş, biri çıkış olmak üzere iki kapı yeri vardı. Kapı yerleri boştu, oralara yıllar sonra kapılar takıldı. O ilk yapıda, kapılar yere yakınken, sonraları kapılar yerden yükseltildi, her isteyen rahat girip, çıkamasın ve belli bir miktar para ödesin öyle girsin diye böyle yapıldı. O ilk yapının üstü açıktı ve çatısı yoktu. Kâbe'ye ilk çatıyı Kusay yaptı. [20]

Böyle bir süreç ile Kâbe, Kusay'dan sonra hep Kureyş kabilesinin elinde kaldı. O dönemlerde onlar her ne kadar Kâbe'yi çeşitli menfaatleri için kullansa ve Hz. İbrahim'in tevhid ile yoğurduğu temellerir ne şirkten bazı şeyleri bulaştırsalar da, yine de o yapıya müthiş bir saygı gösterir, kutsiyetine gönülden inanır ve canları pahasına o evi korurlardı.

[18] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in Albümü, s. 32*

[19] Şuan Kâbe'nin ölçüleri ise şöyledir: 12m.84cm, 11m.28cm, 12m.11cm, 11m.52cm'dir. Yükseklik ise 14 metre'dir.

[20] Ezrakî, *Ahbâru Mekke, c. 1, s. 64*

SUFFA mizanpajlar.indd 161 25.09.2013 00:17

Mekke'nin bu eve gösterdiği saygıyı zirvelere taşıyan bir hadise o gün için yaşanmıştı ki, bu hadise tüm bölge halkının bizzat müşahede ettikleri, gözleri ile gördükleri bir hadise idi. Kur'an'ın'da anlattığı bu hadise, [21]Allah Resulü'nün (sas) doğum yılı olan Miladi 571'e tekabül eden Fil hadisesi idi.[22] Kâbe'yi yıkmaya gelen Yemen kralı Ebrehe'nin başına gelenleri gören Mekkeliler ve bundan haberdar olan Hicaz ahalisi, bu mabede daha fazla saygı göstermeye başlamışlardı. Bu saygının bir işareti olarak yeniden inşa etmeyi düşünmüş ve bunu yapma adına adım atmışlardı.

3- Kâbe'nin İnşa Süreci

Nübüvvetten beş yıl önce Miladi 605 yıllarında, Mekkeliler Kâbe'yi yeniden inşa etmeyi düşünmüşlerdi. Kusay'dan o güne kadar Kâbe, birçok sel baskınına uğramış, birkaç kez de büyük yangınlar atlatmış ve en son şiddetli Arîm selleri sebebi ile Kâbe'nin duvarları oldukça aşınmıştı. Bunun üzerine Mekke'nin ileri gelenleri Kâbe'nin yeniden inşa edilmesi meselesinde anlaşmışlardı. Ancak, onlar bu evin kutsiyetini bildikleri için, buraya harcanacak paranın tamamen temiz bir kazançtan elde edilmesini istemiş, bu vesile ile ortak bir kasa oluşturulmuş ve orada bir miktar para toplanmıştı.[23] Toplanan o paralarla, o günlerde Cidde'ye vuran Rumlara ait bir yük gemisi içerisindeki inşaat malzemeleri ile birlikte satın alınmıştı. O gemide bulunan Rum asıllı Bakûm isimli inşaat ustası da, Mekke'ye getirilmiş ve böylece Hz. İbrahim'in yaptığı temellere dokunmadan, o temeller üzerine inşaata başlanmıştı. Ancak inşaat sırasında eldeki malzemenin yetmeyeceği anlaşılmış, bunun üzerine, inşaatı yarım bırakmaktansa, Hz. İbrahim'in inşa ettiği yapıyı biraz daha daraltarak, Kabe'yi günümüzdeki durumuna yakın bir şekilde tamamlamışlardı. [24]

[21] Fil Sûresi, 105/1-5

[22] İbn Hişam, *Sîre, c. 1, s. 91-99; İbn Sa'd, Tabakat, c. 1, s. 90-92; Belâzurî, Ensabü'l-Eşraf, c. 1, s. 67-69*

[23] Velid b. Muğire, Kâbe'nin inşasına karar verilince Mekkelilere şöyle demişti: *"Ey Kureyş halkı! Kâbe'ye faizden, kumardan, fuhuştan elde edilen paraları sokmayınız. Beytullah'ı mallarınızın kötü olanlarından uzak tutunuz. Çünkü Allah, malın temiz ve helal olanından başkasını kabul etmez!"* Ezrakî, *Ahbâru Mekke, c. 1, s. 162*

[24] İbn Hişam, *Sîre, c. 1, s. 205-206;* Taberi, *Tarih, c. 2, s. 199, 200*

SUFFA mizanpajlar.indd 162 25.09.2013 00:17

O gün ortaya çıkan büyük bir sıkıntıyı da, Efendimiz (sas) halletmişti. Sorun, inşaat sırasında Hacerü'l-Esved taşının yerine koyma şerefinin kime ait olması meselesi idi. Bu anlaşmazlık ortaya çıkınca, o zaman Kureyş'in en yaşlı insanı olan Ebû Ümeyye b. Muğire dedi ki: *"Ey İnsanlar! Sizler Allah'ın evini inşa etme gibi bir hayır işlediniz. Şimdi bir kan dökerek bu hayrı şerre mi dönüştürmek istiyorsunuz? Vallahi böyle yapmayacak, nasıl hayır ile başladıksa öyle de hayır ile bitireceğiz."* İnsanlar merak ile peki nasıl diye sordular? Ebû Ümeyye dedi ki: *"Bekleyelim, Kâbe avlusundan içeriye ilk giren insanı hakem olarak tayin edelim, Onun vereceği karara da hepimiz rıza gösterelim."* Tüm Mekke, Velid'in bu fikrini kabul ettiler ve başladılar beklemeye … Nice sonraları hiçbir şeyden haberi olmayan ve ticari bir seferden Mekke'ye yeni dönen o günlerde otuz beş yaşlarında olan Efendimiz (sas) uzaktan göründü. Görenler O'nu tanıdılar, sevindiler ve dediler ki: *"O Emin'dir ve biz o Emin'in vereceği her hükme razıyız!"*[25]

Sorun Efendimiz'e arz edilince, insanları hayran bırakacak bir hüküm verdi ve herkesin razı olacağı bir görüş beyan etti. Hemen bir örtü istedi. Mübarek elleri ile Hacerü'l-Esved'i o örtünün ortasına yerleştirdi, her kabileden bir temsilci istedi, tüm aileleri o şerefe ortak ederek meseleyi çözüme kavuşturdu. [26]

Peki, Cahiliye döneminde yapılan bu tadilat sırasında Hz. İbrahim'in inşa ettiği yapıdan biraz farklı yapılan ve süreç içerisinde yaşanan dini sapmalardan dolayı ortaya çıkan değişiklikleri çok iyi bilen Efendimiz (sas) Mekke'nin Fethi'nden sonra Kâbe'ye müdahale etti mi? Bu konuda Efendimiz'in ne dediğini Hz. Aişe annemiz bize aktaracaktır. Efendimiz (sas) ona hitaben demişti ki: ***"Şayet senin kavmin henüz küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı, Kâbe'yi yıkar, onu İbrahim'in temelleri üzerine yeniden inşa ederdim. Çünkü Kureyşliler, Kâbe'yi yaptığında biraz kısalttılar ve bir kapısını iptal ettiler."*** [27]

[25] İbn Sa'd, *Tabakat, c. 1, s.146; Ezrakî, Ahbâru Mekke, c. 1, s. 164*
[26] İbn Hişam, *Sîre, c. 1, s. 209; İbn Esir, el-Kâmil, c. 2, s. 45*
[27] Buhari, *Hacc, 42; Nesaî, Menâsik, 125*

SUFFA mizanpajlar.indd 163 25.09.2013 00:17

Müslim'de geçen rivayette ise Efendimiz (sas), Hz. Aişe'nin sorularına cevap verirken bu mesele hakkında daha fazla bilgi verir. Aişe annemiz diyor ki: *"Ben Resulullah'a (sas) Hicr'in, Kâbe'den olup olmadığını sordum. O: "**Evet, Kâbe'dendir!**" dedi. Ben: 'Peki, niye orayı Beyt'in içerisine dâhil etmediler?' diye sorunca Efendimiz: '**Kavminin parası yeterli gelmedi.**' dedi. Ben: 'Peki, kapısı (önceden) böyle yüksek miydi?' diye sordum. Dedi ki: '**Kavmin böyle yaptı. Bunun sebebi ise dilediklerini oraya alsınlar, dilediklerini ise engellesinler diye idi. Eğer senin kavminin henüz Cahiliyeden yeni çıkmış olmasa ve kalplerinin hoşlanmayacağından korkmasa idim, Hicr'i, Beyt'e katar ve kapısını yere kadar indirmeye çalışırdım.**"* [28]

Efendimiz'in (sas) Kâbe'ye müdahale edip, onu Hz. İbrahim'in yaptığı şekle geri döndürmemesinin ilahi bir ikram olduğunu da unutmamak gerekir. Bu konuda Hz. Aişe annemizin aktardığı bir rivayet, meselenin nasıl bir rahmete vesile olduğunu bize öğretir. Aişe annemiz diyor ki: *"Veda Haccı sırasında Kâbe'nin içerisine girip namaz kılmak istedim ve bunu Efendimiz'e söyledim. Efendimiz (sas) elimden tutarak Hicr'e beni götürdü ve dedi ki: "**Ey Aişe! Kâbe'ye girmek istersen burada namaz kıl, çünkü burası Kâbe'nin içindedir. Burada kılınan namaz içeride kılınan namaz gibidir.**"* [29]

Hz. Peygamber'in (sas) bu beyanı Kâbe'nin, Cahiliye dönemindeki inşaatının nasıl bir rahmete vesile olduğunu anlamamız açısından önemlidir. O günden Abdullah b. Zübeyr'in hilafete geçeceği döneme kadar[30] bu hal devam etmiştir. Abdullah b. Zübeyr, Miladi 684'de Kâbe'yi, Hz. İbrahim'in temellerine göre yeniden inşa edecekti. Ancak, onun şehit edilmesinden sonra, bir daha önceki haline dönüştürülecek ve o hal bugünlere kadar gelecekti.

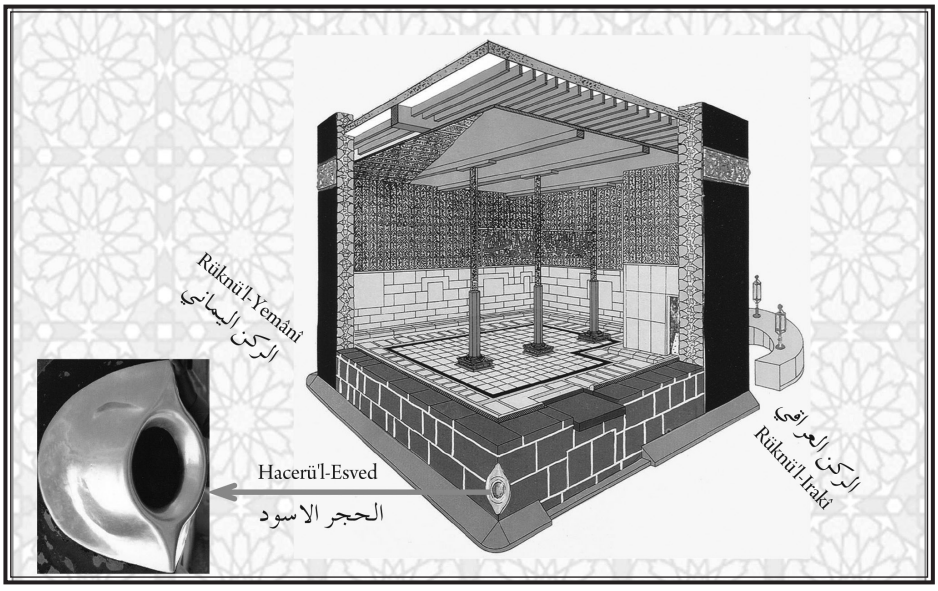
[28] Müslim, *Hacc, 405*

[29] Tirmizi, *Hacc, 48; Nesâî, Hacc, 128*

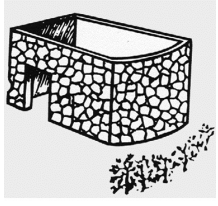
[30] Zübeyr b. Avvam ile Esma bint Ebî Bekir'in oğlu olan Abdullah b. Zübeyr, Sahabe neslinin önemli isimlerinden biridir. O, Yezid b. Muaviye'ye biat etmemiş, onun ölümünün ardından Hicri, 64'de (Miladi, 683) halifeliğini ilan etmişti. Dokuz yıl süren bu hilafet, Hicri 73'de (Miladi, 692) onun şehadeti ile sona ermişti. Bu dönem hakkında daha fazla bilgi için bkz: Taberi, *Tarih, c. 6, s. 34-211; Zehebî, Siyeru A'lami'n-Nübelâ, c. 3, s. 363-380; Yıldız, Hakkı Dursun, TDV, İslam Ansiklopedisi, c. 1, s. 145, 146*

SUFFA mizanpajlar.indd 164 25.09.2013 00:17

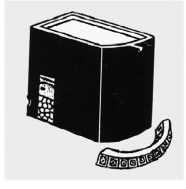
Kısaca Siyer Coğrafyası'nın önemli bir unsuru olan Kabe'nin tarihi serüveni böyledir. Görüldüğü gibi Kabe, çok önemli hadiselere zemin olmuş, gerek Nübüvvet öncesi gerekse Nübüvvet sonrası Siyer Coğrafyası açısından önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Şüphesiz kıyamete kadar da Allah'ın izniyle bu saygınlığı/hürmeti devam edecektir.

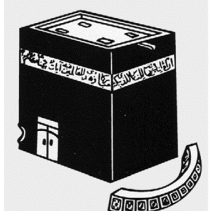
KÂBE'NİN İÇİNİ TASVİR EDEN BİR RESİM (Mağlus, Sami; Siyer Atlası, s. 117)

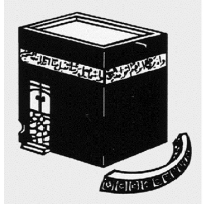
KÂBE'NİN HZ. İBRAHİM'İN DEVRİNDEKİ İLK HALİ

KUREYŞ ZAMANINDA KÂBE

ABDULLAH B. ZÜBEYR'İN DEVRİNDEKİ DÜZENLENMİŞ HALİ

HACCAC B. ES-SAKAFÎ'NİN DEVRİNDEKİ HALİ

(Mağlus, Sami; Siyer Atlası, s. 72)

SUFFA mizanpajlar.indd 165 25.09.2013 00:17

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Hz. İbrahim ve ailesi üzerinden bir değerlendirme yapılırsa, peygamberlerin özel olarak seçilmesi ve kader-i ilahinin tecellisi noktasında neler söylenebilir?
- Tarihi süreç içerisinde Hz. İbrahim'in tevhid üzere miras bıraktığı dinin, putperestliğe dönüşmesi nasıl anlaşılmalıdır?
- Hz. Peygamber'in (sas) Nübüvvet öncesi hayatında "el-emin" diye nitelendirilmesi, bu çağın insanları olarak bize neler söylemektedir?
- Hz. Peygamber'in (sas) Hacerü'l-Esved'i yerine konması meselesindeki hakemliği hakkında neler söylenebilir?
- Kâbe'nin günümüze kadarki geçirmiş olduğu üç temel evre nelerdir?

SUFFA

- Siyer Coğrafyası'nın tarihsel sürecini iyice öğren ki, Nübüvvetin hangi zemin üzerinde neşet ettiğini anlayabilesin.
- Her gün namaz için yöneldiğin Kâbe'nin insanlığın ilk mabedi olduğunu unutma ki, nasıl bir dine mensup olduğunun kıymetini takdir edebilesin.
- Hz. İbrahim'in tevhid mücadelesini iyice kavra ki, milleti olmakla iftihar ettiğin o büyük peygamberin mirasına tam anlamı ile sahip çıkabilesin.
- İman ettiğin Peygamber'inin, Nübüvvet öncesinde bile "el-Emin" diye gösterildiğini bil ki, güvenilir olmanın bu davanın en önemli vasfı olduğunu kavrayabilesin.
- Akideye ters düşen bir mesele değilse, yaşadığın toplumun hassasiyetlerine dikkat et ki, muhataplarını kendine düşman etmeyesin, mesajını onlara doğru bir düzlemde ulaştırabilesin.

SUFFA mizanpajlar.indd 166 25.09.2013 00:17

Zemzem'in Tarihçesi

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ اللهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلاَ جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾

"Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın nişanelerindendir. Kim Kâbe'yi hacceder veya umre yaparsa, bu ikisini de tavaf etmesinde bir beis yoktur. Kim gönülden iyilik yaparsa, karşılığını görür. Doğrusu Allah şükrün karşılığını verendir ve bilendir."

(Bakara Sûresi, 2/158)

HİRA

- Hz. İbrahim ve ailesinden öğrenilen üç kelime, *teslimiyet*, *sadakat* ve *gayret* hakkında neler söylersiniz?
- Hz. Hacer'in ortaya koyduğu o büyük kamet/duruş, bugünün insanları olarak bize ne gibi mesajlar verir?
- Safa ile Merve neden Allah'ın o bölgeye koyduğu nişanelerden olmuştur?
- Abdülmuttalib'in Zemzem kuyusunu kazarken karşılaştığı hadiseleri nasıl anlamalıyız?
- Zemzem'in isimleri olarak zikredilen, *tayyibe*, *berre* ve *madnune* kelimeleri ne anlama gelmektedir?

Zemzem'in Tarihçesi

Siyer Coğrafyası'nın tarihi içerisinde üzerinde durulması gereken bir konu da bölgenin âb-ı hayatı/hayat kaynağı Zemzem'in tarihçesidir. Hz. Hacer'in, bir kul olarak ortaya koyduğu gayretinin ve çabasının bir neticesi olan Zemzem'in tarihçesini bilmek, bölgenin tarihi sürecini daha iyi anlamamıza katkı sağlayacaktır. Nuh Tufanı'ndan sonra hiçbir canlı emaresi kalmayan Mekke, Hz. İbrahim ve ailesinin bölgeye gelmesi ile çok farklı bir sürece kapı açacaktı. Zemzem, toprağında ekin bitmeyen,[1] kuş uçmaz, kervan geçmez olan o bölgeye, Hz. İbrahim ailesinin vesilesiyle Allah'ın o bölgeye bir hediyesi olacaktı. Hz. İbrahim'in sadakatinin, Hz. Hacer'in sa'yının/çabasının ve gayretinin, Hz. İsmail'in ise teslimiyetinin bir karşılığı olarak, Rabbimiz o beldeye bitmez tükenmez bir bereket kaynağını [2] bahşedecekti.

[1] **"Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında toprağında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler."** İbrahim Sûresi, 14/37

[2] Bir bereket kaynağı olan Zemzem için Efendimiz (sas): ***"Yeryüzünde bulunan suların en hayırlısı Zemzem suyudur; içilmesi açlığı giderir, hastalığa şifa olur."*** buyurmuştur. (Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid,* c. 3, s. 286) Başka bir hadiste, ***"Bizimle münafıklar arasındaki fark onların Zemzem'i kana kana içmemeleridir."*** (İbn Mace, *Menâsik,* 78) derken, bir şifa vesilesi olduğunu da şöyle beyan eder: ***"Zemzem suyu hangi niyetle içilirse ona çare olur."*** (İbn Mace, *Menâsik,* 78)

O ıssız coğrafyaya, Allah'ın emri gereği genç hanımını ve kundaktaki bebeğini bırakıp giden Hz. İbrahim'in arkasından:*"Ey İbrahim! Bizi kime bırakıp gidiyorsun"* diyen Hacer'e, cevap vermeye güç bulamayan Hz. İbrahim, o soruyu yanıtsız bırakınca, Hacer anamız anlamıştı ki, bu iş İbrahim'in kendiliğinden yaptığı veya sadece Sâre'nin kıskançlığına karşı yapılmış bir iş değildi. Anladı ki bu emri ona veren Rabbü'l-Âlemin olan Allah'tı. Bu sefer: *"Bunu yapmanı sana Allah mı emretti?"* diye sordu, yine cevap alamayınca, mesajı anladı ve dedi ki: "*O halde git Ey İbrahim! Bizi düşünme. Bizi buraya getirmeni söyleyen Allah ise, o asla bizi mahzun bırakmayacak, zayi etmeyecektir."* [3]

Hz. İbrahim'in onları o ıssız vadide biraz yiyecek ve bir kırba su ile tek başlarına bırakıp gitmesi ile Hz. Hacer, bir teslimiyet kahramanı olarak o zaman küçük iki tepe olan Safa ile Merve arasında koşup su aramaya, acaba gelen geçen olur mu diye bakınmaya başlamıştı. Hz. Hacer, bütün bir insanlığa ders vermeye: *"Kul gayret etmeli ki, Allah (cc) rahmet etsin!"* mesajını duyurmaya koyulmuştu. O, ne oturup ağlamış, ne de gökten inecek sofralar beklemişti. O, Hz. İbrahim'den teslimiyetin ne anlama geldiğini çok iyi öğrenmişti. Allah'ın yardımının, kulun çabasına bağlı olduğunun çok iyi bilincindeydi. O halde beşer olarak elinden ne geliyorsa onu yapmalıydı. O da yaptı, koştu, koştu, koştu … Kundaktaki İsmail, Safa tepesine yakın bir yerde idi. Hz. Hacer'in bir gözü bebeğinde, bir diğer gözü Safa ve Merve tepesinde, gelip geçecek kervanlarda, ya da bulmayı ümit ettiği suda idi. Bu ümit ile koşarken, bir yere gelince çukurdan dolayı, bebeğini göremiyor, orada adımlarını hızlandırıyor, koşmaya devam ediyordu.[4] O kadar koşmasına rağmen ne suya, ne de sesini işittirecek

[3] Taberi, *Tarih,* c. 1, s. 130; Beyhakî, *Delâil,* c. 1, s. 322, 323

[4] O günlerin bir hatırası olan bu gayret, daha sonraları İslam'ın beş temel şartından biri olan haccın menasiklerinden olan Sa'y'ın kaynağı oluyordu. Kadın-erkek hacca giden her Müslüman, Safa ile Merve arasında yedi kez koşarak, Hacer annemizin rolünü oynamaya çalışıyordu. Erkekler iki yeşil ışık arasında (Hacer annemizin o gün adımlarını hızlandırdığı çukur alan) adımlarını hızlandırarak, *Hervele* denen koşusu yapıyordu. Cahiliye döneminde Safa ile Merve tepelerine konan putlardan dolayı, artık orada Sa'y yapılmayacağını düşünen Sahâbe'den bazılarına, Rabbimiz Bakara Sûresi, 158. ayet ile cevap veriyor ve o hatıranın kıyamete kadar baki kalacağını âleme duyuruyordu.

birilerine rastlamıyor, ama o yine ümit ile bir beşer olarak elinden ne geliyorsa onu yapıyordu. Artık takatlerin tükeneceği bir ana gelince, İsmail'ine doğru yöneldiğinde, bebeğinin ayaklarının altından yukarıya doğru bir suyun fışkırdığını görüyordu. Sevinçle oraya doğru koşuyordu. Evet, Allah'ın rahmeti yetişmişti artık … Hz. Hacer heyecanla, kana kana o sudan içiyor, sonra akıp tükenmesin diye "dur, dur" anlamında "zem, zem" diyor. [5] Yıllar sonra Hz. Peygamber, Hz. Hacer'in bu halini Sahâbe'ye anlatırken şöyle diyecekti: ***"Allah, İsmail'in annesine rahmet etsin. Eğer o Zemzem'in önüne geçmeseydi, (ona dur demeseydi) Zemzem (Mekke'nin ortasında) akıp, giden bir ırmak olacaktı."*** [6]

Zemzem'in o ıssız bölgede ortaya çıkması, oraları bereketlendirecek, insanların gelip, suyun başına yerleşmelerine sebep olacaktı. Geçen dersimizde belirttiğimiz gibi, Zemzem'i görüp gelen ilk kabile Yemen'li Cürhümîler idi. Yıllar boyunca, o suyun sağladığı imkânlar ile Mekke'de yaşayan bu kabile, ne yazık ki bir müddet sonra o değerlerin kıymetini bilemediler ve Allah'a karşı hürmetsizlik sayılacak bazı işler yaptılar. Bunun üzerine Rabbimiz, onların elinden Zemzem'i çekip aldı. Cürhümîler ne yaptılarsa, Zemzem'e bir daha ulaşamadılar. Tevbe ettiler, dualar ettiler, kurbanlar kestiler ama olmadı. Bunun üzerine Cürhümîlerin o günkü reisi Amir b. Hâris, yaptıkları yanlış işlerin hepsini itiraf ederek, onlardan yüz çevirdiklerini ve bir daha yapmayacaklarını ilan ederek fiili bazı gayretler içerisine girdi. Mesela; Kâbe'ye hediye olarak getirilen bazı altın, gümüş ve değerli malzemeleri geri getirtip Kâbe'nin içerisine bıraktı. Kâbe'nin içerisinde olan iki tane altın geyik heykelini oradan çıkarttırdı. Acaba

[5] Zemzem kelimesinin anlamı konusunda iki temel görüş ileri sürülür. Bunlardan ilki, kelimenin Arapça olmadığı, aslının Yunanca veya Kıptice'den geldiği, anlamının ise, "yavaş, yavaş ak ve dur ya da dur, dur" olduğudur. (Eyüp Sabri Paşa, *Mir'ât-ı Mekke,* s. 2001)

Zemzem kelimesinin Arapça olduğunu söyleyenler ise, anlamının: "alçak sesle konuşmak, yüksek olmayan ve belirsiz gök gürültüsü, titreme" demek olduğunu ifade ederler. Ayrıca "ez-zemzemetü ve zemzeme", "uzaktan anlaşılmayan vızıltı, belirsiz ses, uzaktan mırıldanmak, atların burunlarından çıkardığı ses, özel isim (âlem) ve insanlardan bir topluluk" anlamının yanı sıra "bereketli, bol, doyurucu ve kaynağı zengin su" manasına gelmektedir. Diğer taraftan tatlı ile tuzlu arasında bulunduğu zaman da bu anlama geldiği belirtilir. Bkz: İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab,* c. 12, s. 272

[6] Buhari, *Enbiya,* 9; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 1, s. 347

Hacerü'l-Esved'e yapılan aşırı tazim mi Rabbimizi kızdırdı, gadaba getirdi düşüncesi ile Hacerül-Esved'i bile Kâbe'nin dışına koydurdu. Ama ne yaptıysa bir türlü Zemzem geri gelmedi ve kaybolan su bir daha bulunamadı. Tevbelerinin kabul edilmediğini gören Amir b. Hâris sinirlendi, ne kadar değerli eşya varsa hepsini Zemzem kuyusunun içerisine attı ve kuyunun üstünü örttürerek onu gömdü ve yerini kaybettirdi. Artık insanlar yavaş yavaş Zemzem'i unutmaya ve onsuz yaşamaya alışmaya başladılar.[7]

Huzaâ kabilesinin ve Peygamberimizin beşince göbekten dedesi Kusay'ın bölgeye hâkim olduğu zamanlarda da Zemzem, sadece şiirlerde dile getirilen bir efsane olarak kaldı. Fil Hadisesi'nin yirmi, yirmi beş yıl kadar öncesine kadar da hep böyleydi. Yıllar sonra, Zemzem Efendimiz'in dedesi Abdülmuttalib'in gündemine gelecekti. Onun gündemine bunu düşüren ise elbette ki Rabbimiz'di. Allah (cc) son elçisi âleme teşrif etmeden zemini O'na hazırlamak istiyordu. Zemzem bir kez daha ortaya çıkmalı ve her haykıran müjde gibi o da en büyük müjde olan Efendimiz'in (sas) geleceğini âleme haykırmalı ve fiili olarak: "Ben gelecek son elçinin ayak sesleriyim!" demeliydi.

İbn İshak'ın Hz. Ali kanalı ile bize aktardığı rivayete göre dede Abdülmuttalib, Hicr-i İsmail yakınlarında uyuduğu bir sırada rüyasında o zamana kadar hiç görmediği nurani bir varlık görmüş o da ona: *"Ey Abdülmuttalib! Tayyibeyi kaz!"* demişti. Abdülmuttalib: *"Tayyibe nedir?"* diye sormuş, ama o nurani varlık hiçbir şey demeden çekip gitmişti. Ertesi gün aynı rüyayı bir daha görmüştü. Şimdi o nurani varlık ona: *"Berre'yi kaz!"* diyordu. Abdülmuttalib: *"Berre nedir?"* diye soruyor, yine cevap alamadan uyanıyordu. Derin bir sarsıntı geçiriyordu dede Abdülmuttalib … Bu belli ki sıradan bir rüya değil, içerisinde mesajlar barından bir rüya idi. Üçüncü gün yine aynı rüyayı ve aynı nurani şahsı görüyordu. Bu sefer gelen nurani varlık: *"Madnune'yi kaz!"* diyordu. Abdülmuttalib, onun da ne olduğunu soruyor, ama yine cevap alamadan uyanıyordu. Abdülmuttalib her uyandığında Kâbe'nin kapısına ve Mültezem denilen yakarış

[7] İbn Hişâm, *Sîre,* c.1, s. 143; Fâkihî, *Ahbâru Mekke,* c. 2, s. 15

mekânına gidiyor, oralara sarılıyor, dua dua yalvarıyor, Allah'tan daha açık mesajlar istiyordu. Dördüncü gün yine aynı rüyayı ve aynı şahsı görüyordu. Gelen şahıs bu sefer: *"Ey Abdülmuttalib; Zemzem'i kaz!"* diyordu. Abdülmuttalib: *"Zemzem nedir?"* diye soruyor, o şahıs şöyle cevap veriyordu: *"Zemzem hiç kesilmeyen, dibine erişilemeyen, buraya gelen Rahman'ın misafirlerine ikram olunan bir sudur. O kurbanların kanları ve tersleri dökülen yerin arasındadır. Alaca kanatlı bir karga onun bulunduğu yeri gagalamaktadır. Orada bolca karınca yuvaları da vardır."* [8]

Abdülmuttalib gün gibi açık olan bu rüyanın tesiri ile uyanıyordu. Kan-ter içerisinde kalmıştı. Allah ondan yüzyıllardır, kayıp olan Zemzem kuyusunu kazmasını istiyor, eline bir harita verir gibi, kuyunun yerini de işaret ediyordu. Şimdi sıra Abdülmuttalip'te idi, o gün için on beş, on altı yaşlarında olan oğlu Hâris'i yanına alarak, hemen kazı işlerine başlıyordu. Baba-oğul, bir rüya ile kendilerine tevdi edilen bu görevi yerine getirmek için seferber olmuşlardı. Onlar, bu işe koyulunca, Mekkeliler etraflarında toplanmaya başladılar.

Meselenin ne olduğunu öğrenen Mekkeliler ikiye ayrıldı; halkın büyük bir kısmı her işlerinin sonunda bir müjde görmeye alıştıkları Abdülmuttalib ailesinin bu işte de kendilerini sevindireceklerini tahmin ediyorlardı. Diğer bir kısım ise; özellikle Abdülmuttalib ile sürekli çekişme halinde olan Benî Ümeyye ve Benî Mahzûm gibi kabilelerin ileri gelenleri ise, dalga geçip alay ediyorlardı. Abdülmuttalib bunların hiçbirine takılmıyor, gördüğü o rüyanın tesiri ile daha bir hırs ve azimle kazmaya devam ediyordu. Günler geçiyor, ama bir türlü olumlu bir netice ortaya çıkmıyordu. Zemzem'in ortaya çıkışının gecikmesi, sabırları zorluyor, alay edenlerin dillerini uzattıkça uzatıyordu. Her şeye rağmen Abdülmuttalib kazıya tam bir inaç ve umud ile devam ediyordu. İşte bu kazıların devam ettiği bir gün Kâbe, Hâris'in sesi ile yankılanıyordu. Hâris: "Buldum, buldum…" diyordu. Hâris bir şeyler bulmuştu, ama bulduğu Zemzem değildi. Zemzem'e giden yolda bir hazine bul-

[8] İbn Hişâm, *Sîre,* c. 1, s. 96-99; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünüf,* c. 2, s. 95

muştu. Cürhümîler, kuyusundan çekilen Zemzem'in geri gelmesi için, Kâbe'ye hediye edilen tüm değerli eşyaları kuyunun ağzına gömmüşlerdi. İşte Hâris'in bulduğu hazine buydu. O hazineye ait değerli eşyalar gün yüzüne çıktıkça, Mekke'nin bazı ileri gelenleri: "Ey Abdülmuttalib! Sen atalarımızdan bize miras kalan bu hazineye tek başına konacağını mı zannediyorsun? Onda senin ne kadar hakkın varsa, unutma ki bizim de o kadar hakkımız var!" demeye başladılar. Abdülmuttalib onlara dedi ki: *"Bu hazinelerde ne sizin, ne de benim hakkım var, bu hazineler Allah'ın Beyti'nindir. Bir tekine el sürmeden hepsini Zemzem kuyusunun ve Kâbe'nin imarı için harcayacağım!"* [9]

Bu sözler üzerine bir anda ortam gerildi, ağır sözler konuşulmaya başlandı. O anda orada bulunan bazıları Abdülmuttalib'i tehdit etmeye başladılar ve dediler ki: "Ey Abdülmuttalib! Sen kime güveniyorsun? Senin Hâris'ten başka oğlun mu var ki, hepimize karşı geliyorsun?" Bu söz öyle bir dokundu ki Abdülmuttalib'e, o anda bir yanında duran oğlu Hâris'e baktı, bir karşısında hazinenin cazibesi karşısında gözleri kamaşıp kararan Mekkelilere baktı ve yanan yüreği ile şöyle bir dua etti: *"Ya Rabbi! Ne olurdu, bana on erkek çocuk verseydin de, ben senin şu hazinelerini bu adamlara karşı korusaydım. Allah'ım! Eğer bana on erkek çocuk bahşedersen, onlardan birini senin yoluna kurban edeceğim."* [10]

Bu dua nasıl bir ruh hali ile yapıldıysa, kabul edilecekti ve Allah (cc) Abdülmuttalib'e, içlerinde Efendimiz'in babası Abdullah'ın da bulunduğu on erkek çocuk nasip edecekti. O da sözünü tutarak onlardan birini kurban etmeye hazırlanacak, kurbanın kim olacağı konusunda kur'a çekilecek, kur'a her seferinde Abdullah'a çıkacaktı. En sonunda oğlunu kurban etmeye hazırlanan Abdülmuttalib'e bazıları bir çıkış yolu gösterecek ve Abdullah, yüz deve karşılığında kurban olmaktan kurtulacaktı. Efendimiz (sas) babasının ve büyük dedesi Hz. İsmail'in başına gelen bu kurban hadiselerinden dolayı: ***"Ben iki kurbanlık babanın oğluyum!*** [11] diyecekti.

[9] İbn Hişâm, *Sîre,* c. 1, s. 196
[10] Bu hadise hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Hişâm, *Sîre,* c. 1, s. 206-211
[11] Hâkim, *el-Müstedrek,* c. 2, s. 604, 609

O gün için tek bir çocuk ile Mekkelilerin karşısında duramayacağını anlayan Abdülmuttalib, meselenin çözümü için onlara: *"Gelin sizin belirleyeceğiniz bir hakeme meseleyi götürelim ve onun vereceği hükmede razı olalım! "* diyecek, Mekkeliler de bu teklifi kabul edeceklerdi. Konuşmalar neticesinde Şam'ın meşhur bilgini Sa'd b. Hüzeym bu meselenin hakemi olsun diye karar verilecekti. Bir heyet oluşturulacak, yola çıkacak ve hakeme mesele anlatılacak, onun verdiği hüküm esas alınarak amel edilecekti. Bu karar gereği yola çıkılacak; günler süren zorlu ve uzun yolculuğun ortalarına geldikleri bir anda kafilenin suları bitecek ve çölün ortasında susuz bir şekilde kalacaklardı. Çölde susuz kalmanın ne demek olduğunu onlar çok iyi biliyorlardı. Yavaş yavaş ümitlerin tükendiği ve artık ölümün soğuk nefesini enselerinde hissettikleri bir an yaşayacaklardı. Hatta bazıları kendilerine mezar bile kazmaya başlayacak: "Hiç değilse cesetlerimiz kurda kuşa yem olmasın, mezarlarımızı kazarak, ölümü bekleyelim." diyeceklerdi. Abdülmuttalib de böyle düşünüyordu. Ama birden Abdülmuttalib ayağa kalkacak, devesine binecek ve bir yöne doğru hızla gidecekti. Onun bu ani hareketine şaşıran kafiledekiler: "Nereye ey Abdülmuttalib!" diyeceklerdi. O diyecekti ki: "Su aramaya!" Onlar, Abdülmuttalib'in bu gayretini anlayamayacaklardı.

Abdülmuttalib, dilinde dua Rabbine yakarıyor, bir taraftan da kendi gayreti ile su arıyordu. Bir yere geldi, devenin ayağı bir taşa takıldı, taşın yerinden oynaması ile çölün ortasında semaya doğru fışkıran bir su belirdi ve çölün sessizliği Abdülmuttalib'in tekbir sesi ile yankılandı. Sesi duyan ve ölümü bekleyen arkadaşları bir anda sesin geldiği yöne koşmaya başladılar; bir de ne görsünler; çölün ortasında; semaya doğru fışkıran bir su … Koştular kana kana içtiler; susuzlukları ve ölüm korkuları geçti. Bazıları dediler ki. "Bu apaçık bir işarettir. Eğer Allah, Abdülmuttalib'in vesilesi ile çölün ortasında bu suyu bize bahşettiyse demek ki, hazine onun hakkıdır. Gelin hazineyi ona verelim ve geri dönelim." Bu teklif genel olarak kabul görse de, Benî Ümeyye'nin o gün için lideri olan Harb b. Ümeyye itiraz etti ve dedi ki: "Hakeme gitmeden geri dönsek bile, hazineyi Abdülmuttalib'e vermeyiz. Kur'a çekeriz, kime çıkarsa, hazine onun olur." Abdülmuttalib

bu teklifi kabul etti. Bunun üzerine heyet Mekke'ye geri döndü. Mekke'ye girdiklerinde Hâris halen tek başına kazı işlerine devam ediyordu. O ana kadar başta iki altın geyik heykeli olmak üzere, ciddi bir hazine ve yedi kılıç ile yedi zırh çıkmıştı. Abdülmuttalib karar gereği, iki ok Kâbe adına, iki ok kendi adına, iki okta hazinede hak iddia eden diğer Kureyş kabileleri adına toplam altı ok belirleyip, kur'a çekmeleri için, bu işlere bakan Mekkelinin ellerine teslim etti. Kur'alar çekildi; hazineler Kâbe'ye, kılıç ve zırhlar Abdülmuttalib'e çıktı. Kureyşin diğer kabilelerine ise hiçbir şey çıkmadı. Böyle olunca artık bir şey demediler, çıkan sonuca razı oldular. [12]

Derken günler süren kazı çalışmaları bir müjde ile neticelenecek, Abdülmuttalib ve oğlu Hâris yüzyıllardır kayıp olan Zemzem'e ulaşacaklardı. Abdülmuttalib hemen o hazinenin tüm gelirini Kâbe'nin ve Zemzem'in imarına harcayacak, Hz. Hacer'in mirası olan o bereket membaını insanların hizmetine sunacaktı. Hazineden kalan altınların bir kısmını ise eritip, Kâbe'nin kapısında kullanacak ve Kâbe'ye ilk altın kapı taktıran kendisi olacaktı. [13]

İnsanlar bu hayırlı hizmete sebep olan Abdülmuttalib'e karşı daha fazla saygı göstermeye başladılar. Nazarlar, bu hadisenin ardından onun ve ailesinin üzerinde yoğunlaşmaya başladı. Herkes bu güzel ikramın arkasından büyük bir haberin geleceğini umuyordu ve öyle de oldu. Zemzem gelecek son elçinin bir müjdecisi oldu. Çok geçmeden insanlar Abdülmuttalib'in yetimini konuşmaya, O'nun getirdiği vahyi anlamaya çalıştılar. Yüzyıllardır kayıp olan Zemzem bulununca onların mideleri, Hz. İsa'dan beri akmayan vahyin çeşmesi akınca da onların ruhları doymaya başladı.

[12] İbn Hişâm, *Sîre,* c. 1, s. 201
[13] İbn Hişâm, *Sîre,* c. 1, s. 201

DÂRÜ'L-ERKÂM

- *"Kul gayret etmeli ki, Allah (cc) rahmet etsin!"* sözü hakkında neler söylersiniz?
- Hz. Peygamber'in (sas) Zemzem'in faziletlerine dair beyanları nasıl anlaşılmalıdır?
- Peygamberimizin (sas): *"Ben iki kurbanlık babanın oğluyum!"* hadisinde anlatılmak istenen nedir?
- Zemzem'in aranması görevi neden başka birine değil de Abdülmuttalib'e verilmiştir?
- *"Zemzem'in bulunması, gelecek son elçinin bir müjdesidir."* sözü nasıl anlaşılmalıdır?

SUFFA

- Hz. İbrahim gibi sadakati istenilen düzeyde yüreğine yerleştir ki, en zor imtihanlarda dahi sarsılmayasın, bir dağ gibi yerinde sabit durabilesin.
- Hz. Hacer gibi gayret göstermeyi kulluğunun azığı kıl ki, Allah'ın rahmetini kazanabilesin.
- Hz. İsmail gibi teslimiyeti hayatının esası kıl ki, melekleri kendine hayran bırakacak ameller ortaya koyabilesin.
- Efendimiz'in dedesi Abdümuttalib gibi Allah'ın evinin kadri kıymetini takdir et ki, o Beyt'ten gereğince nasiplenebilesin.
- Efendimiz'in amcası Hâris gibi hayırlı işlerde görevini hakkıyla ifa et ki, nimet kapılarının sonuna kadar önünde açılabilmesine hak kazanasın.

Dillerdeki Müjde

﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِن بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءهُم بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ﴾

"Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: 'Ey İsrailoğulları! Ben size gönderilmiş Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim.' demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür.' dediler."

(Saf Sûresi, 61/6)

HİRA

- Siyer Coğrafyası'nda, gelecek Son Peygamber'in ortaya çıkması bir sürpriz değil, beklenen bir durumdu. Neden?
- Peygamberimizin: *"Ben atam İbrahim'in duası, kardeşim İsa'nın müjdesi, annem Âmine'nin ise rüyasıyım."* hadisi nasıl anlaşılmalıdır?
- Başka din mensuplarının kutsal kitaplarında Son Peygamber'e ait bilgilerin yer almasını nasıl değerlendirirsiniz.?
- Yahudilerin, "kendi öz çocuklarını tanıdıkları gibi, Son Peygamber'i de tanımaları" ama buna rağmen tasdik etmemeleri, nasıl anlaşılmalıdır?
- Hıristiyanların, Hz. İsa'nın dilinden onlarca ayet duymalarına rağmen, Son Peygamber'e karşı tavırları nasıl anlaşılmalıdır?

Dillerdeki Müjde

Siyer Coğrafyası'nın tarihsel birikimini tam anlamı ile anlayabilmek için, bölgenin Nübüvvet öncesi peygamber algısını ve özellikle gelecek son elçiyi bekleme noktasındaki hallerini iyice anlamak gerekiyor. Şu hususu unutmamak lazım: Bölgede bir peygamberin ortaya çıkması sürpriz bir durum değil, beklenen ve insanlar tarafından gözlenen bir hadisedir. Mekke, Hz. Âdem'den itibaren onlarca peygambere yataklık etmiş, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in hatıralarının tanığı olmuş, peygamberlere zemin olmanın ne demek olduğunun lezzetini tatmış ve o günden itibaren hep gelecek son nebinin zuhur edeceği zamanın özlemini çekmiştir. Hz. İsa'dan beridir susan vahyin dili, hakikat âşıklarını adeta kendine hasret bırakmıştır. Bu zor dönemlerde bir avuç insan fetret döneminin müminleri olarak kalmışlarsa da, insanlığın çoğu Allah'ın kendilerine gönderdiği dini tahrif etmiş, uydurdukları bazı düşüncelere din diye inanmaya başlamışlardı.

Fetret dönemindeki sapmalardan rahatsız olan hakikat sevdalıları, Allah dışında herhangi bir varlığa veya puta tapmamalarına rağmen, elde tahrif edilmemiş bir metin ve ilahî bir kelam olmadığı için Rablerine nasıl kulluk edeceklerine dair net bilgilere sahip değillerdi. Bunun için bu bir avuç hakikat aşığı her gün, her an gelecek son elçinin ve ona gönderilecek ilahi kelamın gelişini beklemeye koyulmuşlardı. Ancak, gelecek son elçinin ayak seslerini bekleyen sadece onlar değildi. Bütün bir insanlık

O'nu (sas) bekliyor, yolunu gözlüyorlardı. Böyle olduğu için de bazen bir dua, bazen bir müjde, bazen de bir rüya, O'ndan bahisler açıyordu. Hani Efendimiz (sas) kendi geliş seyrini anlatırken şöyle diyordu ya***: "Ben atam İbrahim'in duası, kardeşim İsa'nın müjdesi, annem Âmine'nin ise rüyasıyım."*** [1] Nasıl ki, Allah Resulü (sas) geliş seyrini Hz. İbrahim'den başlatarak, Hz. İsa ile devam ettirmiş, sonra sözü annesi Âmine'ye getirmişse, hadiste geçen üç ifadeyi; *dua, müjde* ve *rüya*yı, sadece üç şahıs ile sınırlandırmamalıdır. Şuan elimizde bulunan tarihi rivayetler üzerinden bir değerlendirme yaparsak, beklenen son elçinin, birçoklarının duası, müjdesi ve rüyası olduğunu görüyoruz. O günlerde semaya kalkan her el; "hadi artık gel" diyor, ötelere bakan her göz, "nerede kaldın ey nebi" diye haykırıyor, görülen her rüya ondan bahisler açıyordu.

Biz o günün dünyasında beklenen son elçiden bahsedenleri ve O'na (sas) ait bazı hakikatlere değinenleri altı başlıkta toplayabiliriz. Bunlar:

1. Yahudiler ve Hiristiyanlar
2. Zerdüştler
3. Hindular
4. Budistler
5. Kâhinler ve Şairler
6. Hanifler

Görüldüğü gibi o gün için var olan yaygın din mensupları, gelecek son nebinin haberlerini insanlara anlatıyor, O'na ait müjdeleri ve muştuları duyuruyorlardı. Peki, neden bunca farklı din ve düşünce mensubu böyle bir konuda ittifak etmiş ve her gelen O'nu müjdelemişti? Çünkü O, (sas) Kur'an'ın ifadesi ile **Hatemen-Nebiyyin'**di;[2] yani peygamberlik ailesinin, nübüvvet silsilesinin son halkası idi. Binlerce senelik bir yürüyüşün son noktası idi. O (sas) son elçi olduğu için her gelen O'nu müjdeleyerek gitmişti. Her gelen *"Ben gidiyorum ki, benden daha hayırlısı gelsin"* diyordu. Hal böyle olunca tüm kutsal metinler ve bu metinlerden ilham alan zihin-

[1] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 5, s. 262
[2] Ahzab Sûresi, 33/40

ler, gelecek son elçinin zuhur etmesini müjdelemişlerdi. Bu müjdelemelerin nasıl olduğuna biraz değinelim.

1. Yahudiler ve Hıristiyanlar

O güne kadar birçok tahrif ve tebdile uğramasına rağmen mevcut Tevrat metinleri azımsanmayacak düzeyde gelecek son Nebi'nin ismi dahil, birçok sıfat ve özelliğinden detaylı bir şekilde anlatmaktaydı. Zaten Kur'an, onların gönderilen elçiyi çok iyi tanıdıklarını söylemiyor muydu? Diyordu ki: **"Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (yani gönderilen son elçiyi) öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Ama buna rağmen bile bile gerçeği gizlerler."**[3] Kur'an burada, "ya'lemune/biliyorlar" yerine, "ya'rifune /tanıyorlar" demesi bir hakikati beyan etmek içindir. Onlar gerçekten öz oğullarını tanıdıkları gibi hatta bundan daha da ötesi bir bilgi ile son elçinin özelliklerine dair birçok bilgiye vakıftılar. Özellikle Yahudilerin, gelecek son elçiyi nasıl tanıdıklarını önceleri Yahudi bir âlim iken, sonra Müslüman olan Abdullah b. Selam'ın şu sözleri göstermektedir. Bir gün Hz. Ömer ona bu ayeti sorar, der ki: *"Gerçekten siz (Yahudiler) öz oğullarınızı tanıdığınız gibi Peygamberimizi tanır mıydınız?"* Abdullah b Selam: *"Evet, ey Ömer! Tanırdık, hatta öz oğullarımızdan daha fazla tanırdık. Çünkü oğullarımızın bize ait olduklarını biz iddia etsek de, onu en iyi hanımlarımız bilir. Belki bizim sandığımız çocuklar bizden olmayabilir. Ama biz Peygamberimizin son Nebi olduğu hususunda o kadar net bilgilere sahiptik ki, bu konuda en ufak bir şüphe duymuyorduk."* diyecektir. Hz. Ömer bu samimi ikrarları duyunca dayanamayacak, Abdullah b. Selam'ı alnından defaatle öpecekti.[4] Abdullah b. Selam'ın nasıl Müslüman olduğunu anlatan rivayetlere baktığımız zaman da, zaten onun bir ön bilgi ile Resulullah'ın huzuruna çıktığını, aklında O'na sormak için üç soru belirlediğini ama Efendimiz'i (sas) görür görmez de hemen O'nu tanıdığını, aklında belirlediği soruları bile sormayıp; *"Bu yüz asla yalancı yüzü değil!"* diyerek, iman ettiğini görürüz.[5]

[3] Bakara Sûresi, 2/146
[4] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* c. 2, s. 387
[5] İbn Hişam, *Sîre,* c. 2, s. 164

Bu hadiseye benzer bir rivayeti, ileride Peygamber evinin hanımı olacak Safiyye validemiz anlatır. Der ki: "Peygamberimizin Medine'ye hicret ettiği günlerde babam Huyey ile amcam Ebû Yasir'in konuşmalarına şahit oldum. Amcam, babama soruyor: 'Bu gerçekten O mu? (Yani son peygamber mi?)' Babam: ' Vallahi de O' diyordu. Amcam: 'İyi bakıp gözlemleyebildin mi? Gerçekten O'nu tanıdın mı?' diye soruyor, babam ise: 'Evet, O'nu tanıdım!' diyordu. Amcam bu sefer: 'Peki, onun hakkında ne düşünüyorsun?' diye soruyor, babam: 'Vallahi! Yaşadığım müddetçe O'na karşı olacağım!' diyordu." [6]

Yahudilerin nasıl son elçinin yolunu gözlediklerine dair bir rivayeti de Peygamber Şairi Hassan b. Sabit şöyle aktarır: "Ben Medine'de yedi, sekiz yaşlarında bir çocukken, bir sabah erken saatlerde, Yesrib kalelerinin üzerinden bir Yahudi'nin şöyle seslendiğini duydum: *"Ey Yesrib Halkı! Vallahi bu gece beklenen Ahmed'in yıldızı doğdu. Bu gece son elçinin doğumu gerçekleşti."* [7]

Yahudi âlimlerinden biri olan Zeyd b. San'a, bir gün beklenen son elçiye dair ellerindeki metinlerde şöyle bir ayet olduğunu söylemişti: *"Onun hilmi, cehline galebe çalmıştır. Cahillerin şiddeti ancak onun hilmini artırır!"* Bu ayetin, Efendimiz'deki tecellisini görünce de hemen iman etmişti. [8]

Sadece birkaç örnek olsun diye verdiğimiz bu rivayetleri çoğaltmak mümkündür. Onların bu bilgilerinin kaynağı ellerindeki kitapları olan Tevrat'tı. Bu metinlerin bazılarında açıkça gelecek son peygamberin adının Muhammed olduğu da yazılıydı. Ancak Efendimiz'in ismi, sözkonusu kitaplarda İbranice veya Süryanice karşılığı olan *Müşeffa, Münhemenna* veya *Himyata* olarak geçmektedir. Bu isimlerin hepsinin anlamı *Muhammed* ismi ile aynıydı. Hepsi *hamd* kökünden gelen kelimelerdi. [9]

[6] İbn Hişam, *Sîre,* c. 3, s. 52
[7] İbn Hişam, *Sîre,* c. 2, s. 421
[8] İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 1, s. 566; Hâkim, *el-Müstedrek,* c. 3, s. 604
[9] Davud, Abdulahad, *Tevrat ve İncil'e Göre Hz. Muhammed,* s. 269-288

Yahudilerin *Muhammed* ismini bildiklerini ve bu ismin son elçinin adı olduğuna dair bilgileri, çocuklarına bu ismi vermelerinden de anlaşılmaktadır. Yahudilerden bu bilgiyi öğrenen bazı Araplar da çocuklarına Muhammed ismini veriyorlardı. İbn Habib, Allah Resulü'nün gelişine yakın Araplar arasında yedi kişinin Muhammed ismini taşıdığını belirtmektedirler. [10] Bu isim her ne kadar Mekke'de ilk kez Efendimiz'e isim olarak verilmişse de, Peygamberimizin doğumu sırasında, Hicaz'da üç kişinin bu ismi taşıdığını görmekteyiz. *Muhammed b. Süleyman, Muhammed b. Uhayha* ve *Muhammed b. Harman.*

Bölgede Muhammed isminin ne düzeyde bilindiğini ve nasıl dilden dile dolaştığına dair önemli bir rivayette şudur: Efendimiz'in gelişinden yıllar önce Arap kabileleri ile İran arasında şiddetli bir savaş olmuştu. Tarihe *Zû Kâr* savaşı (M. 610 ?) [11]diye geçen bu savaşta, Arap kabilelerinin öteden beri kullandıkları parolaları: *'Ya Muhammed'* idi."[12]

Onların zihin dünyasına bu bilgileri telkin eden Tevrat metinleri, gelecek son elçinin zuhur edeceği yerin bilgilerini de veriyordu. Diyordu ki: ***"Hak teala, Tur-u Sina'dan ikbal edip bize sairden tulu etti ve Faran (Paran) dağlarında zahir oldu."*** [13] Bu ayet her ne kadar Yahudilerce farklı tevillere tabi tutulsa da üç peygambere ait, üç mekânın haberi çok net bir şekilde ortada durmaktadır. *Tur-u sina:* Sina dağı, Hz.Musa'nın (as) Allah'ın mesajlarını gördüğü ve ve ilahi vahye muhatap olduğu yerdir. *Sair:* Tevrat'ın lisanında Filistin'dir ve Sair'den tulu edecek olan, etmiş olan ise Hz. İsa'dır. *Faran Dağları:* Bu ise Mekke ve çevresidir. Kitab-ı Mukaddes'te, Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i *Faran* dağlarına götürdüğü bilgisi yeralmakta; bu da tarihin açıkça beyan ettiği gibi Mekke'dir. [14] Bundan dolayı o dönemde yaşayan Yahudi alimleri şunu söylüyorlardı: *"Son elçi Harem'de (Mekke'de) zuhur edecek, ama orada barınamayacak; hurması ve*

[10] İbn Habib, *el-Muhabbar,* s. 130

[11] Bu savaş hakkında daha fazla bilgi için bkz: Balcı, İsrafil; *Zû Kâr Savaşı ve Arap-Sâsânî İlişkilerindeki Önemi.* http://dergi.ilahiyat.omu.edu.tr/Makaleler/659972711_20082703036.pdf

[12] İbn Habib, *el-Muhabbar,* s. 130; Ya'kubî, *Tarih,* c. 2, s. 47

[13] Tesniye, bab:33, ayet: 2

[14] Yaradılış, bab:21, ayet: 20, 21

ağacı bol olan bir beldeye hicret etmek zorunda kalacaktır." [15] Orasının Medine olduğu da bilinen bir hakikatti. Yahudiler, bunu bildikleri için Yesrib'e gelip yerleşmiş ve son elçiyi hicret yurdunda beklemeye başlamışlardı. Onlar, Arapları sürekli olarak gelecek son elçi ile tehdit ediyor, yakında onun geleceğini, onunla birlikte tüm düşmanlarını ezip yok edeceklerini söylüyorlardı. [16]

Bu meseleye Hıristiyanların dünyasından da baktığımızda farklı bir manzarayla karşılaşmıyoruz. Hıristiyan düşüncesinde müjde (incil) kelimesi önemli bir dinsel kavram ifade etmektedir. Her ne kadar Hıristiyan dünyası müjde kelimesini sadece İncil'in bir vasfına indirgemiş olsalar da, biz o müjde ile ayrıca neyin kastedildiğini gerek Kur'an'dan, gerek tahrif edilmiş olmasına rağmen onların kendi metinlerinin üzerinden görmekteyiz. Zaten Efendimiz (sas) ***"Ben kardeşim İsa'nın müjdesiyim"*** [17] diyordu değil mi? Kur'an bu konuda şunu söylüyordu: **"Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: 'Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim." demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: 'Bu apaçık bir büyüdür.' dediler."** [18]

Peki, bu bilgi Kitab-ı Mukaddes'te nasıl geçmektedir: ***"İsa diyor ki: Eğer siz beni seviyorsanız benim tavsiyelerimi ezberleyiniz ve ben Pederden ebediyen beraberinizde sabit kalacak diğer bir Paraklit (Faraklit) vermesini dileyeyim."*** [19] Ayette geçen *Faraklit,* "Allah'a çok hamd eden, öven ve övülen" yani "Ahmed" anlamındadır. Bu kelimenin etimolojisi ile ilgili araştırmalarda kelimenin Arap dilindeki karşılığının Hammad ve Hamid anlamlarına geldiği görülmektedir.[20] Başka bir ayette Hz. İsa'nın

[15] İbn Hişam, *Sîre,* c. 1, s. 55, 56
[16] İbn Hişam, *Sîre,* c. 2, s. 286
[17] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 5, s. 262
[18] Saf Sûresi, 61/6
[19] Yuhanna, bab:15, ayet:14
[20] Bu konuda Abdulahad Davud şöyle demektedir: "Paraklit kelimesi 'Periqlytos' kelimesinin bozulmuş şeklidir. 'Periqlytos' gerek etimolojik, gerekse lugat anlamı itibariyle 'şanı yüce, övülmeye layık olan' demektir. Bu hususla ilgili şahidim Alexandre'nin "Dictionnaire Grec Français" isimli eseri olup kelimeyi şöyle açıklar: Bu birleşik isim 'Peri' ön eki ile övmek kökünden

dilinden şunlar aktarılır: *"**Mesih şöyle dedi: Artık ben sizinle söyleşemem. Çünkü âlemin reisi geliyor. Bende asla onun nesnesi yoktur.**"* [21] Burada âlemin reisi diye müjdelenen, Son Peygamber Efendimiz'dir.

İncil metinlerinde geçen son Nebi'ye ait bilgiler,[22] Hıristiyan rahiplerinin dillerinde de bir müjdeye ve büyük bir umuda dönüşmüştü. Nasıl ki, Yahudiler gözlerini Mekke ve çevresine dikmişlerdiyse, Hıristiyan din adamlarında da farklı bir durum söz konusu değildi. Efendimiz'i (sas) gençlik dönemlerinde gören Rahip Bahira[23] ile Rahip Nastura'nın[24] sözleri hatırlandığında bu daha iyi anlaşılacaktır. Yine Selman-ı Fârisî'nin hakikat arayışındaki yolcukları ve bu yolculuklar sırasında karşılaştığı din adamlarının sözleri bu meselenin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. [25]

Kur'ân'da Hz. Davud'a (as) verildiği belirtilen Zebur'un Kitab-ı Mukaddes'te *Mezmurlar* olarak adlandırlan bölümüne baktığımızda, meselede farklı bir durum görmeyiz. Hükümdar Peygamberin dili ile kitaba giren ve şimdi bile okunduğunda kalplere farklı bir hava estiren o güzel dua, tamamen beklenen elçinin gelmesi için bir yakarıştır. Hz. Davud, "kral" diye

türeyen 'kleotis' kelimesinden mürekkeptir. Bu kelime Arapça'da en meşhur, en çok öven, şanı en yüce olan 'Ahmed' kelimesinin tam karşılığıdır. Burada halledilmesi gereken tek mesele Hz. İsa tarafından kullanılan bu ismin Arami dilindeki aslını bulmaktır." Davud, Abdulahad; *Tevrat ve İncil'e Göre Hz. Muhammed,* s. 276

[21] Yuhanna, bab: 14, ayet: 30

[22] Faraklit ile alakalı ayetler çoktur. Onlardan bazıları şunlardır:

Hz. İsa dedi: *"Benim adımla Rabbin göndereceği Faraklit size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırınıza getirecektir."* (Yuhanna, bab:14, ayet: 26)

Hz. İsa dedi: *"Faraklit geldiği zaman iman edesiniz diye, gelmeden önce size şimdi söyledim."*(Yuhanna, bab:14, ayet: 29)

Hz. İsa dedi; *"Rab'den size göndereceğim Faraklit geldiği zaman, O benim hakkımda tanıklık edecektir..."* (Yuhanna, bab:15, ayet:26)

Hz. İsa dedi: *"Ama size gerçeği söylüyorum, benim gitmem sizin için yararlıdır. Çünkü gitmezsem, Faraklit gelmez... Ama gidersem onu size gönderirim."* (Yuhanna, bab:16,ayet: 7)

Hz. İsa dedi: *"...Ama Faraklit gelince sizi tüm gerçeğe yöneltecektir. Çünkü kendiliğinden konuşmayacaktır. Ne işitirse onu söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir."* (Yuhanna, bab:16, ayet:13)

Hz. İsa dedi; *"...O Faraklit beni yüceltecek, çünkü benimkinden alacak ve size bildirecek."* (Yuhanna, bab:16, ayet:14)

[23] İbn Sa'd, *Tabakat,* c. 1, s. 153-155; Taberi, *Tarih,* c. 2, s. 195

[24] İbn Sa'd, *Tabakat,* c. 1, s. 156; Ebû Nuaym, *Delâil,* c. 1, s. 175

[25] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 5, s. 441; İbn Esir, *Üsdü'l-Ğabe,* c.2, s. 511, 512

isimlendirdiği son elçinin gelmesi için şöyle dua etmektedir: "Ey Tanrı, adaletini Kral'a, doğruluğunu Kral oğluna armağan et. Senin halkını doğrulukla, mazlum kullarını adilce yargılasın! Dağlar, tepeler, halka adilce selamet getirsin! Mazlumlara hakkını versin! Yoksulların çocuklarını kurtarsın, Zalimleri ise ezsin! Güneş ve ay durdukça, Kral kuşaklar boyunca yaşasın. Yeni biçilmiş çayıra düşen yağmur gibi! Toprağı sulayan bereketli yağmurlar gibi olsun! Onun günlerinde doğruluk serpilip gelişsin! Ay ışıdığı sürece esenlik artsın! Egemenlik sürsün denizden denize, Fırat'tan yeryüzünün ucuna dek! Çöl kabileleri diz çöksün önünde! Düşmanları toz kaplasın. Tarşiş'in ve kıyı ülkelerinin kralları Ona haraç getirsin. Saba ve Seva kralları armağanlar sunsun! Bütün krallar önünde yere kapansın! Bütün milletler ona kulluk etsin! Çünkü yardım isteyen yoksulu, dayanağı olmayan düşkünü o kurtarır. Yoksula, düşküne acır, düşkünlerin canını kurtarır. Baskıdan, zorbalıktan özgür kılar onları, çünkü onun gözünde onların kanı değerlidir. Yaşasın Kral! Ona Saba altını versinler! Durmadan dua etsinler onun için! Gün boyu onu övsünler! Ülkede bol buğday olsun! Dağ başlarında dalgalansın! Başakları Lübnan gibi verimli olsun! Kent halkı ot gibi serpilip çoğalsın! Kralın adı sonsuza dek yaşasın! Güneş durdukça adı var olsun! Onun aracılığıyla insanlar kutsansın! Bütün milletler: "Ne mutlu ona" desin! Rab Tanrı'ya, İsrail'in Tanrısı'na övgüler olsun! Harikalar yaratan yalnız O'dur. Yüce adına sonsuza dek övgüler olsun! Bütün yeryüzü O'nun yüceliğiyle dolsun!" [26]

2. ZERDÜŞTLER

Özellikle eski İran/Pers İmparatorluğu'nun miladi 6. ve 7. yüzyıllarda resmi dini olan Zerdüştlük ya da bilinen adı ile Mecusilik (Mezdekîlik) ateşe kutsiyet atfeden bir yapıya sahipti. Muhtemelen Allah'ın gönderdiği bir Peygamber olan Zerdüşt, kavmine vahyin mesajlarını diğer peygamberler gibi iletmişti, ancak o da zamanla tahrifatlara uğramıştı. Günümüzde Zerdüşt'e izafe edilen bazı kutsal metinlere sahibiz. *Vesta* ve *Zend Avesta*

[26] Mezmurlar, Bab:72, ayet:1-20

diye bilinen bu kutsal metinlerin satır aralarında biz yine o son elçiye dair müjdeleri okumaktayız.[27]

Kutsal kitaplarının *Desatir* babının 14 numaralı ayetinde şu ifadeler geçmektedir: *"İranlıların ahlak seviyesi düştüğünde, Arabistan'da bir nur doğacaktır. Takipçileri onun tahtını, dinini ve her şeyini yükseltecektir. Bir bina inşa edilmişti* (Kâbe'ye işaret ediyor) *ve onun içinde, ortadan kaldırılacak pek çok putlar bulunmaktaydı. Halk, yüzünü ona doğru dönüp ibadet edecektir. Takipçileri, İran, Taus ve Belh şehirlerini alacak ve İran'ın pek çok akıllı adamı, onun takipçilerine katılacaktır."*[28]

3. Hindular

Çok eski ve farklı bir medeniyetin sahibi olan Hindularda ve onların kutsal metinlerinde de son elçiye dair müjdelerin varlığı bizleri şaşırtmıyor. Eğer çıkış itibari ile bir hakikate dayanıyorsa, yüzyılların tahrifleri, tevilleri bu hakikatin az da olsa bir miktarını silemeyecek, o hali ile bile son elçiye dair bazı haberleri müjdeleyecektir. Hinduların kutsal metinleri dört temel kısımda toplanmıştır. *Vedalar, Upanişadlar, Puranalar* ve *Kutsal Brahmânalar…* Bu dört kısma ait kitaplar koca koca külliyatlar halindedir. Çoğu kehanetlere dayanan bu bilgilerin bazıları insanı şaşırtacak düzeydedir. Çünkü bu kehanetler açıkça Efendimiz'in adını zikretmektedir. İşte o kehanetlerden bir tanesi: *"Melekha'lı (yani yabancı bir memlekete ait olan ve yabancı bir dil konuşan) bir ruhsal öğretici, kendi yoldaşları ile birlikte zuhur edecek. Adı Muhammed olacak. Bütün günahlardan arındıktan sonra sen ona en samimi sadakatini ve bütün saygını sun… "* [29]

4. Budistler

Buda'nın öğretileri ile oluşan bu dini metinlerde de, onlarca farklı kelime ve nitelendirmelerle son elçiye dair mesajlar bulunduğu gibi, birebir

[27] Hamidullah, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Tarihi,* s. 41
[28] A. H. Vidyarthi, *Doğu Kutsal Metinlerinde Hz. Muhammed*, s. ???
[29] Şimşek, Osman; *Hindu Kutsal Metinlerinde Hz. Muhammed. bkz:* http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/hindu-kutsal-metinlerinde-hz-muhammed-s-a-v

Kur'an'ın bazı ayetleri ile örtüşen mesajlara da rastlamak mümkündür. Demek ki, Uzakdoğu'da da değişen bir şey yok, onlarda beklenen müjdenin şarkılarına katılmış, onlarda aynı koroda yerlerini almışlardı. Nasıl olduğunu şu alıntı üzerinden görelim: *"Ananda, mukaddes kişiye şöyle dedi: 'Sen gittiğin zaman bize kim öğretecek?' Ve mukaddes kişi cevapladı: "Ben yeryüzüne gelen ilk Buda değilim, son da olmayacağım. Zaman içinde dünyaya bir Buda daha gelecek, bu kişi kutsal tam anlamıyla aydınlatılmış ve davranışları hikmet dolu bir kişidir, hayırlıdır, kâinatı bilir, eşi olmayan bir önderdir, meleklerin ve ölümlülerin efendisidir. Size, benim de öğrettiğim ebedi hakikati açıklayacaktır. Dinini, amacını bildirecektir. Benim şimdi ilan ettiğim şekilde en mükemmel ve saf dini bir hayatı ilan edecektir. Onun şakirtlerinin sayısı binlerce olacaktır, oysa benim ki yüzlercedir. Ananda sordu: "Onu nasıl bileceğiz?" Mukaddes kişi cevapladı: " O maitreya*[30] *olarak bilinecektir."* [31]

5. Kâhinler ve Şairler

Özellikle Arap yarımadasında yaşayan bazı kâhinlerin kehanetlerine ve şairlerin ise şiirlerine konu olan en büyük mesele gelecek son elçi idi. Bugünün dünyasında medyanın işlevini gören bu kahinler söylemleri, şairler de şiirleriyle gelecek nebiden haberler vermek suretiyle gündem oluşturuyorlardı. Birçok tarih ve edebiyat kitabı o dönemde yaşayan kâhinlerin kehanetlerini ve şairlerin şiirlerini bize aktarırlar. Mesela; Sevad b. Karib ed- Devsî, Hunâfir, Cizl b. Cizl el-Kindî, İbn Halasat ed-Devsî, Fatıma bint Numan ve iki kardeş olan Şıkk ve Satih, o günlerin en önemli kâhinleriydiler. Bu kâhinlerden kimi semanın kulak hırsızlığını yapan cinlerden haberler alıyorlardı, kimileri bazı kutsal metinlerden ilham alarak çeşitli öngörülerde bulunuyorlardı. Ama Allah Resulü'nün gelişine yakın bir zamanda bu kâhinler susmak zorunda kalmıştı. Kâhinlerin haber alma kaynaklarının kapanması büyük bir olayın habercisiydi. Onlar artık yıl-

[30] Metinde geçen "Metteya ve Maitreya" rahmet demektir. Bkz: A. H. Viyarthi-U, Ali; *Doğu Kutsal Metinleri*, s. 102

[31] A. H. Viyarthi-U, Ali; *Doğu Kutsal Metinleri*, s. 91, 92

lar yılı müjdelerini verdikleri son elçinin nefesini enselerinde hissetmeye başlamışlardı.

6. Hanifler

Hanifler, kendilerini bölgenin şirk inancından soyutlayıp, İbrahimî dine nispet eden, fetret döneminin müminleriydi. Onlar da son elçinin yolunu gözlüyorlardı. Mesela onlardan biri Efendimiz'in (sas) yedinci göbekten dedesi *Ka'b b. Lüey'*di. [32] Ka'b b. Lüey, Kureyşlileri Cuma günleri Kâbe'nin avlusunda toplar, gelecek son Nebi'den bahisler açar, yaşlı gözlerle ötelere bakarak; *"Acaba ben ona yetişebilecek miyim?"* diye özlem ve hasretini dile getirirdi.[33]

O Haniflerden biriydi *İbn Heyyeban…* Şam'da başlayan hakikat arayışını Yahudilikte bulduğunu zannederek, içindeki yangını dindirmek adına Yesrib'e gelen o yiğit insan, bir müddet Medine'de kalınca: *"Hayır bu son elçinin getireceği din olamaz"* diyerek, onlardan yüz çevirip, kendi halinde yaşamaya çalışırken, her seferinde: *"Gölgesi başımda gezen sultan nerde kaldın"* diye, son elçinin yolunu gözlerdi. O bir gün Benî Kurayza mahallesinde Yahudileri toplamış onlara son elçiden bahisler açmış ve demişti ki: *"Ey Yahudi Topluluğu! Tüm işaretler belirmiştir, O'nun gelişi an meselesidir. Sakın ha O geldiği zaman O'na karşı gelmeyin! Eğer O'na karşı gelirseniz Allah O'nun eliyle sizi alçaltır, hepinizi O'na esir eder."* [34] Bu söz yıllar yılı Benî Kurayza Yahudileri arasında yankılanıp, duracaktı. Ne zaman ki Hicretin 5. yılında Efendimiz, yaptıkları ihanet neticesinde onları esir aldı o zaman: *"Keşke İbn Heyyeban'ı dinleseydik!"* deyip, pişmanlıklarını dile getireceklerdi. [35]

O Haniflerden biriydi panayırların yaşlı hatibi *Kuss b. Sâide…* Yaşı yüzün üzerinde olan bu bilge insan, *Ukaz* panayırında var gücü ile beklenen

[32] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü,* s. 35

[33] ed-Dımaşkî, *Subul el-Hudâ ve'r-reşâd fî sireti Hayri'l-İbâd,* c.1, s. 221

[34] İbn Hişam, *Sîre,* c. 3, s. 206

[35] Vakıdî, *Kitabü'l-Meğazî,* c. 2, s. 503

sultanlar sultanın müjdesini vermekte, insanlara O'ndan bahsetmektedir. Bir gün yine o panayırda şiirler okurken Efendimiz de oradadır. Allah Resulü o günlerde yirmi yaşlarında bir delikanlıdır. Şiirdeki tevhidi mesaj Efendimiz'i o kadar etkilemiştir ki, o şiirin birkaç satırını ezberlemiş, yıllar sonra Kuss b. Sâide'nin kabilesinden birilerini görünce: ***"Dedeniz şöyle bir şiir okumuştu!"*** deyip, o satırları terennüm etmiş ve içlerinde o şiirin devamını bilen var mı diye sormuş, kimselerden ses çıkmayınca, Hz. Ebû Bekir, ayağa kalkmış: *"Ben biliyorum, Ya Resulullah! O gün ben de oradaydım!"* demiş ve şiiri başından sonuna okumuştu. [36]

Kuss b. Sâide'nin şiiri şöyleydi: [37]

"Ey insanlar! Geliniz, dinleyiniz, belleyiniz! İbret alınız!
Yaşayan ölür, ölen fena bulur! Olacak neyse olur.
Yağmur yağar, otlar biter; çocuklar doğar, annelerinin ve babalarının yerini alır.
Derken, hepsi ölüp gider! Hadiselerin ardı arkası kesilmez; hepsi birbirini kovalar.
Kulak tutunuz, dikkat kesiliniz; gökte haber, yerde ibret alınacak şeyler var.
Yeryüzü bir büyük dîvan, gökyüzü yüksek bir tavan.
Yıldızlar yürür, denizler durur. Gelen kalmaz, giden gelmez.
Acaba vardıkları yerden hoşnut olup da mı kalıyorlar?
Yoksa, orada kalıp da uykuya mı dalıyorlar?
Yemin ederim, yemin ederim ki Allah'ın indinde bir din vardır ki şimdi içinde bulunduğunuz dinden daha sevgilidir!
Ve Allah'ın gelecek bir peygamberi vardır ki gelmesi pek yakındır.
Gölgesi başınızın üstüne geldi! Ne mutlu o kimseye ki ona iman eder; o da kendisine hidayet eyleye!
Yazıklar olsun, ona isyan ve muhalefet edecek bedbahta!

[36] İbn Kesîr, *el-Bidâye,* c. 2, s. 241

[37] Bu şiir şu kaynaklarda geçmektedir: Beyhakî, *Kitâbü'z-Zühd,* c. 2, s. 264; İbni Kesîr, *el-Bidâye,* c. 2, s. 234-235

Yazıklar olsun, ömürleri gafletle geçen ümmetlere!
"Ey insanlar! Hani ya babalar, dedeler, atalar? Nerede soy sop?
Hani o süslü saraylar ve mermer binalar yükselten Âd ve Semûd kavimleri?
Hani ya, dünya varlığından gururlanıp da kavmine, 'Ben sizin en büyük Rabbiniz değil miyim?' diyen Firavun'la Nemrud?
Onlar, zenginlikçe, kuvvet ve kudretçe sizden çok daha üstün idiler.
Ne oldular? Bu yer, onları değirmeninde öğüttü, toz etti, dağıttı.
Kemikleri bile çürüyüp dağıldı. Evleri yıkılıp ıssız kaldı. Yerlerini yurtlarını şimdi köpekler şenlendiriyor.
Sakın, onlar gibi gaflete düşmeyin, onların yolundan gitmeyin! Her şey fanidir; bâkî olan, ancak Allah'tır.
Ki O, birdir, şeriki ve nâziri yoktur! İbâdet edilecek, ancak O'dur. Doğmamış ve doğurmamıştır!
Evvel gelip geçenlerde, bize ibret alacak şey çoktur! Ölüm bir ırmaktır.
Girecek yerleri çok, ama çıkacak yeri yoktur! Büyük küçük hep göçüp gidiyor!
Giden geri gelmiyor! Kat'î bildim ki herkese olan, size ve bana da olacaktır."[38]

O Haniflerden biriydi Hz. Ömer'in amcası, Aşere-i Mübeşşere'den Said b. Zeyd'in babası *Zeyd b. Amr b. Nüfeyl*...[39] Onlardan biriydi *Varaka b. Nevfel* [40]ve daha niceleri … Onlar da ne zaman bir peygamberden söz açsalar, sözü son elçinin üzerine getirir ve ona ait hususiyetleri dillendirirlerdi.

İşte başta Siyer Coğrafyası olmak üzere, birçok yerde daha Efendimiz (sas) gelmeden, O'ndan bahisler açılmış, kelimeler, şiirler hatta ke-

[38] Bu tercüme Ahmet Cevdet Paşa'nındır. Bkz: Ahmed Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya,* c.1, s. 65
[39] İbn Hişam, *Sîre,* c. 1, s. 158, 159; İbn Habib, *el-Muhabbar,* s. 171, 172
[40] İbn Hişam, *Sîre,* c. 1, s. 203; İbn Kesir, *el-Bidaye,* c. 2, s. 296

hanetler O'nu anlatmış, parmaklar da hep O'nu işaret etmişti. Hz. Şuayb konuşunca, *Müşeffah* demiş, Benî İsail'in diğer peygamberleri konuşunca, *Münhemanna, Hımyata* ve *Ahyed* demiş, Zebûr konuşunca, *Muhtar, Mukimu's-Sünne* demiş, Suhuf-u İbrahim konuşunca, *Mazmaz* demiş, İncil konuşunca, *Sahibü'l Kadibi ve'l Hirave, Sahibu'l-Tac, Faraklit, Parakletos* demiş, kim hangi kelimeyi derse desin, işin neticesinde Muhammed Mustafa (sas) demiş olmuş … Salât ve selam her türlü ihtiram O'nun (sas) üzerine olsun. (âmin)

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Abdullah b. Selam'ın Müslüman olmasına vesile olan olaylar nelerdi?
- Tevrat'ta geçen: *"Onun hilmi, cehline galebe çalmıştır. Cahillerin şiddeti ancak onun hilmini artırır!"* ayetinin, Efendimiz'deki tezahürleri hakkında neler söylenebilir?
- Siyer Coğrafyası'nda, kâhinlerin ve şairlerin konumları ve beklenen elçiden bahisler açmaları nasıl değerlendirilmelidir?
- Gelecek Son Peygamber'in ayak seslerini bu kadar haber veren kaynaklar olmasına rağmen, Mekke neden içlerinden çıkan peygamberi kabul etmede ciddi bir şekilde zorlanmışlardır?
- Hz. Peygamber'e yetişme hasreti ile yananlar, O'na yetişip de iman etmedikleri için yananlar; bu iki zümre hakkında neler söylenebilir?

SUFFA

- SİYER COĞRAFYASI'NDAKİ İNSANLARIN, GELECEK SON ELÇİYİ BEKLEME NOKTASINDAKİ HALLERİNİ İYİCE ANLA Kİ, PEYGAMBERLİĞİN NASIL BİR ZEMİNDE ORTAYA ÇIKTIĞINI KAVRAYABİLESİN. .
- BİLGİNİN TEK BAŞINA KURTULUŞ VESİLESİ OLAMAYACAĞINI İYİCE ANLA Kİ, İMAN ETMENİN DEĞERİNİ TAKDİR EDEBİLESİN.
- YAHUDİLERİN HASET VE ASABİYET HASTALIKLARINI İYİCE ANLA Kİ, BİLE BİLE HAKİKATE SAVAŞ AÇMANIN NE DEMEK OLDUĞUNU ÖĞRENEBİLESİN.
- HIRİSTİYANLARIN SEVGİYE YÜKLEDİKLERİ ANLAMI İYİCE ANLA Kİ, ALLAH'A RAĞMEN BİR SEVGİ HASTALIĞINA YAKALANMADAN, DENGE ÜZERE YÜRÜYEBİLESİN.
- PEYGAMBERE HASRET SİNELERİN SÖZLERİNİ İYİCE ANLA Kİ, O'NA KAVUŞUP, TASDİK ETMENİN NE KADAR BÜYÜK BİR SAADET OLDUĞUNUN FARKINA VARABİLESİN.

Mekke Ekseninde Siyer Coğrafyası'nın Sosyal Yapısı

﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ
يَتَوَارَى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَى هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ
فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾

"Onlardan birine bir kız çocuğu müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin 'kötülüğünden' dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar fenadır!"

(Nahl Sûresi, 16/58,59)

HİRA

- Siyer Coğrafyası'nın sosyal yapısını anlamak, ne gibi istifadelere vesile olur?
- Hz. Peygamber (sas) o günkü dünyanın en karanlık yerinde mi Nübüvvet'in mesajlarını insanlara duyurmuştu, yoksa durum daha farklı mıydı?
- Miladi altıncı asırda dünyanın genel anlamda durumu nasıldı?
- Mekke'nin sosyal yapısı içerisinde, İslami davetin yayılmasında avantajlar var mıydı? Varsa bunlar nelerdi?
- Mekke'nin sosyal yapısı içerisinde, İslamî davetin yayılmasında dezavantajlar var mıydı? Varsa bunlar nelerdi ve Efendimiz bunlarla nasıl mücadele etmişti?

19. Ders

Mekke Ekseninde Siyer Coğrafyası'nın Sosyal Yapısı

Hz. Peygamber'in (sas) ilk muhataplarının sosyal yapısını iyice anlamak, Kur'an'ın birçok ayetinin doğru anlaşılmasına vesile olacağı gibi Siyer kaynaklarında yer alan nice rivayetinde doğru bir şekilde kavranılmasına katkı sağlayacaktır. Bundan dolayı Siyer Coğrafyası'nın, özellikle de Mekke ekseninde dönemin sosyal yapısı, üzerinde ciddi olarak durulması/araştırılması gereken bir konudur.

İslam'ın dirilten mesajları Mekke sokaklarında yankılanmaya başlamadan önceki yaşam, genel olarak Cahiliye şeklinde nitelendirilmektedir. Mevcut kitaplarımızın çoğunda bu hayat tasvir edilirken o günkü dünyanın en karanlık, en kötü ve insanlık dışı her türlü işin yapıldığı bir dönem ve zemin olarak gösterilir. Hatta bazı kitaplarda, "Neden Son Peygamber Mekke'ye gönderildi?" sorusuna, "O bölgenin çok kötü bir halde olmasından dolayı" diye cevap verilir.[1] Daha sonra da böyle kötü bir topluluktan, Peygamberimiz'in çok iyi bir nesil yetiştirildiği dile getirilir.

[1] Mübarekfûri, Safiyyurrahman, *er-Rahîku'l-Mahtum, s. 55, 60; Elmalı, Hüseyin*; *Hz. Peygamber'in (sas) Yetiştiği Çevre, http://www.yeniumit.com.tr/paylasim/yazdir/hz--peygamberin-s-a-s-yetistigi-cevre*

Bu tespit bir yere kadar doğrudur, ancak burada gözden kaçırmamamız gereken önemli bir husus vardır. Şöyle ki: Nübüvvet öncesi ve Nübüvvetin o dönemde ortaya koyduğu büyük değişim üzerine araştırma yapan bir takım müsteşrikler, Cahiliye'nin birçok olumsuz yönünü ortaya koyarlar. Bu değerlendirmeleri okurken zannedersiniz ki, onlar da bizim gibi Nübüvvetin insanlığı nereden alıp, nereye ulaştırdığını söylemek için bu tespitleri yapmaktadırlar. Ama dikkatlice incelediğimiz zaman görürüz ki, bu müsteşrikler farklı bir niyet ile bunu dillendirmektedirler. Onlar adeta şöyle diyorlardı: *"İslam Peygamberini bu düzeyde başarıya götüren o günkü çevrenin gayri insani hayatlarıydı. Ortaçağda insani birçok özelliğini kaybeden bedevi Araplara, bazı ahlaki ve insani değerleri hatırlatan Muhammed, çok geçmeden kendisine tabi bir taraftar kitlesi bulmuştur."* [2] Bu ne demektir biliyorsunuz değil mi? Onlar bu iddialarıyla şunu söylemektedirler: "Hz. Muhammed'in elde ettiği başarı, o günkü insanların gayri insani ve ahlaki hallerinin kötülüğünden kaynaklanıyordu. Eğer o zemin biraz daha insani vasıfları taşısaydı, böyle bir netice hâsıl olmayacaktı." Üzülerek söylemeliyiz ki, Batı'nın bu iddiasını biz de farkına varmadan alıp çokça kullanmışız. Peki, gerçekten böyle mi? Gerçekten başta Mekke olmak üzere, Efendimiz'in (sas) söz söylediği coğrafyanın sosyal hayatı bu müsteşriklerin iddia ettiği gibi miydi?

Nübüvvet öncesi dönem olan Miladi beşinci yüzyılın sonu ve altıncı yüzyılın başlarına o günkü dünya ölçeğinde bir bakarsak, o dönemin tüm dünya için karanlık bir zaman dilimi olduğunu söyleyebiliriz. Yani insanlık dışı bir takım uygulamaları, sadece Mekke ve çevresinde değil, o günkü Roma, İran, Hindistan, Çin, Ortaasya ve Avrupa'nın her tarafında yaygın bir şekilde ve daha fazlasıyla bulunduğunu görmekteyiz. Hatta şu iddiayı rahatlıkla söyleyebiliriz ki: Nübüvvetin neşet ettiği o coğrafya, o günün dünyasının en iyi bölgesi idi. Karanlık bir zaman diliminin aydınlık yerlerinden biri Mekke'ydi. Bu iddiamızın ispatı noktasında bazı hususlara dikkatlerinizi çekeceğiz.

[2] Watt, W. Montgomery, *Hz. Muhammed'in Mekke'si, s. 28-86; Hitti, Ph. K. Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi, c. 148-158*

Mesela Kur'an'ın nazil olmaya başladığı yıllarda Mekke'de kölelik var, insanlar köle pazarlarında bir ticari mal gibi alınıp satılıyor, kız çocukları diri diri toprağa gömülüyor, kadın hiçbir insani haktan istifade edemiyor, isteyen erkek dilediği kadar kadın ile evleniyor, güçlü ve soylu olan, zayıf ve kimsesiz olanları ezdikçe eziyor, halk sosyal ve kültürel olarak en alt düzeyde yaşamaya mahkûm ediliyordu. Mekke'de durum bu … Peki, dünyanın başka yerlerinde durum nasıl, buralardan daha iyi bir konumda mıydılar?

O günün dünyasının en merkezi ve en önemli güçlerinden biri Roma'dır. Roma o günlerde hipodromlarda, amfitiyatrolarda ve arenalarda, soylularını eğlendirmek için kölelerini vahşi hayvanların önüne atıyor ve bunu büyük bir keyif ile izliyorlardı. Gladyatörlerin bugün bile satırlardan okuduğumuzda ya da kendi yaptıkları filmlerde izlediğimizde tiksineceğimiz ve insanlığımızdan utanacağımız binlerce tablolarına şahit olmaktayız. Babalar öz evlatlarını bazı kehanet ve totemlere kurban etmekten çekinmiyorlardı. Soylular, toplumun avam kesimi üzerinde her türlü hakkı kendi ellerinde görüyor ve buna göre davranıyorlardı.[3]

Sasani zulmü altında inleyen İran topraklarında, durum daha acı ve daha vahimdir. Ateşe atılan ve diri diri yakılan, güya tanrılara kurban veriyoruz diye, yapılan merasimlerdeki uygulamalar insanın tüyleri diken diken edecek cinstendir.[4] Hindistan'da toplumun üst kesimi olan Brahmalar, toplumun alt tabakası olan Sudraları istedikleri gibi eziyor, üstlerine tahakküm kuruyor, alıyor, satıyor hatta sınırsız ve sorumsuz bir şekilde katlediyorlardı. Çin'de, Ortaasya'da ve dünyanın diğer bölgelerinde durum bundan farklı değildi. Halk, kralların elinde adeta bir kez değil, bin kez ölümü yaşıyordu. Bir avuç azınlık dışında kimsenin insanlığını yaşama imkânı yoktu ve çok ciddi sıkıntılar yaşanıyordu. [5]

Aynı zaman diliminin Mekke ve çevresine baktığımızda durumu

[3] Ebû Halil, Şevkî, *Hadârâti's-Sâbika, s. 83-88*
[4] Ebû Halil, Şevkî, *Hadârâti's-Sâbika, s. 66-72; Hamidullah, Muhammed; İslam Peygamberi,* s. 33
[5] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi, s. 30, 31*

biraz daha farklı görmekteyiz. Bu söylediklerimizin büyük bir kısmı o bölgede yoktur. Şairlerin meydanlarda söz ile birbirleriyle yarıştıkları bir alan vardır. Bölgede okuma-yazma oranının en fazla olduğu yer, yine Mekke'dir. Mesela, Nübüvvetin hemen başında Mekke'de on yedi kişinin okuma-yazma bildiği rivayet edilir.[6] Bu sayının daha fazla olduğu da iddia edilmektedir.[7] Peki, okuma-yazma noktasında Mekke böyleydi de Medine'de durum nasıldı? Medine aslında kültürel anlamda daha üst düzey bir şehir olmasına rağmen, orada okuma-yazma oranı sadece on kişi ile sınırlı idi.[8] Bu meseleye Hicaz'ın tamamı açısından baksanız ise durum gerçekten içler acısıdır. Mesela, Efendimiz (sas) Medine'ye hicret ettikten bir müddet sonra Yemame'den Yezid b. Zebyan ve Bekr b. Vail elçileri ile birlikte Efendimiz'i ziyarete geldiler. Allah Resulü (sas) kâtiplerine bir mektup yazdırarak bu elçilere verdi. Bu zatlar kavimlerine döndüklerinde günlerce o bölgede mektuplarını okutacak birilerini aradılar, ama bulamadılar. En sonunda Rebia kabilesinden Benu'l-Kari diye anılan birini buldular da, mektuplarını ancak ona okutabildiler.[9]

Bölgenin bu manada durumunu anlayabileceğimiz bir diğer rivayet ise şudur: Hire'yi fetheden büyük komutan Halid b. Velid'in on binlerle ifade edilen ordusunda binden fazla sayı saymayı bilen asker sayısının üçbeş tane olduğu aktarılır.[10]

Bu örneklerden de anlıyoruz ki Mekke o günün dünyasının en azından sosyal ve kültürel açıdan en karanlık yeri değil, diğer yerlere göre daha aydınlık bir yerdir. Bu iddiamızın, ne kadar doğru olduğunu bölgenin idari yapısına baktığımız zamanda görmekteyiz. Gerçekten de Mekke'nin idari anlamda yapısı, bugün bile birçok yerin halen kavuşamadığı ileri düzeyde bir çoğulculuğa dayanmaktaydı. Muhammed Hamidullah Hoca'nın tespitine göre, Mekke, bu özelliği ile demokratik bir yapıya sahiptir.[11] O gü-

[6] Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân, s. 539, 540*
[7] Yıldırım, Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli, Darü'l-Erkam, s. 88, 89*
[8] Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân, s. 542*
[9] İbn Esir, *Usdü'l-Ğabe, c.1, s. 623*
[10] İbn Esir, *Usdü'l-Ğabe, c.2, s. 130*
[11] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi, s. 46*

nün dünyasında parlamento niteliğinde olan Daru'n-Nedve, Mekke'nin tüm idari işlerini düzenleyen bir kurumdu. Ahaliyi herhangi bir aile ve soy idare etmez, Kureyş'in tüm kollarına ait temsilciler, idareyi beraberce yürütürlerdi.

Kaynaklarımız, Efendimiz'in doğumundan yaklaşık iki yüz sene öncesinde Mekke'nin böyle bir yapıya kavuştuğunu söylerler.[12] Önceleri, Efendimiz'in yedinci göbek dedesi Ka'b. b. Lüey, "Yevmü'l Aruba/Arapların Günü" ismi ile Cuma günlerini bir halk günü olarak ilan etmiş ve bu günde tüm halkın dertlerini, sorunları konuşacaklarını ve toplu ibadet edeceklerini söylemişti.[13] Yıllarca böyle bir gelenek devam etmişti. Daha sonra Allah Resulü'nün beşinci göbekten dedesi olan Kusay, yönetimi ele geçirince Mekke'de ilk parlamentosu niteliğinde olan Daru'n Nedve'yi kurmuş ve burada tüm Mekkelilerin söz hakkının olduğunu beyan etmişti.[14]

Kusay, şehrin yönetim merkezi olan Dâru'n-Nedve'de halkın ileri gelenlerinin bir araya gelip ortak sorunlarının ve işlerinin konuşulduğu bir zemin oluşturmuştu. Kusay'dan sonrada bu düzen devam etmişti. Kusay'ın dört oğlu vardı. Bunlar; Abduddar, Abdulmenaf, Abduluzza ve Abdulkusay'dı. Kusay, bu dört oğlu arasında hem Kâbe'nin hizmetine dair işleri hem de ticari faaliyetleri paylaştırmıştı. Bu yapı aralarında bir rekabet/yarışma ortamı doğurmuştu. Zaman içerisinde daha sistemli bir hale kavuşan sözkonusu idari yapı, Efendimiz'in, Peygamber olarak geleceği günlerde, Kureyş'in tüm ailelerinin içerisinde paylaşılmıştı.

Bu sistemde görevler ve bunların taksimleri nasıldı. Hangi aile hangi işi yürütüyordu? Bunu yandaki tabloda görebiliriz.

[12] İbn Hişam, *es-Sîre, c.1, s. 144; Ezrâki, Ahbâru Mekke, c. 1, s. 110; İbn Habib, Munammak, s. 34*
[13] İbnü'l-Cevzi, *el-Vefa bi Ahvâli'l-Mustafa, s. 73, 74*
[14] Belâzurî, *Ensabü'l-Eşraf, c. 1, s. 116*

İSLAM ÖNCESİ MEKKE'NİN İDARİ SİSTEMİ

	GÖREV	İÇERİK	GÖREVLİ AİLE	GÖREVLİ ŞAHIS
1	Sidâne	Kâbe örtüdarlığı ve muhafızlığı	Abduddaroğulları	Osman b. Talha
2	Sikâye	Hacıların su ihtiyaçları giderme ve her türlü içeçek hizmetlerini karşılama	Haşimoğulları	Abbas b. Abdülmuttalib
3	Rifâde	Hacıların yemek ihtiyaçlarının karşılanması	Amîroğulları	Hâris b. Amîr
4	Râye'/Livâ	Savaş esnasında sancağın taşınması ve muhafazası	Abduddaroğulları	Osman b. Talha
5	Kıyâde	Savaş idaresi, komutanlık ve genel idarecilik	Ümeyyeoğulları	Ebû Süfyan b. Harb
6	Eşnâk/Diyet	Diyetlerin belirlenmesi ve bunun idaresi	Temimoğulları	Ebû Bekir b. Ebû Kuhafe
7	Kubbe	Ordunun hazırlanması ve savaşın genel idaresi	Mahzûmoğulları	Halid b. Velîd
8	Einne	Süvari birlikleri ve bunların idaresi	Mahzûmoğulları	Halid b. Velîd
9	Sifâre	Dış ilişkiler ve her türlü elçilik görevlerinin idaresi	Adiyyoğulları	Ömer b. Hattab
10	Eysâr/Elzâm	Fal oklarının idaresi	Cümuhoğulları	Safvan b. Ümeyye
11	Meşvere	İstişare meclisinin oluşumu ve idaresi	Esedoğulları	Yezid b. Zem'a
12	Emvâl	Adak eşyaların toplanma ve idaresi	Sehmoğulları	Hâris b. Kays
13	Nedve	Toplantı meclisinin genel idaresi	Abduddaroğulları	Osman b. Talha
14	Riyâset	Genel yönetim idaresi	Ümeyyeoğulları	Ebû Süfyan b. Harb
15	Ukâb	Piyade birliklerinin oluşum ve idaresi	Ümeyyeoğulları	Ebû Süfyan b. Harb
16	Nesî	Takvim işlerinin düzenlenmesi ve idaresi	Kinaneoğulları	Cünade b. Avf
17	İcâze	Hac İbadetlerinin düzenlenme idaresi	Temimoğulları	Gavs b. Mürre
18	İfâde	Hac İbadetlerinin yerine getirilmesinin idaresi	Advânoğılları	Ebû Seyyare
19	Hükm	Adli ve yargı işlerinin idaresi	Sehmoğulları	Hâris b. Kays

Mekke'nin idari sistemine tabloda da görüldüğü gibi Kureyş'in seçkin ailelerinin liderleri katılırdı. Buraya genelde kırk yaşını doldurmuş insanlar alınırdı.[15] Bu yaş sınırının birkaç insan için uygulanmadığını görmekteyiz. Mesela, Ebû Cehil otuz yaşlarında, Hz. Ömer yirmi yedi, yirmi sekiz yaşlarında, Hâkim b. Hizam ise yirmi küsur yaşlarında buraya kabul edilmişlerdi.

Bir nevi bugünün lisanı ile bakanlık işlevi gören bu iş taksiminde, genel ve ilan edilmiş ve herkesin üzerinde ittifak ettikleri bir lider veya kral yoktu. Çünkü hürriyete alışmış bir topluluk olan Mekke ahalisi asla böyle bir işi kabul etmiyor, hiçbir aile, başka bir ailenin egemenliği altına girmek istemiyordu.[16] Her ne kadar dönem dönem Mekke'de bazı isimler öne çıkmışsa da, hiçbir zaman tek bir şahıs liderliği olmamıştır. Mesela; Bir dönem Efendimiz'in dedesi Abdulmuttalib'i, diğer bir dönem Halid b. Velid'in babası Velid b. Muğire'yi, başka bir dönem Ebû Cehil'i ve son olarak da Bedir'den sonra Ebû Süfyan'ı lider olarak görürüz. Ama dediğimiz gibi onları tek bir kral olarak değil, sadece gelişen olaylara göre öne çıkmış isimler olarak değerlendirmeliyiz. Hiçbir zaman bir kral gibi geniş yetki ve hükümranlık sahibi olan olmamıştır.

Mekke'nin bu özelliğinin, Efendimiz'in işini ne kadar zorlaştırdığını unutmamamız gerekir. O (sas) bir Haşimoğulları mensubu olarak diğer ailelere sözünü dinletmekte ciddi sıkıntılar çekmiş, bazıları hakikati bile bile sırf aile asabiyetinden dolayı inkâr yolunda diretmişlerdi. Çünkü her

[15] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi, s. 46*

[16] Tarih boyunca bazı isimler, lider veya kral olmak için çeşitli çalışmalar yapmışlardıysa da, Mekkeliler bunları kabul etmemiş, yüz yıllar boyunca ailelerin ortak yönetimi ile bölgenin idari yapısı şekillenmiştir. M.Ö. 356-323 yıllarında yaşamış olan Makedonyalı efsanevi komutan Büyük İskender, Kâbe'yi ziyaret etme maksadı ile Mekke'ye gelmiş, bu ziyaret sonrasında, Mekke'yi kendi hâkimiyeti altına almak istemiştir.O, buna muvaffak olamayınca, daha sonra gelen Roma kralları, Kusay'dan sonra Mekke'de tanınan bir şahıs olan Osman b. Huveyris üzerine hesaplar yapmaya başlamış ve sonunda onu kendi adlarına Mekke Kralı olarak atamış, ona bir taç, bir de yetki mührü yaptırmıştı. Osman b. Huveyris, dönemin Roma kralının yanından dönünce, Mekke halkını Kâbe'nin avlusunda toplamış ve olan-biteni onlara anlatmış ve onlardan kendisine itaat etmelerini istemiştir. O anda ortam gerginleşmiş, en başta kendi ailesi böyle bir şeyin asla olmayacağını, Mekke'nin bir tek krala boyun eğmeyeceğini dilendirmiş ve onu bu işten vazgeçirmişlerdi. Olayın detayları için bkz: Hamidullah, Muhammed; *İslam Peygamberi, s. 693, 694*

aile kendi üstünlüğünü dile getiriyor ve asla biri, diğerini kendi üzerinde söz sahibi olarak görmek istemiyordu.

İdari olarak birbirlerinin üstünlüklerini kabul etmeyen Mekke toplumunda, özellikle sosyal hayatın nasıl işlediğini anlamamız açısından ailelerin kendi aralarındaki ve diğer aileler arasındaki ilişkilere daha yakından bakmak gerekmektedir. Bu ilişkilerin düzeyini anlatan şu ifade, durumu oldukça net olarak ortaya koymaktadır: *"Ben ve kardeşim amcaoğluna karşı, ben ve amcaoğlu yabancıya karşıyız!"* [17] Bu sözden de anlaşıldığı gibi ailelerde müthiş bir asabiyet vardı, hak ve hukuktan ziyade kan bağı esas alınarak belirlenen hayat hüküm sürüyordu. Tabi böyle bir halin, İslami davetin toplum içerisine kök salmasında ne kadar zor olduğunu tahmin edebiliyoruz. Ama bu yapının Efendimiz'e sağladığı bazı faydalarda yok değildi. Mesela; Allah Resulü birçok kez kendi ailesi olan Benî Haşim'in desteği ile güç bulmuş ve ailesinin desteği ile diğer ailelere karşı koyabilmiştir. Ebû Talib'in desteği, kaç kez Kureyş'in baskı ve yıldırmalarına rağmen onun yeğenine kol kanat germesi, Mekke'de bulunan ailevi bağın anlaşılması için önemli örneklikler teşkil etmektedir. Yine bu bağın faydaları konusunda Hz. Hamza'yı da örnek olarak verebiliriz. Hz. Hamza'nın Müslüman olmasına sebep olan olay, yeğenini Kureyşlilere karşı savunma arzusu idi. Bu arzu daha sonra onu imana taşıyacaktı. [18]

Aile bağlarının çok güçlü olduğu Mekke'de, Efendimiz (sas) Nübüvvetin mesajlarını asla sadece bir aileye mahsus bir şeymiş gibi bırakmamış, her ne kadar kendi akrabalarını uyarma noktasında bir çaba içerisine girmişse de, özel davet ile bu işi tüm Mekke'deki ailelerin içerisine de yaymıştır.

---

[17] Cevad Ali, *el-Mufassal fî Târihi'l-Arab Kable'l-İslam, c. 4, s. 313*

[18] Bir avdan dönen Hz. Hamza'ya, Ebû Cehil'in yeğeni Muhammed'e hakaret ettiği haberi verilince sinirlenecek, elindeki oku ile Ebû Cehil'in yüzüne vuracak:' Hadi yüreğin yetiyorsa bana gel' diyecekti. Tabi Ebû Cehil, Hamza'ya hiçbir şey diyemeyecekti. Daha sonra yeğeni Muhammed'in yanına giden Hamza, yaptığını anlattığında, Efendimiz (sas) hiçbir şey demeyecek, Hamza: "Yaptığım iş seni hoşnut etmedi mi? Senin intikamını Ebû Cehil'den almam seni sevindirmedi mi?"diyecekti. Bunun üzerine Efendimiz***:"Beni hoşnut edecek şey senin benim intikamımı alman değil, iman etmendir."diyerek, Hz. Hamza'yı imana taşıyacaktı. Olayın detayları için bkz: İbn Hişam,*** *es-Sîre, c. 1, s. 182, 183; Halebî, İnsanü›l-Uyûn, c. 1, s. 478*

Mekke'de o yıllarda yönetim ve aile düzeninde, kısacası sosyal hayatta böyle bir yapı mevcuttu. Dünyanın merkezi sayılan bu önemli coğrafyanın, sosyal yapı itibari ile İslam'ın mesajlarını anlama noktasında diğer bölge ve yönetim yerlerine göre bazı avantajları olduğu gibi bazı dezavantajları da vardı. Bu avantaj ve dezavantajların tespiti bize bölgenin sosyal yapısını anlama konusunda önemli açılımlar sağlayacaktır. Bölge insanının, hürriyete âşık olmalarının ve aile bağlarının çok güçlü olmasının avantaj ve dezavantajını belirttik. Bunların dışında bölgenin sosyal yapısının, İslami davetin kabul görmesinde dört avantajlı ve dört tane de dezavantajlı durum ve meselesi vardı. Bunların neler olduğuna da kısaca değinelim.

Sosyal Yapının Avantajları

1. Haram Ayların Varlığı

Ortaçağın zifiri karanlığında hiçbir emniyetin ve güvenin olmadığı bir zaman diliminde, bölgede Hz. İbrahim'den kalan bir hatıra olarak *Eşhürü'l-Hurum/Haram Aylar* denen bir uygulama vardı.[19] Bölgenin diğer Arap kabilelerinde Haram Aylar, Kameri takvimin on birinci, on ikinci ve birinci ayları olan *Zilkade, Zilhicce* ve *Muharrem* ayları iken, Mudar kabileleri -Kureyş'te onlardandır- takvimin yedinci ayı olan *Recep* ayını da ilave ederek, haram ayları dört aya çıkarmışlardı. [20] Böylece bölgede dört ay, savaşsız bir hal olur, bu zaman diliminde emniyet ve güven içerisinde bir ortam oluşurdu. Gerçi bazı bedevi Araplar, bu hürmeti bazen hiçe sayarlardı, ama genel itibari ile Hac ayları olan bu aylarda, Mekke rahat bir nefes alır, ticari panayırlar ve pazarlar bu aylarda kurulur, insanlar bu güven ortamını iyi bir şekilde değerlendirmeye çalışırlardı. İslam sonrası da bu aylar korunmuş ve adeta Haram Aylar, bölgenin tamamına bir huzur ve sükûnet vesilesi olmuştu. İşte böyle bir uygulamanın varlığı dünyaya selam getirmeyi isteyen bir mesaj için bir avantajdı ve Efendimiz (sas) bu

[19] Bu uygulamanın detayları için bkz: Algül, Hüseyin, *TDV, İslam Ansiklopedisi, c. 16, s. 105, 106*
[20] Derveze, İzzet, *Asru'n-Nebî, c. 1, s. 204, 205*

avantajdan çokça istifade etmiş, son Veda Hacci'nda da bu uygulamanın devam ettiğini beyan etmişti. [21]

2. Göçebe Olmayan Bir Topluluk Olmaları

Bölgenin hemen hemen tamamı içerisinde göçebe olmayan tek topluluk Kureyş'ti. Birçok kabile ve topluluk savaş, kıtlık, geçim ve farklı sebeplerle doğup büyüdükleri yerleri terk etme zorunda kalmalarına rağmen, Kureyş nesiller boyunca, hep aynı bölgede yaşamış ve asla asli vatanlarını terk etmemiştir. Aslına bakarsak yerleşik hayat bir yönü ile dezavantajdır; hep aynı yerde kalmak, gelişim ve müspet manada değişim için bir engeldir. Ama Kureyş bu dezavantajı iki önemli girişim ile büyük bir avantaja çevirmiştir. Efendimiz de bu avantajlardan oldukça istifade etmiştir. Nedir bu iki önemli girişim?

Birincisi: Mekke'nin dini ve ticari bir merkez oluşudur. Birçok insanın oraya gidip-gelmesi ve Mekkelilerin ticari seferlerle birçok bölgeye seyahatler düzenlemeleri, dönemin sınırlı iletişim araçları gözönüne alındığında göç etmeden dünyadan haberdar olmalarını ve dünyanın da onlardan haberdar olmasını sağlamıştır.

İkincisi: Yerleşik hayatlarını zenginleştirmek için Kureyş, genelde evliliklerini dışarıdan yapmayı tercih etmişlerdir. Evlilik yolu ile kurulan bağlardan istifade etmek için Kureyş hemen hemen tüm bölge ahalisinden hanımlar almış, bu da diğer yerlerin Mekke ile sıcak bir temasa girmesini sağlamıştır. Evlilikler yolu ile kurulan bağlar, o gün için çok önemli olduğundan, Efendimiz de bunu devam ettirmiştir.[22]

3. Geçim Kaynağının Sadece Ticaret Olması

Bölge ziraata elverişli olmadığı için, o coğrafyada ne tarım, ne hayvancılık istenilen oranda yapılamıyordu. Bölgenin etkin geçim kaynağı ticaretti. Bundan dolayı da çok erken dönemlerden başlamak üzere Mekke

[21] Buhari, *Hudûd, 9; İlim, 9*

[22] Daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in Albümü, s. 100-129*

dış ticarete kapılarını açmış, Yemen, Medine, Şam, Irak, İran, Mısır başta olmak üzere, Hindistan, Çin ve Roma ile ticaret bağları kurulmuştu. Ticaret bölge insanın ufuklarını açtığı gibi, tüm dünyadan haberdar olma ve bölgede gelişen bir olaydan tüm dünyanın haberdar olmasını sağlamıştı. Belki, geçim kaynağı ziraat olsaydı ve insanlar başka yerlere gitme ihtiyacı duymasaydı, Mekke insanın farklı kültürlerden elde ettikleri birikim, bu oranda gelişmiş olmayacaktı, bu da bir dezavantaj olabilirdi. Ancak, bölgenin etkin geçim kaynağının ticaret olması oraya böyle bir avantaj sağlamıştı.

4. Kendilerini Çok Özel İnsanlar Olarak Saymamaları

Bölge insanı kendi içinde bazı ailevi üstünlükleri dile getirseler de, asla Yahudiler gibi kendilerini seçilmiş bir kavim olarak görmüyor, özel hususiyetlerinin var olduğuna inanmıyorlardı. Onlar, Kâbe gibi bir nimete sahip oldukları için kendilerini çok nasipli sayıyor, Harem ehli oldukları için de bazı ayrıcalıkları olduklarına inanıyorlardı. Ama asla, bu özelliklerini öne çıkararak, kendilerini bir seçkinler sınıfı olarak görmüyorlardı. Bu özelliklerini, Harem'e hizmet ve Mekke'ye gelen Allah'ın misafirlerine ilgi göstererek şükrünü eda etmeye çalışıyorlardı.

Mekke'nin sosyal yapısının avantajları böyleydi. Bu avantajları Efendimiz (sas) çok iyi kullandı ve davetin bölge insana ulaşması için bunları birer vesile edindi. Gelelim bölgenin sosyal yapısının dezavantajlarına, bunlar nelerdir? Bunlarla Efendimiz (sas) nasıl mücadele etmiştir? Kısaca buna da değinelim.

Sosyal Yapının Dezavantajları

1. Kölelik Meselesi

O günün dünyasında oldukça etkili bir durum olan kölelik Mekke'de de yaygındı. Bölgede insanlar üç sınıfa ayrılırlardı. *Hürler, Mevaliler ve Köleler… Hürler,* toplum içerisinde itibarları olan, asil insanlar olarak kabul edilen kimselerdi. Mekke'de hürleri Kureyş kabilesi ve dışarıdan ticaret veya hac maksadı ile gelen ziyaretçiler oluştururdu. Bunlar her yönü ile asiller olarak kabul edilirdi, toplumda belli bir ağırlıkları vardı ve sosyal ve siyasal alanda söz sahibi olanlar, bu hür olarak nitelenen kesimden oluşmaktaydı. *Köleler,* hürlere hizmet etsinler diye dışarıdan alınan erkek ve kadınlardan oluşurdu. Erkek köleler veya kadın cariyeler, mal gibi alınıp satılır, birilerine hediye edilir, herhangi bir etkileri olmaz, efendilerinin emrinde bir ömür karın tokluğuna çalışır, dururlardı. *Mevali'*ye gelince; bunlarda hürriyetlerini elde etmiş köle ve cariyelerdi. Bir şekilde efendilerine karşı borçlarını ödeyerek hürriyetlerini kazanmış, bu yönü ile de köle ve cariyelik statüsünden kurtulmuşlardı. Bu halleri ile kölelerden daha iyi durumda sayılırlardı. Mesela; hürriyetini elde etmiş bir mevali artık başkalarına satılamaz ve hediye edilemezdi. Ama yine de bir mevali, bir hür gibi muamele göremez, hür biriyle evlenemez, geçmişindeki kölelik izini asla silemezdi.

Efendimiz işte böyle bir sosyal sorun ile mücadele edecek ve yüzyıllardır toplumun kanayan bir yarası olan köleliği tedricen bitirmeye çalışacaktı. O (sas) bu yarayı derinleştirerek, ya da bir faciaya dönüştürerek değil, belli bir plan çerçevesinde peyderpey tedavi etmeye gayret edecekti. Öncelikle kendi elinin altındaki insanlara Allah katında üstünlüğün nasıl olduğunu çok net ifadelerle öğretecekti. Üstünlüğün, soyda ve sopta olmadığını, asıl üstünlüğün takvada olduğunu belletecekti. Bu manada Sahâbe'ye öyle bir bilinç aşılayacaktı ki, daha dün köle diye konuşmadığı, sokakta görünce selam vermediği insanı, sofrasına oturtup öz kardeşi gibi davranmasını sağlayacak, yeri geldiğinde kumandan kabul edip ardından

yürüyecektir. Bu iman kardeşliğinin nasıl bir etki uyandırdığını, köleleri ve hürleri menfi, müspet nasıl sarstığını Siyer'in sayfalarında görmekteyiz. İslam'ın bu konuda söyledikleri ve uyguladıkları toplumun bir kısmını oldukça rahatsız etmiş ve onlar: *"Bizi kölelerle aynı seviyeye düşüren din olmaz olsun"* [23] demişlerdi. Bu öyle kolay bir durum değildi. Düşünebiliyor musunuz; davetin ilk yılları Ümeyye b. Halef, Habeşli bir köle olan Bilal'i kızgın taşların altında eziyor, rengi ile alay ediyor, İslam'ın mesajlarını kabul ettiği için inanılmaz işkencelerin altında eziyor, çok değil, on sekiz sene sonra o Bilal, yeryüzünün en kıymetli binasının üzerinde Ezan'ı haykırıyordu. Bilal'i, Kâbe'nin üstünde gören Mekkelilerin bazıları şunu diyorlardı: *"Allah'a şükürler olsun ki, babalarımız öldü veya öldürüldü de, bugünü görmediler. Habeşli kölenin Kâbe'nin üstünde bağırmasını Allah babalarımıza göstermeyerek, onlara büyük lütuflarda bulundu."* [24]

Ama İslam öyle büyük bir devrim yapmıştı ki, yüzyıllardır zihinlerde oluşan nice yanlış düşünceleri yerle bir etmişti. Efendimiz (sas) o coğrafyanın sosyal yapısı içerisinde var olan bu olumsuz durumu, çok güzel bir şekilde tedavi etmiş ve toplumu yirmi üç sene gibi kısa bir zamanda farklı bir noktaya taşımıştı.

2. Kadınlar Meselesi

Kadınlar, o dönemin sosyal hayattında değeri olmayan ve bir mal gibi alınıp satılan bir metaya indirgenmişti. Bir erkek sınırsız sayıda kadın ile evlenir, istediği zaman hiçbir meşru mazereti olmadan kadını boşar, her türlü maldan ve haktan onu mahrum bırakırdı. Mirasta kadına hiçbir pay verilmez, kocalarının veya babalarının vefatlarından sonra bir mal gibi varislere intikal eder ve onlarda istedikleri gibi onları kullanırlardı. Boşayan bir erkek istediği zaman ve istediği kadar bir daha hanımı ile evlenirdi.[25] Yahudilerin bölge Araplarına yaptıkları telkin ile adet gören hanımlar adeta bulaşıcı bir hastalığa yakalanmış gibi karantina altına alınır, her türlü

[23] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân, c. 19, s. 439*
[24] Vakıdî, *Kitabü'l-Meğazî, c. 2, s. 846; Belâzurî, Ensabü'l-Eşraf, c. 1, s. 359*
[25] Daha fazla bilgi için bkz: Derveze, İzzet, *Asru'n-Nebî, c. 1, s. 123-150*

insani ilişkiler onlarla kesilir, pişirdikleri yemekler yenmez, verdikleri su içilmez, onlarla aynı sofrada bile oturulmazdı.[26]

Efendimiz (sas) böyle vahim bir sosyal hastalıkla da karşı karşıyaydı. Bugün İslam'ı ve onun asli kaynağı olan Kur'an'ı kadın haklarını ihlal ediyor diye mahkûm etmeye çalışan karanlık zihinler, İslam'ın söz söylemeye başladığı çağa bakmadan kasıtlı olarak konuşuyorlar. Efendimiz (sas) o gün en büyük devrimi yaparak kadın hakları konusunda yepyeni ve emsalsiz bir çığır açmıştır.

3. Yetimler Meselesi

Kadınlar konusunda yaşanan sıkıntıların daha fecisi yetimler meselesinde yaşanıyordu. Onlar, gerçekten toplumun en içler acısı durumunda bulunanlarıydı. Eğer bir çocuğun babası ölürse, amca ya da ailenin en yakını o yetimin velisi olur ve bir daha da o çocuk belini doğrultamazdı. Çocuk kızsa, bazen veli sırf malını kendine iade etmemek için onun evlenmesine müsaade etmez, eğer beğenirse nikâhı düşen birisi ise ya kendi evlenir, ya oğullarıyla evlendirir, eğer beğenmemişse evlendirmeyip evinde hizmetçi olarak kullanırdı. Babalarından kalan mirasa bir türlü kavuşamaz ve yıllar yılı varlık içerisinde yokluk çekerek yaşamak zorunda kalırlardı.[27] Efendimiz (sas) Nübüvvetin mesajlarını dile getirir, getirmez nazil olan ayetlerle birlikte[28] bu kanayan yaraya parmak bastı ve kendisi de bir yetim olan peygamberimiz yetim haklarına dair birçok uyarıda bulunarak,[29] Allah'ın topluma bir emaneti olan bu çocukların nasıl kazanılacağı noktasında fiili örneklilikte bulunmuştur.

4. Kız Çocuklarının Gömülme Meselesi

Bölgenin en acı olaylarından biri de hiç şüphesiz kız çocuklarının

[26] Ateş, Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri, s. 31, 32*

[27] Râzî, *Tefsiru'l-Kebir, c. 9, s. 203*

[28] Duhâ Sûresi, 93/9-10; Mâûn Sûresi, 107/1-3; Bakara Sûresi, 2/220; Nisa Sûresi, 4/10; Enam Sûresi, 6/152

[29] Buhari, *Talâk, 25; Zekât, 53; Nafakat, 1; Vasaya, 23; Müslim, Zühd, 42; Zekât, 101; Zühd, 41; İman, 145; Ebû Davud, Zekât, 24; Tirmizi, Birr, 44*

diri diri toprağa gömülme mesesiydi. O çağın yürek parçalayan ve insanı insanlığından utandıran bir uygulamasıydı. Bazı aileler başkalarına gelin gitmesinler diye, bazıları savaş ve benzeri durumlarda karşı tarafın eline esir olarak düşüp aile ve kabile onurunu lekelemesinler diye ve bazıları da kendilerine yük olmasınlar diye bazen doğar doğmaz, bazen yürüyecek yaşa gelinceye kadar, bazen beş, sekiz yaşlarında dayıya gidiyoruz diye kandırılarak, şehrin dışına çıkarılır ve babaları tarafından kazılan mezarlara diri diri gömülürlerdi.[30] Bu acı öyle bir acıydı ki, unutulacak gibi değildi. Kur'an bu toplumsal hastalığı bize birkaç tabloda anlatır.[31]

Efendimiz o günün sosyal yapısı içerisinde bir dezavantaj olan bu konu ile de çok ciddi bir şekilde mücadele etmişti. ***"Ben kızların babasıyım!"*** diyerek, kız babası olmanın utanılacak bir şey olmadığını hayatı ile de bizzat göstermiş, onlara iyi davranmanın cennet vesilesi olduğunu müjdelemiştir. [32]

İşte Siyer Coğrafyası'nın sosyal yapısı, genel olarak avantajları ve dezavantajları ile böyleydi. Efendimiz (sas) bu yapının güzelliklerinden sonuna kadar istifade etmiş, yanlışlarını ve hastalıklarını da tedavi etmiştir.

[30] Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân, c. 18, s. 433, 434*
[31] Nahl Sûresi, 16/58, 59; Tekvîr Sûresi, 81/8, 9
[32] Buhari, *Zekat, 10; Müslim, Bir, 147; Tirmizi, Birr, 13*

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Mekkelilerin kurmuş oldukları idari sistemler hakkında neler söylenebilir? O idari sistem, o günkü dünyanın merkezi yerleri ile kıyaslandığında ne gibi sonuçlar elde edilebilir?
- Mekkelilerin bir krala veya lidere itaat etmemelerinin sebepleri nelerdir? Böyle bir özellik, İslami davet için ne gibi etkiler oluşturmuştur?
- O günkü sosyal yapının avantajlarını, Hz. Peygamber nasıl kullanmıştır?
- Peygamberimiz, asabiyetin çok üst düzeyde olduğu bir yerde, İslami daveti bir ailenin özel mülkü gibi göstermeyerek, tüm Mekkelileri içine alacak bir yapıya nasıl kavuşturmuştur?
- O günkü sosyal yapı ile yaşadığımız toplum arasında, benzerlik ve farklılık konusunda neler söylenebilir?

SUFFA

- Siyer Coğrafyası'nın sosyal yapısını iyice öğren ki, Nübüvvet'in nasıl bir başarıya imza attığını daha iyi anlayabilesin.
- Miladi 6. asrın dünyasını iyice öğren ki, Hz. Peygamber'in nasıl bir zeminde mücadele ettiğini daha iyi kavrayabilesin.
- Asabiyetin ne kadar kötü bir hastalık olduğunu iyice öğren ki, ona karşı olasın, Efendimiz'in (sas) dediği gibi ayaklar altına alabilesin.
- Ticaretin İslami davetin ulaştırılmasındaki etkisini iyice öğren ki, elindeki nimetlerin kıymetini anlayıp, gereğini yerine getirme adına hassasiyet sahibi olabilesin.
- Kölelik, kadınlar, yetimler ve kız çocukları meselelerinin sadece o dünyaya ait sorunlar olmadığını iyice öğren ki, Peygamberinin gösterdiği yol üzere çözümler üretebilesin.

Siyer Coğrafyası'nın Kültürel Yapısı

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُونُواْ قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاء لِلّهِ وَلَوْ عَلَى أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلاَ تَتَّبِعُواْ الْهَوَى أَن تَعْدِلُواْ وَإِن تَلْوُواْ أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾

"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şâhidlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarımızdan haberdardır."

(Nisa Sûresi, 4/135)

HİRA

- Kültür deyince ne anlaşılmalıdır?
- Siyer Coğrafyası'nın kültürel yapısının bilinmesinin faydaları nelerdir?
- Geleneğe karşı takınılması gereken tavır nasıl olmalıdır?
- Eşyada/varlıkta uğur veya uğursuzluk aramanın İslam'daki yeri nedir?
- Kur'an'ın iptal ettiği zihâr geleneği nasıl anlaşılmalıdır?

20. Ders

Siyer Coğrafyası'nın Kültürel Yapısı

Siyer Coğrafyası'nın kültürel özellikleri, sözkonusu coğrafyanın sosyal yapısının doğru bir şeklide kavranılması açısından üzerinde ayrıca durulması gereken önemli konulardan birisidir. . Efendimiz'in (sas) ilk muhataplarının kültürel yapısının bilinmesi, nazil olan ayetlerin doğru anlaşılmasına katkı sağlayacağı gibi, Siyer içerisinde nice meselenin de daha doğru kavranmasına sebep olacaktır.

Bir toplumun kendi iç yasaları anlamına gelen kültür, toplumun yüzyıllardır uyguladığı, herkes tarafından kabul edilen, yapılmadığı zaman başkaları tarafından kınanılan gelenek, görenek, adet ve örfün tamamını içine alır.[1] Dolayısı ile Siyer Coğrafyası'nın kültürel yapısı demek, oldukça geniş muhtevası olan bir konu demektir. Böyle bir konuyu bir derste değerlendirebilmek için bir çerçeve çizmemiz gerekmektedir. Bundan dolayı biz bu geniş konuyu Nübüvvet sonrası, Efendimiz'in (sas) Kur'an'ın beyanları çerçevesinde ortaya koyduğu tavırları açısından değerlendireceğiz. Bundan dolayı meseleyi üç ana başlıkta anlamaya gayret edeceğiz.[2] Bu başlıklar şunlardır:

[1] Güvenç, Bozkurt; *İnsan ve Kültür, s. 101*

[2] Detaylı bilgiler için bkz:, "Asr-ı Saadet'te Halk İnançları",*Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslam, c. 4, s. 94-21*

1. İlga/Kaldırılan Kültürel Davranışlar

2. İslah/Tedavi Edilen Kültürel Davranışlar

3. İbka/Korunan Kültürel Davranışlar

Bu üç ana başlık ile biz Siyer Coğrafyası'nın kültürel yapısı hakkında bir bilgi sahibi olacağımız gibi, hangi toplumsal iç yasaların ilga, islah ve ibka edildiğini de öğreneceğiz ve belki de en önemlisi o günün kültürel yapısı ile bugünün kültürel yapısı arasındaki farklılık ve benzerlikleri de kıyas etme imkanı elde edeceğiz. Öyleyse ilk başlığımız ile anlamaya başlayalım.

1. İlga/kaldırılan kültürel davranışlar

Efendimiz'in (sas) Cahiliye toplumunda var olan bazı kültürel davranışları tamamen ortadan kaldırdığını, o kötü geleneklere karşı Müslümanları uyardığını görmekteyiz. Bu konuda ilk vereceğimiz örnek *teşeüm* olabilir. *Teşeüm,* Arap dilinde *şu'm* kökünden türetilmiş bir kelimedir. Genel anlamı bir şeyleri uğursuz sayma ve bir şeyleri kötüye yormadır. Bir insanı uğursuz saymaya şe'm, bunu yapan kimseye de *meş'um* denir.[3] O günün Arapları bazı şeylere kötü anlamlar yükler ve onların ortaya çıkması olumsuz bazı olayların geleceği şeklinde anlaşılırdı. Mesela; Baykuş ötmesi gibi... Araplar genelde baykuşta katili bulunmayan ve haksızca öldürülen bir maktulün ruhunun dirildiğini zannederlerdi. Bunun için bir baykuşun ötüşü onları endişelendirir, korkutur ve acı olayların habercisi olarak anlamalarına vesile olurdu. [4]

Devrin Araplarında sadece olumsuz olarak değerlendirilen baykuş değildi. Onlar bazı hayvanları fasık diye adlandırır, onları uğursuz sayar, görüldüğü zaman başlarına bir iş geleceği şeklinde yorumlarlardı. Köpek

[3] İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab, c. 12, s. 314*
[4] İbn Manzûr, *a.g.e., c. 12, s. 624, 625*

uluması, eşek anırması, kargaların çoğalıp gaklamaları, farelerin çokça gözükmesi gibi bazı hayvanlara dair inançları vardı. [5]

Üzülerek söyleyelim ki, bu tarz batıl düşünceler, sadece o devirle sınırlı kalmamış, bizim toplumumuza da farklı şekillerde intikal etmiştir. Anadolu'nun bazı bölgelerinde de bu sayılan şeyler uğursuz sayılır. Bunlara ek olarak mesela; karasinek öğleden sonra veya akşamüstü vızlarsa, tez haber demek olduğu; sabahları duyulan ses beklenen haberi geciktireceğine inanılır. Yine kara kedi bir uğursuzluk işareti olarak görülür ve önünden geçince uzun bir süre devam edecek bir uğursuzluk sürecinin başladığına inanılır. Yarasa ve örümcekte yine aynı şekilde yorumlanır.[6]

Yine Cahiliye devri Araplarında, Anadolu'da *Gulyabani* olarak adlandırılana benzer hayali varlıkların insanlarla menfi manada ilişkisinin olduğuna dair bazı inançlar da vardı. Özellikle çöllerde ve tenha yerlerde yolculuk etmek zorunda kalan Araplar, o mekânın asli sahiplerinin Gul'ler olduklarına inanır, bundan dolayı öyle yerlere girdiklerinde: *"Bu vadinin sahibine sığınıyorum"* diyerek, onların şerlerinden emin olmak için onlara sığınırlardı. [7] Kur'an'ın tertipte son iki sûresi olan Felak ve Nas sûrelerine, *muavviezeteyn/iki koruyucu* denilmesi, içerisinde taşıdığı mesajlarla, Cahiliye zihniyetinin ürettiği yanlış algıyı değiştirmek içindir.

Kötüye yorumlanan şeyler sadece bunlardan ibaret değildi. Bu yanlış inanışlardan belli zaman dilimleri de nasibini almıştı. Mesela, sabahın erken vakitleri, gecenin zifiri karanlığı kötülüklerin cirit atacağı bir zaman olarak görülür; -haşa- Allah yokmuş gibi değerlendirilirdi.[8] Nasıl ki, Anadolu'da bazı günler temizlik yapılmasını hoş görmemek, belli günler ve vakitlerde tırnak kesmeyi mahzurlu saymak, ya da çamaşır yıkamayı hoş görmemek gibi inanışlar vardıysa, Araplarda da vardı.

---

[5] Çelik, Ali, "Asr-ı Saadet'te Halk İnançları", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslam, c. 4, s. 59, 60*

[6] Çelik, Ali, *a.g.e, c. 4, s. 59, 60*

[7] Alûsi, Mahmud Şükri; *Bulûğu'l-Ereb, c. 2, s. 340*

[8] Çelik, Ali, *a.g.e., c. 4, s. 59, 60*

Mesela, dönemin Arapları, Şevval ayında düğün yapmayı uygun görmez, bu ayda yapılan evliliğin huzurlu olmayacağına inanırlardı. Anadolu'da iki bayram arası düğün yapmanın uğursuzluk getireceğine inanılması gibi, Araplar da iki bayram arasında olan Şevval ayında evlenmeyi pek uygun görmezlerdi. Hz. Aişe validemiz, Cahiliye'nin bu kötü geleneğini yıkmak için bir gün Medinelilere: *"Siz Şevval ayında* (iki bayram arasında) *evliliği hoş görmüyorsunuz! Peki, biliyor musunuz ben Allah Resulü ile ne zaman evlendim? Ben Efendimiz ile Şevval ayında evlendim."* [9]

Efendimiz (sas) bu yanlış ve sakat anlayışların hepsini reddederek, tüm bu tarz inançları ilga etti ve onlara adeta savaş ilan ederek ortadan kaldırdı. Bu konuda zihinlere yerleşen inançları izale etmek için genel bir kaide ortaya koyarak, buyurdular ki: **"Eşyada/varlıkta uğursuzluk yoktur."**[10] İlk muhataplara bu kaide üzerinden verilen mesaj belliydi. Varlık aleminde yaratılan her şeyin tek bir yaratıcısı vardı, o da Alemlerin Rabbi olan Allah'tı. O ise hiçbir şeyi boş, anlamsız, iş olsun diye yaratmamıştı.[11] Her ne yaratılmış idiyse bir hikmete bağlı olarak ve bir gayeye matuf olarak yaratılmıştı. Allah (cc) müsaade etmedikçe de hiçbir varlık başka birine zarar verme, etki etme hakkına sahip değildi. İşte Efendimiz (sas) bu hakikati beyan etme adına, eşyada uğursuzluk olmadığını söylemişti.

Yine Efendimiz (sas) fiili olarak da *teşeüm* yerine *tefeül*'ü toplumda hakim kılmaya çalışıyordu. Buyuruyorlardı ki: **"İslâm'da teşeüm yoktur, en hayırlısı tefeüldür."**[12] Yani kötüye yorma değil, iyiye yorma vardır ve olması gereken budur. Efendimiz (sas) hayatı boyunca en sıkıntılı zamanlarda dahi böyle yapar, her zaman hadiseleri, şahısları, eşyaları iyiye doğru yorardı. Ebû Hureyre (ra) Efendimiz'in bu özelliğini belirtme adına: **"Peygamberimiz (sas) güzel tefeülden hoşlanır, bir şeyi**

[9] Müslim, *Nikah, 73;* Nesai*, Nikah, 18*
[10] Müslim, *Selam, 101*
[11] Âl-i İmrân Sûresi, 3/191
[12] Buharî, *Tıb, 43*

uğursuz saymaktan hoşlanmazdı."[13] diyordu. Nitekim Hudeybiye Sulhu'nda müşrikler, Müslümanları zor durumda bıraktıklarında, müşrikler tarafından anlaşma için Süheyl b. Amr'ın başkanlığında bir heyetin gelmekte olduğu duyuldu. Resul-i Ekrem kelime anlamı kolaylık ve yumuşaklık anlamına gelen *"Süheyl"* adını tefeül ederek, Ashâbı'na: **"Artık işimiz kolaylaştı"** buyurmuştu.[14] İşte Allah Resulü, son vahyin ilk muhataplarının hayatlarında yüzyıllardır var olan tüm bu teşeümleri ilga etmiş ve yerine tefeülü hakim kılmıştı.

İlga edilen kültürel davranışlara Kur'an içerisinden de örnekler verebiliriz. Bu konuda verilecek ilk örnek *zihâr* uygulamasıdır. *Zihâr;* sırt, arka anlamındaki *zahr* kelimesinden gelir. Cahiliye Araplarında yaygın olan bir uygulamanın ismi olan zihâr, bir erkek hanımını ölene kadar boşamak isterse, yani dönüşü mümkün olmayacak bir şekilde evliliği sonlandırmak isterse; *"Sen bana annemin sırtı/zihârı gibisin"* der, böyle söylemekle hanımını annesi gibi gördüğünü ikrar eder ve ölene kadar hanımına el sürmeyerek evliliği dönüşü olmayacak bir şekilde bitirirdi. Bu uygulamada en acı olanı ise; zihâr yapılan kadın, ölene kadar başka bir erkekle de evlenemez, eski kocasının gözetiminde kalır, ama hiçbir karı-koca ilişkisi de sürdürülmezdi.

Allah (cc) bu yanlış ve özellikle hanımları tamamen mağdur eden geleneği bir daha uygulanmamak üzere, indirdiği ayetlerle tamamen yürürlükten kaldırdı.[15] Bu konuda inen ilk ayetler Mücâdele Sûresi'ndeydi. Bu sûrenin iniş sebebi olarak gösterilen hadisenin kahramanları Evs b. Sâbit ile hanımı Havle bint Sa'lebe idi. Ensâr'dan ve o günlerde epey yaşları ilerlemiş olan bu karı-koca, bir gün aralarında bir tartışma yaşanmış ve tartışma ilerleyince sinirlenen Evs b. Sabit, hanımına: *"Sen bundan böyle bana anamın sırtı gibisin"* diyerek zihâr yapmıştı. İlerleyen yaşı ile ortada mağdur olarak kalan Havle bint Sa'lebe soluğu Efendimiz'in yanında

[13] İbni Mâce, *Tıb, 43*
[14] Vakıdi, *Kitabü'l-Meğazi, c. 2, s. 605*
[15] Ebû Davud, *Talâk, 17;* Vâhıdî, *Esbabü'n-Nüzul, s. 292, 293*

almış ve kocasının yaptığını, Allah Resulü'ne anlatmıştı. Efendimiz (sas) o güne kadar, bu meseleye dair herhangi bir şey dememiş veya diyememiş, toplum içerisinde yaygın olarak devam eden bu uygulamaya müdahil olmamıştı. Havle bint Sa'lebe halini arz edince, o anda da Efendimiz (sas) bir hüküm beyan etmemiş, onun şikayetini sükut ile karşılamıştı. Havle bint Sa'lebe boynu bükük huzur-u risaletten ayrıldıktan sonra semanın kapıları açılmış, Cibrîl-i Emin, Muhammedü'l-Emin'e; her zaman olduğu gibi, yine emniyetin, güvenin, adaletin, huzurun, selamın ve esenliğin kaynağı olan Kur'an ayetlerini indirmişti. Ayetler diyordu ki: ***"Allah kocası hakkında sana başvuran ve halini Allah'a arzeden kadının sözlerini işitmiştir. Bunu işittiği gibi, sizin kendi aranızdaki konuşmalarınızı da işitmiştir. Çünkü Allah işitendir ve bilendir. İçinizden zihâr yapanların kadınları, kendi anneleri gibi değildir. Onların anaları sadece kendilerini doğuranlardır. Şüphesiz zihâr yapanlar çirkin bir laf ve asılsız sözler ediyorlar. Kuşkusuz Allah, affedicidir ve bağışlayıcıdır..."***[16]

Zihâr meselesine Kur'an, Mücadele Sûresi'nden bir müddet sonra nazil olduğu bilinen Ahzab Sûresi'nde de değinir. Ahzab Sûresi'nin 4. ayetinde [17] bu konuya bir daha temas ederek, yüzyıllardır uygulanan yanlış bir geleneği, bir daha uygulama imkanı bulamamak üzere ilga eder.

Devrin Arapları'nın kültürel yapısı içerisinde yer alan yaygın bir uygulama da, evlatlık olarak alınan çocukların gerçek babalarına nispetinin unutturulması, o çocuklara öz çocuklarıymış gibi muamele yapılması ve onların ölümleri veya boşamaları durumunda hanımları ile evlenilmesinin kesinlikle haram sayılmasıydı. Rabbimiz, bazı mağduriyetlerin ve suistimallerin yaşandığı bu kötü geleneğe de müdahale etti. Ahzab Sûresi'nin 4. ve 5. ayetlerinde bu meseleyi en güzel noktaya getirerek çözüm

---

[16] Mücâdele Sûresi, 58/1-3

[17] ***"Allah, bir adamın içinde iki kalp yaratmadığı gibi, zıhâr yaptığınız eşlerinizi de analarınız yerinde tutmadı ve evlâtlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınıza geliveren sözlerden ibarettir. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola O eriştirir."*** Ahzab Sûresi, 33/4

açısından nihai bir sonuca bağladı. Hatta hatırlanacağı üzere o güne kadar Efendimiz'in (sas) oğlu sayılan ve *Zeyd b. Muhammed* diye anılan, *Zeyd b. Hârise'*nin boşamış olduğu hanımı *Zeyneb bint Cahş*'ı, Efendimiz (sas) ile nikahlandırarak yaygın olan bir geleneği ilga etti. [18]

Cahiliye Arapları, evlatlıklarının hanımları ile evlenmeyi haram ve çok çirkin bir davranış olarak görürlerken, üvey anneleri ile evlenmeyi meşru sayarlardı. Babaları ölünce onun geriye bıraktığı hanımını (üvey annesini) isterse oğlu onunla nikahlanabilirdi. Allah'ın değil de beşerin koyduğu yasa işte böyle çarpık bir yasaydı; evlatlıklarının hanımları ile evlilik yasak, ama anneleri sayılan babalarının hanımları ile evlilik meşru idi. Kur'an bu yanlış uygulamayı Nisa Sûresi'nin 22. ayeti ile ilga etti. Bu ayette Rabbimiz diyordu ki: ***"Geçmişte olanlar hariç, bundan böyle babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu kesinlikle utanç verici bir davranıştır, çirkin ve kötü bir iştir."*** [19]

Kur'an'ın ilga ettiği başka bir gelenekte, iki kız kardeşin bir nikah altında tutulması idi. O güne kadar bir erkek isterse iki kız kardeş ile ya aynı zamanda ya da farklı zamanlarda evlenebilir, ikisini bir anda nikahı altına alabilirdi. Bu gelenek, Nisa Sûresi'nin 23. ayeti ile ilga edildi. [20] Efendimiz bu ayetten mülhem olarak, ayetin hükmünü biraz daha genişletmiş, bir nikah altında teyze ile yeğen veya hala ile yeğenin tutulmasını da yasaklamıştır. [21]

Efendimiz'in (sas) ve inen ayetlerin ilga ettiği kültürel uygulamalara daha pek çok örnek verilebilir. Ancak bu kadarı ile iktifa ederek, son bir geleneğe değinerek diğer hususlara geçelim. Cahiliye Arapları'nda çok yaygın bir şekilde uygulanan *Müsle* dedikleri bir adetleri vardı. Müsle; savaşta karşı tarafı öldüren birinin, kendisinin yüceliğini, düşmanın ise zelil oluşunu gösterme adına, öldürdüğü düşmanının organlarını kesmesi idi.

[18] Ahzab Sûresi, 33/36-40

[19] Nisa Sûresi, 4/21

[20] ***"... Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı..."*** Nisa Sûresi, 4/23

[21] Buhari, *Nikâh, 27*

Düşmanının kulağını ve burnunu kesip, gözlerini oyarak, ciğerini söküp cesede bir nevi işkence ederek onu paramparça eder, böylece onun yakınlarının acılarını daha da ziyadeleştirirdi.[22] Hatırlanacağı üzere Uhud Gazvesi'nde, Hz. Hamza'yı öldüren Vahşi b. Harb, o günler daha Müslüman olmamış Ebû Süfyan'ın hanımı Hind bint Utbe'nin emri gereği böyle müsle yapmış, onu bu halde gören Efendimiz (sas) ise bu duruma çok ama çok üzülmüştü. [23] İşte bu kötü geleneği Efendimiz (sas) kesinlikle yasaklamış ve bu konuda ciddi uyarılar da bulunmuştu. [24]

Görüldüğü gibi Efendimiz (sas) Siyer Coğrafyası'nın kültürel yapısı içerisinde o devirlerde yürürlükte olan bu tarz yanlış uygulamaları vahyin rehberliğinde böylece ele alır, ona göre de hükümlerini beyan ederdi. Özellikle Efendimiz (sas) şu üç hususu bünyesinde barındıran gelenek, adet ve uygulamaları ilga/iptal ederdi.

1- ***Tevhid akidesine aykırı bir durum ihtiva ediyorsa***

2- ***Fıtrata müdahalede bulunan bir yönü varsa***

3- ***Sosyal bir yaranın oluşumuna zemin hazırlıyorsa***

Bu üç durumdan birini bile ihtiva etse, Efendimiz (sas) o uygulamayı eğer düzeltme imkanı yoksa ortadan kaldırırdı. Efendimiz'in ilga ettiği kültürel davranışlara dair söyleyeceklerimizi bu kadar ile sınırlandırıp, ıslah ettiklerine geçebiliriz.

2- İslah/Tedavi Edilen Kültürel Davranışlar

Devrin kültürel yapısı içerisinde var olan bazı davranışlar özünde iyi ama uygulamadan kaynaklanan bazı sıkıntıları içeriyorsa, Efendimiz (sas) bunları ıslah yoluna gitmiş, yanlışlıklarını tedavi ederek, o davranışların güzel bir hale gelmesini sağlamıştır. Bu konuya ilk olarak akrabalarla olan

[22] Mansûr, Ali Nasif, *et-Tac li Câmi'il-Usul, c. 4, s. 374*
[23] İbn Hişam, *es-Sîre, c. 3, s. 101*
[24] Ebû Davud, *Cihad, 37*

ilişkileri verebiliriz. Cahiliye Arabları'nda akraba ile olan ilişki çok önemli görülür, muhafazası konusunda her türlü imkan seferber edilir, bu ilişkiyi kesen ise toplumda hor ve hakir görülürdü. Toplumda bunun ne kadar önemli olduğunu biz şuradan da anlıyoruz; Mekke Efendimiz ile mücadele ederken, Allah Resulü'nün davetinin nasıl kötü sonuçlar doğurduğunu ifade etme maksadı ile şöyle demişlerdi: *"Öyle bir din getirdi ki, babayı oğula, amcayı yeğene, akrabayı akrabaya düşürdü."* [25]

Araplarda sınırları tam olarak belirlenmemiş bu akraba ilişkileri asabiyet hastalığının artmasına sebep olmuş, adalet meselesinin toplumda tesis edilmesine engel teşkil etmişti. O günlerde ortaya bir sorun çıktığı zaman, tüm akrabalar karşı tarafın hak ve hukukuna riayet etmeden, sırf kan bağından dolayı kendi akrabasına arka çıkıyor, akrabasının haksızlığını bile bile zulmü, haksızlığı adalete tercih edebiliyorlardı. Efendimiz (sas) inen ayetler çerçevesinde bu konuyu ıslah ediyor, akraba ile olması gereken ilişkiyi övüyor, muhafazasını şiddetle tavsiye ediyor ve ama asla haksızlığa düşülmemesi gerektiğini belirterek akraba ilişkisinin düzeyini olması gereken konumuna getiriyordu. Yakın akraba hatta öz anne ve baba olsa bile iman sahibi bir insanın haksızlığa kapı açmaması gerektiğini şiddetle belirtiyordu.[26] Günahta, şirkte, Allah'ı hoşnut etmeyecek davranışlarda itaat, yardımlaşma ve bağ olmayacağını çok açık ifadelerle muhataplarının zihin dünyalarını işliyordu.[27] Dolayısı ile akraba hukukunu ıslah edip, çerçeve ve sınırlarını net olarak ortaya koyuyordu.

Islah edilen başka bir hususta Arapların itaat konusunda zaafiyetle-

[25] Zehebî, *Tarihü'l-İslam, c. 2, s. 90*

[26] ***"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şâhidlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır."*** Nisa Sûresi, 4/135

[27] ***"...İyilik ve (Allah›ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah›tan korkun; çünkü Allah›ın cezası çetindir."*** Maide Sûresi, 5/2

ri idi. Önceki derslerde gördüğümüz gibi bölge insanı iklim ve coğrafya şartlarından dolayı hürriyete düşkün, belli bir otoriteye itaat etmeye alışık olmayan bir toplumdu. Bir yönü ile övülecek olan bu davranışlar, belli sınırlar içerisine alınmayınca tehlikeli noktalara varabilirlerdi. İşte Efendimiz (sas) en büyük hürriyetin ve özgürlüğün *Abdullah yani Allah'ın kulu olmak olduğunu onlara öğreterek, Allah'a, Resulü'ne ve kendilerinden olan emir sahiplerine itaati* [28] gündeme alarak, bu meselenin önemini ortaya koydu. Emir sahiplerine itaatin, Allah'a itaat olduğunu belirterek, sınırlı ve sorumlu bir özgürlük anlayışını onlara öğretti. Yine cesaretin çerçevesini de çizerek, kimselerin hak ve hukukuna girmemek üzere bir cesareti onlara telkin etti.[29]

Allah Resulü'nün (sas) ıslah ettiği bir gelenekte, *Nâdi* Geleneği idi. Nâdi, Arap dilinde toplantı yeri anlamına gelmektedir. İslam tarihinde adını çokça duyduğumuz *Dâru'n-Nedve* de buradan gelir. *Dâru'n-Nedve, Mekke'*nin siyasi, iktisadi ve idari manada konularının tartışılıp, karara bağlandığı yerdi. Bunun yanısıra her ailenin ve kabilenin kendine özgü bir toplantı yeri vardı, buna da *Nâdi* denirdi. Mekkeliler özellikle geceleri, buralarda toplanır, hikayecileri, şairleri ve şarkıcıları dinler, çeşitli eğlence ve oyunlarla zamanlarını geçirirlerdi. İnsanlar zamanlarının büyük bir kısmını burada sadece bir oyun ve eğlence uğruna harcar, içki içer, her türlü gayri ahlaki davranışı sergilerlerdi. Özellikle nâdilerde hikaye anlatan kıssacılar, anlattıkları hikayeyi en heyecanlı yerinde keser, arkası yarın ya da arkası haftaya diyerek, halkın gündemini o anlattıkları şeylerle meşgul ederler, böylece onların bir kez daha kendilerini gelip dinlemelerini sağ-

---

[28] ***"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Resûl'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.»*** Nisa Sûresi, 4/59

[29] Üstad Bediüzzaman bu konu ile ilgili olarak şöyle demektedir: "... Kuvve-i gadabiyenin *tefrit* mertebesi, **cebanettir** ki korkulmayan şeylerden bile korkar. *İfrat* mertebesi **tehevvürdür** ki, ne maddi ve ne manevi hiçbir şeyden korkmaz. Bütün istibdadlar, tahakkümler, zulümler bu mertebenin mahsulüdür. *Vasat* mertebesi ise **şecaattir** ki, hukuk-u diniye ve dünyeviyesi için canını feda eder, meşru olmayan şeylere karışmaz." *Makam Tanzimli Risale-i Nur Külliyatı, Mektubât, c. 2, s.795*

larlardı.[30] Allah Resulü (sas) *Mekke'*de *Darü'l-Erkam*'da, *Medine'*de *Suffa Mektebi'*nde uygulamalı olarak, bir yönü ile halkın bu geleneğini ıslah etti. Boş, anlamsız, şehvetvari ve aile taassuplarının konuşulup, bunlarla ilgili şiir ve hikayelerin anlatıldığı toplantılara alternatif olacak toplantılar yapmaya başladı, yine şiiri, hikayeyi, temsili, darb-ı meselleri kullanarak, insanların dünyalarını imar, ahiretlerini de mamur edecek mesajları onlara iletecek meclisler oluşturdu.

Efendimiz'in (sas) ıslah ettiği kültürel davranışlardan birisi de *diyet* ve *kısas* alanında olmuştur. Bu konuda gerek inen ayetler, gerekse Efendimiz'in Kur'an'dan aldığı ilham ile ortaya koyduğu bazı uygulamalar, toplumsal düzenin bir gereği olan had ve diyetleri, halkın nazarında oluşmuş ve bir tarafı memnun ederken, bir tarafı mağdur eden uygulamalarla değil, Allah'ın en adil ve en makul hükümleri ile ıslah etmiştir. Bu konuda mesela; öldürülen bir insanın diyeti olan 100 deve bedelini devam ettirmiş, kadın ve çocukların hukukuna dair Cahiliye'nin yanlış uygulamalarını ise ıslah etmiştir. Diyet bedelinin ödenmesi hususunda Cahiliye'nin uygulaması olan yakın akrabanın dayanışmasını kabul etmiş, yakın akrabası olmayanı ise Cahiliye'deki gibi, uzak akrabaya mahkum etmek yerine devlet eli ile o diyetin ödenmesini uygun görmüştür.[31]

Görüldüğü gibi Efendimiz (sas) biraz önce saydığımız üç temel ilkeye aykırı olmayan, ya da böyle şeyleri içerisinde barındırsa da, küçük bir müdahale ile düzeltme imkanı olan bazı kültürel davranışları ıslah ederek, onların toplum içerisinde devamını sağlamıştır.

3- İbka/korunan kültürel davranışlar

Efendimiz'in (sas) Siyer Coğrafyası'ndaki kültürel mirasa karşı üçüncü tavrı, aynen bıraktığı ve herhangi bir müdahalede bulunmadan yaşanmasına müsaade ettiği davranışlardır. Bu konuda ilk aklımıza gelen gelenek süt anne uygulamasıdır. Bölgede yüzyıllardır uygulanan bu gelenek

[30] İbn Abdirabbih, *Kitâbu'l-İkdi'l-Ferîd, c. 5, s. 210; İbn Habib, el-Muhabber, s. 336*
[31] Ateş, Ali Osman, *İslam›a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri, s. 455*

sayesinde özellikle *Mekke* halkı, çocuklarının fasih Arapçayı öğrenmeleri, güzel bir dil ve edebiyat kabiliyetleri kazanmaları, badiyelerde/yaylalarda daha sağlıklı bir ortamda büyümeleri ve hepsinden öte hürriyeti ve özgürlüğü daha çocukken kavramaları için, çöllerde yaşayan bedevi ailelere çocuklarını verir ve buralarda bir dönem kalmalarını sağlarlardı. Bu öyle yaygın bir uygulama idi ki, özellikle *Mekke'*de hemen hemen herkes bu şekilde yapardı. Efendimiz'in de süt annesi Halime validemizin yanına gittiği ve orada neler öğrendiği hepimizin malumudur. Allah Resulü bu uygulamaya hiçbir müdahalede bulunmadı. Çünkü özünde bölge insanına birçok fayda sağlayan bu geleneğin son bulmasını istemedi. Sadece rada/emzirme ve emzirmeden doğan bağların yani süt kardeşliği, süt ana ve babalığı ve akrabalığı hususunda hukuku düzenledi ve bu geleneği aynen ibka etti.[32]

Yine ibka ettiği kültürel davranışlara, bölgede Hz. İbrahim'den beri uygulanan erkeklerin sünnet olmasını da verebiliriz.[33] Arapça ifadesi *hıtan* olan sünnet olma, hem Yahudilikte hem de Cahiliye'de yaygın bir uygulamaydı.[34] Var olan bu uygulamanın tek farkı; Yahudiler çocuğun

---

[32] Detaylı bilgiler için bkz: Özdemir, Erol; *İslam'da Süt Kardeşliği*

[33] Burada konuyla doğrudan alakalı olmasa bile bilinmesinde fayda olan Efendimiz'in (sas) sünnetli doğup, doğmadığı meselesine kısaca değinebiliriz. Efendimiz'in (sas) sünnetli ve göbek bağı kesilmiş olarak dünyaya geldiğini söyleyen rivayetler olduğu gibi (İbn Sa'd, *Tabakât, c.1, 103;* Ebû Nuaym*, Delâil, c. 1, s. 191, 192;* Beyhakî*, Delâil, c. 1, s. 114)* bu rivayetleri tenkit edip, gerek senet, gerek metin itibari ile sahih olmadığını söyleyenlerde olmuştur. (İbnu'l-Cevzî*, el-Ilelü'l-Mütenâhiye, c. 1, s. 171,)* Bir başka görüşe göre ise Efendimiz'i doğumunun yedinci gününde dedesi Abdulmuttalip sünnet ettirmiş ve büyük bir ziyafet tertipleyerek *Mekke* halkına ikramlarda bulunmuştur. (İbnu'l-Kayyim, *Zâdu'l-Maâd, c.1, s. 81)* Allah Resulü (sas) dedesinin kendine yaptığı uygulamanın bir benzerini torunlarına yapmış, Hasan ve Hüseyin dünyaya geldiklerinde, doğumlarının yedinci gününde onları sünnet ettirerek, misafirlerine yemek ikram etmiştir. (Ebû Dâvud*, Edâhî, 21;* Ahmed b. Hanbel*, el- Müsned, c. 6, s. 390-392)*

[34] Efendimiz (sas) bu uygulamayı başka bazı şeylerle birlikte fıtrattan saymış ve şöyle buyurmuştur***: "Doğuştan insan ruhuna yakışan hususlardan bir kısmı şunlardır: Ağzı su ile yıkayıp çalkalamak, buruna su çekmek ve temizlemek. Bıyıkları kesmek (veya kısaltmak), tırnakları kesmek, koltuk altının kıllarını gidermek, etekteki kılları gidermek ve sünnet olmak."*** (Buhâri, *Libas*, 51; Müslim, *Tahare*, 49; Ebû Davud, *Tereccül*,16)

doğumun 8. gününde,[35] Cahiliye Arapları ise doğumun 7. gününde çocuklarını sünnet etmeleridir.[36] Efendimiz (sas) bu geleneği aynen devam ettirmiştir. Yine bölgede var olan kız çocuklarının sünnet edilmesini de, Efendimiz (sas) yasaklamamış bu konuda şöyle buyurmuştur: **"Sünnet olmak erkekler için Peygamberlerin yolunu izlemektir. Kadınlar için ise bir değerdir."** [37]

Burada Siyer Coğrafyası'nın tarihsel süreci dersinde belirttiğimiz gibi Efendimiz'in (sas) *Mekke* Fethi'nden sonra bile *Kâbe*'ye dokunmayıp, Cahiliye Arapları'nın yaptığı gibi bırakmasını da örnek olarak verebiliriz. Kavminin Cahiliye ile olan bağlarının yeni olmasını gözeterek, Efendimiz (sas) Kâbe'ye el sürmeyerek, putlardan arındırarak aynen onların yaptıkları gibi bırakmıştı.

Görüldüğü gibi Efendimiz (sas) içeriğinde herhangi bir sıkıntı barındırmayan Cahiliye uygulamalarına müdahalede bulunmuyor, onları aynen ibka ediyor, mevcut haliyle bırakıyor, hatta güzel ve hoş olanlarının devamı noktasında teşvikte bile bulunuyordu. Nasıl teşvik ettiğine dair son bir örnek ile dersimizi noktalayalım. Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned'inde naklettiğine göre, Efendimiz Saib isimli bir sah*âbîye: **"Ey Saib! Cahiliye döneminde yaptığın faziletlere, İslam döneminde de devam et. Misafirini güzellikle ağırla, yetimlere bol bol ikram et ve komşularına iyi davran!"**[38] buyurarak, Cahiliye Dönemi'nin güzelliklerinin aynen yaşatılmasını istemiştir.

İşte Allah Resulü'nün, son vahyin ilk muhatapları olan bölge insanının kültürel yapısına olan yaklaşımı böyledir. Burada her işinde büyük bir denge ve ölçü olan Efendimiz'in bu konuda da eşsiz itidalini görmek mümkündür. O (sas) bu noktada attığı adımlarla ve söylediği beyanlarla ne gelenek düşmanlığı, ne de gelenek taassubu yapmıştır. Elinde Kur'an'ın ilhamı ile oluşmuş müthiş bir mihenk taşı vardı. Adeta karşılaştığı her şeyi

[35] Bayat, Ali Haydar, *Tarihte Sünnet ve Tarihimizde Folklorumuzda Sünnet ve Sünnet Şenlikleri, s. 15*

[36] İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî, c. 10, s. 289*

[37] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned, c. 5, s. 75;* Ebû Davud*, Edeb, 167*

[38] Ahmed b. Hanbel, *a.g.e., c. 3, s. 425*

o mihenk taşına vuruyor: " *Huz mâ safâ, da' mâ keder / İyisini al, kötüsünü sahibine bırak"* fehvasınca, güzel olan ne varsa aynen devam ettiriyor, hasta olan ne varsa onu tedavi ediyor, yanlış ve kötü olan ne varsa onları ise terk ediyor, hayatın dışına atıyordu.

Efendimiz (sas) ve Kur'an'ın yetiştirdiği topluluk olan Sahâbe nesli karşılaştıkları kültürel mirasa böyle yaklaşmışlarsa, bizim buradan alacağımız çok önemli mesajlar vardır. Yaşadığımız toplumlarda var olan geleneğe karşı takınılması gereken itidalli tavrın ne olması gerektiği konusunda önümüzde böyle önemli bir model durmaktadır. Öyle ise ne gelenek düşmanlığı, ne de gelenek taassupkarlığı doğru bir tavır değildir. En doğrusu seçip ayırmak, güzel olanları bir zenginlik olarak kabul edip yaşatmak; akideye, fıtrata ve başkasının hukukuna aykırı bir şeyler barındırmayıp, bazı müdahalelerle düzeltilebilecek olanları ıslah etmek, yok ıslahı mümkün değilse tamamen ortadan kaldırmaktır.

Rabbim bizlerin de akıl, zihin ve yürek dünyalarımızı Sahâbe nesli gibi Kur'an'ın hizmetine versin. Bizleri de onlar gibi Kitaba uyanlardan etsin, kitabına uyduranlardan eylemesin. (*amin*)

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Cahiliye devrinin kültürel yapısı hakkında neler söylenebilir?
- Menfi ve müspet tarafları ile gelenek nasıl değerlendirmelidir? Bu konuda Efendimiz'in (sas) uygulamaları nasıl güncellenebilir?
- Tevhid akidesine aykırı bir durum ihtiva eden, fıtrata müdahalede bulunan veyahut sosyal bir yaranın oluşumuna zemin hazırlayan geleneğe karşı tavır ne olmalıdır?
- Evlatlığının hanımı ile evlenmeyi haram, öz babasının hanımı ile evlenmeyi helal sayan Cahiliye aklı nasıl anlaşılmalıdır?
- Efendimiz'in (sas) ıslah ederek devam ettirdiği akrabalık hukuku hakkında neler söylersiniz?

SUFFA

- SİYER COĞRAFYASI'NIN KÜLTÜREL YAPISINI İYİCE ÖĞREN Kİ, HZ. PEYGAMBER'İN MUHATAPLARI İLE NASIL BİR DÜZLEM ÜZERİNDE İLETİŞİM KURDUĞUNU DOĞRU BİR ŞEKİLDE KAVRAYABİLESİN.
- HZ. PEYGAMBER'İN GELENEĞE KARŞI TAVIRLARINI İYİCE ANLA Kİ; NE GELENEK DÜŞMANI, NE DE TAASSUPKÂRI OLMADAN, EN İDEAL HALİ ORTAYA KOYABİLESİN.
- YAŞADIĞIN TOPLUMUN GELENEĞİNİ KUR'AN VE SÜNNET ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİR Kİ, KÖTÜ OLANLARI ELEYİP AYIKLAYASIN; EKSİK OLANLARI TAMAMLAYASIN, GÜZEL OLANLARI İSE DEVAM ETTİREBİLESİN.
- *"İSLÂM'DA TEŞEÜM YOKTUR, EN HAYIRLISI TEFEÜLDÜR."* DİYEN PEYGAMBERİNİN SEDASINI DUY Kİ, HER ŞEYE HAYIR ADINA BAKASIN, İYİ GÖRESİN, HAYATTAN LEZZET VE TAT ALABİLESİN.
- MÜMEYYİZ BİR AKLA SAHİP OLMAYA ÇALIŞ Kİ, *"HUZ MÂ SAFÂ, DA' MÂ KEDER/ İYİSİNİ AL, KÖTÜSÜNÜ SAHİBİNE BIRAK"* FEHVASINCA YAŞAYABİLESİN.

Siyer Coğrafyası'nın Dini Yapısı

﴿سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

"Senin izzet sahibi Rabbin, onların isnat etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir. Gönderilen bütün peygamberlere selam olsun! Âlemlerin Rabbi olan Allah'a da hamd olsun!"

(Sâffât Sûresi, 37/180-182)

HİRA

- Son vahyin ilk muhatapları İslam'dan önce nasıl bir dini yapıya sahiptiler?
- Siyer Coğrafyası'nın sakinleri İslam öncesi nelere, nasıl inanıyorlardı?
- Şirk, Cahiliye Arapları'nın dini hayatlarında nasıl yer edinmişti?
- Son vahyin ilk muhataplarının Allah inancı ve tasavvuru nasıldı?
- Mevcut dini yapıyla nazil olan ayetler üzerinden Efendimiz (sas) nasıl bir mücadele başlattı ve bunu hangi usul ve üslup ile yaptı?

Siyer Coğrafyası'nın Dini Yapısı

Siyer Coğrafyası'nda, Efendimiz (sas) ile başlayan o büyük değişim ve dönüşümü doğru anlayabilmenin önemli vesilelerinden biri de, devrin dini yapısını anlamaktan geçmektedir. Bu önemli konuya bir hususa dikkatlerinizi çekerek başlayalım. Bildiğiniz gibi, Kur'an'ın ilk nazil olduğu coğrafya Mekke, sonrasında ise Medine'dir. Mekke putperestliğin hakim olduğu bir mekân, Medine ise Yahudilerin ve yine Müşriklerin bulunduğu bir coğrafyadır. Dolayısı ile Kur'an Mekke'de söz söylemeye başladığı zaman muhatapları taştan, topraktan, tahtadan ve helvadan kendi elleri ile yapmış oldukları putlara tapan bir topluluktu. Böyle bir muhatap çevresine hitap eden ve nüzul sürecinin on üç senesini bu muhataplarla geçiren bir ilahî metin ile karşı karşıyayız. Peki, böyle bir durum sonrası için bir dezavantaj değil mi? İlk muhatap çevresi putperestlerden oluşan bir hitap nasıl evrensel bir muhtevada olabilir? Bugün paganizm denilen putçuluğun modern dünyada mensupları mı var ki Kur'an'ın içerisinde geçen ve oldukça büyük bir yekun tutan bu tarz ayetlerin bir anlamı olsun? Neden Kur'an işin bidayetinde şuan bile müntesipleri bulunan Ehl-i Kitap dediğimiz Yahudi ve Hırıstiyanları değil de, taşa toprağa tapan bir muhatap çevresini ilk muhataplar olarak karşısında bulmuştur? Bu soruları çoğaltabiliriz... Gerçekten de ilk bakışta bu muhatap çevrenin Kur'an'ın evrensel

mesajına gölge düşürdüğünü zannedebiliriz. Çünkü bir metnin muhatap çevresi çok önemlidir; "söz yerinde ağırdır" derler ya; söz o ilk neşet ettiği çevrede anlamlıdır ve oradaki muhatap çevrenin yapısı, metinin muhtevasının şekillenmesi ile birebir bağlantılıdır. Arapçanın önemli bir bahsi olan belağatın üç ana dalından biri olan[1] Meânî'de, *Muktezâ-yı hâl* denen duruma ve yerine göre, yani muhatabın şartlarını gözönünde bulundurarak söz söyleme zorunluluğu vardır. Bu zorunluluktan dolayı, haber cümlesi meânîde üçe ayrılır: *İbtidâî haber, talebî haber ve inkarî haber…* Bu üç farklı haber cümlesi, muhatabın üç farklı haline göre oluşan cümle çeşididir. Diyelim ki, muhatap başlangıç noktasındadır ve söylenen her sözü itiraz etmeden kabul etmeye hazırdır. Ona mesela: *"Cae ehuke/Kardeşin geldi"* denir, o da bu sözü hemen kabul eder. Ama karşıdaki muhatap biraz şüphe içerisinde ise, bu sefer sözün sahibi olarak muhatabı ikna etme adına: *"İnne ehake cae/Gerçekten kardeşin geldi"* denir. Yok eğer muhatap bir inkâr durumunda ise ve ne söylenirse kabul etme noktasında sıkıntı yaşanacaksa bu sefer: *"Vallahi innehu kad cae/Vallahi, muhakkak o geldi"* denir.[2] Görüldüğü gibi muhatabın duruş hali anında hitaba etki etmekte, ya ibtidâî, ya talebî ya da inkarî haber cümlesine dönüşmektedir.

Bu ön bilgiler ışığında asıl konumuza dönersek, özellikle bugünün dünyasında Mekke insanının kutsal saydığı, *Lât, Uzzâ, Menât* ya da *Hubel* gibi putların olmadığı ve kimsenin o günün insanı gibi açıkça cansız varlıkların/nesnelerin önünde tazim etmediği söylenebilir. Özellikle kendi yaşadığımız coğrafya itibari ile konuşursak yüzde 99'luk bir çoğunluğun *La ilahe illallah* deyip, imanlarını ikrar ettiklerini varsayarak, Kur'an'ın en fazla mücadele ettiği bir muhatap çevresi olan Müşriklerin ve şirkin olmadığı zehabına kapılarak -hâşâ- Kur'an mesajlarının devrinin geçtiğini ve şu an bizlere canlı bir şekilde hitap etmediğini düşünebiliriz. Peki, gerçekten böyle midir? İşte bu işin böyle olmadığını anlayabilmemiz için devrin dini yapısını ve o yapıyı oluşturan zihniyeti çok iyi anlamamız

[1] Belağat ilmi üç ana dala ayrılır: Beyân, Meânî ve Bedî. Detaylı bilgi için bkz: Bolelli, Nusreddin; *Belağat, Kur'an Edebiyatı,* s. 26- 29

[2] Daha fazla bilgi için bkz: Bolelli, Nusreddin; *Belağat, Kur'an Edebiyatı,* s. 165

gerekmektedir. O günün dini yapısını anladıkça Kur'an'ın ne dediğini ve ne demek istediğini daha iyi anlayacağız ve daha iyi kavrayacağız.

İşin önemini kısaca belirttikten sonra Siyer Coğrafyası'nın tamamını dikkate alarak, dini yapıları tanımak açısından bir sınıflandırmaya tabi tutarsak karşımıza şu oluşumlar çıkar:

1. **Müşrikler**
2. **Hanifler**
3. **Sabiler**
4. **Yahudiler**
5. **Hristiyanlar**

Bu dini yapıları, Efendimiz'in (sas) muhatap çevresini anlamamız açısından birer birer ele almakta fayda vardır. Öyleyse birinci dini yapı olan ve Kur'an'ın en fazla üzerinde durduğu Müşrikler ile başlayalım.

Müşrikler, Allah'a bazı ortaklar, eşler ve O'na yakışmayan vasıflar isnat edenlerdir. Zaten Müşrik kavramından da anlaşıldığı gibi, Allah'ı inkâr edenler değil, Allah yanında bazı varlık ve cisimleri O'na eş koşanlardır. Müşrikler dediğimiz zaman hemen aklımıza Mekke'de puta tapan, taştan topraktan yapılmış cansız varlıklara kutsallık atfeden, bu yönü ile de Kur'an'ın dili ile necis ilan edilen bir zümre gelmektedir.[3]

Burada şöyle bir soruyu sormaktan da kendimizi alamıyoruz? Hz. İbrahim'in ve oğlu Hz. İsmail'in şehri olan Mekke'de, nasıl olmuşta putperestlik bu düzeyde yaygınlaşmıştır? Bir tevhid abidesi olan Hz. İbrahim, putlara karşı Harran'da bir mücadele başlatmış, bunun yüzünden çok ağır imtihanlarla karşı karşıya kalmış, hicret etmiş ve oğlu İsmail'i bu bilinç ile yetiştirmiş, Mekke'de tevhid üzere yeryüzünün ilk mabedini ihya etmiş-

[3] ***"Ey iman edenler! Kesinlikle müşrikler necistir (pisliktir)! Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir."*** Tevbe Sûresi, 9/28

ti. Nasıl olmuşta Hz. İbrahim'in yıktığı putçuluk, onun beldesinde, onun ihya ettiği Kâbe'de yer bulmuş ve insanların hemen hemen hepsinin hayatlarına bu sapma girmişti? Nasıl oldu da genelde insanlık, özelde de Hz. İbrahim'in kenti olan Mekke ve çevresi böyle büyük bir sapma ile karşı karşıya kalmıştır? Bu önemli bir sorudur! Öyleyse bu noktada putçuluğun tarihini hatırlamamızda fayda vardır.

İnsanlığın putlara tapması, Allah'ın yanısıra cansız varlıklara da tazim etmesi, insanlığın yaşı kadar eskidir. Bazı tarihi rivayetler bu işi Kabil'e kadar götürürler. Rivayete göre; Hz. Adem'in ilk çocukları Kabil ile kız kardeşi Lubud ikiz olarak doğar. İkinci ikizleri ise Habil ile kız kardeşi Iklima'dır. O zamanlarda Allah'ın emri ile kardeşler arasında ikizler birbiriyle evlenemezdi. Sadece çapraz evlilikler helal kılınmıştı. Yani Kabil Iklima ile Habil de Lubud'la evlenecekti. Ancak Kabil, Habil'in kız kardeşiyle değil kendi ikizi ile evlenmek istiyordu. Kabil bu isteğini Habil'e söyler, ama Habil bunu kabul etmez ve Allah'ın emrine karşı gelemeyeceğini söyler. Kabil ise: "Bu Allah'ın emri değil babamız Adem'in emridir" diyerek ısrarını sürdürür. Bu durumdan bir müddet sonra haberdar olan Hz. Adem, Allah'tan kendisine gelen emir üzerine oğullarına şöyle der: "Her ikiniz de Allah'a adakta bulununuz. Allah kimin isteğini kabul ederse onun adağını ateşle yakacaktır! Böylelikle kimin doğru olduğu anlaşılacaktır."

Habil davar sahibidir. Davarının en iyi, besili hayvanını seçerek Allah'a adar. Kabil ise çiftçidir; Habil'in aksine ekininin en kötüsünü Allah'a adar. Gökten inen ateş Habil'in kurbanının yakar, Kabil'in kurban olarak takdim ettiğini ise aynen bırakır. Kabil kurbanının Allah tarafından reddedilmesine çok kızar ve bir gün tuzak kurarak kardeşi Habil'i öldürür. Böylece insanoğlunun ilk cinayeti Kabil'in ihtirasının yüzünden gerçekleşmiş olur. [4] Hz. Adem oğlunun ölümüne çok üzülür ve Kabil'i yanından kovar.

[4] Kur'an-ı Kerim bu hadiseyi şöyle anlatır: ***"Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden), 'Andolsun seni öldüreceğim!' dedi. Diğeri de: 'Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder!' dedi (ve ekledi:) 'Muhakkak ki sen, öldürmek***

Kabil de kendisi ile birlikte doğan kız kardeşini de yanına alarak Yemen'e gider. Orada kendisinden çoğalan bir nesil oluşur. Bu nesil Şeytan'ın telkinleriyle de Kabil'in kurbanının kabul olunmamasının sebebini kendi sadakatsizliklerinde arayacakları yerde, kerametin ateşte olduğu vehmine inandırılırlar. Şeytan, onları Habil'in kurbanın kabul olmasını, onun ateşe yalvarması sonucunda olduğuna inandırır. Böylece onlar o günden sonra ateşe tapma, ateş içerisinde manevi bir gücün ortaya çıktığına inanmaya başlarlar.[5] İnsanlığın bu ilk neslinde oluşan sapma daha sonraları daha da derinleşerek gelişir ve yavaş yavaş inandıkları Tanrıların suretlerini kendi elleri ile yapmaya başlarlar.

Bu tarihi bilgilere yer vermeyen Kur'an-ı Kerim, Allah dışında başka varlıklara yönelmeyi insanlığın ikinci atası olan Hz. Nuh zamanına kadar götürür. Nuh Sûresi'nde; hüznün ve mücadelenin önemli bir ismi olan Hz. Nuh'un, kavmi ile olan diyalogları anlatılırken, 23. ayette kavminin Hz. Nuh'a şöyle söylediğini belirtir: ***"Ve dediler ki: Sakın ilahlarınızı bırakmayın. Hele Ved'den, Suvâ'dan, Yeğûs'tan, Yeûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin."*** [6]

Burada açıkça isimleri sayılan beş put, Nuh kavminin suretler, timsaller önünde tazim ettikleri, onlarda bazı olağanüstü güçlerin toplandıklarına inandıkları kutsal varlıklardı. Bu beş isme dair tefsirlerimizin bize verdikleri bilgiler şöyledir: Bu isimler, ya Hz. Adem'in oğulları veyahut Hz. Nuh'tan önce yaşamış salih ve abid insanlardı. Halk bu salih insanlardan o kadar etkilenmişlerdi ki, onların ölümü, kendilerini çokça üzmüş ve sırf hatıraları, o güzel ahlak ve hayatları unutulmaması için her biri adına bir heykel yapmışlardı. İlk nesillerde sadece hatıralarını yaşatma gibi, masumane bir düşüncede olan insanlar, nesiller araya girdikçe sapmaya başlamış ve derken bu beş abid insanın hatıraları unutulmuş, heykeller birer

için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim. Ben, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.' Maide Sûresi, 5/27, 28

[5] İbn Sa'd, *Tabakat,* c. 1, s. 36, 37; Taberi, *Tarih,* c. 1, s. 69-72; Yakubî, *Tarih,* c. 1, s. 7

[6] Nuh Sûresi, 71/23

tapınma aracına dönüşmüştü.[7] İbnü'l-Kelbi'nin bize bildirdiğine göre yüzyıllar boyunca bu putların adı yaşamış hatta Mekke'de Efendimiz döneminde bile müşrikler bu putlara tazim etmeye devam etmişlerdir.[8]

Ayetin isimlerini açıkça beyan ettiği putlar hakkındaki diğer bir yorum ise şöyledir: İnsanlık kainatta var olan tüm idareyi tek bir tanrının otoritesinde toplanacağına bir türlü inanamadıkları için çok tanrıcılık inancı insanlar arasında yayıldı. Bunun içinde her işin bir faili olarak bir tanrı olduğu düşüncesi gelişti, hatta tanrının karısı, çocukları, akrabaları vs. oluştu ve bu tanrı ailesi aynen insan nesli gibi çoğalıp durdu. İnsanlarda gördükleri nice şeyleri bu tanrılara izafe etmeye başladılar. Derken bu izafet daha iyi anlaşılsın diye şekilli suretlere dönüştü. Nuh Sûresi'nde bahsi geçen beş putun isimleri; aslında güç, kuvvet, azamet, güzellik ve idare gibi beş önemli sembolü temsil etmekteydi. **Ved:** Erkek savaşçı, **Suvâ:** Güzel kadın, **Yeğûs:** Aslan, **Yeûk:** At, **Nesr:** Kartal … [9]

İşte görüldüğü gibi insanlık, ilk çağlardan itibaren bu tür eğilimleri ile putperestliğe yol açan sapmalara kapı açmıştı.

Bu sapma ne yazık ki Hz. Nuh'tan sonra da devam etmiş, gelen tüm peygamberler de bu sapmayı düzeltmek için uğraşmışlardı. Ama gördüğümüz bir gerçek var ki, insanlığın bu çok tanrıcılık fikrinden ayrılmaları çok da kolay olmamıştır. Hz. İbrahim'in Harran'da verdiği mücadeleyi hatırlarsak, o günlerde Babil merkez olmak üzere Mezopotamya'nın genelinde putçuluğun nasıl yaygınlaştığını daha iyi anlarız. Hz. İbrahim o mücadelesinin sonunda ateşten kurtulup, Mısır'a geldiğinde, Mısır'da değişen bir şeyin olmadığını gördü. Firavun medeniyetinin dini yapısı da Babil gibi çok tanrıcılığa dayanıyordu. Hz. İbrahim, Mekke'ye ailesini getirip bıraktıktan bir müddet sonra, Hz. İsmail ile birlikte Kâbe'nin temellerini yükseltip, o çorak araziyi şenlendirip, insanların teveccühleri o

[7] Kurtubî, *el-Câmiu li, Ahkâmi'l-Kur'ân,* c. 18, s. 56, 57

[8] İbnü'l-Kelbi, *Kitâbu'l-Asnâm,* s. 18

[9] Kurtubî, *el-Câmiu li, Ahkâmi'l-Kur'ân,* c. 18, s. 58, 59; Çelikkol, Yaşar; *İslam Öncesi Mekke,* s. 159, 160

bölgeye doğru yönelince bir müddet tevhidin o bölgede hakim olduğunu görüyoruz. Hz. İsmail'in Cürhümilerden bir hanım ile evlenmesi daha sonra Cürhümilerin o bölgenin idaresini ellerinde tutmalarını geçen derslerimizde görmüştük. [10]Ama ne olduysa belli bir süreç sonrasında Hz.İbrahim'in dininden yüz çevirmeler yaşandı ve insanlar yavaş yavaş tevhidden, şirke doğru bir sapmaya başladı. Bu dönemdeki sapmanın altında da, yine çok masumane bir düşünce yatıyordu. İbn İshak'ın bize aktardığına göre, Mekkeliler bazen ticari veya başka sebeplerle Harem'in dışına çıkacakları zaman, yanlarında Harem'in toprağından bazı taşları götürürlerdi. Sırf Kâbe ve çevresine olan saygılarının bir işareti olsun diye o devirlerde hemen hemen herkes bu işi yapıyordu. Yıllar sonra bu uygulamalar, o toplumun genel bir adeti haline dönüştü. Tabi sapma bir başladı mı ne yazık ki başladığı noktada durmuyor, merkezden muhite doğru genişleyerek devam ediyordu. Bir müddet sonra Harem'den dışarıya çıkan insanlar, yanlarında götürdükleri taşların etraflarında Kâbe'nin etrafında döner gibi dönmeye yani tavafa başladılar. Bu sefer, onları gören bölge halkı o taşlar da bazı kutsallıklar olduğunu zannederek, Harem ehlinden olan insanlara döndükleri zaman, o taşları kendilerine bırakmalarını istediler. Bu istek tabii ki kabul gördü, derken bir anda Hicaz, kutsallık atfedilen bu tarz şekilsiz taşlarla dolmaya başladı. Böyle bir alt zeminle yavaş yavaş sapmaya başlayan Mekke ve Hicaz ahalisi ile birlikte o günlerde oldukça yakın ticari ve sosyal ilişkilerde bulundukları Şam, Mısır, Yemen ve İran gibi çevre bölgeler de yıllardır kendilerinde mevcut olan çok tanrcılığın da etkisiyle bu putçuluğu(paganizmi) kabullenmekte çok da zorlanmadılar. Derken Cürhümilerden sonra Kâbe'nin idaresini ele geçiren Huzâ'alıların reisi Amr b. Lühey, Şam topraklarına yaptığı bir ziyaret sırasında, bölge ahalisinin suretli putlara taptığını gördü. Bu putlar hakkında bilgiler alan Amr b. Lühey, oradan insan suretinde kırmızı akikten yapılmış bir put satın aldı ve bunu Mekke'ye getirdi. İşte bu put Mekke'ye giren ilk suretli puttu ve put, yüzyıllar boyu Mekke ahalisinin saygıda kusur etmedikleri Hubel

[10] Bkz. 16. Ders

isimli putları idi. O günlerde tarihler Milattan önce 3.yüzyılı gösteriyordu. Yani Hz. İbrahim'in ateşe atılmasına sebep olan putçuluk, şimdi Hz. İbrahim'in inşa ettiği Kâbe'nin hemen yanı başına kadar gelmişti.[11] Hubel isminin ne anlama geldiği konusunda birkaç farklı yorum yapılmıştır. Bunlardan en isabetli gördüğümüz şudur: Hubel muhtemelen İbranice'deki Ha-bal'ın muharref şeklidir. Ha-Bal; ise aslında iki kelimeden oluşur: *Ha* İbranicenin harf-i tarifidir, yani Arapça'daki *el* takısı gibi... *Bal* ise, Rab anlamındadır – ki Kur'an'da bu ifade birkaç ayette Rab anlamında geçmektedir.[12] Dolayısı ile Habel yani Hubel, aslında er-Rab demektir. [13]

Hubel'in Mekke'ye gelişi, bölge insanın dini yapısının bir çok açıdan değişime uğramasına sebep olmuştur. Mekkeliler tüm işlerini Hubel'in önünde ve güya onun vereceği karar doğrultusunda yapmaya başlamışlardı. Yani Hubel, isminin anlamına uygun olarak halkın hayatına müdahil olan bir Rab ve ilah olmuştu. Mekkeliler ezlam denen fal oklarını Hubel'in önünde ve onun adına çekerlerdi. Bu oklar yedi tane idi ve her birinin üstünde bir şey yazıyordu: *Evet, hayır, diyet, sizden, başkasından, mulsak* yani *saf değil, nesebi belli değil, Rabbim emir etti* ya da *nehy etti*. Görüldüğü gibi yedi ok yedi farklı sonuç veriyordu. Böyle olunca Araplar tüm işlerini bu fal okların sonuçlarına göre yapıyorlardı. Mesela; Yolculuğa çıkmak, ticaret yapmak, herhangi bir işe başlamak, evlenmek, nesebi şüpheli bir çocuğun babasını tespit etmek, öldürülen kimsenin diyetini belirlemek ve daha nice işleri yani hayatlarının tüm işlerini Hubel'in önündeki bu fal merasimi ile belirliyorlardı. Tabi bu işe bakan görevli bunu bedelsiz olarak sırf hayır adına yapmıyor, o devrin imkanları çerçevesinde oldukça yüklü miktarda bir para, putlar adına kesilen kurbanlar ve ona takdim edilen hediyelerle bu işi yapıyordu.[14] Nübüvvetin mesajı Mekke'de yankılanmaya başladığı zaman bu işi Cumuhoğulları'ndan Ümeyye b. Halef

[11] İbn Hişam, *Sîre,* c. 1, s. 155-165; Taberi, *Tarih,* c. 1, s. 140-150
[12] Saffat Sûresi, 37/124-126
[13] Günaltay, M. Şemseddin; *Kable'l-İslam Araplar ve Tedeyyünleri,* Darü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi, Mecmuası, Sayı. 3, s. 151
[14] İbnü'l-Kelbi, *Kitâbu'l-Asnâm,* s. 21

yürütüyordu.[15] Özellikle bu ailenin nübüvvetin ilk yıllarında İslam'a karşı düşmanca tavır takınmalarının altında elde ettikleri büyük rantların kesilme endişesi yatıyordu. "La ilahe ilah" demenin, "Yok olsun Hubel!" demek olduğunu gayet iyi bildiklerinden bu ilahi mesaj ile artık Hubel'in sırtından geçinemeyeceklerinden dolayı büyük bir endişe içindeydiler. Böyle olunca da elbette Ümeyye karşı çıkıyordu. Bedir Gazvesi'nde Ümeyye öldürülünce, bu işi oğlu Safvan b. Ümeyye üstlenecek, Müslüman olacağı güne kadar da yürütecekti.[16]

Bu büyük sapmadan sonrada artık putçuluğun önü bir türlü alınamadı ve derken, Hz. İbrahim'in tevhid üzere inşa ettiği Kâbe başta olmak üzere, tüm Mekke ve civarı putlarla dolup taşmaya başladı. Öyle ki Kâbe'de bir çok put olduğu gibi, her yerde, her evde, her şahsın kendi özel putları da olmaya başladı.[17] İşte Kur'an nazil olmaya başladığı zaman böyle bir alt zemini olan bir muhatap kitlesine hitap etmeye başladı. Kur'an, ***endad, esnam, evsan, temâsil, şüreka, ilah, alihe, şüheda, şufa, erbab, evliya, emsal, tağut, cibt, ensab, veled, sahibe*** ve daha nice isimlerle adlandırılan bu sahte tanrılar ile savaştı, yüzlerce ayette bu tanrıların boş birer iddia olduklarını söyledi. Burada geçen ifadeler ve Müşriklerin genel dini yapılarının muhtevası bize gösteriyor ki, bunlar mutlak bir inkar içerisinde değillerdi. Bilakis Allah yanında başka ortaklar, şerikler, kendi deyimleri ile *vesileler* edinmişlerdi. Bu genel ifadelerin yanında, Kur'an bölge insanın çok kutsal saydıkları büyük putların isimlerini vererek de onlarla savaştı. Necm Sûresi'nde; ***"Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı? Ve üçüncüleri olan ötekini, yani Menât'ı. Demek erkek size, dişi Allah'a öyle mi? Bu nasıl insafsızca bir taksim? Hayır, bu putlara taktığınız isimler ve onlara isnat ettiğiniz şeyler sizin kuruntularınızdır. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Halbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir."***[18] Kur'an'ın isim-

[15] İbn Habib, *el-Munammak,* s. 331, 332
[16] İbn Habib, *el-Muhabber,* s. 332
[17] İbnü'l-Kelbi, *Kitâbu'l-Asnâm,* s. 21
[18] Necm Sûresi, 53/19-23

lerini açıkça belirterek üzerlerinde durduğu üç putu biraz daha yakından tanımaya çalışalım:

Lât: Kureyş'in tazim edip, kutsallık atfettikleri tanrıçalardan biriydi ama Taif'te olduğu için Taifliler, buna daha fazla önem atfederlerdi. Taif'te bulunan bu puta Benî Sakif kabilesi bakardı. Dört köşe bir kaya parçasından ibaretti. Bu putun bölge Araplarının hayatlarında ne kadar önemli bir yer edindiğini Ebrehe'nin ordusu Mekke'ye doğru geldiğinde Taiflilelerin yaptıkları davranışta görüyoruz. Tüm Taif halkı Lât'ın önünde toplanmış ve ondan yardım talebinde bulunmuşlardı.[19] Lât isminin ne anlama geldiği konusunda alimlerimiz oldukça farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden bir tanesi Lât'ın Allah lafzı celalinden ya da ilah isminden türetilmiş ve sonra dişilik verilmiş bir isim olduğu yönündedir.[20]

Uzzâ: Kureyş kabilesinin en büyük tanrıçasıydı. Taif ile Nahle vadisi arasında Hüraz denen bir mıntıkada tapınakvari bir yapı içerisinde idi. Aslı üç küme dikenli dallardan oluşan ağaçtı. Kureyş bu puta büyük bir tazim ile yaklaşır ve bu putta gücün, izzetin, şerefin ve cesaretin kaynağı olduğunu vehmederlerdi.[21] Zaten Uzzâ ismi, aslında Esmâü'l-Hüsna içerisinde geçen *el-Aziz* isminin müennesleştirilmiş/dişil hali idi. Dolayısı ile Kureyş, Kur'an'ın *el-Aziz* ismine yüklediği manayı Uzza tanrıçasına yüklemişti.[22]

Menât: Menat tanrıçası Mekke ile Medine arasında bulunan meşhur savaşçı Süreka b. Malik'in kabilesinin yaşadığı Kudeyd (Müşelşel) mevkiindeydi. Bölge ahalisi ve hususen Medineliler Menat'a çok saygı duyar, onun etrafında tavaf yapar ve ona kurbanlar adarlardı. Özellikle Hac mevsimlerinde onu ziyaret ederler, başlarını onun yanında traş ederek haclarını tamamlarlardı.[23] Menat isminin de yine Allah'ın yüce isimlerinden biri olan *Mennan* isminin müennesleştirilmiş/dişil hali olduğunu

[19] Ezrâkî, *Ahbâru Mekke,* c. 1, s. 126; Fakihî, *Ahbâru Mekke,* c. 5, s. 164
[20] İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim,* c. 3, s. 517
[21] Ezrâkî, *Ahbâru Mekke,* c. 1, s. 126
[22] İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim,* c. 3, s. 517
[23] Ezrâkî, *Ahbâru Mekke,* c. 1, s. 125

görmekteyiz.[24] Kur'an'da *menne* şeklinde mazi fiil olarak Allah'a izafe edilerek kullanılan,[25] ama çeşitli hadislerde Efendimiz (sas) tarafından isim olarak Esmâü'l-Hüsna'dan sayılan *Mennan* ismi[26] Allah'ın kullarına karşılıksız olarak bol bol nimet vermesi anlamını içermektedir. [27] Bu anlama uygun olarak bölge halkı Menat tanrıçasının bolluk tanrıçası olduklarına inanırlardı. Her ne kadar bazı kaynaklar Menat'a kader tanrıçası deseler de, [28] yaygın olan kanaate göre bir kader tanrıçası yerine isminin anlamına uygun olarak bir bolluk tanrıçası şeklinde anlaşılmaktaydı.[29]

Görüldüğü gibi Cahiliye Arapları kız çocuklarına değer atfetmezken, onları yararsız ve yük olarak görürlerken, bundan dolayı da diri diri gömdükleri vaki iken; taptıkları, kutsal gördükleri putlarına dişi isimler koyar, melekleri dişi suretinde görür ve bunları Allah'ın kızları diye nitelendirirlerdi. Biraz önce Necm Sûresi'ndeki ayette de geçtiği üzere; ***"Bu insafsızca bir taksim"*** değil miydi? Hem kız çocuklarını bir utanç vesilesi kabul edecekler, onlara yaşam hakkı vermeyecekler, hem de tanrı diye taptıklarının dişi olduğuna inanacaklar ve tanrılarını tanrıça olarak edineceklerdi. Bu büyük bir çelişki idi ve ne yazık ki Cahiliye Arabı pek de bu çelişkiyi izaha yanaşmadığı gibi, anlama noktasında da bir çaba ortaya koymazlardı. En azından Kur'an'ın birkaç yerde sorduğu bu soruları müşrikler cevapsızbırakacaklardı.[30]

Peki, neden böyle bir mantık vardı müşriklerde? Aslında bunun cevabı çevre kültürlerde yatmaktaydı. Çünkü tanrıları dişi görme geleneği,

---

[24] İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim,* c. 3, s. 517

[25] **"Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta *(mennallâhu)* bulunmuştur. Halbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler."** Âli İmran Sûresi, 3/164

[26] Tirmizî, *Duâ,* 108

[27] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab,* c. 13, s. 197

[28] Yakût, *Mu'cemü'l-Büldân,* c. 5, s. 205

[29] Cevâd, Ali, *el-Mufassal,* c. 6, s. 247

[30] Nahl Sûresi, 16/57; İsra Sûresi, 17/40; Enbiya Sûresi, 21/26; Saffat Sûresi, 37/150-157; Zümer Sûresi, 39/4; Zuhruf Sûresi, 43/19, 20

kadim bir gelenekti. Gerek eski Mısır'da, gerek eski Mezopotamya'da, gerekse Babil'de tüm tanrılar dişi idi. Bunun sebebi ise, dişinin genellikle doğum, üreme, verimlilik, şehvet, güzellik, aşk vs. gibi şeyleri bünyesinde barındırmasıdır. Tüm bu dinlerde tanrılar müşahhaslaştırıldığı, yani kişileştirildiği için özellikle bir tanrının yaratabilmesini, birini var edebilmesini doğum yapabilme özelliğinde olmasına bağlamışlardı.[31] Şimdi daha iyi anlıyoruz, Kur'an'ın **"lem yelid velem yûled"** ifadesini... [32] Yani ne O (cc) biri tarafından doğrulmuştur, ne de O (cc) doğurmuştur. Böyle bir ifade daha işin başında muhataplarına bu yanlış düşünceyi ve çarpık zihniyeti düzetme amacını taşıyordu.

İşte Cahiliye Arabı aslında Hz. İbrahim'den beri özünde olmayan putçuluğu coğrafyasına ithal edince eski dinlerde var olan bu geleneği hiçbir sorguya tabi tutmadan aldı ve tanrılarını, tanrıçalaştırdı. Allah'tan bağımsız, işin içinde Allah'ın olmadığı akıl işte insanı böyle çıkmaza götürüyor; insanı gülünç duruma düşürüyor. Bu sapmaya farklı bir örnek daha verebiliriz. Kaynaklarımız, bize *İsâf* ve *Nâile* adında iki put ile alakalı bilgi verirler. Hz. Aişe'nin rivayetine göre; İsâf b. Bağy ile Nâile bint Dik, Cürhümiler kabilesinde iki gençtiler. Birbirlerini seven bu iki genç, bir gün şeytana uyarak Kâbe'nin yakınlarında zina ettiler. Allah da Beyti'nin mukaddesatını koruma adına bu iki genci taşa dönüştürdü. Daha sonra taştan heykeller Safa ile Merve tepelerine yakın bir yere konarak, kutsanmaya başlandı. Derken tapılan, vesileleri istenen iki puta dönüştü.[33] İşte müşrik aklın vardığı nokta böyle sahibini gülünç duruma düşürüyordu.

Bu putların, İslam bölgede hakim olduktan sonra ne olduğuna gelince, Hz. İbrahim'in soyundan gelen Efendimiz'in (sas) atası gibi, elindeki asa ile tüm bu sahte tanrıları yerle bir ettiğini görmekteyiz. Hicretin 8. yılında Mekke'nin fethi olunca Efendimiz, ***"Hak geldi, batıl zail oldu. Muhakkak ki batıl yok olmaya mahkûmdur"***[34] ayetini okuyarak,

[31] Yıldırım, Suat; *Kur'an'da Uluhiyet*, s. 350,351
[32] İhlâs Sûresi, 112/3
[33] İbn Hişam, *Sîre,* c. 1, s. 123
[34] İsra Sûresi, 17/81

Kâbe ve Mekke içerisindeki tüm putları yerle bir etti. Allah Resulu istiyordu ki, bölgede tamamen tevhid hakim olsun ve şirk namına hiçbir şey kalmasın. Bunun içinde vakit kaybetmeden Huneyn savaşının hemen akabinde ashâbının arasından altı ismi seçti ve o gün için bölgede bulunan altı büyük putu kırmaları için onları görevlendirdi.

Halid b. Velid'i Uzzâ putunu, Said b. Zeyd'i Menât putunu, Amr b. As'ı Süvâ putunu, Tüfeyl b. Amr'ı Zülkeffeyn putunu, Halid b. Said'i Urane bölgesindeki putu, Hişam b. As'ı Yelemlem bölgesindeki putu yok etmeleri için görevlendirdi. [35] Bu sahâbîler yanlarına bir grup asker alarak görev bölgelerine gittiler ve kendilerine verilen bu vazifeyi yerine getirerek, şirkin sembolleri olan bu sahte ilahları yerle bir ederek, Arap yarımadasını şirkten tevhide taşıdılar ve yıllardır tevhide hasret olan Hz. İbrahim'in topraklarını yeniden tevhide kavuşturdular.

Burada önemli bir soruya cevap arayarak dersimizi toparlayalım. Nasıl olur da genelde tüm insanlık, özelde ise onlarca peygambere ve ilahi mesaja muhatap olan bölge insanı akla ve mantığa tamamen ters böyle bir putçuluğa kapı açar? Allah'ın ikramlar üzere yarattığı insan, nasıl cansız, kendisine bile fayda ve zararı olmayan taştan ve topraktan kendi elleri ile yaptıkları tabir caiz ise oyuncaklara taparlar? Bu önemli soruya doğru cevaplar bulmamız bize, şirkin tabiatını biraz daha tanımamızı sağlayacak ve aslında o zaman bizler Kur'an'da ister adı açıkça beyan edilen, ister beyan edilmeyen putlarla olan kavgasını daha iyi anlamış olacağız. İnsanlığın neden böyle bir yanlışa kapı araladığını anlamamız için Kur'an'ın bu sapma ile mücadele ederken kullandığı üslup ve muhtevaya iyice dikkat etmemiz gerekmektedir. Kur'an'ın genel üslubu bu meseleyi anlamamızı sağlayacaktır. Bu nazarla ilgili ayetlere baktığımızda, sapmanın temelinde yatan etkenin uzak bir Allah tasavvuru olduğu anlaşılmaktadır. Yaratıcısı olan Allah'ı (cc) uzak görmek, O'na (cc) ulaşmanın mümkün olmadığını zannetmek, O'nun (cc) hayata müdahalesini imkansız görmek, böyle bir sapmaya insanı vardırıyor. İnsan böyle bir yanlış temelden hareket edince de, sapmalar ortaya çıkıyor.

[35] İbnü'l-Kelbi, *Kitâbu'l-Asnâm,* s. 14, 16; Taberi, *Tarih,* c. 3, s. 307, 308

Uzak bir Allah inancı insanda şu üç temel problemi oluşturuyor: *Yanlış vesile anlayışı, şahıslaştırma ve kavrayamama...* Biraz açalım:

Yanlış vesile anlayışı

İnsanın yaratanını uzak ve ulaşılamaz olarak görmesi aracıları ihtiyaç olarak ortaya çıkardı. Allah katında kendisine şefaatçi olacak, Allah ile –hâşâ- arasını bulacak vesilelere kapılar açıldı. Bazen yardım görme ve şefaat umudu ile, bazen korku ve dünyevi menfaatler adına böyle bir sapma başlamış oldu. Uzaklarda olan Allah'ın bu putları kendilerine tanınmış bir imkan olarak görmeye başladılar ve bunları birer tapınma araçları olarak ittihaz ettiler. Onlara göre çok çok yücelerde olan ve ulaşma imkanı oldukça zor olan Allah, bazılarına uluhiyetinden pay vermiştir. Yani ikinci dereceden ilahlaştırmıştır. Bu ikinci dereceden aracı tanrılara kulluk etmedikçe ne Allah'a tam anlamı ile kulluk edilebilir, ne de Allah onların ibadetlerini kabul ederdi. İşte sapmanın temeli uzak bir Allah tasavvuru olunca, başka vesile, aracı ve şefaatçilere böyle ihtiyaç duyuldu.

Şahıslaştırma

Uzak Allah tasavvuru, insanı büyük bir sapma olan Allah'ın (cc) müşahhaslaştırılmaya başlanması gibi tehlikeli bir noktaya da vardırdı. Bu sapmayı bazı bilginler, *mukaddesin müşahhasa dönüşü* [36] şeklinde de ifade etmişlerdir. Yani bazı eşya ve suretlerde, Allah'ın ruhunun varlığının olduğu zehabına kapıların açılmasıdır. Müşrik zihniyet, işin başında aslında taştan, topraktan, hatta acıkınca yedikleri helvadan yaptıkları cansız suretlerde bir üstünlüğün olmadığını çok iyi biliyorlardı. Dinler tarihi uzmanlarının ortaya koydukları temel ilke niteliğinde olan bir tespit vardır. Bu tespite göre; *"Kainatta hiçbir varlığa sırf kendisi olduğu için tapılmaz."* [37] Şimdi ineği, buzağıyı kutsal sayanlar, aslında bir ineğe tapmıyor, inekte kendilerine göre mana bulan ruha tapıyorlar. İşte puta tapanlarda böyleydi. Önce o putu elleri ile yapar, sonra ona belli bir görev, misyon

[36] Yıldırım, Suat; *Kur'an'da Ulûhiyet,* s. 4
[37] Yıldırım, Suat; *Kur'an'da Ulûhiyet,* s. 5

biçer ve Allah'ın bu putlarda muşahhaslaştığına/kişileştiğine inanır ve o putlarla olan münasebetlerinden sanki Allah ile iletişim kuruyormuş gibi olur ve onların sayesinde Allah'a daha yakın olacaklarına inanırlardı.

Kavrayamama

Uzak Allah inancına sahip olanlar, kainattaki düzeni, nizamı, intizamı, işlerin çokluğuna rağmen her şeyin oldukça muntazam ve büyük bir ahenk ile yürümesi, kendilerini hayrete düşürüyor ve bu işi bir tek ilah yapamaz gibi, büyük bir sapmanın eşiğine onları getiriyordu. Bu düşünceye Kur'an bizzat değinmektedir. Müşrikler, Allah Resulü'ne (sas) şöyle karşı geliyorlardı: **"Muhammed tanrıları bir tek tanrı mı yapmış! Doğrusu bu şaşılacak bir şey"** diyorlardı. [38] Rabbimiz ise onların bu kuruntusuna şöyle cevap veriyordu: **"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir."** [39]

İşte son vahyin ilk muhatapları uzak bir Allah tasavvurundan kaynaklanan böyle sapmaların kurbanları olmuşlardı. Bunun neticesinde de putlar hayatlarını kaplamış ve kendi uydurdukları kuruntularla bir din oluşturmaya başlamışlardı. İslam'ın dirilten sesi Mekke sokaklarında çağlamaya başladığı zaman, Rabbimiz bu muhatapların şahsında kıyamete kadar gelecek tüm muhatapların ortak hastalığı olan uzak Allah tasavvurunu gidermek için, kendisinin kullarına çok yakın olduğunu farklı ifadelerle beyan edecek, *el-Karib* şeklinde bir isminin bulunduğunu söyleyecek olduğunu [40] ve: ***"Andolsun insanı biz yarattık ve nefsinin kendisine fısıldadıklarını çok iyi bilmekteyiz ve biz insana şah damarından daha yakınız."*** [41] diye buyuracaktı.

[38] Sâd Sûresi, 38/5
[39] Enbiya Sûresi, 21/ 22
[40] Bakara Sûresi, 2/ 186; Hûd Sûresi, 11/ 61; Sebe Sûresi, 34/51
[41] Kaf Sûresi, 50/16

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Nübüvvetin ilk muhatap çevresi putperestlerden oluşmaktaydı. Böyle bir hitap, nasıl evrensel bir muhtevada olabilir?
- Siyer Coğrafyası'nda bulunan mevcut dini yapılar nelerdir? İnançlarının muhtevalarından kısmen bahsedebilir misiniz?
- Kur'an Müşrikleri necis olarak nitelendirmektedir. Bunun nedenleri konusunda neler söylersiniz?
- Cahiliye Arapları kız çocuklarına değer atfetmezken, onları yararsız ve yük olarak görürlerken, neden putlarını dişi olarak nitelendiriyorlardı?
- Cahiliye insanının sapmaları ile bugünün insanı arasındaki benzerlikler konusundan neler söylenebilir?

SUFFA

- Siyer Coğrafyası'nın dini yapısını iyice öğren ki, o gün verilen mücadeleyi doğru anlayasın, bugün yapılması gerekeni doğru kavrayasın.
- Tevhidi hayatına hakim kılma konusunda oldukça hassas ol ki, affedilmez suç olan şirke, asla kapı açmayasın. .
- Tevhidi selim bir şekilde muhafaza etme meselesinde titiz ol ki, ufacık bir sapma ile tahmin edemeyeceğin noktalara savrulmayasın.
- Putlarla başlayan kavganın sadece o güne has olduğunu zannetme ki, bugün adı ve muhtevası değişen putlara aldanmayasın.
- Rabbinin sana şah damarından daha yakın olduğunu unutma ki, yanlış vesile anlayışına, Rabbini şahıslaştırmaya ve kavrayamama sapkınlığına düşmeyesin.

Hz. Peygamber'in (sas) Şirk İle Mücadelesi

﴿قُلْ إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلاَ تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلاَّ عَلَيْهَا وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ﴾

"De ki: Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim. De ki: Allah her şeyin Rabbi iken ben ondan başka Rab mı arayacağım? Herkesin kazanacağı yalnız kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz Rabbinizedir. Ve O, ayrılığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir."

(En'âm Sûresi, 6/162-164)

HİRA

- Müşahhas tanrılar ne demektir?
- Mücerred tanrılar ne demektir?
- Put deyince neler anlaşılmalıdır? Puta tapma sadece Miladi 6. asrın bir sapması mıdır?
- İnsanın hevâ ve heveslerini rab edinmesi nasıl anlaşılmalıdır?
- Şirk konusuna, Kur'an'ın çokça yer vermesinin ve Efendimiz'in (sas) bu mesele hakkında oldukça hassas olmasının hikmetleri nelerdir?

22. Ders

Hz. Peygamber'in (sas) Şirk İle Mücadelesi

Hz. Peygamber (sas) kendinden önceki diğer elçiler gibi bir ömür muhataplarına, **"Kulu La ilahe illallah tuflihu/Allah'tan başka ilah yoktur deyin ve kurtulun!"** deyip, onları her türlü şirkten arındırıp, *el-Ahad* ve *el-Vahid* olan Allah'ın birliğine/tevhide davet etmiştir. O'nun (sas) bütün mücadelesi şirkin izalesi ve tevhidin hayata hakim kılınması üzerinedir. Bir önceki derste gördüğümüz gibi Allah'a ait olan alanları sahte tanrılara, putlara ya da şahıslara paylaştırıp şirke kapı açanları, tevhide ulaştırmak için ciddi bir gayret ortaya koymuştur.

Geçen dersimizde Efendimiz'in (sas) ilk muhataplarının yaygın bir hastalığı olan putçuluğa değinmiş, Kur'an'ın bazen açık isim vererek[1] bazen de isim vermeden, halkın yaygın olan bu dini yapısına karşı vermiş olduğu mücadeleyi görmüştük. O gün var olan o mücadelenin yeni başlamadığını ta ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'in çocuklarına ulaşacak kadar zamanının eski olduğunu, Hz. Peygamber (sas) döneminde de devam ettiğini, bugünde aynı sapmaların farklı şekillerle var olduğunu, dolayısıyla mücadelenin de kıyamete kadar da süreceğini unutmamamız gerekir.

Bu noktada bir put tarifi yapmamız yerinde olacaktır. Put, kişinin Allah'a (cc) ait vasıf ve özellikleri kendisinde var olduğu kuruntusuna kapıldığı veya o özellikleri paylaştığı maddi-manevi her şeydir. Hal böyle olunca put sadece önünde tazim edilen bir takım nesneler olmakla sınırlı

[1] Necm Sûresi, 53/19-23; Nuh Sûresi 71/23

değil, insanı Allah'tan koparan, isyana sürükleyen, kulluk bilincini zedeleyen her türlü sapmanın adıdır. Dolayısı ile put denilen şeyler; insan, çeşitli hayvanlar veya bunların figürleri, kuş, ağaç, taş veya maden gibi görünen müşahhas/somut varlıklardan oluştuğu gibi, herhangi maddi bir şekle dayanmayan mücerred/soyut varlıklardan da oluşabilir. [2]

Bu hususu biraz daha açacak olursak, mesela; ilk günden bu tarafa insanlar, bazen Allah (cc) yanında meleklere, cinlere hatta şeytanlar gibi manevi varlıklara tapmışlardır. Yine insanlar Hristiyanlıkta olduğu gibi teslis inancını benimseyip, Allah yanında Meryem validemize ve Hz. İsa'ya Allah'a ait bazı vasıfları vermiş, onları ilah mesabesinde görerek şirke düşmüşlerdir.[3] Yahudiler ise Ezra dedikleri, Kur'an'ın ise Uzeyr dediği kendilerine gönderilen elçiye ilahlık vasıfları yükleyerek şirke düşmüşlerdir.[4] Bazı insanlar ise buzağı, kartal (nesr) veya başka bir hayvana farklı anlamlar yükleyerek şirke kapı açmışlardır. Başkaları ise bu sapmayı güneş, ay, yıldız gibi gök cisimlerinde yapmışlardır. Bir de geçen ders üzerinde durduğumuz gibi, insanların elleri ile yapıp, farklı mana ve anlamlar yükleyerek *Lât, Uzzâ, Menât, Hubel* ve benzeri isimlerle andıkları nesnelere tanrılık isnat edip putçuluk ile şirke düşmüşlerdir. Kur'an bu müşahhas/somut putların yanısıra mücerred/soyut putlardan da bahisler açarak, bu tarz sapmalara karşı da muhataplarını uyarmaktadır. Mücerred putların/tanrıların neler olduğuna gelince, bu konuda da çok şey söylenebilir, ancak biz Kur'an'ın en fazla bu konuda değindiği üç tanrıdan bahsedeceğiz. Bunlar şunlardır:

---

[2] Yıldırım, Suat; *Kur'an'da Ulûhiyyet*, s. 4

[3] ***"Allah: 'Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin' diye sen mi dedin,' buyurduğu zaman o, Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin."*** Maide Sûresi, 5/116

[4] ***"Yahudiler: 'Uzeyr Allah'ın oğludur,' dediler. Hıristiyanlar da, 'Mesih Allah'ın oğludur,' dediler. Bu, ağızlarından çıkan (boş) sözleridir. Onlar önceden inkar etmiş olanların sözlerini taklid ediyorlar. Allah kahretsin onları. Nasıl gerçeklerden sapıyorlar?"*** Tevbe Sûresi, 9/30

1. Hevâ

2. Dehr

3. Şârî

Kur'an'ın ısrar ve tekrar ile nazarlarımıza verdiği, Efendimiz'in (sas) çok önemli uyarılarla dikkatlerimizi çektiği insanı saptıran bu üç putu biraz olsun tanımaya çalışalım.

1. Hevâ

Sözlükte "istek, heves, meyil, sevme, düşkünlük" gibi anlamlara gelen *hevâ* kelimesi ıstılahta, "nefsin, akıl ve din tarafından yasaklanan kötü arzulara karşı eğilimi" demektir. [5] Dolayısı ile insanın hevâsına uyması, her an onun yönlendirmesi ile yaşaması, arzu ve tutkularının esiri olması yani farkında olarak ya da olmayarak egosunu ilahlaştırmasıdır. 'Canım böyle istiyor' diye, canının her istediğini meşru görerek, hududullaha riayet etmeden yaşamasıdır. Hal böyle olunca Kur'an'ın nazil olduğu coğrafyada olduğu gibi, bugünün dünyasında da hevâ ve hevesini tanrı edinen bir çok insan görmek mümkündür. Demek ki, insanın şirke düşmesi için ille de cansız nesnelerden oluşan adı Lât, Uzzâ, Menât ya da başka bir şey olan bir puta tazim etmesi gerekmiyormuş... Bu hakikati ifade etmek için Kur'an birçok ayette hevânın nasıl ilahlaştırıldığına dikkat çekmektedir.

Kur'an-ı Kerim, hepsi de olumsuz anlamda olmak üzere hevâ kelimesini on ayette tekil, on sekiz ayette çoğul (ehvâ) olarak kullanmaktadır. [6] Bu ayetlerden iki tanesini işin ehemmiyetini anlamak için dikkatle okuyalım. Rabbimiz buyuruyor ki: ***"Hevâsını kendisine ilah olarak edinen o kimseyi görmedin mi? Sen ona vekil, yani koruyucu olabilir misin?"***[7]

Bir diğer ayette ise Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: ***"Hevâ ve heve-***

[5] el-İsfahânî, Rağıb, *el-Müfredat,* s. 849; Çağrıcı, Mustafa; *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 17, s. 274

[6] Abdulbaki, Muhammed Fuad; *el-Mu'cemü'l-Müfehres,* s. 831

[7] Furkan Sûresi, 25/43

sini kendine ilâh edinen, Allah'ın kendi ilmi dahilinde saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürleyip gözüne perde çektiği kimseyi görüyor musun? Şimdi onu Allah'tan başka kim hidayete erdirebilir? Hâlâ düşünmez misiniz?" [8] Bazı müfessirlerimize göre bu iki ayetin tasvir ettiği şahıslar, Allah'ın emirlerine karşı isyan içerisinde olan ve canının istediği gibi yaşamaya çalışan, Hâris b. Kays es-Sehmî, Hâris b. Nevfel b. Abdimenaf ya da Ebû Cehil idi. [9]

Efendimiz (sas) de birçok hadisinde hevânın nasıl insan tarafından ilah edinildiğini beyan etmiş, bu konuda çok açık uyarılarda bulunmuştur. [10] Mesela, bir hadisinde hevânın nasıl dehşetli bir düşman olduğunu şöyle beyan buyurmuştur: **"Gök Kubbenin altında Allah'tan başka tapılan şeyler arasında hevâdan daha müthiş bir şey yoktur."** [11]

İşte insanı felakete götüren ve insanın bizzat içinde bir puta dönüşen böyle bir sapma ile Efendimiz (sas) hep mücadele etmiş, insanın yetersizliğini dile getirmiş, nefsin yok edilmesini değil, terbiye edilerek, hevânın ilahlaştırılmamasını söylemiştir.

2. Dehr

"Mutlak zaman" anlamına gelen dehr, "Kainatın varlığının başlangıç ve bitişi arasında geçen zaman dilimine" denir.[12] Dehr'in insanlar tarafından nasıl ilah olarak ittihaz edildiğine Kur'an açıkça değinir. Rabbimiz buyurur ki: ***"Dediler ki: 'Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdır. Ölürüz ve yaşarız, bizi ancak dehr/zaman helak eder. Aslında bu hususta onların hiçbir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanna göre, yersiz tahmin ve kuruntularına göre hüküm veriyorlar"*** [13]

---

[8] Câsiye Sûresi, 45/23

[9] Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân,* c. 16, s. 28; Çetiner, Bedredin; *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl,* c. 2, s. 670

[10] Buhari, *Ahkâm,* 16; Ebû Davud, *Edeb,* 116; Dârimî, *Mukaddime,* 30, 35

[11] Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî,* c. 11, s. 36

[12] el-İsfahânî, Rağıb, *el-Müfredat,* s. 319

[13] Casiye Sûresi, 45/ 24

Ayette ifade edildiği gibi, Kur'an'ın nazil olduğu coğrafyada dehr'e inanan ya da daha doğru bir ifade ile zamana Allah'ın yüklediği anlam ve çizdiği sınırın ötesinde bir mana yükleyen bir kesim vardı. Daha sonraları ise bu düşünce, fikri bir akıma dönüşüp, *Dehriyyun* ya da günümüzde materyalizm gibi maddeyi kutsayan ve fiiliyatta tanrısızlık ihtiva eden bir hale dönüştü. Kur'an'ın nazil olduğu dönemlerde özellikle Mekke'de var olan bu anlayışı ne yazık ki her yönü ile bilemiyoruz. Ama bazı tarihi rivayetlerden öğrendiğimize göre, o günün dünyasında var olan dehrilik anlayışı mutlak bir inkardan ziyade, yaşayış planında fiili bir tanrısızlık olarak uygulanırdı. Bu düşünce Allah'ın yarattığı zaman kavramını Allah'tan bağımsız ele alır, zamanı bir özne olarak algılarlardı.[14] Böyle olunca da iyi şeyler ortaya çıkınca bunu zamana bağlar tabir caiz ise, zamana teşekkür eder, kötü şeyler olunca da zamanı sorumlu tutar ve adeta zamana küfrederlerdi. Böyle bir anlayışı düzeltme adına Efendimiz (sas) birçok hadis kitabında yer alan şu beyanı ifade buyurmuşlardır: **"Dehr'e/zamana sövmeyin/kötü söz söylemeyin. Zira Dehr Allah'tır."** [15]

Hadisin nasıl bir zeminde söylendiğine baktığımız zaman, hem kastedilen şeyin ne olduğu anlaşılacak, hem de bugünün dünyasında bizlere de çok önemli mesajlar verecektir. Cahiliye Arapları başlarına kötü bir iş ve musibet geldikleri anda, bundan zamanı sorumlu tutar ve: *"Ya haybete'd-dehr/ Kör olası zaman, harab olasın zaman"* derlerdi. [16] Efendimiz (sas) başa gelen her işin Allah'ın bir takdiri olduğunu ve hiçbir şeyin Allah'tan bağımsız olmadığını, dolayısı ile zamana söylenen her sözün aslında Allah'a söylenmiş olduğunu ifade etmek için dehri Allah ile özdeşleştirerek kullanmıştır.

Oradan bugünün dünyasına geldiğimizde, benzer ifadelerin insanlar tarafından kullanıldığını görmekteyiz. *"Zalim felek, kör olası felek, evin yıkılsın felek, kaderin gözü çıksın, kader mahkumu"* ve daha nice sözler

[14] Yıldırım, Suat, *Kur'an'da Ulûhiyyet,* s. 376, 377

[15] Buhari, *Tefsir*, 45; Müslim, *Elfâz*, 1-2; Ebû Davud, *Edep*,169; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 5, s. 299

[16] İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim,* c. 7, s. 254

hepsi Cahiliye Arabının kullandığı ifadelere benzemekte, böylece zamanı Allah'tan bağımsız bir değer olarak görmenin sonucu ortaya çıkmaktadır. O halde Efendimiz'in (sas) uyarısı gereği bu tarz sözlerden uzak durmalı ve zamanı Allah'ın iradesinde olduğunu unutmadan hareket etmelidir.

Casiye Sûresi'nde geçen, ***"Bizi ancak dehr/zaman helak eder"*** [17] sözünü, kimin söylediği konusunda kaynaklarımızda çok açık beyanlar bulmak zordur. Ama içlerinde Alûsi gibi bazı müfessirlerin bulunduğu bir kısım müfessirimiz, bu sözün sahibi olarak, Mekke'nin tanınmış isimlerinden biri olan ve biraz önce hevâ bahsinde de ismini aktardığımız Hâris b. Kays es-Sehmî olduğunu söylerler. [18] Hâris b. Kays, diğer Mekke eşrafı gibi zengin, soylu ve toplum üzerinde etkili isimlerden biriydi. Mekke'deki sosyal organizasyon içerisinde bu şahsın görevi; *Emval Muhaccere* denen putlara sunulan hediyelere, kurbanlara ve mallara bakmaktır.[19] Peki, burada bir çelişki yok mu? Hem tanrılara inanmayacaksın, bizi zaman helak eder diyeceksin, hem de tanrıların üzerinden geçinecek, buradan rant elde edeceksin. Evet, ciddi bir çelişki vardır. Ancak bu tarz adamlar, hevâlarını ilah edindikleri için, en büyük değerleri maddedir. Onların inanmak diye bir dertleri yoktur. Tüm dertleri elde edecekleri kazançlarıdır. Bu menfaat adamları, hayatlarını Allah yokmuş tezi üzerine kurar, yeri geldi mi Allah'a yakınlaşma vesilesi olan putlar üzerinden paralar kazanır, ama kendileri fiiliyatta tanrı tanımaz bir hayat düşüncesini taşırlardı.

Bu düşüncede olanların Mekke'de var olması zihinlerimize şöyle bir düşünceyi de getirebilir. Demek ki, Müşriklerin hepsi aynı dini inancı taşımıyorlardı. Eğer Dehri düşüncesini taşıyanlar vardıysa, başka düşüncelerinde onlar içerisinde olması mümkündür. Elbette bu söz doğrudur. Tüm Müşrikleri aynı düzlemde değerlendirmek mümkün değildir. Özelde Mekke'de, genel de ise Hicaz'da müşrikler çok çeşitli din tasavvurlarına sahiptiler. Onlar, melek, cin, şeytan, şefaat, vesile ve putların çeşitliliği

[17] Casiye Sûresi, 45/ 24
[18] Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî,* c. 11, s. 234
[19] Şerif, Ahmed İbrahim; *Mekke ve'l-Medine fi'l-Cahiliye ve Ahdi'r-Resûl,* s. 136

gibi meselelerde çok farklı uygulama ve inanışları vardı. Burada bunların hepsine değinmemiz mümkün değildir. Ama şu kadarını söyleyelim ki, o günün Müşrik akıl yapısı üç temel inanç üzerine kuruluydu. Bunlar sırası ile şunlardır:

1. **Dehriyyun:** Tanrı tanımazlar.
2. **Ahiret hayatını inkâr edenler:** Mekke ahalisi içerisinde ilk yaratılışı kabul eden ama sonrasında ahiret hayatını inkâr eden bir grupta vardı. Bunlar tüm hayatı sadece dünya ile sınırlı zan eder, çürümüş kemiklerin yeniden nasıl hayat bulacaklarını bir türlü anlamaz, anlamak istemez; söylenenlerden de ikna olmazlardı. Ahiret bilincinden yoksun bir Allah inancı taşır ve ölüm sonrası hayat üzerinde bazen Efendimiz (sas) ile tartışmalara girişirlerdi. Yasin Sûresi'nin 78. ayetinden [20] öğrendiğimize göre eline aldığı çürümüş kemikleri Efendimiz'e getirip: *"Bunlar mı tekrar dirilecek?"* diye alay eden, Ümeyye b. Halef ya da kardeşi Übey b. Halef'e verilen cevapla anlıyoruz ki [21] ahiret hayatına inanmayan bir kesim vardı.[22]
3. **Allah'a inanmakla beraber, putlara da inananlar:** Bu üçüncü sınıf Mekke ahalisinin en fazla içerisinde bulundukları sınıftır. Çoğunluğu Allah'ın varlığını kabul eder, bazı eksikleri olsa da ahiret hayatının olduğuna inanır, ama bazı özellikler isnat ettikleri putların kendilerine şefaatçi olacaklarını iddia ederlerdi. [23]

3. Şârî

Şârî, "hüküm koyan, helal haram sınırlarını belirleyen" demektir. Elbetteki mutlak manada *şârî* olan sadece ve sadece Allah'tır.[24] Bu konuda

[20] ***"Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor."*** Yasin Sûresi, 36/78

[21] ***"De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir."*** Yasin Sûresi, 36/79

[22] İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim,* c. 6, s. 579; İbn Hişam, *Sîre,* c. 1, s. 361, 362

[23] Yunus Sûresi 10/18; Zümer Sûresi 39/3

[24] ***"Hüküm ancak Allah'a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı em-***

sınırları zorlayan Allah'ın (cc) ulûhiyetine ait vasıfları ihlal etmiş sayılmaktadır. Ne yazık ki tarih boyunca bu yanlışa kapı açanlar hep olagelmiş, kendilerini hüküm koyma makamında görenler olmuş, onların koydukları hükümleri Allah'ın hükümleri gibi zannedip, gereğini yerine getiren halk kitleleri de eksik olmamıştır. Bu şârîler; bazen din adamları, bazen cansız putlar, bazen otorite ve güç sahibi olan liderler veya devlet başkanları olmuştur.

Bunun nasıl olduğuna dair Kur'an-ı Kerim'de pekçok örnek bulunmaktadır. Biz burada özellikle iki örnek üzerinden meseleyi daha iyi anlamaya çalışalım. İlk örneğimiz putların nasıl şârî olarak edinildiğine dairdir. Burada hemen zihnimize cansız putlar nasıl bir şeyleri helal ya da haram kılabilirler ki? diye gelebilir. Elbette kendilerine bile fayda ve zararları olmayan o cansız varlıklar bazı şeyleri helal ve haram kılmıyorlardı, kılmazlardı da ama onlar adına başkaları bunu yapıyorlardı. Nasıl mı? Kur'an'dan öğreniyoruz: ***"Allah bahîra, sâibe, vasîle ve hâm diye bir şeyi meşru kılmamıştır. Fakat hakikati inkara şartlanmış olanlar kendi uydurdukları yalanlarla Allah'a iftira etmektedirler. Çünkü onlar akıllarını kullanmazlar."*** [25]

Burada ayette dile getirilen, *bahîra, sâibe, vasîle ve hâm*, müşriklerin inançlarında yer alan bazı hayvanlardı. Onlar kendi kuruntuları ile bunları ortaya çıkarmış, helal ve haram kılma gibi bir tehlikeli sonuca işi vardırmışlardı. Bu dört sınıf hayvanın ne olduğunu birer cümle ile izaha çalışalım:

Bahîra: Cahiliye Arapları arka arkaya beş kez doğuran ve beşinci doğumu dişi olan deveye *bahîra* derlerdi. Böyle olan bir deve putlar adına salıverilir, tanınsın diye de kulağı ortasından ikiye ayrılır, ne sütünden, ne de etinden istifade edilirdi. Ayrıca hiçbir işe de sürülmez, bir nevi kutsallık atfedilirdi.

---

retmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler." Yusuf Sûresi, 12/40

[25] Maide Sûresi, 5/103

Sâibe: Bir iş ya da adak sonucu yine putlar adına salıverilen develere denilirdi. Mesela; Cahiliye Arapları "Eğer şu işim istediğim gibi olursa bir deve adayacağım" der, o işi gerçekleştiği zaman da bir deve seçer ve onu putlar adına salıverirdi. O deve de kutsallık kazanır, dokunulmaz olur, ne sütünden ne etinden yararlanılır ve ne de herhangi bir iş için kullanılırdı.

Vasîle: Eğer bir koyun ya da deve bir batında ikiz doğurursa ve bu ikizlerden biri erkek, diğeri dişi olursa bunlar da kutsal sayılır ve *vasîle* diye isimlendirildi.

Hâm: Bir erkek deve on batın doğuracak kadar dişi deveyi döllerse yani onları gebe bırakırsa, ona da *hâm* denerek, kutsallık atfedilirdi.[26]

İşte bu yaygın ve sapkın dini düşünceyi Kur'an yasaklıyor, böyle bir işin Allah'a iftira olduğunu söylüyor ve bunun Allah'a ait bir alanın ihlal edilmesi gibi büyük bir cürüm olduğunu ifade ederek, bir daha uygulama imkanı vermiyordu. Böyle bir düşünceyi taşıyan her müşrik aslında kendine şârî/hüküm ve kanun koyucusu olarak o putları ittihaz etmiş oluyordu. Kur'an da bunu hedef alarak, "Hayır mutlak şârî Allah'tır; helal ve haram kılma yetkisi sadece O'nun otoritesindedir" demiş oluyordu.

Bu ayetin bugünün dünyasına bakan yüzü nedir? Yaşadığımız bu hayatta, *bahîra, sâibe, vasîle ve hâm* gibi nitelendirilen deve ve koyunlar var mı? Elbette ki yok. Ama onlarda var olan üç temel sapma, ne yazık ki bugünün dünyasında de vardır. Zaten Kur'an'ın savaşı da isimlerle değil, o isimlerle ifade edilen zihniyetlerledir. Nedir bu üç temel sapma?

1. Allah'ın kutsal saymadığını kutsal saymak

2. Batıl inanç ve hurafelere kapılar açmak

3. Eşyayı amacı doğrultusunda kullanmayarak, ya gereğinden fazla yüceltmek, ya hak ettiğinden daha aşağı indirgemek.

Bunların hepsi Allah'a ait alana müdahaledir ve bunu yapan farkında olarak ya da olmayarak kendisini veya bir başkasını şârî olarak edinmiştir.

[26] Kurtubî, *el-Câmiu li, Ahkâmi'l-Kur'ân,* c. 6, s. 456-459; İbn Habib, *el-Munammak,* s. 328

İkinci örneğimiz ise insanın şârî olarak edinmesine dairdir. Bu konuda da şu ayeti verebiliriz: ***"Yahudiler Allah'ı bırakıp hahamlarını, Hristiyanlar ise rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rabler edindiler. Halbuki onlara ancak tek ilaha kulluk etmeleri emrolunmuştu. Çünkü Allah'tan başka ilah yoktur. O (cc) bunların koştukları her türlü isnaddan elbette ki münezzehtir."*** [27]

Bu ayette Rabbimiz, çok açık bir beyan ile Ehl-i Kitap dediğimiz Yahudi ve Hristiyanların kendi din adamlarını rabler edindiklerini söylüyor. Peki, bunlar din adamlarına tapıyorlar mıydı ki, Kur'an onların rabler edindiklerini belirtiyordu. Rab olması için sadece tapması mı gerekiyor? Elbette ki hayır. Bu ayetin kaynaklarımızda geçen bir hatırası, mesajın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

O gün için halen Müslüman olmamış, Tay kabilesinden cömertliği ile dillere destan olan Hatem-i Tay'in oğlu, Adiy b. Hatem boynunda gümüşten bir haç olduğu halde Medine'ye gelir. Efendimiz Mescid-i Nebevî'de, bu ayeti okumaktadır. Adiy b. Hatem ayeti duyar duymaz sarsılır ve hemen Efendimiz'e der ki: "Ya Resûlüllah! Kur'an, biz Hristiyanların rahiplerini ve Hz. İsa'yı Rab olarak edindiğimizi söylüyor. Ama biz onlara tapmıyoruz ki? Öyleyse neden Kur'an bize böyle bir isnatta bulunuyor?" Allah Resûlü bize durup saatlerce üzerinde düşünmemiz gereken, hayatlarımızı yeniden bu ayetin gölgesinde gözden geçirmemiz gereken bir söz söylüyor, diyor ki: **"Siz Rahiplerinizin helal kıldığını helal, haram kıldığını ise haram kabul etmiyor musun? İşte Allah'tan başka kime bu yetkiyi verirseniz o sizin rabbinizdir."** [28]

İşte şârîlik, yani kanun koyma yetkisi bu kadar önemlidir ve insanın bu alanda çok dikkatli olması gerekmektedir. Yoksa bilerek ya da bilmeyerek, Allah'ın ulûhiyeti ve rububiyeti ile doğrudan alakalı olan bu alan/yetki, başkalarına paylaştırılabilir, böylece insanı şirke düşürecek yanlışlıklar ortaya çıkabilir ve iman bu virüslerle zedelenebilir.

[27] Tevbe Sûresi, 9/31

[28] Taberi, *Câmiu'l-Beyan an Tevili'l-Kur'an,* c. 10, s. 114

Demek ki, Efendimiz (sas), nazil olan ayetler doğrultusunda son vahyin ilk muhatapları olan o günün insanını müşahhas tanrılar konusunda uyardığı gibi, böyle mücerred tanrılar konusunda da uyarır ve onların şahsında bize de çok önemli mesajlar iletir. Efendimiz'in (sas) bu sapmalarla mücadele ederken açık bir şekilde Kur'an'da var olan ayetleri kullandığı gibi, mücerred tanrıların ittihaz edilmesinin baş sebebi olarak gördüğü uzak Allah tasavvurunu, yakın bir Allah tasavvuruna kavuşturma gayreti verdiğini de görmekteyiz. Allah'ın en güzel isimleri anlamına gelen Esmaü'l-Hüsna üzerinden böyle bir mücadele sürdürülmüştür. O'nun (cc) her ismi güzeldir ve önemlidir, ama özellikle vahyin iniş sürecinde varolan yaygın dini yapı ile mücadele ederken Kur'an'ın öne çıkardığı üç isim bizim için çok önemlidir. Bunlar, *Rab, Allah ve Rahman*'dır.

Efendimiz'in (sas) şirk ile olan mücadelesini anlayabilmek için kısaca bu üç önemli isme değinmemizde fayda vardır.

RAB

Kur'an'ın tamamında Rab ismi tam 974 kez geçmektedir. [29] Bu yüce isme bu düzeyde bir vurgunun yapılması boşuna değildir. İnsanlık neyi en fazla ihmal etmişse ve edecekse, Kur'an onu gündeme taşımış ve ihmal edilen o alanı yeniden tesis etmenin yollarını aramıştır. İşte tevhidin üç önemli basamağından biri olan *Rububiyyette Tevhid,* ancak bu ismin doğru bir biçimde anlaşılması ile mümkündür. Bunun için de Kur'an işin başında bu ismi böyle bir düzeyde gündeme getirerek, ilk muhatapların zihin dünyalarında ve hayatlarında *Rububiyyette Tevhid*'in her boyutu ile inşa edilmesini sağlamıştır. Kur'an, muhataplarının zihin dünyalarına ve tabiî ki hayatlarına tevhid bilincini üç basamakta yerleştirmek istemektedir.

1. Basamak: Rububiyette Tevhid
2. Basamak: Ulûhiyette Tevhid
3. Basamak: Ubudiyette Tevhid

[29] Abdulbaki, Muhammed Fuad; *el-Mu'cemü'l-Müfehres,* s. 350-367

Bu üç basamağın Kur'an'ın nüzûl sürecinde yukarıdaki sıralama gözetilerek yapıldığına şahit oluruz. Çünkü *Rububiyette Tevhid* eğer Allah'ın istediği düzeyde bir bilinç ile oluşturulmaz ise, asla ulûhiyette bir tevhid sağlanamayacak, bu olmayınca da, ubudiyet yani ibadet sahasında da bir tevhid oluşamayacaktır. İşin başı *Rububiyette Tevhid* olduğu için Kur'an nüzûl sürecinde bu bilinci oluşturacak, en önemli isim olan Rab ismine bu düzeyde bir yer ayırmış, ilk nazil olan Alak Sûresi'nde iki kez bu isme vurgu yapmış, tedvinde ilk sırada yer olan Fatiha Sûresi'nde yine bu ismi öne almış, son iki sûre olan Felak ve Nas Sûreleri'nde bu yüce ismi anarak adeta kapanışı bile bu isim ile yapmıştır.

İşin başında Rububiyetteki tevhid, Kur'an'a inanan ve İslamî daveti kabul edenlerle diğerlerini tamamen birbirinden ayırıyordu. Efendimiz (sas) Mekke'de söz söylemeye başladığı zaman, Mekke putlarla donatılmış, her evde şahsi putlar olduğu gibi bir tevhid mabedi olan Kâbe içerisinde bile 360 put vardı. 360 put, çok çeşitli düşünce ve dinlerin figür ve temsillerinden oluşuyordu. Meryem ve İsa portreleri gibi Hırıstiyan inancını taşıyan ikonlar ve resimler olduğu gibi, Yemen, Şam ve Sasanilere ait kutsal figürler de vardı.[30] Bu yönü ile Mekkeliler aslında din alanında oldukça çoğulcu ve müsamahalı bir yapıya sahiptiler. Peki, bu noktada şöyle bir soru sorsak; "Din alanından bu kadar çoğulcu ve hoşgörülü olan Mekke, neden aynı hoşgörüyü Efendimiz'in (sas) getirdiği dine karşı göstermedi? Neden bu davetin sesini kısmaya çalıştı?" Nedeni belli değil mi? Çünkü Hz. Muhammed'in (sas) dile getirdiği din, O'nun insanlara anlatmaya çalıştığı Allah, hayata müdahil oluyordu. Yani Rab'tı. Onlar ise Rablığı kendi aralarında taksim etmişlerdi. Eğer Muhammed'in getirdiği dinin rububiyet alanı olmasaydı, inanın Mekke ahalisi başta ekabir takımı olmak üzere, hiçbiri karşı çıkmaz, onu da bir zenginlik olarak görür, "Şimdiye kadar Kabe'de 360 put vardı, bir tane de –hâşâ- Muhammed'in tanrısının figürü olsun, 361 olsun ne olur ki" derlerdi. Ama Muhammed'in inandığı Allah Rabbü'l Alemin'de, el-Hak'tı. Hak gelince tüm batıl şeyler yok olurdu, yok

[30] Çelikkol, Yaşar; *İslam Öncesi Mekke,* s. 150, 151

olmaya mahkumdu. Bunun için onlar davete karşı çıktılar, bunun için onlar *La ilahe illallah* sözünü söylemekten çekindiler. Yoksa bugünün dünyasında olduğu gibi, Rububiyet temelinden yoksun bir din anlayışı o günün insanın dilinde olsaydı, en iyi Müslüman başta Ebû Cehil, Velid b. Muğire, Ümeyye b. Halef ve diğerleri olurdu.

Bu gerçeklilikten dolayı Rab ismini çok iyi anlamak, kavramak ve hayatı Allah'ın rububiyetine uygun bir şekilde tanzim etmek gerekiyor.

ALLAH

Lafz-ı celal olan *Allah*, Kur'an içerisinde en fazla kullanılan bir isimdir. Kur'an bu yüce ismi tam 2697 kez kullanır. [31] Bu kullanımın fazlalığını ilk nazil olan Kur'an ayetlerinde de görürüz. Rab ismi gibi çokça kullanılan Allah lafz-ı celalî de tevhid bilincinin istenilen düzeyde inşa edilmesi amacı taşımaktadır. Rab ismi nasıl *Rububiyyette Tevhid*'i inşa etmeyi amaçlıyorsa, Allah ism-i şerifi de *Ulûhiyette Tevhid*'i inşa etmeyi amaçlamaktaydı.

Nüzûl sürecini dikkate aldığımızda, Allah lafz-ı celalinin geçtiği tüm ayetlerde böyle bir çaba hemen kendini göstermektedir. Özellikle *Uluhiyette Tevhid'*in bir gereği olarak kutsiyet atfedilen putların yaratma kudretinde olmadığı, hak ve hakikatin kaynaklığı konusunda herhangi bir etkilerinin olmayacağını,[32] rızık verenin mutlak adresinin neresi olduğunu,[33] yapılan dualara ancak kimin icabet etme kudretinde bulunabileceğini [34] ve daha nice meseleyi hep *Uluhiyette Tevhid*'i istenilen bir düzeyde inşa etme amacı ile anlatır. Kur'an bu mesajları ile muhataplarının zihin dünyalarında var olan tüm yanlış algıları düzeltir ve doğru bir tevhid bilincinin oluşması için gerekli her sözü en etkin bir şekilde söyler. Bunu Allah lafz-ı celalini andığı ayetlerde yaptığı gibi, diğer tüm esma-i ilahiyeleri zikrettiği ayetlerde de yapar.

[31] Abdulbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres,* s. 49-93
[32] Yunus Sûresi 10/34,35
[33] Ankebut Sûresi, 29/17; Rum Sûresi 30/40
[34] Rad Sûresi 13/14; Fatır Sûresi 35/14

RAHMAN

Her hayırlı işin anahtarı olan Besmele'nin isimlerinden biri olan Rahman ismi Kur'an içerisinde Besmeleler hariç tam 57 kere geçmektedir. [35] Kur'an'ın bu kullanımlarının büyük bir kısmının ise ilk nazil olan ayetler içerisinde olduğunu görmekteyiz. Hatta Hz. Osman mushafının üzerinden konuşursak iki kullanımın dışındaki [36] tüm Rahman isimleri Mekkî sûrelerde geçmektedir. İlk 6 yılda nazil olan ayetler içerisinde ise Rahman ismi 46 kez geçmektedir. Kur'an içerisinde geçen 57 Rahman isminin sadece ikisi Medine döneminde inen ayetler içerisinde yer aldığına göre, geri kalan 9 Rahman ismi de yine Mekkî süreler içerisinde ama ilk 6 yıldan sonra nazil olan ayetler içerisindedir.[37]

İlahî kelamın bu yüce isme nüzûl sürecinin hemen başlarında bu düzeyde vurgu yapmasında ve diğer birçok isme rağmen bu ismi öncellemesinde tabii ki bazı hikmetleri vardı. Eğer Kur'an yüzlerce isim içerisinden bu isme böyle bir yer ayırmışsa bunun nedenleri üzerinde durmamız gerekmektedir. Öncelikle şunu söyleyelim ki, Besmele ve Fatiha sûresi ile gündeme giren Rahman ismine vahyin ilk muhatapları olan Mekke ahalisi oldukça sert bir tepki gösterdiler. Onların bu yüce isme nasıl karşı olduklarını Hicretin 6. yılında Hudeybiye'de yapılan anlaşma sırasında Mekke tarafının sözcüsü olan Süheyl b. Amr'ın itirazında görebiliyoruz. Efendimiz (sas) anlaşmanın kâtibi olan Hz. Ali'ye; **"Yaz Ali! Bismillahirrahmanirrahim"** deyince Süheyl hemen itiraz etmiş; *"Biz Rahman nedir bilmeyiz. Bizim bildiğimiz bir şeyleri yaz. Bismikallahümme yaz!"* demişti. Efendimiz'de (sas) söylenen cümlede şirke dair bir iz bulunmadığı için Süheyl'in dediğini kabul etmiş ve böyle yazdırmıştı. [38] Gerek bu olaydan, gerek Kur'an içerisinde müşriklerin bu yüce isme karşı

[35] Abdulbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres,* s.376-377

[36] Bakara Sûresi 2/163; Haşr Sûresi 59/22

[37] Rad Sûresi 13/30; İsra Sûresi 17/110; Taha Sûresi 20/90,108,109; Mülk Sûresi 67/3,19,20,29

[38] Buhari, *Şurut,* 15; ed-Dimaşki, *Subul el-Huda ve'r-Reşad fî Sireti Hayri'l-İbad,* c.5, s.87

takındıkları tavrı gösteren ayetten [39] anladığımız kadarı ile onlar, Allah'ın ulûhiyetinin bir işareti olarak muhataplara sunulan bu isme karşıydılar. Peki, neden bu zihniyet aslında kulların tamamen lehlerinde olan o sınırsız rahmet ve merhametinin bir işareti olan böyle bir isme karşı çıkmışlardır? Bu çok önemli bir sorudur ve İslam tarihi boyunca bu soru bir çok İslam aliminin ilgisini çekmiş ve çok farklı yorumlar ortaya koymuşlardır. Bu yorumların hepsine burada değinemeyeceğiz ama merak edenler tefsirlerde özellikle Furkan Sûresi'nin 60. ayetinin geçtiği yerlere bakabilirler. Ama burada çeşitli kaynaklarda detayları ile belirtilen bu karşı çıkışın nelerden kaynaklandığına dair üç temel sebebe dikkat çekebiliriz:

1. Mekke ahalisi Rahman ismine yabancıydılar. Bu yabancılık el- Munzirî gibi bir kısım alimin belirttiği üzere kelimenin Arapça asıllı olmadığı iddiasından kaynaklanıyordu. Her ne kadar el-Munzirî ilk dönemlere ait bazı şiirlere dayanarak Rahman kelimesinin aslının İbranice olduğunu iddia etse de, bir çok alim bu görüşe karşı çıkmış ve kelimenin Arapça asıllı olduğunu ispat etmişlerdir. [40] O halde Mekkelilerin bu isme yabancı olduklarını söylerken neyi kastetmiş oluyoruz? Yabancılıktan kasdımız bu ismi Allah'a izafeten kullanmamalarıdır. Mekkeliler Rahman ismini biliyor, anlamını anlıyor ama bu ismi Yemenlilerin iki ilahından biri sanıyorlardı. Yemenlilerin ilahları için kullandıkları bu ismin Efendimiz (sas) tarafından Allah için kullanılmasına ise karşı çıkıyorlardı.

2. Uzak bir Allah tasavvurundan dolayı bu isme karşıydılar. Müşrik zihinler hayata müdahil bir Allah istemiyorlardı. Onların Allah inançları, erişilmez ve uzak bir ilah tasavvuruna dayanıyordu. Böyle olunca da aracılar devreye giriyor; onları Allah'a yakınlaştırma vesileleri oluyorlardı. Bu düşünceden dolayı sınırsız bir rahmet ve merhametin kaynağı olduğunun bir ifadesi olan Rahman ismine karşı çıkıyorlardı. Rahmeti her yeri kuşatan bir yaratıcıyı kabul etmek, hayata müdahil bir Allah'ı kabul etmek anlamına geliyordu. Bu ise onların temel inançlarını yerle bir

[39] Furkan Sûresi 25/60

[40] Yıldırım, Suat; *Kur'an'da Ulûhiyyet,* s.112, 113

ediyor, aracıların hepsinin devre dışı kalmasına neden oluyordu. Bundan dolayı Mekke, Rahman ismine karşı çıkıyor ve bu ismi bir türlü Allah'a izafeten kullanmıyorlardı.

3. Efendimiz'in (sas) risaletine karşı çıkışlarını bu isim üzerinden yapıyorlardı. Hayata müdahil olmasını istemedikleri bir Allah inancına sahip olan Mekkelilere hayatın her alanında tevhidi dillendiren bir peygamber gelince, onlar bu peygamberin mesajlarını O'nun söylemi ile vurmaya çalışıyorlardı. İsra Sûresi'nin 110. ayetinde değinildiği gibi Efendimiz'in (sas) Allah'a izafeten Rahman ismini kullanmasını yadırgadılar ve: *"Muhammed bizi tek bir tanrıya çağırıyor, kendisi ise iki tanrıya dua ediyor"* demeye başladılar. [41] Aslında onların bu itirazlarının hiçbir temeli olmadıklarını kendileri de biliyordu. Çünkü o güne kadar nazil olan ayetlerde geçtiği üzere Kur'an onlarca ismi Allah'a izafeten kullanmıştı. Bu isimlerin varlığı tanrıların çeşitliliği anlamına gelmiyordu. Zaten onların da başka hiçbir isme itiraz etmeyip, sadece Rahman ismine itiraz etmeleri aslında kendi çelişkilerini gösteriyordu. Onlar bu isim ile Efendimiz'in getirdiği mesajlara karşı çıkıyor, O'nu yalanlamaya ve O'nun Allah inancının sağlam olmadığı gibi temelsiz iddiaları dile getiriyorlardı.

İşte bu üç temel noktadan dolayı Mekke, Rahman ismine karşı çıkıyor ve bu ismin Allah'a izafe edilmesini istemiyorlardı. Onların bu istekleri ise Kur'an'ın ısrarla bu ismi gündeme getirmesi ile geri çevriliyordu. Özellikle Mekke döneminde bu ismin çokça dile getirilmesi vahyin ilk muhataplarının zihin dünyalarında yer etmiş olan yanlış Allah tasavvurunu düzeltme amacı taşıyordu.

[41] Çetiner, Bedreddin; *Fatiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl,* s.576, 577

DÂRÜ'L-ERKÂM

- İnsanlığın şirke kapı açmasının ve Allah'tan başka şeylere ilahlık yakıştırmasının altında yatan sebepler için neler söylersiniz?
- Hz. Peygamber (sas) neden hevânın rab edinilmesini en tehlikeli sapma olarak görmüştür?
- Hz. Peygamber'in (sas) dehre/zamana sövülmesini yasaklamasının hikmetleri nelerdir?
- Nesnelerin veya insanların şâri olarak edinilmesi konusu nasıl anlaşılmalıdır?
- Doğru bir Allah tasavvuru oluşturmada Esmaü'l-Hüsna'nın yeri nedir? Müşriklerin bazı isimlere karşı çıkmasının sebepleri nelerdir?

SUFFA

- Şirk konusunda Kur'an'ın ve Efendimiz'in (sas) beyanlarını iyice anla ki, bu konuda gerekli hassasiyeti gösteresin ve her türlü sapmaya karşı teyakkuz halinde olasın.
- 'Canım böyle istiyor' diye, canının her istediğini meşru görerek, hududullaha riayet etmeden yaşamanın haddi aşmak olduğunu unutma ki; kaymayasın, yanlış yollara sapmayasın.
- Allah'ın kutsal saymadığını kutsal saymak, batıl inanç ve hurafelere kapılar açmak ve eşyayı amacı doğrultusunda kullanmayarak, ya gereğinden fazla yüceltmek, ya hak ettiğinden daha aşağı indirgemek gibi sapmalara karşı duyarlı ol ki, tevhidi hayatında hakim kılasın.
- Gerçek manada tevhidin hakim olabilmesi için, rububiyette, ulûhiyette ve ubudiyette, gereken bilinci hayatında tesis et ki, Rabbin katında muvahhidlerden sayılasın.
- Esmaü'l-Hüsna'nın değer ve kıymetini kavrayıp, seni Allah'a yaklaştıracak en önemli vesilelerden biri olarak gör ki, en güzel isimlerin gölgesinde, razı olunacak bir hayata kavuşasın.

23. Ders

Siyer Coğrayası'nda Bulunan HANÎFLER

﴿وَقَالُواْ كُونُواْ هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُواْ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

"(Yahudiler ve Hıristiyanlar Müslümanlara:) Yahudi ya da Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, Hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi."

(Bakara Sûresi, 2/135)

HİRA

- Hanîflik nedir?
- Siyer Coğrafyası'ndaki Hanîfler, inanç/akide, düşünce ve yaşam bakımından tek tip bir yapıda olduğu söylenebilir mi?
- Kur'an'da Hanîflikten bahseden ayetleri hangi kategoriler altında inceleyebiliriz?
- Hz. Peygamber'in (sas) beyanları çerçevesinde Hanîflik ne anlama gelmektedir?
- Nübüvvet sonrası Hanîfleri İslam'a karşı tutumları bakımından nasıl değerlendirebiliriz?

Siyer Coğrayası'nda Bulunan HANÎFLER

Siyer Coğrafyası'nda bulunan en dikkat çekici dini gruplardan bir tanesi de Hanîflerdir. Bu grubu oluşturanlar kimlerdir? İnançları nelerdir? Hepsi aynı inanç düzlemine mi sahiptirler? Kur'an bu zümreden nasıl bahsetmektedir? Hz. Peygamber'in (sas) beyanlarında bunlar nasıl anlatılmaktadır?... Ve daha birçok merak edilen soruya bu bölümde kısaca cevaplar bulmaya çalışalım. Ama öncesinde *Hanîf* kelimesinin etimolojisi ve Kur'an'daki kullanımlarına bir bakalım.

Hanîf kelimesinin kökeni ve anlamına dair birçok farklı görüş bulunmaktadır. Kimilerine göre kelime Arapça kökenli iken, kimilerine göre İbranice, Süryanice hatta Habeşçe'dir. Bu konuda her iddia sahibi delilini, bazı yazı tabletlerine veyahut Kitâb-ı Mukaddes'te[1] geçen bazı ifadelere dayandırmaktadır.[2]

Kelimenin Arapça menşeli olduğunu söyleyenlere gelince, en temel sözlüklerde, Hanîf kelimesinin kökü olan *'h-n-f'* terkibine şu anlamlar verilmiştir: *"Dalaletten istikamete, diğer dinlerden hak dine dönmek,"* [3] *"Hayırdan şerre, şerden hayra meyil etmek."* [4]

---

[1] Kitâb-ı Mukaddes, Yahudilerin ve Hıristiyanların dini alanda kutsal kabul ettikleri tüm yazılanları, içine alan bir koleksiyondur. Daha fazla bilgi için bkz: Harman, Ömer Faruk, *İslam Ansiklopedisi,* c. 26, s. 75, 76

[2] Geniş bilgi için bkz. Kuzgun, Şaban, *TDV İslam Ansiklopedisi,* c. 16, s. 33-35

[3] el-İsfahânî, Rağıb, *el-Müfredat,* s. 260

[4] İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab,* c. 3, s. 362

Bizlere tarih ve coğrafya sahasında çok kıymetli eserler bırakan Mes'ûdî (v. 345/956) ise Hanîf kelimesinin, Süryanice'den Arapça'ya geçtiğini ve Arapçalaştırıldığını söylemekte, bu kelime ile de Sabiîlerin kastedildiğini ifade etmektedir.[5] Bir başka tarihçimiz Ya'kûbî (v. 292/905 ?) ise, Hanîf kelimesini Hz. Davûd'un savaştığı Filistinliler için kullanmakta ve onların yıldızlara taptıklarını söylemektedir.[6]

Kur'an'ı Kerim'de Hanîf kelimesinin nasıl geçtiğine gelince, on yerde tekil olarak, iki yerde de *Hunefâ* şeklinde çoğul olarak geçtiğini görmekteyiz. Bu on iki ayetin mesajlarını dikkatlice okuduğumuz zaman, hem Siyer Coğrafyası'ndaki Hanîfleri tanımış oluyoruz, hem de bu kelimenin Kur'ân'daki kullanımlarını ve bu kavramla kimlerin kastedildiğini en doğru bir şekilde ğrenmiş oluyoruz. Bu ayetleri şöyle değerlendirebiliriz:

1. Bu ayetlerde Hanîflik, şirkin ve müşrikliğin zıddı olarak kullanılmaktadır. Toplam dokuz ayette [7] öne çıkan temel mesaj budur. Ayetlerden iki tanesinin mealini burada verelim.

- ***"Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim."*** [8]
- ***"Ve (bana) hanîf olarak yüzünü dine çevir; sakın müşriklerden olma, diye (emredildi)."*** [9]

2. Hanif kelimesinin geçtiği oniki ayetin sekizinde, [10] Hanîflik Hz. İbrahim ile ilişkilendirilir. Bu sekiz ayetin beşinde *din* manasında kullanılan *millet* kelimesi yer almakta, bir yerde ise bizzat Hz. İbrahim, kendini *Hanîf* diye nitelendirmektedir. Bu ayetlerden de iki tane örnek verelim:

- ***"İbrahim, gerçekten Hakk'a yönelen, Hanîf bir önder idi;***

[5] Mes'ûdî, *et-Tenbih ve'l-İşraf,* s. 90, 91
[6] Ya'kûbî, *Tarihu'l-Ya'kûbî,* c. 1, s. 51, 52
[7] Bakara Sûresi, 2/135; Âl-i İmrân Sûresi, 3/67, 95; En'am Sûresi, 6/79, 161; Yunus Sûresi, 10/105; Nahl Sûresi, 16/120, 123; Hac Sûresi, 22/31
[8] En'am Sûresi, 6/79
[9] Yunus Sûresi, 10/105
[10] Bakara Sûresi, 2/135; Âl-i İmrân Sûresi, 3/67, 95; Nisâ Sûresi, 4/125; En'am Sûresi, 6/79, 161; Nahl Sûresi, 16/120, 123

Allah'a ortak koşanlardan (müşriklerden) değildi." [11]

- ***"Sonra da sana: 'Doğru yola yönelerek İbrahim'in Hanîf dinine uy! O müşriklerden değildi' diye vahyettik."*** [12]

3. Hanîfliğin Hz. İbrahim ile ilişkilendirildiği ayetlerde, onun ne Yahudi ne Hıristiyan olduğu, Hanîf bir şekilde Müslüman olduğu hakikati ifade edilmektedir. Bu hakikat için de şu iki ayeti örnek olarak verebiliriz:

- ***"(Yahudiler ve Hıristiyanlar Müslümanlara:) Yahudi ya da Hıristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, Hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerdendeğildi."***[13]
- ***"İbrahim, ne Yahudi, ne de Hıristiyan idi; fakat o, Allah'ı bir tanıyan (Hanîf) dosdoğru bir Müslüman idi ve müşriklerden de değildi."*** [14]

4. Hanîf kelimesinin geçtiği iki ayette ise, Hz. Peygamber'e (sas) direk hitap edilerek, son vahyin ilk muhataplarının da Hanîf olduklar dile getirilmektedir. Bu iki ayet ise şunlardır:

- ***"Ve (bana) Hanîf olarak yüzünü dine çevir; sakın müşriklerdenolma,diye(emredildi)."***[15]
- ***"(Resûlüm!) Sen yüzünü Hanîf olarak (bu) dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."*** [16]

5. Hanîf kelimesinin *Hunefâ* şeklinde çoğul olarak geçtiği iki ayette de Müslümanlar kastedilmektedir. Bu iki ayet ise şöyledir:

---

[11] Nahl Sûresi, 16/120
[12] Nahl Sûresi, 16/123
[13] Bakara Sûresi, 2/135
[14] Âl-i İmrân Sûresi, 3/67
[15] Yunus Sûresi, 10/105
[16] Rûm Sûresi, 30/30

- ***"Kendisine ortak koşmaksızın Allah'ın Hanîfleri (O'nun birliğini tanıyan müminler olun). Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış, yahut rüzgâr onu uzak bir yere sürüklemiş (bir nesne)gibidir."***[17]
- ***"Halbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve Hanîfler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emrolunmuştu. Sağlam din de budur."*** [18]

6. Hanîf kelimesinin geçtiği (*Hunefâ*/Hanîfler dahil) oniki ayetin beşi Mekkî, diğer yedi tanesi ise Medenî'dir.

Kur'an'ın bu kullanımlarını dikkate alarak bir değerlendirme yaparsak şunları söyleyebiliriz:

a) Hanîflik kavramı önceleri, o gün için mevcut dini çevrelerden hiçbirine dahil olmayan, her çevre tarafından eleştirilip, mülhid olarak ilan edilen ama aslında tevhid ehli olan nübüvvet öncesi müminler için kullanılmıştı.

b) Kur'an nazil olmaya başlayınca bu ilk manaya uygun olarak, Hanîf kelimesini tevhid ile özdeşleştirerek, şirke bulaşmayıp, her türlü sapkınlıklardan yüz çevirenler için kullanıldı.

c) Nüzul sürecinin ortalarında ise bu kavram yepyeni bir anlam kazandı. Bu anlam Türkçe karşılığı ile *samimiyet*ti. İnen ayetler, artık Hanîfliği İslam ile birlikte anarak, samimi Müslümanlık anlamında kullandı. Böylelikle İslam'ın derinlikli bir şekilde yaşanmasının adı Hanîf Müslümanlık oldu.

Efendimiz'in (sas) beyanları içerisinde Hanîf kelimesinin nasıl geçtiğine gelince, bu konuda birkaç hadiste çok önemli mesajların olduğunu görmekteyiz. Mesela; İbn Abbas'ın rivayet ettiği bir hadiste, Efendimiz'e

[17] Hac Sûresi, 22/31
[18] Beyyine Sûresi, 98/5

(sas) Allah katında hangi dinin daha makbul olduğunu sorduğu zaman, Allah Resulü (sas) şöyle cevap vermiştir: **"En makbul din kolaylaştırılmış Hanîfliktir."**[19] Kur'an'da: **"Allah katında hak din İslam'dır."**[20] ve **"Sizin için din olarak İslam'ı seçtim ve ondan razı oldum."** [21] ifadeleri hatırlandığında, Efendimiz'in (sas) ayetlerdeki bu beyanlara ters düşecek bir şey söylemeyeceği muhakkak olduğu için, hadiste beyan buyrulan: "**kolaylaştırılmış Hanîflik"** ifadesiyle kastedilen mananın Allah katındaki tek din olan İslam olduğu anlaşılmaktadır.[22]

Bu manaya uygun olarak Efendimiz (sas) başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur: **"Allah (cc) 'Kullarımın hepsini Hanîf olarak yarattım' demiştir."** [23] Yine Efendimiz (sas) gönderiliş gayesini anlatırken: **"Ben Yahudilik ve Hıristiyanlık'la değil, kolaylaştırılmış Hanîflik'le gönderildim."** [24] buyurmuştur.

Buraya kadar aktardıklarımızdan da anlaşıldığı gibi Hanîflik; Efendimiz'den (sas) önce yaşamış ama o gün var olan, herhangi bir dini çevreye tabi olmamış, putlardan yüz çevirmiş; kendilerini Hz. İbrahim'e nispet eden, içlerinde bazı problemler olsa da tevhid ehli sayılan, fetret döneminin iman ehlidir.

Bir kısmı nübüvvete yetişmiş olan bu zümreye kimlerin dahil olduğu konusunda ihtilaflar olsa da, bazı isimlerin Hanîf oldukları kesindir. Bu konuda bize en detaylı bilgileri veren Mahmud Şükri Âlûsî, (v.1924) Cahiliye dönemi Arap tarihi ile alakalı eseri olan *Bülûğu'l-Ereb* adlı çalışmasında şu isimler verir:

"Kus b. Sâide el-İyâdî, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Ümeyye b. Ebî's-Salt, Erbâb b. Riâb, Süveyd b. Âmir el-Mustalakî, Ebû Kerb Es'ad b. Himyerî, Veki b. Seleme b. Züheyr el-İyâdî, Ümeyr b. Cündeb el-Cühenî, Âdî b.

[19] Buhârî, *İman,* 29; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 1, s. 236
[20] Âl-i İmrân Sûresi, 3/19
[21] Maide Sûresi, 5/3
[22] Çakan, İsmail Lütfi, *Hadislerle Gerçekler,* s. 327
[23] Müslim, *Cennet,* 63; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 4, s. 162
[24] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 5, s. 266

Zeyd el-İbâdi, Ebû Kays Sırme b. Ebî Enes, Seyf b. Zûyezen, Varaka b. Nevfel el-Kureşî, Âmir b. Zarb el-Udvânî, Abdüttâbiha b. Sa'leb b. Vebra b. Kudâa, İlâf b. Şihab et-Temîmî, Mütelemmis b. Ümeyye el-Ken'ânî, Züheyr b. Ebî Sülmâ, Halid b. Sinan el-Absî, Abdullah el-Kudâî, Abid b. Ebras el-Esedî, Ka'b b. Lüey." [25]

Mes'ûdî, bu isimlerden bazılarını belirtmekte, ama Âlûsî'nin saymadığı bazı isimleri de aktarmaktadır. O isimler ise şunlardır: *"Hanzala b. Sâfvân er-Ressî, Halid b. Sinân el-Absî, Riâb eş-Şenî, Ebû Amr b. Seyfî el-Evsî, Ubeydullah b. Cahş el-Esedî, Bahirâ er-Rahib."* [26]

Elbette bu isimler üzerinde farklı değerlendirmeler yapılabilir. Sayılan isimlerden bazılarının Hanîf değil, Hıristiyan oldukları; bazılarının dinlerinin kesin olarak ne olduğunun belli olmadığı söylenebilir.[27] Biz burada bu değerlendirmelerin hepsine değinmeyeceğiz, özellikle Siyer Coğrafya'sını bu yönü ile tanıma maksadı ile o günün Hanîflerini şu üç başlık altında değerlendireceğiz:

a. Nübüvvetten önce yaşayan ve o hal (Haniflik) üzere de vefat edenler.

b. Nübüvvete yetişmelerine rağmen iman etmeyip, inkâr yolunu tutanlar.

c. Nübüvvete yetişip Hanifliklerini İslam ile devam ettirenler.

Bu üç sınıfı biraz olsun yakından tanımaya çalışalım.

A. NÜBÜVVETTEN ÖNCE YAŞAYAN VE O HAL (HANİFLİK) ÜZERE DE VEFAT EDENLER

Kaynaklarımızda isimleri sayılan Hanîflerin birçokları bu sınıfa dahildirler. Onlar yaşadıkları dönemde birer tevhid ehli olarak yaşamış, hiçbir

[25] Âlûsî, Mahmud Şükri, *Bülûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab,* c. 2, s. 244, 282
[26] Mes'ûdî, *Mürücü'z-Zeheb,* c. 1, s. 65-75
[27] Daha fazla bilgi için bkz: Cevâd Ali, *el-Mufassal fi tarihi'l-Arab Kable'l-İslam,* c. 6, s. 453-460

zaman şirke, putçuluğa, teslise, Yahudilerin içerisine düştükleri şirklere kapı açmamış, kendilerini Hz. İbrahim'e nispet ederek, gelecek son elçinin yolunu gözlemişlerdi. Mesela bunlardan birisiydi Efendimiz'in 7. göbekten dedesi olan *Ka'b b. Lüey.*[28]

Kureyş tarihinde önemli bir yeri olan Ka'b b. Lüey, Mekke ahalisini *Yevmü'l-Aruba/ Arablar Günü* veyahut *Ma'rûzât/Açıklama Günü* diye ilan ettiği Cuma günleri Kâbe'nin avlusunda toplar, onlara çeşitli konularda nasihatlerde bulunur, bazen de gelecek son Nebi'den bahisler açar, yaşlı gözlerle onlara hitap eder, ötelere bakarak; *"Acaba ben ona yetişebilecek miyim?"* diye özlem ve hasretini dile getirirdi. O günlere ait bir hutbesinde şöyle demişti: *"Gerçek gelecek sizin zannettiğinizden çok farklıdır. Harem'inize son derece saygı gösterin. Onu süsleyiniz ve kadrini yüceltiniz. Ona ait büyük haber gelecek ve yakın bir zamanda şerefli Nebi buralardan zuhur edecek. Bu haberi Musa da, İsa da bize bildirdi. Ah keşke O'nun davetine erişebilseydim. Hakkı ve kendisini dışladıkları anda O'nun yanında olabilseydim"*[29]

Nübüvvet öncesinde yaşayıp vefat eden Hanîflerden biri de *İbn Heyyebân*'dı. Şam'da başlayan hakikat arayışını Yahudilikte bulduğunu zannederek içindeki yangını dindirmek adına Medine'ye gelen o büyük alim, bir müddet Medine'de kalınca: *"Hayır bu son elçinin getireceği din olamaz"* diye onlardan yüz çevirip, Hanîf bir düşünceye erişmiş, her seferinde: *"Gölgesi başımda gezen sultan nerde kaldın?"* diyerek, gelecek son Nebi'nin yolunu gözlemiştir. Bir gün Benî Kurayza mahallesinde Yahudileri toplamış onlara gelecek son elçiden bahisler açmış ve demiştir ki: *"Ey Yahudi Topluluğu! Tüm işaretler belirmiştir, O'nun gelişi an meselesidir. Sakın ha! O geldiği zaman O'na karşı gelmeyin. Eğer ona karşı gelirseniz Allah, O'nun eliyle sizi alçaltır..."* [30] Bu söz yıllar yılı Benî Kurayza Yahudileri arasında yankılanıp durmuştur. Ne zaman ki Hicretin

[28] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü,* s. 35

[29] ed-Dimaşkî, *Subul el-Hudâ ve'r-reşâd fi sireti Hayri'l-İbad,* c. 1, s. 221

[30] İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 3, s. 206; Beyhâkî, *Sünenü'l-Kübra,* c. 9, s. 114

5. yılında Efendimiz Kurayzaoğulları Yahudileri'nin mahallelerini kuşatıp, onları öldürmeye başlayınca, içlerinden bazıları büyük bir pişmanlıkla: *"-Keşke İbn Heyyebân'ı dinleseydik"* diyeceklerdi.[31]

Nübüvvet öncesinde Hanîflik üzere yaşayıp, vefat edenlerden birisi de meşhur şair ve bilge insan *Kus b. Sâide'*dir. Onun tevhid, haşır, nübüvvet ve gelecek son elçi ile alakalı çok önemli şiirleri vardır. O şiirlerinden bir tanesine önceki derslerde yer vermiştik. [32] O, tarihe öyle derin bir iz bırakmıştır ki, kendinden sonra gelenler belağatta kıymetli bir sözü değerlendirecekleri zaman: *"Kus'tan daha beliğ"* şeklinde bir darb-ı mesel kullanmayabaşlamışlardır.[33]

Bu sınıfa dahil olan en önemli isimlerden bir tanesi de Hz. Ömer'in amcası, Aşere-i Mübeşşere'den olan Said b. Zeyd'in babası *Zeyd b. Amr b. Nüfeyl el-Adevî'*dir. [34] Bir hakikat yolcusu olan Zeyd b. Amr, Mekke'nin inanç adına ortaya koyduklarını kerih görür, putlar adına kesilen kurbanları yemez, Kâbe'ye onlar gibi değil, bilebildiği kadarı ile Hz. İbrahim gibi tazim etmeye gayret ederdi. Hz. Ebû Bekir'in kızı Hz. Esma, Zeyd b. Amr'ın nübüvvet öncesi halini bize şöyle nakleder: *"Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'i Kâbe'ye sırtını dayamış ayakta şöyle derken gördüm: 'Ey Kureyş topluluğu! Vallahi benden başka hiçbiriniz İbrahim'in dininde değilsiniz' O, diri diri toprağa gömülmek istenen kızları kurtarır, kızını öldürmek isteyen kişiye: 'Onu öldürme! Ben ona bakarım' deyip, alırdı. O kızları yanında büyütür, daha sonra babalarının yanına götürür: 'İstersen kızını sana geri veririm, istemezsen bakımını ben üstlenirim' derdi."*[35]

Onun bu hali, kardeşi Hattab'ı çileden çıkarır, işkence üstüne işkenceye uğramasına sebep olurdu. Mekke'de aradığını bulamayınca önce Hayber ve Yesrib'e, oradan Fedek, Eyle, Musul ve Cezire'ye, oradan da Dimeşk/Şam'a gitmiş, hakikatin ayak izlerini bulmaya çalışmıştı.

Bu hakikati bulma yolculuğu esnasında yol üzerinde karşılaştığı bir

[31] Vakıdî, *Kitabü'l-Meğazî,* c. 2, s. 503
[32] Bkz: 18. Ders, *Dillerdeki Müjde,* s. 189
[33] Daha fazla bilgi için bkz: Kapar, Mehmet Ali, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 26, s. 460
[34] Daha fazla bilgi için bkz: İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 1, s. 95-100
[35] Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensâr,* 24

Rahip ona demişti ki: *"Sen doğru şeyi yanlış yerde arıyorsun. Aradığın doğru, son Nebi'nin ayak sesleri cihanı inletmeye başladı. Ama O, buralarda değil, senin geldiğin yerde zuhur edecek, İbrahim'in mabedinin bulunduğu Faran dağlarında ortaya çıkacak..."*

Bunun üzerine Zeyd b. Amr, aradığı hakikatin izini bulmanın sevinci ile Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Dönüş yolunda Cüzamlılar (Lahm kabilesi) kabilesinin topraklarından geçerken, bu bedevi kabile Zeyd b. Amr'ı yolundan alıkoyacak ve ona yolculuğunu tamamlatmayacaklardı. Bu kabile, bu tevhid yolcusunu ne yazık ki, öldürmek isteyeceklerdi. Zeyd b. Amr yıllar süren bu mücadelesinin sonunu hayatını vererek tamamlayacaktı. Onun son sözleri şöyle olacaktı: *"Ey Allah'ım! Ben gelecek son elçiden mahrum kaldım, Sen benim neslimi ondan mahrum etme!"* [36] Bu dua Allah katında icabet görecek, Zeyd b. Amr'ın iki çocuğu Said b. Zeyd ve Âtike b. Zeyd, iman edip, isimlerini İslam tarihine altın harfler ile yazdıracaklar, muvahhid bir babanın kabul olmuş duaları olarak Allah Resülü'nden (sas) taltif göreceklerdi.

İşte nübüvvet öncesinde yaşayan ve o hal üzere vefat eden Hanîfler için bunlar örnek olarak verilebilir. Bir de başladıkları yolu, güzellikle bitiremeyenler vardı; onlara da kısaca değinelim.

B. Nübüvvete yetişmelerine rağmen iman etmeyip, inkâr yolunu tutanlar

Yaşadıkları dönemde her türlü şirkten yüz çevirip, Allah'ı bir olarak kabul eden, putlar adına kesilen kurbanları asla yemeyen, içki içmeyen, zina etmeyen; bu halleri ile de Hanîf olarak bilinen bazı isimler vardı ki, bunlar ne yazık ki, nübüvvete yetişmelerine rağmen, Efendimiz'i (sas) tasdik edecekleri yerde, çeşitli mülahazalara kapılarak inkâr yolunu tutmuşlardı. Bu sınıfa giren beş-altı isim sayılabilir. Biz bunlardan üç tanesini örnek olarak vermek istiyoruz. Kim bu isimler: *Ebû Amr b. Seyfî el-Evsî,*

[36] İbn Asâkir, *Tarihu Dımaşk,* c. 16, s. 516

Ebû Kays Sayfî b. Âmir (Eslet) b. Cüşem el-Evsî, Ümeyye b. Ebî's-Salt.

Ebû Amr b. Seyfî el-Evsî: İslam tarihine adını *'Gâsilü'l-Melâike/ Meleklerin Guslettirdiği Zat'* olarak yazdırtan Hz. Hanzala'nın babasıdır. [37] Medineli ve Evs kabilesinden olan Ebû Amr, bir dönem Yahudilik ve Hıristiyanlıktan kısmen etkilenmişse de, daha sonra bunlardan tamamen yüz çevirmiş, hayatı boyunca putlara hiç tazim göstermemiş, içki içmemiş, Allah'ı bir olarak kabul ederek kendini Hz. İbrahim'e nispet etmiştir. O, ibadet konusunda öyle bir derinleşmiştir ki, halk arasında *Rahib* diye anılmaya başlamıştır. Bu lakap o kadar yaygın bir hale gelmiştir ki, bundan dolayı bazıları, onun Hıristiyan olduğunu zannetmişlerdi. [38] Ancak Ebû Amr'ın Hıristiyanlıkla pek alakası yoktu. Daha sonraları İslam'a karşı düşmanlık yapmaya başlayınca, Efendimiz (sas) onun lakabını *Fasık* diye değiştirmiştir. [39]

Yıllar yılı Hanîf olarak yaşayan bu zat, nübüvvet günlerine kavuşmasına rağmen, bu büyük fırsatı kaçırmış inkâr yolunu tutmuştu. Efendimiz'in (sas) Mekke'deki mücadelesini duyunca düşmanlığı başlamış, Efendimiz (sas) Medine'ye hicret edince, o güne kadar beklediği peygambere kavuşmanın sevincini duyacağı yerde haset ve kıskançlığa kapılarak, şeklen görünen zahitliğinin yerine, derin bir nefret kuşanmıştı. Efendimiz (sas) Uhud Gazvesi'nde savaşın yapılacağı yere geldiği zaman Ebû Amr, Mekke Müşriklerinin saflarına katılmış, hatta Mekkelilere: *"Ben Medine'nin sayılı büyüklerindenim, şimdi savaş öncesi meydana çıkıp konuştuğum zaman, Muhammedin adamlarının nasıl dağılacağını göreceksiniz"* demişti. O gün o meydanda Ebû Amr şöyle haykırmıştı: *"Ey Evs topluluğu beni tanıdınız mı?"* O anda Evslilerden biri öne çıkarak demiş ki: *"Evet seni tanıdık, sen iman ettiğimiz Peygamberin diliyle fasık olmuş bir adamsın. Allah senin gözünü kör etsin!"* [40] Ebû Amr, duyduğu bu sözler

[37] Hz. Hanzala hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 1, s. 409; İbn Esir, *Usdü'l-Ğabe,* c. 2, s. 85; İbn Abdilberr, *el-İstiâb,* c. 1, s. 432

[38] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* s. 514

[39] Algül, Hüseyin, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 11, s. 542

[40] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi,* I, s. 205; Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf,* c. 1, s. 320

üzerine sarsılmış, imanın Yesriblileri nasıl etkilediğine şaşırmıştı.

O gün o meydanda Hz. Hanzala, Allah Resulü'nün (sas) yanına gelmiş: *"Ya Resulullah! Bana izin vermez misin Allah'ın düşmanı olan babamı ben yere sereyim."* demişti.[41] Ama rahmet peygamberi olan Efendimiz (sas) buna müsaade etmemişti. Yine Uhud günü Efendimiz (sas) Ebû Amr'ın kurduğu tuzaklardan birine denk gelmiş ve kazılan çukura düşüp yaralanmıştı.

Uhud'un arkasından İslam'a karşı düşmanlığı daha da artan Ebû Amr, artık daha fazla İslam karşısında direnemeyince, nifak yolunu tutmuştu. Hicretin 9. yılı Ebû Amr, İslam toplumunu bölmeyi hedefleyen, *Mescid-i Dırar* [42]diye bilinen nifak yuvasının yapımında da yer almıştı.[43] Medine'deki münafıklar böyle bir mescid inşa ederek topluma nifak yaymayı istemişlerdi. Bu proje içerisinde aktif yer alan isimlerden birisi de o idi. Ancak muvaffak olamamışlardı. İşte Ebû Amr, böyle biriydi. Büyük bir fırsata erişmiş olmasına rağmen, hased ve düşmanlığının kurbanı olarak ölecekti.

Ebû Kays Sayfî b. Âmir (Eslet) b. Cüşem el-Evsî: Asıl ismi Haris ya da Abdullah olan Ebû Kays aslen Mekke'lidir. Babasının lakabından dolayı Ebû Kays b. Eslet diye anılır. Nübüvvetin ilk yıllarına kadar Mekke'de yaşamış daha sonraları Medine'ye göç etmiş ve burada Evs kabilesinin şairi ve hatibi olmuştur. Çocukluktan itibaren putları kerih görmüş, Yahudilik ve Hıristiyanlık dinini daha fazla öğrenme adına bir çok seyahate çıkmış, en sonunda Hanîf olmaya karar vermiştir. Bir gün Kâbe'nin avlusunda kendi gibi bir Hanîf olan Zeyd b.Amr b. Nüfeyl ile karşılaşmış ve aralarında bir konuşma geçmiştir. O konuşmanın bir yerinde şöyle demektedir: *"Eğer Rabbimiz isteseydi Yahudi veya Hıristiyan olurduk; fakat biz Hanîf olarak yaratılmışız!"* [44]

Efendimiz (sas) Mekke'de nübüvvete dair mesajları duyurmaya başlayınca Ebû Kays yıllardır aradığı bu olmasına rağmen, bu mesajlara karşı

[41] İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 1, s. 409

[42] Mescid-i Dırar hakkında daha fazla bilgi için bkz: Algül, Hüseyin, *TDV İslam Ansiklopedisi,* c. 29, s. 272, 273

[43] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi,* c. 3, s. 1043, 1044

[44] İbn Sa'd, *et-Tabakât,* c.4, s. 383-385

çıkmış ve Mekke hayatı boyunca hep davetin aleyhinde olmuştu. Allah Resulü (sas) Medine'ye hicret ettiği sırada Ebû Kays Medine'de ikamet ediyordu. Hicretin ilk günlerinde Efendimiz (sas) ile birkaç kez görüşmesi olmuş, Kur'an ayetlerini duydukça, sözden çok iyi anlayan bu zat kendinden geçmiş, ama bir türlü inat ve hasedini kıramamıştı. Birgün davete çok yaklaştığı bir sırada münafıkların reisi İbn Selül ile karşılaşmış, İbn Selül'ün kendisini tahkir eden ve kızdıran sözleri üzerine bir daha Efendimiz'i (sas) dinlememek üzere yemin etmiş ve bu hal üzerine de Hicretin ilk yılında ölmüştür. Ebû Kays da ayağına kadar gelen bu fırsatın kıymetini bilememiş, sahâbî olma şerefini inat ve hasedinin yüzünden kaybetmişti.[45]

Ümeyye b. Ebî's-Salt: Dönemin orjinal şahsiyetlerinden biri de hiç şüphesiz Ümeyye b. Ebî's-Salt'tır. O da diğer Hanîfler gibi tevhidi benimsemiş, mevcut dinlerden hiç birine tabi olmamış, putperestliği reddetmiştir. Hayatı boyunca içki içmemiş olan Ümeyye'nin oruç tuttuğu, dindarlığının bir nişanesi olarak özel elbiseler giydiği ve Mekke'de ilk defa, *'Bismike'llahümme'* ifadesini kullandığı söylenmektedir.[46]

Ticaretlede uğraşan Ümeyye b. Ebî's-Salt, sık sık ticarî seferlere çıkardı. Suriye, Yemen ve Bahreyn'de bundan dolayı çok iyi tanınırdı. [47] O, halk arasında hem bir dahî, hem bir arif, hem bir hakîm, hem de büyük bir şair olarak bilinirdi. Cahiliye döneminde yazdığı şiirlerde Allah inancını bir Müslüman gibi resmettiği için Efendimiz (sas) ona**: "Amene şi'ruhu, kefere kalbuhu/Onun şiirleri iman etmiş, ama kalbi inkâr etmiştir"** demiştir.[48]

Yevmu't-Teğâbun tabirini şiirlerinde ilk defa kullanan şair, odur. Esmaî'nin sık sık şöyle dediği nakledilir: *"Antere'nin başlıca konusu harb, Ümeyye b. Ebi's-Salt'ınki ise, âhiret idi"* Ümeyye ölüm ânında şöyle demiştir:

---

[45] İbn Hişâm, *es-Sîre,* c. 1, s. 282-286; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, c. 2, s. 359, 406

[46] İbn Hişâm, *es-Sîre,* c. 3, s. 357

[47] Tüccar, Zülfikar, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 42, s. 303, 304

[48] Münavî, *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Camiu's-Sağîr,* c. 1, s. 57-59

Her hayat, ne kadar uzun olsa da,
Sonunda zeval bulacaktır.
Keşke ben, ömrümün zevâl vakti bana görünmeden önce,
Dağların başında dağ keçisi otlatıyor olsaydım.
Çünkü, Hesap Günü büyük bir gündür.
Çocuğun ihtiyarlayıp, saçlarının ağardığı ağır bir gündür. [49]

Ancak böyle birine Sahâbe: *"Aduvullah/Allah'ın düşmanı"* lakabını vermişti. Bile bile hakikati inkâr ettiği için, Efendimiz'in (sas) nübüvvetini kabul etmediği ve İslam'a karşı düşmanca bir tavır takındığı için böyle bir lakabı almıştı. Ümeyye b. Ebî's-Salt halkın kendisine gösterdiği yoğun ilgiden dolayı, kendinde bazı özel hususiyetler olduğuna inanmaya başlamıştı. Bundan dolayı, peygamberliğin kendisine geleceği zehabına kapılmış, böyle olmayınca da hasedinin kurbanı olmuştu. Bazı ihtilaflar olsa da, Hicri 8. yılda Taif kuşatması sırasında iman etmeden ölmüştür.[50]

C. Nübüvete yetişip Hanîfliklerini İslam ile devam ettirenler

Elbette bu zümreye dahil olanlar Hanîflerin en bahtiyarlarıydılar. Çünkü onlar hakikat yürüyüşlerini iman ile taçlandırmış, gelen son elçiyi tasdiklemiş, böylece hidayet nuruna ermişlerdi. Bunların kimler olduğuna gelince elbette ilk sıraya yazılacak isim Varaka b. Nevfel'dir. Efendimiz (sas) onun için şöyle buyurmuştur: ***"Andolsun ki, onu ince halis ipek bir elbise içerisinde Cennet'te gördüm. Çünkü o bana iman etti ve beni tasdik etti."*** [51]

Bu zümre içerisinde Hz. Hatice validemizi, Hz. Ebû Bekir'i ve Said b. Zeyd'i de sayabiliriz. Çünkü onlarda nübüvvet öncesi Hanîftiler, sonrasında ise iman ile şereflendiler. Âlûsî'nin verdiği liste üzerinden bir değerlendirme yaparsak, o listede adı geçenlerden, nübüvvete yetişip de

[49] Âlûsî, Mahmud Şükri, *Bülûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab,* c. 2, s. 246
[50] İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 1, s. 145
[51] İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 3, s. 2083

Müslüman olduğu kaynaklarda belirtilen sadece *Ebû Kays Sırme b. Ebî Enes*'dir.

Ebû Kays, Yesribli/Medinelidir. Efendimiz'in (sas) babasının dayılarının kabilesi olan Neccaroğulları'ndandır. Hayatının bir bölümünde putlardan yüz çevirip Hıristiyan olmuştur. O dini öyle derinlemesine öğrenmiştir ki, Rahib olacak kadar ilerlemiştir. Daha sonraları Hıristiyanlıktan da vazgeçip, kendine ait bir evi, mabed haline getirip, İbrahim'in dinine yöneldiğini söylemiştir. Bu hal böyle devam ederken, Efendimiz (sas) Medine'ye hicret edince hiç tereddüt etmeden gelip iman etmiştir.[52] Uzunca bir ömür süren Ebû Kays, şair bir zattı. Hatta İbn Abbas'ın bazen onun yanına gidip, bazı şiirleri sorduğunu, Arapların eski beyitlerini ondan öğrendiği rivayet edilir.[53] 120 yaşında vefat eden Ebû Kays, hayatını şöyle özetlemiştir:

"Doksan yıl yaşadığımı anladım. Bir on yıl daha, sonra bir sekiz yıl daha yaşadım. Bu yıllar geçerken ben onları hiç takip etmedim. Ancak o yılları, geceleri hesaplayarak zaman içinde saydım da, saydım." [54]

İşte Siyer Coğrafyası'nda var olan dini düşüncelerden biri olan Hanîfler hakkındaki bilgilerimiz kısaca böyledir. Az da olsa haniflerin dinî algıları ve yaşamları hakkında sahip olduğumuz bu bilgiler ışığında Siyer Coğrafyası'nın nübüvvet öncesi yıllarına dair önemli bilgilere erişme imkanına sahip olmaktayız. Bu da Haniflerin Kur'ân'da özel bir zümre olarak müstakil bir biçimde zikredilmesinin hikmetini daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır.

-

[52] Mahmud Şükri, *Bülûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab,* c. 2, s. 266
[53] İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 2, s. 895
[54] İbn Hacer, *el-İsabe,* II, s. 895

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Hanîf kelimesinin menşeî ve anlamları konusunda neler söyleyebilirsiniz?
- Hanîf kavramının anlamını ve özelliklerini öğrenme noktasında, Kur'an'ın rehberliği konusunda neler söylenebilir?
- Hz. Peygamber'in (sas): "En makbul din kolaylaştırılmış Hanîfliktir." beyanı nasıl anlaşılmalıdır?
- Siyer Coğrafyası'ndaki Hanîfler kimlerdir? Genel karakteristik özellikleri hakkında neler söylenebilir?
- Nübüvvete erişmelerine rağmen bazı Hanîflerin inkâr yolunu tutmalarını nasıl anlamalıyız? Onları bu yola sevkeden sebepler nelerdir?

SUFFA

- Hanîflik kavramını iyice kavramalı, nüzul süreci içerisinde nasıl bir anlam kazandığını iyice öğrenmelisin ki, bu konuda geçen ayetleri tam anlamı ile anlayabilesin.
- Efendimiz'in (sas) Hanîflik hakkındaki kutlu beyanlarını, vahyin rehberliğinde okumalı ve üzerinde tefekkür etmelisin ki, Kur'an-Sünnet bütünlüğünü tam anlamı ile kavrayabilesin.
- Siyer Coğrafyası'nda yaşayan Hanîfleri tanımalı, onların dini düşüncelerini anlamalısın ki, nübüvvet ile birlikte ortaya çıkan tavırları tam anlamı ile idrak edebilesin.
- Hased ve kibrin, hakikati kabul etmede nasıl derin etkileri olduğunu hiçbir zaman unutmamalısın ki, bile bile insanın nasıl kendini felakete sürükleyebileceğini görebilesin.
- İnsanların tevecccühlerini, takdir ve taltiflerini kendi şahsına değil, Allah'ın ikramına bağlamalısın ki, bunları gördüğün zaman kendini kaybetmeyesin.

Siyer Coğrafyası'nın Önemli Bir Dinî Zümresi Olarak SABİÎLİK

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾

"Müminler, Yahudiler, Sâbiîler, Hıristiyanlar, Mecûsîler ve Müşrik olanlara gelince, muhakkak ki Allah, bunlar arasında kıyamet gününde (ayrı ayrı) hükmünü verir. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir."

(Hac Sûresi, 22/17)

HİRA

- Sabiîlik ne demektir?
- Mekkeliler neden ilk Müslümanlara Sabiî ifadesini kullanmışlardır?
- Sabiîler kimlerdir? İslam alimleri onlar için neler söylemişlerdir?
- Sabiîliğin temel inanç esasları nelerdir?
- İman ettikleri kutsal metinler var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?

Siyer Coğrafyası'nın Önemli Bir Dinî Zümresi Olarak SABİÎLİK

Kur'ân- Kerim'in ifade ettiği dini zümrelerden bir tanesi de Sâbiîlerdir. Kur'ân'ın nüzul ortamı olan Siyer Coğrafyası'nda, bu zümrenin yerini tespit etmek, kimler olduğunu bilmek, dini düşünce ve yaşayışlarının neler olduğunu ortaya koymak, en başta bu ifadenin geçtiği ayetlerin doğru anlaşılmasını sağlayacak ve nübüvvetin ortaya çıkıp geliştiği zeminin ne tür dinî unsurlardan oluştuğunu kavramamıza da yardımcı olacaktır.

Öncelikle Sabiî kelimesinin menşeî ve anlamı üzerinde duralım. İslam alimlerinin büyük bir bölümü Sabiî kelimesinin Arapça olduğunu söylerken, başta İbnü'n-Nedîm (v. 385/995) olmak üzere bir kısım alimler ise, kelimenin Mandence [1] olduğunu ifade etmişlerdir. Kelimenin Arapça asıllı olduğunu iddia edenler, ya *sab* veya *sabv* kökünden türetildiğini söylemişlerdir. *Sab,* dönme ve değiştirme; *sabv* ise meyletme ve çocukluğa dönme anlamlarına gelmektedir. [2] Kelimenin Mandence olduğunu söyleyen İbnü'n-Nedîm, *sabaa* kökünden alınmış olduğunu ifade etmektedir. Bu kökün anlamı ise vaftiz olma ve yıkanmadır. [3]

Daha sonraları İslam alimleri bu kök manalarına uygun bir şekilde

[1] Irak bölgesinde yaşayan Mandenlerin dilidir. Mandenler hakkında daha fazla bilgi için bkz: Cerrahoğlu, İsmail, "Kur'ân-ı Kerim ve Sabiîler, *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 9*, s. 108, 109

[2] Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâğa,* s. 345; Taberî, *Camiu'l-Beyan,* c.1, s. 318, 319

[3] İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* s. 340

Sabiî kelimesine farklı anlamlar vermişlerdir. Mesela; Fahruddin er-Razî, (v. 606/1209) "bir dinden çıkıp diğer bir dine girme" veya "haktan batıla meyletme" anlamı verirken,[4] Ebû Hayyan (v. 746/1345) "meşhur bir dinden çıkıp; diğer bir dine girme" manasına geldiğini söylemişlerdir.[5] Bu anlamlardan dolayı Kureyş ahalisi, gerek Hazreti Peygamber'e (sas), gerek iman eden ilk Müslümanlara, mevcut dini yapıyı kabul etmeyip, yeni bir din olan İslamiyet'e girdiklerinde onlara Sabiî demişlerdi.[6] Yine Arapların meşhur kabilelerinden biri olan Benî Cezime kabilesi Müslüman oldukları zaman, "İslam olduk" manasında *"saba'na, saba'na"* diye haykırmışlardı.[7]

Ancak, bu kelimenin müşrikler tarafından Müslümanlar için kullanılmasından, Müslümanların pek hoşnut olmadıklarını ve bu ifadeyi duyduklarında reddettiklerini görmekteyiz. Mesela; Hz. Ömer, Müslüman olduğu zaman Cemil b. Ma'mer el-Cumahî, Kureyş'e bu büyük haberi duyurmak için: *"Ey Kureyş bakınız, Ömer b. Hattab Sabiî olmuş"* diye bağırdığında, Hz. Ömer ona: *"Yalan söylüyorsun ben Sabiî değil, Müslüman oldum"* demiştir. [8] Yine Benî Hanife kabilesinin lideri olan Sümâme b. Üsâl Müslüman olunca, ona *"Sabiî mi oldun?"* diye sorulmuş, o da cevaben: *"Sabiî değil, Müslüman oldum»* demiştir.[9] Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi, Müslümanlar bu kelimenin kendileri için kullanmasından pek hoşlanmıyorlardı.

SABİÎLER KİMLERDİR?

Sabiîlerin kimler olduğu konusu tarih boyunca epey tartışılmış ve birçok farklı görüşlerin ileri sürülmesine neden olmuştur. Kaynaklarımızda bazen birbirine yakın, bazen birbirinden tamamen uzak nice dini toplu-

[4] er-Razî, Fahruddin, *Mefatihu'l-Ğayb,* c.1, s. 548
[5] Ebû Hayyan, *Tefsiru Bahri'l-Muhit,* c.1, s. 239
[6] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili,* c.1, s. 314
[7] İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab,* c.1, s. 108
[8] İbn Hacer, *el-İsabe,* c.1, s. 280
[9] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c.2, s. 452

luklar Sabiî diye isimlendirilmişlerdi. Söylenenlerin tamamını buraya almaya imkân yoktur, ancak temel düşünceleri şöyle bir tasnif edersek şu sonuçları elde ederiz:

1. Abdullah b. Abbas'a (v. 68/688) göre Sabiîlik bir Hıristiyan mezhebidir. Ancak onların kestikleri yenilmez ve kadınları ile evlenilmez. [10]

2. Mücâhid b. Cebr'e (v. 103/721) göre Sabiîlik, Yahudilik ve Mecusilik arasında bir dindir.[11]

3. Ziyad b. Ebih[12] (v. 53/673), önceleri Sabiîlerin peygamberlere inanan, günde beş vakit namaz kılan dini bir zümre olduğunu zannederek onlardan cizye kaldırmayı düşünmüş; ancak daha sonra onlarla karşılaşınca, yıldızlara taptıklarını görünce bu fikrinden vazgeçmiştir.[13]

4. Katâde b. Diâme'ye (v. 117/735) göre Sabiîler, meleklere tapan, Zebûr'u ilahî kitap olarak kabul eden, beş vakit namaz kılan ve güneşe tazimde bulunan bir dini topluluktur.[14]

5. Ebû Hanife'ye (v. 150/767) göre ise Sabiîler, Zebûr'u ilahî kitap olarak benimsedikleri için Ehl-i Kitap'tırlar. Bundan dolayı onların kestikleri yenilebilir, hanımları ile de evlenilebilir. Ancak İmam Ebû Yusuf (v. 182/798) ve İmam Muhammed (v.189/805) onların yıldızlara taptıkları için Ehl-i Kitap'tan sayılamayacaklarını belirtmişlerdir.[15]

---

[10] İbnü'l-Cevzi, *Zadü'l-Mesîr,* c.1, s. 92

[11] Taberî, *Camiu'l-Beyan,* c.1, s. 319

[12] Ziyad b. Ebih, Emevilerin Irak valisidir. Önceleri Hz. Ali taraftarı iken, daha sonra Şam valisi Muaviye'nin yanında yer almıştır. Çok zeki, askeri kabiliyeti oldukça iyi, idarecilik vasfı güçlü olan biridir. Arapların dört dâhisinden biri kabul edilir. (Diğer üçü, Muaviye b. Ebî Süfyan, Amr b. Âs ve Muğire b. Şu'be'dir.) Hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Esir, *el-Kâmil,* c. 3, s. 207-245; İbn Asâkir, *Tarihu Dimaşk,* c. 19, s. 162-209

[13] Taberî, *Camiu'l-Beyan,* c.1, s. 319

[14] İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim,* c.1, s. 104

[15] Ebü'l-Leys es-Semakandî, *Tefsîru Ebi'l-Leys,* c.1, s. 124, 125

6. Ahmed b. Hanbel'e (v.241/855) göre Sabiîler, Yahudilik veya Hıristiyanlığın bir mezhebi olarak kabul edilmelidir.[16]
7. Hamza el-İsfahânî'ye (v. 360/971) göre Sabiîler, Harran ve Ruha (Urfa) bölgesinde yaşayan Keldanilerdi. Ona göre, onlar tarih içerisinde o ismi bırakıp, Sabiîler isminin almışlardır.[17]
8. Ebû Bekir el-Cessâs'a (v. 370/981) göre Sabiîler, kendilerine özgü dinleri olan bir topluluktur. Harran Sabiîleri ve Vâsit civarında yaşayan Batâih Sabiîleri diye iki kolları vardı ve bu kolların birbirlerinden biraz farklı inanç sistemleri oluşmuştu.[18]
9. İbnü'n-Nedîm'e (v.385/995) göre Sabiîler, Irak bölgesinde yaşayan, vaftiz olan, tuz ve yağ dışında yediklerini yıkayan bir dini zümredir.[19]
10. eş-Şehristani'ye (v.548/1153) Sabiîler, kendilerini Hz. İbrahim'e nispeteden Hanîflerdir.[20]
11. İbn Hazm'a (v.456/1064) göre Sabiîler, Hz. İbrahim'e inanmayan, kendilerini Hz. Nuh'a ve Hz. Şit'e nispet edenlerdir.[21]

Günümüzde 80 ila 10.000 civarında bir nüfusa sahip Güney Irak'ta yaşayan, oldukça zengin bir dinî literatüre sahip olan bir dini topluluktur.[22]

Temel İnançları

Kendilerini Sabiî diye isimlendiren dini zümrelerin inançları da çok çeşitlidir.[23] Ancak en temel unsurları ile onların inançları şöyle tasnif edilebilir:

[16] İbn Kudame, *el-Muğnî,* c.10, s. 568
[17] Hamza el-İsfahânî, *Tarihu sinî mülûki'l-arz ve'l-Enbiya,* s. 7
[18] el-Cessas, *Ahkâmü'l-Kur'ân,* c.2, s. 401
[19] İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* s. 340, 341
[20] Vecdi, Ferid, *el-Milel ve'n-Nihal,* c.2, s. 76
[21] İbn Hazm, *el-Fasl,* c.1, s. 84
[22] Gündüz, Şinasi, *TDV İslam Ansiklopedisi,* c. 35, s. 344
[23] Daha fazla bilgi için bkz: Cerrahoğlu, İsmail, "Kur'ân-ı Kerim ve Sabiîler", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.9, s. 106, 107

1. Başka dinlerden etkilenerek, onlardan aldıkları bazı ibadetleri kısaltarak veya kısmen değiştirerek uygulamaları
2. Meleklere farklı bir anlam yükleyerek onları ikinci dereceden ilah görmeleri
3. Yıldızlara çeşitli kutsiyetler atfederek, onlara tazim ve ibadet etmeleri
4. Kendi elleri ile yaptıkları ve yine kutsiyet atfettikleri çeşitli putlara tapmaları
5. Kendilerini Hz. Yahya'ya nispet ederek, vaftiz geleneğini sürdürmeleri

Mukaddes Kitapları

Sabiîlerin kendilerine mukaddes kitaplar olarak edindikleri metinlere dair Şinasi Gündüz Hoca şu ifadelere yer vermektedir: "Sâbiîler'in kutsal kitapları yazılı metinler ve sır metinleri şeklinde iki grupta toplanabilir. Yazılı metinler de temel kutsal kitaplar, esoterik (gizli) özelliğe sahip metinler divan, şerh ve tefsirler, astrolojik metinler, büyü ve sihir yazmaları diye ayrılabilir. Sâbiî kutsal kitapları arasında temel kitaplar *Ginza, Draşya d Yahya* ve *Kolasta'*dır. Ginza (hazine) yaklaşık 600 sayfadan oluşur. Âdem'in kitabı şeklinde de adlandırılan bu kutsal kitap çeşitli dualar, teoloji, mitoloji, ölüm ve ölüm sonrası hayat vb. konuları ihtiva eder. Draşya d Yahya büyük ölçüde Yahyâ'yı ve öğretilerini konu alır. Kolasta (koleksiyon ya da övgü) gusül, âyin yemekleri vb. ibadetlerle ilgili dua ve uygulamaları içerir. Sâbiîler'in kutsal metinleri Mandence'dir. Günlük hayatta Arapça konuşan Sâbiîler, Mandence'yi genelde yalnız ibadet dili olarak kullanırlar. Bu dili okuyup yazabilme ayrıcalığı ise yalnızca rahiplere aittir. Bununla birlikte son zamanlarda Mandence'yi günlük dil olarak yeniden canlandırma yönünde bazı girişimler bulunmaktadır."[24]

[24] Gündüz, Şinasi, *TDV İslam Ansiklopedisi,* c. 35, s. 342

Sabiîlerin kutsal kitapları hakkında biraz daha detaylı bilgiler veren İsmail Cerrahoğlu Hocamız ise o kitapları şöyle tasnif etmiştir:

a - *el-Kinza Rabba:* İnanışlarına göre bu kitab Âdem'e (as) indirilmiştir. Eserin tarihi hususunda Sabiîler ihtilaf etmektedirler. Bu kitabdaki bahisler mahlukatın yaratılışına kadar varır.

b - *Yahya'nın talimatını ihtiva eden kitab:* Bu kitab Yahya Peygamberin hayatını ihtiva eder. Bugün elimizde mevcud olan İncillere benzer. Gezegen ve yıldızlardan da bahisler vardır.

c - *Ferah kitabı:* Nikâh esnasında ve evlenme merasimlerinde kullanılan bir kitabdır.

d - *Nefisler kitabı:* Cenaze merasimi ve ölülere telkin kitabıdır. Defnin keyfiyeti, ağlamanın haram olmasının sebepleri ve meâd'a ait meselelerden bahseder.

e - *Zor sefer kitabı:* Bazı ruhanilerin kıssalarından bahseder.

f - *Burçlar hakkındaki kitab:* Şahısların doğumlarıyla alakalıdır. Her şahıs doğduğu burca göre isim alır ve bu isim onlar indinde gizli kalır.

g- *Dini neşide ve zikirler kitabı:* Namaz ve diğer ibadetlerinde okudukları zikirleri ihtiva eder.

h- *İnsan vücudunun terkib ve teşrihi kitabı:* İnsan vücudu ile alakalı bilgileri içerir.

Bunlardan başka içtimai adabları ve mabedleri hakkında bilgi veren kitablara da sahip oldukları söylenmektedir. Onlar, kitablarını yabancılara göstermeyikendilerineharamsayarlar.[25]

Yasaklar (Haramlar)

Sabiîler için yapılması yasak olan şeylerin başlıcaları şunlardır:

- Nefsi müdafaadan gayrı öldürmeler

[25] Cerrahoğlu, İsmail, "Kur'ân-ı Kerim ve Sabiîler", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.9, s. 111, 112

- Zina ve livata
- Sarhoş oluncaya kadar içki içmek ve kumar oynamak
- Sünnet olmak
- Yeminden dönmek
- Diğer dinlere mensup olanlarla aynı sofrada yemek yemek
- Cenabet halindeyken yemek ve içmekle meşgul olmak
- Mavi elbise giymek
- Yol kesmek
- Temiz bir kadına iftira etme
- Bayramlarda ve pazar günleri iş yapmak
- Yalan yere şahitlik yapmak
- Fitne, gıybet ve koğuculuk yapmak
- Riba/faiz almak ve vermek
- Müddeti geçtiği halde borcunu vermemek
- Emanete ihanet etmek
- Sakal ve bıyığı kesmek (Bazıları baştaki saçı kısaltmaya müsaade ederler.) [26]

Kur'ân-ı Kerim'de Sabiîlik

Kur'ân-ı Kerim'de Sabiîlik kavramının nasıl geçtiğine bakarsak, üç ayette bu kavramın geçtiğini görürüz. Bu üç ayeti, nüzul sırasına göre burada aktaralım:

"Müminler, Yahudiler, Sâbiîler, Hıristiyanlar, Mecûsîler ve Müşrik olanlara gelince, muhakkak ki Allah, bunlar arasında kıyamet gününde (ayrı ayrı) hükmünü verir. Çünkü Allah her şeyi hakkıylabilendir."[27]

[26] Cerrahoğlu, İsmail, "Kur'ân-ı Kerim ve Sabiîler", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.9, s. 112

[27] Hac Sûresi, 22/17

"Şüphesiz Müminlerden, Yahudilerden, Hıristiyanlardan ve Sâbiîlerden; Allah'a ve ahiret gününe inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır. Onlar için herhangi bir korku yoktur onlar üzüntü çekmeyeceklerdir." [28]

"Müminler ile Yahudiler, Sâbiîler ve Hıristiyanlardan Allah'a ve ahiret gününe (gerçekten) inanıp iyi amel işleyenler üzerine asla korku yoktur; onlar üzülecek de değillerdir." [29]

Anlam ve mesajları birbirlerine çok yakın olan bu üç ayetten biz şu neticeleri çıkarabiliriz:

1. Sabiîler ifadesini kullanan üç ayet de Medine'de inmiştir. Böyle olunca, Sabiîler kavramı ile kastedilenlerin, Mekke'de müşriklerden yüz çevirip İslam'a giren ilk Müslümanlar olmadığı anlaşılmaktadır.

2- Üç ayette, Müminler, Yahudiler, Hıristiyanlar, Mecusiler ve Müşrikler sayılırken, ayrıca Sabiîler denmesi, Sabiîlerin bu beş dini zümreden ayrı bir topluluk olduğunu gösterir.

3- Özellikle Bakara 62'de ve Maide 69'da, Allah'a inanan, salih amel işleyip, karşılığında da cenneti kazananlar arasında sayıldığına göre bu ayetlerde anılan Sabiîler, tarihte meleklere ya da yıldızlara tapan müşrik bir kavim değil, Allah'ın birliğine inanan, yalnız O'na tazim eden bir kavim olduklarına işaret eder.

4- Nüzul sürecinde ilk olarak nazil olan ayet Hac 17'de, ***"Muhakkak ki Allah, bunlar arasında kıyamet gününde (ayrı ayrı) hükmünü verir."*** demekte, Bakara 62 ve Maide 69'de ise bu hükmün neye göre verileceği beyan edilerek: ***"Allah'a ve ahiret gününe inanıp sâlih amel işleyenler için Rableri katında mükâfatlar vardır."*** buyrulmaktadır.

5- Ayetlerde Sabiîlerin diğer din mensupları arasında sayılması, onların Ehl-i Kitap oldukları anlamına gelmemektedir. Çünkü Hac 17'de

[28] Bakara Sûresi, 2/62
[29] Maide Sûresi, 5/69

görüldüğü gibi Mecusiler ve Müşrikler de ayrıca sayılmıştır. Dolayısı ile ayetlerde sayılan altı dini zümre, Arapların tanımış oldukları din mensuplarının isimlerinin anılmasından ibarettir.

6- Netice olarak, ayetlerin muhatap alarak saydığı Sabiîler, kendilerine özgü hususi dinleri olan bir zümredir. Bunlar Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde vardılar ve isimlerinden söz ettiriyorlardı. Şimdi kendilerini Sabiî diye isimlendiren dini grupların onlarla alakası yoktur. Ancak Kur'ân'ın evrensel mesajı göz önünde bulundurulursa, ayetlerde ifade edilen Sabiîlerin, sayılan beş dini zümrenin dışında kalan farklı, müstakil bir dini grup/zümre olduğu söylenebilir.

Ayetler Üzerine Bir Mülahaza

Sabiîler'e değinen bu üç ayet, Kur'ân'ın diğer ayetleri dikkate alınmayarak, bazıları tarafındanYahudi ve Hıristiyanların cennete gireceklerine delil olarak kullanılmıştır.[30] Kur'ân'ın en büyük müfessiri, bizzat Kur'ân'ın kendisi olduğu için, bir hüküm çıkarılacağı zaman o mesele ile alakalı tüm ayetlerin bütüncül bir nazarla okunması şarttır. Kur'ân'ın Ehl-i Kitap'a değindiği ayetler oldukça fazladır. Özellikle onların inançlarını değerlendiren ayetlerden birkaçını burada örnek olarak vermek gerekirse, şunları verebiliriz:

- ***"İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyandı: ancak, O hanif (muvahhid) bir Müslümandı, müşriklerden de değildi."*** [31]
- ***"Andolsun "Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'tir " diyenler küfre düşmüştür De ki: "O eğer Meryem oğlu Mesih'i onun annesini ve yeryüzündekilerin tümünü helak (yok) etmek isterse Allah'tan (bunu önlemeye) kim birşeye malik olabilir? Göklerin yerin ve bunlar arasındakilerin***

[30] Ateş, Süleyman, "Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir", İslamî Araştırmalar, Yıl 1989, III, s.1

[31] Âl-i İmrân Sûresi, 3/67

tümünün mülkü Allah'ındır; dilediğini yaratır Allah her-şeye güç yetirendir." [32]

- ***"Andolsun "Şüphesiz Allah Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler küfre düşmüştür Oysa Mesih>in dediği şudur: "Ey İsraü iloğulları benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin Çünkü O kendisine ortak koşana şüphesiz cenneti haram kılmıştır onun barınma yeri ateştir. Zulmedenlere asla bir yardımcı yoktur."*** [33]
- ***"Yahudiler: "Üzeyr, Allah'ın oğludur." dediler; Hıristiyanlar da: "Mesih, Allah'ın oğludur." dediler. Kendi ağızlarının sözüdür bu. Kendilerinden önce inkâr edenlerine sözlerine benzetme yapıyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da yüz geri çevriliyorlar!"*** [34]
- ***"Allah'ın yanında hahamlarını ve ruhbanlarını da rabler edindiler. Meryem oğlu Mesih'i de öyle. Oysa kendilerine, tek olan Allah'tan başkasına ibadet/kulluk etmemeleri emredilmişti. Bir olan Allah'tan başka ilah yoktur. Onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir."*** [35]

Tekrardan biz konumuz olan üç ayete dönersek, bu ayetler nasıl anlaşılmalı ve bu ayetlerdeki kurtuluş vaadi nasıl doğru kavranmalıdır? sorularına cevap aramalıyız. Elmalılı Hamdi Yazır, Maide Sûresi 69. ayetin tefsirinde bu konu ile alakalı şöyle demektedir: "Görülüyor ki bir benzeri Bakara Sûresi'nde geçen bu âyette önce iman edenler ve Yahudiler, Hıristiyanlar, Sâbiîler diye dört sınıf zikredilmiş ve bu şekilde Yahudiler, Hıristiyanlar, Sâbiîler, müminlere karşılık ve şu halde müminden başka olarak gösterilmiş ve sonra Allah'a ve ahirete iman edip güzel amel yapanların korku ve hüzünden kesin olarak âzâde olacakları da müjdelenmiştir. Bun-

[32] Maide Sûresi, 5/17
[33] Maide Sûresi, 5/72
[34] Tevbe Sûresi, 9/30
[35] Tevbe Sûresi, 9/31

dan ise bu vaad ve müjdenin bu dört sınıftan ancak müminlere mahsus olduğu ve Yahudiler, Hıristiyanlar, Sâbiîler bu üçünün bu müjdeden hariç bulundukları ve bununla beraber, bunlar da iman ederlerse müminler sınıfına dahil olup aynı vaad ve müjdeye nail olacakları ve şu halde bunların da ümitsiz olmayıp hemen tövbekâr olarak iman ve güzel amel yapmaya girişmelerinin lüzumu anlaşılacağı açıktır. Zira "mümin ve mümin olmayan her kim mümin ise bahtiyardır" denilince bu bahtiyarlık mümine tahsis edilmiş ve mümin olmayan istisna edilmiş olur. Ve "mümin ve mümin olmayan her kim mümin olursa bahtiyar olur" denildiği zaman da mümin olmayana iman teklif edilmiş ve bu şart ile ona da bahtiyarlık vaadolunmuşolur."[36]

Daha sonra çok önemli izahlarda bulunan Merhum Elmalılı Hamdi Yazır, ilgili ayetlerin Kur'ân'ın diğer ayetleri ile birlikte okunmasını tavsiye etmiştir. Elmalılı'nın izahlarında verdiği iki ayet şunlardır:

- ***"(O müminler) Sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar, ahirete de kesinlikle iman ederler."*** [37]
- ***"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse o uzak bir sapıklığa düşmüştür."*** [38]

Burada dikkat edilmesi gereken en temel husus, Hâteme'n-Nebiyyîn/Peygamberlerin Sonuncu [39] olan Efendimiz'den (sas) önce yaşayan din mensupları, eğer temel inanç esaslarına uygun yaşamışlarsa, kurtuluşu hak ettikleridir. Ancak Hz. Peygamber'in (sas) mesajı kendilerine ulaştıktan sonra artık başka yol aramalarına imkân yoktur. O'nun (sas) getirdiği mesajlar, bu yürüyüşün son halkası ve nihai çizgisidir. Bundan dolayı Son Peygamber'in (sas) mesajları ile kıyamete kadar gelecek olan tüm insanlık

[36] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili,* III, s. 284
[37] Bakara Sûresi, 2/4
[38] Nisa Sûresi, 4/136
[39] **"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir."** Ahzâb Sûresi, 33/40

sorumludur. Elbette bu mesajları onlara duyurmak ve iletmek noktasında Ümmeti Muhammed de vazifelidir.

Bu önemli noktayı unutmadan, ayrıca şu ayetlere de, meseleyi doğru anlamak için müracaat etmek gerekir:

- ***"Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. 'Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır' dediler."*** [40]
- ***"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (inanma hususunda) Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyip: 'Birkısmınaiman ederizamabirkısmınainanmayız' diyenler ve bunlar (iman ile küfür) arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu? İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."*** [41]
- ***"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."*** [42]
- **"Ehli kitap ve müşriklerden olan inkârcılar, içinde ebedî olarak kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte halkın enşerlilerionlardır."**[43]

[40] Bakara Sûresi, 2/285
[41] Nisa Sûresi, 4/150, 151
[42] Tevbe Sûresi, 9/29
[43] Beyyine Sûresi, 98/6

DÂRÜ'L-ERKÂM

- Sabiîlik kelimesinin menşeî ve anlamları konusunda neler söyleyebilirsiniz?
- Kur'ân-ı Kerim Sabiîlikten nasıl bahsetmektedir?
- Kur'ân-ı Kerim'in mesajları çerçevesinde günümüzde Sabiî olarak tanımlanacak dinî zümre hangisidir?
- Kur'ân-ı Kerim'e göre bugün yaşayan başka din mensupları, kendi dinlerinde kalarak Cennet'e girebilirler mi?
- Ayetlerin, başka ayetlerle tefsir edilmesi konusunda neler söyleyebilirsiniz?

SUFFA

- Kur'ân-ı Kerim'in andığı dinî bir zümre olarak Sâbiîliği gerçek anlamda tanımak istiyorsan, nüzul ortamında o ifadenin ne manada kullanıldığını iyice öğrenmelisin ki, yanlış kanaatlere kapı açmayasın.
- Kur'ân'ın müfesser/açıklanan bir kitap olduğu gibi, müfessir/açıklayan bir kitap olduğunu hiçbir zaman unutmamalısın ki, bir ayeti anlamak için önce Kur'ân'ın rehberliğine başvurasın.
- Kur'ân'ın nüzul ortamının ve nüzul sürecinin, İlahî Kelam'ın neşet ettiği zemin olduğunu hatırdan çıkarmamalı, 'sözün anlamı, sözün bağlamındadır' ilkesine göre hareket etmelisin ki, bazı hakikatleri anlamaktan mahrum olmayasın.
- Siyer Coğrafyası'nda adından bahsedilen tüm dinî grupları iyice tanımalı, tarihsel süreç içerisinde ne gibi değişimler geçirdiklerini iyice anlamalısın ki, onlar üzerinden verilen mesajlardan bigane kalmayasın.
- Bir mesele hakkında Kur'ân'dan delil getireceğin zaman, o mesele ile alakalı ne kadar ayet varsa bunları ortaya koymalı, Hz. Peygamber'in (sas) ve Kur'ân cemaati olan Sahâbe'nin o konudaki uygulamalarına bakmalısın ki, haddi aşacak durumlara saplanmayasın.

Siyer Coğrafyası'nda Bulunan YAHUDİLER

﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُواْ بِمَا قَالُواْ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاء وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاء إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُواْ نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الأَرْضِ فَسَادًا وَاللهُ لاَ يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾

"Yahudiler, 'Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır.)' dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilâkis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez."

(Hac Sûresi, 22/17)

HİRA

- Yahudilerin genel anlamda tarihi hakkında neler söylenebilir?
- Kur'an-ı Kerim, Yahudilerden nasıl bahsetmektedir?
- Hz. Peygamber (sas) Yahudilere karşı nasıl bir zeminde mücadele vermiştir?
- Yahudilerinin temel inanç esasları hakkında neler söylenebilir?
- Bölgeye son peygamberin geleceğini bilmelerine rağmen Yahudiler, neden Peygamberimize iman etmemişlerdir?

Siyer Coğrafyası'nda Bulunan YAHUDİLER

Siyer Coğrafyası'nda gerek tarihleri, gerek inanç esasları, gerek sosyal ve kültürel olarak topluma etkileri, gerekse iktisadî ve ekonomik olarak başka milletlere tesirleri bakımından en önemli dinî zümre,hiç şüphesiz Yahudilerdi. Böyle olduğu içinde Kur'ân-ı Kerim'in en fazla yer verdiği dinî grup, onlar oldu. Daha Mekke döneminde inen ayetler içerisinde anlatılan İsrailoğulları, yirmi dört sûrenin ana konularından biriydi. Öyleyse gelin Kur'ân'ın rehberliğinde ve tarihî rivayetlerinde desteğinde, Yahudilerin hem tarihlerine, hem Hz. Peygamber'in (sas) onlarla olan mücadelesine, hemde o devrin bölge Yahudilerinin temel inanç esaslarına kısaca bir bakalım.

Yahudilerin Tarihi

Kur'ân'ı Kerim, Yahudilerden genel olarak Ehl-i Kitap şeklinde bahsettiği gibi, *İsrâil, Benî İsrail, Yehûd, Hûd* ve *Hadû*şeklinde de bahsetmektedir. *İsrâil,* Hz. İshak'ın oğlu, Hz. Ya'kûb'un lakabıdır. Bu lakabı, Kur'an bizzat kullanmaktadır. [1]İsrâil, kelimesinin anlamına gelince, bu konuda büyük müfessirimiz İmam Kurtubî (v.671/1273) şöyle demektedir: "İsrâîl kelimesinin anlamı Allah'ın kulu (Abdullah) tır. İbn Abbas der ki: İbranicede "isra" kul demektir, "il" de Allah demektir. "İsra" kelimesinin Allah'ın seçtiği, "il" kelimesinin ise Allah demek olduğu söylendiği gibi

[1] Âl-i İmrânSûresi, 3/93; Meryem Sûresi, 19/58

"isra" kelimesinin sağlam yapmak ve bağlamaktan geldiği de söylenmiştir. Buna göre İsrail, "Allah tarafından sağlam bir şekilde güçlü olarak yaratılmış olan"gibi bir anlam ifade eder. Bunu el-Mehdevî zikretmektedir. es-Süheylî der ki: Hz.Ya'kûb'aİsrâîl adının verilmesi, onun yüce Allah için hicret ettiği vakit bir gece yürümesinden dolayıdır. Bundan dolayı ona "İsrâîl" adı verilmiştir, yani; Yüce Allah'a geceleyin giden ve yürüyen, anlamındadır. Bu son açıklamaya göre ismin bir bölümü İbranice, bir bölümü de Arapların söyleyişine uygun olur." [2]

Hz. İbrahim'in torunu olan Hz. Yak'ûb ve onun oğlu Hz. Yusuf ile Ya'kûb'un evlatlarının Mısır hayatları başlar. Bir müddet sonra Mısır'daki iktidar değişikliği ile Firavunlar dönemi tarih sahnesindeki yerini alır. Bu dönem yaklaşık 300 yıl boyunca İsrailoğulları'nın büyük bir zulüm ve işkence görmelerine sebep olur. [3]O zorlu dönemin sonları, Hz. Musa ve Hz. Harun'un yıllarıdır. Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun, dönemin Firavun'una karşı bir mücadele başlatır, o mücadelenin sonunda iman eden İsrailoğullarıKur'ân'ın da anlattığı gibi denizi yarıp karşı tarafa geçerek kurtulurlar, ama Firavun ve askerleri suda boğularak ölürler. [4]

Böyle büyük bir mucizeye şahit olmalarına rağmen İsrailoğulları, Hz. Musa'nın Sina Dağı'na gidip orada ilahî vahye muhatap olduğu günlerde, Sâmirî'nin[5] yaptığı buzağı heykeline tapmaya başlamışlardı. [6] Hz. Musa, Sina Dağı'ndan dönüp geldiğinde kavminin bu haline hem çok kızmış, hem de çok üzülmüştü. Bunun üzerine Hz. Musa, Sâmirî'yi kovmuş ve İsrailoğulları'nın günahlarından tevbe edip, tekrar tevhide dönmeleri için gayret sarf etmişti. Tevbelerini kabul eden Rabbimiz, onların Filistin'e gidip, yerleşmelerini istemişti. Bu emri, İsrailoğulları: ***"Orada zorba bir toplum var, onlar oradan çıkmadıkça biz asla oraya gireme-yeceğiz"*** diyerek yerine getirmediler. Bu karşı çıkışın cezası olarak Allah

[2] İmam Kurtûbi, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân,* c. 2, s. 8
[3] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* s. 457
[4] Araf Sûresi, 7/138-141; ŞuarâSûresi, 26/63-67
[5] Hakkında daha fazla bilgi için bkz: Salihoğlu, Mahmut, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 36, s. 78, 79
[6] Araf Sûresi, 7/148;Taha Sûresi, 20/85

(cc) onları 40 yıl boyunca çölde kalmaya mecbur bıraktı.[7] Çöldeki bu mecburi ikamet sırasında, Hz. Harun ve Hz. Musa vefat ettiler. Onların Filistin topraklarına girişleri, Tâlût zamanındaolur. İsrailoğulları, Tâlut'un komutan olarak seçilmesine de itirazlar etmişler,[8] ama devrin peygamberi [9] onları ikna ederek Tâlut'un komutasında Câlût ile savaşmak üzere yola çıkarmıştı. İmtihanlarla dolu bu sefer sonunda askerlerin içerisinde bulunan Davud, Câlut'u öldürür,[10] böylece İsrailoğulları tarihte ilk kez bir devlet kurarlar. Hz. Davud'dan sonra, hükümdar bir peygamber olarak İsrailoğulları'nın yönetimini devam ettiren Hz. Süleyman, onlara çok parlak bir dönem yaşatır. Bu dönemde Beytü'l-Makdis (Mescidü'l-Aksa) inşa edilir. Hz. Süleyman'ın vefatının ardından, birbirlerine düşen İsrailoğulları, çıkan iç savaşlar neticesinde kuzeyde İsrâil, güneyde Yahuda Krallığı şeklinde ikiye bölünür (M.Ö. 931). Bu bölünmüşlüğü ve aralarındaki tefrikaları fırsat bilen Asurlular, güneyde yer alanYahuda Krallığı'nı işgal eder, bu işgalin üzerinden bir asır geçmemişken Babil Kralı Buhtunnasr (2. Nebukadnezzar) bölgeye saldırarak, büyük bir yıkımla taş üstünde taş bırakmayarak hakimiyeti ele geçirir. Bu işgal sırasında Beytü'l-Makdis yıkılır, hayatta kalan Yahudilerin bir kısmı Kudüs'te çok zor şartlarda kalır, büyük bir kısmı ise bölgeyi terk ederek çeşitli yerlere dağılırlar. [11]

Bu sürgün döneminde, Siyer Coğrafyası'nın içerisinde olan birçok yere Yahudilerin gelip yerleştiklerini görürüz. Başta Yesrib/Medine olmak üzere, Yemen, Umân, Bahreyn, Maknâ, Vadi'l-Kurâ, Teymâ, Hayber, Fedek ve Taif'e gelirler.[12] Ticaret için gidenlerin dışında Mekke'de yerleşik Yahudi yoktur. Ama ileride Son Peygamber'in (sas) hicret yurdu olacak olan Medine'de oldukça fazla idiler.

---

[7] Maide Sûresi, 5/20-26

[8] Bakara Sûresi, 2/247

[9] Kur'an'da adı geçmeyen bu peygamberin kim olduğu konusunda, Ahd-i Atik *Şimuel (Samuel)* derken, bazı tefsirlerimiz, onun *Uşmuil b. Bâlî, Şem'ûn* veya *Yûşa b. Nûn* olduğunu söylemektedirler. Bkz: er-Razî, Fahruddin, *Mefatihu'l-Ğayb,* c. 6, s. 173; İmam Kurtûbi, *el-Câmiuli- Ahkâmi'l-Kur'ân,* c. 3, s. 445

[10] Bakara Sûresi, 2/251

[11] Gürkan, Salime Leyla, *TDV İslam Ansiklopedisi,* c. 43, s. 190

[12] Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân,* s. 15; Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* s. 460

Medine'deki Yahudiler

Babil sürgününün ardından Yahudilerin Medine'ye gelip, yerleşmelerinin biri maddî, diğeri dinî iki temel sebebi vardı. Maddî sebep, Medine'nin arazisinin güzel, ikliminin mutedil, sularının lezzetli, toprağının ise verimli oluşuydu. Dini sebep ise, beklenen son peygamberin o bölgeden çıkacağı yada hicret yurdunun orası olacağı yönündeki haberlerdi. Nesillerden nesillere aktarılarak gelen bu haberler,Yahudiler tarafından çok iyi bilinir, hatta Araplarla sorunlar yaşadıkları zaman, onları beklenen peygamber ile korkuturlardı. [13] Kaynaklarımızın bize verdiği bilgilere göre Nübüvvetin 11. yılında Akabe'de, Hz. Peygamber (sas) Medine'den gelen altı kişi ile görüşürken, o görüşmenin bir yerinde içlerinden biri şöyle demişti:

"Ey kavmimiz! Biliniz ki, Vallahi bu, Yahudilerin bizi kendisiyle korkuttuğu peygamber olsa gerek! Sakın, Yahudiler ona inanmak ve tabi olmakta sizi geçmesinler!" [14]

Yine bir hakikat yolcusu olan Selman-ı Farisî'nin Medine'ye geliş sürecini hatırlarsak, o haberlerin nasıl bölgedeki Yahudi alimler tarafından dillendirildiğini daha iyi anlamış oluruz. Yıllar süren zorlu yolculuktan sonra Medine'ye gelen Selman-ı Farisî'nin başından geçenleri anlatırken, sözlerinin bir yerinde şöyle demişti:

"*Medine'yi görür görmez, efendimin vasfetmesi ile hemen orayı tanıdım ve oranın son peygamberin beldesi olduğuna iyice kâni oldum."* [15]

İşte bu iki sebepten dolayı Yahudiler Medine'ye gelmişlerdi. Onlar Medine'ye geldiklerinde orada ortak ataları BenûKayle olan Evs ve Hazrec kabilelerinden müteşekkil Araplar vardı. Araplar çoğunlukta, Yahudiler ise azınlıkta idiler. İlk geldiklerinde sayılarının ne kadar olduğunu söylemek mümkün değildir, ancak Efendimiz (sas) Medine'ye hicret etti-

[13] İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 1, s. 232, 233
[14] İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 2, s. 70, 71
[15] İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 4, s. 88

ğinde yaklaşık 10.000 nüfuslu Medine'nin, 6000'i Arap, 4000'i Yahudilerden oluşuyordu.[16] Yahudiler bazı alt aileleri içerisinde barındırsa da, üç büyük kabileden müteşekkil idiler. Bunlar, *Benû Kaynukâ', Benû Nadir* ve *Benû Kurayza* idi.

Bu üç kabile adeta şehrin ticaretini kendi aralarında paylaştırmış bir halde idiler. Şöyle ki; BenûKaynukâ', isminden de anlaşılacağı üzere kuyumculuk ile uğraşırlardı. Bunlar genellikle altın ticareti yapar, ama bunun da ötesinde tefecilik yaparlardı. Çok yüksek faizlerle özellikle Araplara borç para verir ve onları bir ömür sömürürlerdi. BenûKaynukâ"nın yaptıkları iş, bugünün lisanı ile konuşursak bir yönü ile para/menkul değerler borsasını ellerinde tutmak ve bu borsayı kendi lehlerinde kullanmaktı. İkinci büyük kabile olan Benû Nadir'e gelince, onlar ise tarım ile uğraşırdı. Zaten *nadir,* birçok anlamın yanı sıra yeşil ve çiçekli bir bitki demektir.[17] Bunlar, özellikle Medine'nin en önemli geçim kaynağı olan hurma üreticiliği yaparlardı. Büyük hurma bahçelerinin sahipleri olarak o gün bile Medine dışındaki önemli pazarlara hurma ihraç edecek düzeyde bir pazar oluşturmuşlardı.

BenûKurayza'ya gelince bunlar ise debbağdılar; yani deri üretimi ve işletimi yaparlardı. Onlar bu alanda o kadar kendilerini geliştirmişlerdi ki, başta çizme olmak üzere birçok mamulün üretimi ile uğraşırlardı. Bunlar da ürettikleri bu deri ürünlerini hem Medine pazarına, hem de başka yerlere satarlardı. Yahudiler bu üç farklı, günümüzde bile ticaretin ana damarları olan bu sektörleri ellerinde tutukları için, ticarî sahada da söz onlarındı. Onlar pazarın kurallarını koyar, fiyatları belirler, tabiî ki şartları hep kendi çıkarları doğrultusunda oluştururlardı. O gün için Medine'de insanların ticaret yaptıkları dört büyük çarşı vardı. Bunlar, *Zebâle*mıntıkasındaki çarşı, *Benî Kaynukâ'* semtindeki çarşı, *Safâsif'*deki çarşı ve *İbn Huyeyn* sokağının bulunduğu yerdeki çarşı idi. Bu İbn Huneyn sokağının bulunduğu yerdeki çarşı Câhiliye döneminde ve özellikle İslâm'ın ilk gün-

[16] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* s. 162
[17] Hamidullah, Muhammed; *İslam Peygamberi*, s. 475

lerinde en yoğun çarşı idi. Bundan dolayı o mevkiiye, *Muzâhem*/Rekabet edilen yer ve *Mezâhim*/ Kalabalık, sıkışık yer denilmiştir. [18]

Bu çarşıların ya da pazarların tüm ipleri/yönetimi de elbette Yahudilerin ellerinde idi. Mesela; meşhur pazarlarda kurulan dükkanların en işlek olanlarını ellerinde tutar, işe yaramaz kıyıda köşe de olanları ise Araplara yüksek fiyatlarla kiraya verirlerdi. Pazardaki malların satış bedellerini kendi istedikleri şekilde belirler; satarken de alırken de hep kendileri kazançlı çıkarlardı. Onların temel mantığı şöyleydi:

"Arapların mallarından ne kapsak kârdır ve bu hususta bizler mesul ve günahkâr olmayız. Zira onlar hak yolda değildirler." [19]

Efendimiz (sas), hicret sonrasındazamanla Medine pazarlarının bu halini çok iyi gözlemledi ve attığı isabetli adımlarla, Müslümanları Yahudilerin bu tasallutundan kurtardı.[20] Yahudilerin, Müslüman ve Araplar üzerindeki baskıları sadece ekonomik alanda değildi. Siyasî, sosyal, kültürel ve dinî alanlarda da çok ciddi baskı unsurları geliştirmiş, sayıca az olmalarına rağmen etkileri hep daha fazla olmuştur. Hatta bazen onları alaya alacak adımlar bile atmışlardır. Mesela, Hayber Yahudileri, Araplarla eğlenmek için onlara kendileri gibi sağlıklı/güçlü olmanın tek yolunun Hayber'e girmeden önce on kere eşek gibi anırmak olduğunu söylerler, buna inanan saf bedevîler, onların dediği gibi yapar, bu sefer toplanıp, o bedevilerin düştüğü o komik halleriyle de alay ederlerdi. [21] Yine nübüvvetten önce Yesrib'de Fayton isimli Yahudi cemaat liderinin, evlenen Arap kızların ilk gecelerini kendisiyle geçirmeyi isteyecek kadar ileri gittiği rivayet edilir. Bu ahlaksız gelenek, Hazrec lideri Mâlik b Aclân'ın[22] kız kar-

[18] es-Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ*, c.1, s. 347

[19] Taberi, *Camiu'l-Beyan,* c. 3, s. 226

[20] Daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Asr-ı Saâdet'te Ticaret ve Tüccar Sahâbîler,* s. 40-64

[21] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* s. 492

[22] Mâlik b. Aclân, meşhur Sahabî, Râfi b. Mâlik'in babasıdır. Hz. Râfi hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbnSa'd, *Tabakât,* c. 3, s. 688,689; İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 1, s. 568, 569

deşinin düğününe kadar devam etmiş, o düğün sırasında Yahudi lider, bu adeti uygulamak isteyince, Mâlik b Aclân tarafından öldürülmüştü. [23]

Medine'deki Yahudilerin eğitim ve öğretim sahasındaki durumlarına gelince, bu konuda ismi en fazla anılan kurum hiç şüphesiz *Beytü'l-Midras'*tır. Beytü'l-Midras, sadece eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapıldığı bir yer değil, adlî işlerin de görüşülüp, karara bağlandığı bir yerdi. [24]Beytü'l-Midras'in, kurum olarak Yahudiler üzerindeki etkisini çok iyi bildiği için Efendimiz (sas) zaman zaman oraya gider ve onlara İslam'ın hakikatlerini anlatırdı. [25]Hz. Peygamber (sas) devrinde Beytü'l-Midras'taki bilginler arasında, İbn Sûriya, EbûYâsir b. Ahtab ve Vehb b. Yahuda gibi, Yahudiler arasında nüfuz sahibi din adamlarının adları da zikredilir.[26]

Hz. Peygamber'in (sas) Yahudilerle Mücadelesi

Efendimiz(sas), Yahudilerin yukarıda kısaca zikrettiğimiz özellikleri ve etkileri olanböyle bir beldeyehicret etmişti. Hicret eder etmez, İslam toplumunun kalbi sayılan *Mescid*'ini, kalacağı *Menzil'*ini, inananların kalplerini ve akıllarını inşa edeceği *Mektebi*'ni kurduktan sonra, Ensar-Muhacir kardeşliğini (*Muahât*) tesis etti. [27] Bu adımlardan sonra, Efendimiz'in (sas) yaptığı iş, *Medine Vesikası* diye tarihe geçen, o meşhur antlaşmaya tarafları ikna etmesidir.

Tarihe *Medine Vesikası* diye geçen bu önemli adım, İslâm devletinin ilk anayasasıdır. Merhum Muhammed HamidullahHocamız'ın da belirttiği gibi yeryüzünün ilk yazılı anayasası [28] olma özelliğini taşıyan bu

[23] Çağatay, Neşet, *İslam Dönemine dek Arap Tarihi,* s. 95

[24] Cevâd Ali, *el-Mufassal fi tarihi'l-ArabKable'l-İslam,* c. 8, s. 252; Hamidullah, *İslâm Peygamberi,* s. 475

[25] İbnKesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c.1, s. 326-327

[26] İbnHişâm, *es-Sîre,* c.1, s. 564

[27] Daha fazla bilgi için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Asr-ı Saâdet'te Ticaret ve Tüccar Sahâbîler,* s. 43-45

[28] Hamidullah Hoca şöyle demektedir: "Bu belge ilk İslam Devleti'nin anayasası olmasının yanı sıra, aynı zamanda yeryüzünde bir devletin ortaya koymuş olduğu ilk yazılı anayasa olma özelliğine de sahiptir." Hamidullah, Muhammed; *İslam Peygamberi,* c. 1, s. 167

47 maddelik vesika,[29] gerçekten üzerinde çalışmayı çokça hak edecek önemli bir konudur. Yazılan bu anayasanın 1'den 23'e kadar olan maddeleri Müslümanları, 24'ten 47'e kadar olan maddeleri ise Yahudileri ilgilendirmekteydi. Efendimiz (sas) bu antlaşma ile belli şartlar çerçevesinde Yahudilerin ellerinde var olan siyasî üstünlüklerini kontrol altına almış ve o güne kadar 'astığım astık, kestiğim kestik' mantığında olan Yahudileri de bu anayasanın çatısı altında/kuralları çerçevesinde yaşamaya mecbur etmişti. Tabi Yahudilerin bu antlaşma metnini neden kabul ettikleri meselesi de önemli bir bahistir. Bu konuda birçok neden sayılabilir; ama özellikle birkaç tanesini belirtmek gerekirse, en başta Müslümanların siyasal anlamda güç kazanmalarını ve Bedir savaşının galibi olarak Medine'ye dönmelerini söyleyebiliriz. Ayrıca, Efendimiz'in (sas) düne kadar birbirleri ile çatışma halinde olan Evs ve Hazrec kabilelerini birbirlerine ve Muhacirleri de onlara kardeş kılmasının ve bu kardeşliğin destansı bir boyuta varmasının da etkileri vardı. Bir diğer husus ise üzerinde ittifak edilen antlaşma metni, sadece Müslümanlarla Yahudiler arasındaki hukuku düzenlemekle kalmıyor, Yahudilerin kendi aralarındaki hukuku da düzenliyordu. Mesela; hiçbir hukuksal zemine dayanmayan ve tamamen ailevi bir üstünlük eseri oluşturulan diyet bedellerindeki haksız oranlar eşit düzeye çekiliyor; toplumdavar olan ayrıcalıklar tamamen ortadan kaldırılıyordu. İşte bu ve daha nice sebeplerden dolayı Yahudiler, *Medine Vesikası*'nı kabulediyor ve bu hukukî beyannamenin içerisine dâhil oluyorlardı.

Efendimiz (sas) bu adımları atarken ihanetleri içselleştirenbu toplulukların rahat durmayacağını çok iyi biliyordu. Bununiçinde hiçbir zaman tedbiri elden bırakmıyordu. İlk iş olarak Zeyd b. Sâbit'e onların yazı ve konuşma dilleri olan İbranice'yi öğrenmesiniemrediyordu. Zeyd, bu emir gereği 15–17 günlük kısa birzaman zarfında bu dili, meramını ifade edebilecek düzeyde öğrenerek Allah Resûlü'nün (sas) bu konudaki ihtiyaçlarını karşılıyordu. [30]

[29] Hamidullah Hoca bazı alt maddeleri de, birer müstakil madde başlığı olarak ele alarak vesikanın 52 maddeden oluştuğunu söylemektedir. Maddelerin detayları için bkz: Hamidullah, Muhammed; *İslam Peygamberi,* c. 1, s. 177-182

[30] Zeyd b. Sâbit hakkında daha fazla bilgi için bkz: İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 1, 641-643

Efendimiz'in (sas) bu alanda attığı ikinci önemli adım, hiç şüphesiz Rûme kuyusunun satın alınması meselesidir. Medine'nin o ilk günlerinde Efendimiz (sas) daha işin başında iken bir şeyi daha fark etmişti. Müslümanlar içme suyu gibi aslî ihtiyaçlarını Yahudilere bağımlı bir şekilde karşılıyorlardı. Medine'nin içme suyu kuyuları sınırlıydı, hepsi de Yahudilerin elindeydi; onlarda istedikleri zaman açıyor ve istedikleri paraya da satıyorlardı. Efendimiz (sas) bu tehlikeli durumu fark edince bir gün Mescid'de şunu der: **"Kim cennet karşılığında Rûme kuyusunu satın alır?"**[31] Bu söz üzerine hemen harekete geçen Hz. Osman, kuyunun sahibinin yanına gider ve pazarlıkla kuyunun önce bir günlük işletim hakkını, sonra tamamını satın alır. [32]

Hicretin ilk aylarında bu adımlar atılırken, her geçen gün endişeleri ziyadeleşen Yahudiler, *Medine Vesikası*'na imza atmalarına rağmen, kaybettikleri alanlardan dolayı antlaşmaya sadakat göstermediler. İlk olarak Hicretin 2. yılında, Bedir Gazvesi'nin ardından BenûKaynukâ' antlaşmaya ihanet etti. Müslümanlar aleyhinde, Medine'de propaganda başlattılar. *"Onlar Kureyş'ten savaş bilmeyen adamları yendiler, ama bizimle savaşırlarsa, o zaman günlerini görürler"* gibi sözler ettiler. [33] En son, onların pazarında alış-veriş yapan Müslüman bir hanımına yaptıkları taciz olayı ve akabinde yaşanan hadiseler taraflar açısından savaş sebebi sayılır ve Efendimiz (sas) onların mahallelerine İslam askerlerini yürütür. On beş gün süren kuşatma sonunda BenûKaynukâ' teslim olur. Abdullah b. Übey b. Selül'ün ricası üzerine canlarına dokunulmaz ve hepsi Medine'den sürülür. [34] Medine'den ayrılan BenûKaynukâ', bir ay kadar Vadiü'l-Kurâ'da kaldıktan sonra Suriye tarafına gidip, Ezriât (Der'â) bölgesine yerleşirler. [35]

[31] Buhârî, *Vasâyâ,* 33; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c.1, s. 75

[32] Olayın detayları için bkz: Yıldırım, Muhammed Emin, *Asr-ı Saâdet'te Ticaret ve Tüccar Sahâbîler,* s. 123-125

[33] İbnHişâm, *es-Sîre,* c.2, s. 51, 52

[34] Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi,* c. 1, s. 178

[35] Avcı, Casim, *TDV İslâm Ansiklopedisi,* c. 25, s. 88

Yahudilerin ikinci büyük kabilesi olan Benû Nadir'in Medine'den çıkarılmaları ise Hicretin 4. yılındadır. Onlarda, *Medine Vesikası*'na imza atmalarına rağmen, bu antlaşmaya sadakat göstermiyor, fırsatını bulduklarında Müslümanlara karşı planlar yapıyorlardı. Kaynaklarımızın verdiği bilgilere göre, Mekkelilerin kışkırtmalarına kapılarak, Efendimiz'e (sas) bir suikast hazırlığına girmişlerdi. Bu haberi içlerinden bir kadın dışarıya sızdırınca planları bozulmuş oldu. Bunun üzerine Efendimiz (sas) onlara on gün içerisinde Medine'yi terk etmelerini söyledi. Onlarda büyük bir korkuya kapıldılar ve göç için hazırlıklara giriştiler. Ancak daha sonra münafıkların kışkırtmalarına kanarak, savaşma kararı aldılar. Efendimiz (sas) onların bu kararına karşı, hemen İslam askerlerini toplayarak Benû Nadir'in oturduğu mahalleyi kuşatma altına aldı. Yahudiler meselenin ciddiyetini anlayınca, develerinin yüklenebileceği kadar mallarını alarak Medine'den çıkmak istediklerini bildirdiler. Efendimiz (sas) onların bu taleplerini kabul edince, 600 deve yükü ile Medine'den çıkıp, çoğu Ezriât'a (Der'â) geri kalan kısmı ise Hayber, Fedek ve Hire'ye gidip yerleştiler. [36]

Medine'de kalan son Yahudi kabilesi BenûKurayza'ya gelince, onlarda Hicretin 5. yılı Hendek Gazvesi sırasında, *Medine Vesikası* gereği Müslümanlarla beraber hareket etmeleri gerekirken, müşriklerle beraber olmuş, Müslümanlara çok zor durumlar yaşatmışlardı. Hendek Gazvesi, Müslümanlar lehine sonuçlanınca, Efendimiz (sas) hemen onlar üzerine yürümüş ve bu büyük ihanetlerinin bedelini onlarca çok ağır bir şekilde ödetmişti. Böylece Medine büyük bir ölçüde Yahudilerden arındırılmıştı. [37] Bölgede geriye kalan Yahudiler, Hayber ve Fedek'te toplanmışlardı. Orada da rahat durmayınca, Hicretin 7. yılında onlar üzerine de bir sefer düzenlenmiş ve Hicaz'da büyük bir oranda bu nifak çetesinin varlığına son verilmişti. [38]

---

[36] İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 3, s. 200, 201; Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi,* c. 1, s. 375; İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 2, s. 58

[37] İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 3, s. 245, 246;Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi,* c. 1, s. 499, 500; İbn-Kesîr, *el-Bidaye,* c. 4, s. 119, 120

[38] İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 3, s. 364,365;Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi,* c. 1, s. 635-637; İbnKesîr, *el-Bidaye,* c. 4, s. 202-205

Hz. Peygamber (sas) Dönemi Yahudilerin Temel İnançları

Hz. Peygamber (sas) dönemi Yahudiler ile şu anki Yahudilerin temel inanç esasları bazı küçük değişiklikler arz etse de, birbirlerine çok yakındı. Bu farklılıkların neler olduğuna kısaca değineceğiz, ama öncesinde dönemin Yahudilerinin bazı itikadîgörüşleri ve adetlerini gözden geçirelim.

Günümüzde olduğu gibi o dönemde de Yahudiler arasında güçlü bir yardımlaşma ve dayanışma vardı."Yahudi Yahudinin kefilidir" [39] kuralı ile birçok alanda uygulanırdı.Birbirlerini gözetir, başkalarına karşı kendilerinden olanlara çok özel bir alaka gösterirlerdi. Özellikle Yahudi ırkını koruma maksadı ile kendileri dışındakilerle evlenmezlerdi. Kendi içlerindeki kabileler arası bile evlilikleri çok az idi. Bu sonraları altından kalkılamayacak bir hale dönüşünce, yasak genişletilerek, sadece Yahudi olmayanlarla sınırlandırıldı.[40] Tabi yasağa uymayanlarda vardı. Mesala, İbn Habib (v. 245/860)*el-Munammak* adlı eserinde İslâm öncesinde Kureyş'ten Yahudi hanımlarla evlenen kadınların bir listesini vermiştir.[41]

Yahudilerde kimlerle evlenilebileceği konusuna gelince, bu konu oldukça problemlidir. Denilir ki: "İslâmiyet'te olduğu gibi Yahudilikte de aynı kanı taşıyan yakın akrabalarınbirbiri ile evlenmesi yasaktır. Hz. Musa'ya gelinceye kadar iki kız kardeşiaynı anda nikâhlamak caiz iken, Hz. Musa'dan sonra bu uygulama yasaklanmıştır.İslâm'dan farklı olarak Yahudilikte bir erkeğin kız yeğeniyle evlenmesicâizdir. Yahudilikte haram olan evlilikler Levililer kitabının 18. babında (6-17)detaylıca açıklanmışsa da pasajlarda yeğenle evlenilebileceği açıkça belirtilmediği,dolayısıyla da nikâhlanması haram olanlar arasında sayılmadığı için"yeğenle evlenilebileceği" kabul edilmiştir. Yeğenle evliliğin Hz. Peygamber'inçağdaşı Yahudilerde de olduğunu erken dönem tefsir kaynaklarından öğreniyoruz. Meryem Sûresi'nin 19/59. ayetindeki ***"…şehvetlerine uydular…"*** ifa-

[39] Arslantaş, Nuh, *Hz. Peygamber'in Çağdaşı Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair BazıTespitler,* İstem Dergisi, Yıl, 6, sayı11, s. 10

[40] Arslantaş, Nuh, *Hz. Peygamber'in Çağdaşı Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair BazıTespitler,*İstem Dergisi, Yıl, 6, sayı11, s. 25

[41] İbnHabîb, *el-Munammak fî AhbâriKureyş,* s. 402, 403

desinintefsirinde Yahudilerin yeğenle (baba-bir kız kardeşin kızıyla) evliliklerine dikkatçekilmiş, Tevrat'ta belirtilmemesine rağmen bu tür bir evliliği mübah kılmalarışehvetperestlik olarak nitelenmiştir. Yine Nisâ Sûresi'nin 4/27. ayetindeki ***"şehvete uyup büyük sapkınlık gösterme"*** de "yeğenle evlilik" şeklinde tefsiredilerek nikâhın (Tevrat'ta olduğu üzere) aslına döndürülmesinin Allah'ın birlütfu olduğu ifade edilmiştir. 9. ve 10. asra kadar Yahudilerin yeğenle evliliği caiz gördükleri, ama daha sonra böyle evlilikleri hoş görmedikleri söylenir." [42]

Çok evlilik meselesine gelince,Yahudilerin bunu kabul ettiklerini, hem de erkeklerin sınırsız sayıda evlilik yapabileceklerini görmekteyiz. Hz. Peygamber (sas) döneminde onlar arasında da çok evlilik çok yaygındı. Ayrıca küçük yaşta kız çocukları ile evlilik meselesi de yadırganmaz, hatta buna teşvik edilirdi. [43]

Bakara Sûresi'nin 222. ayetinin[44]sebeb-i nüzulü sayılan bir gelenek olarak Yahudiler, âdetli kadınlarla aynı mekânı paylaşmaz, o dönemde onlarla birlikte yiyip içmez, onların pişirdiklerinden uzak durur, hatta aynı evde bile durmamaya özen gösterirlerdi.[45]

Hz. Peygamber (sas) döneminde yaşayan Yahudiler, aynen diğerleri gibi kendilerini hepseçilmiş ırk ve kutsal bir millet olarak görüyor; "Bizler Allah'ın oğulları ve dostlarıyız" diyor,[46] kendi dışındakileri insanları iseYehova'nın kendilerine hizmet için yarattığı varlıklar olduğunuiddia ediyorlardı. Böyle bir kutsal ırk mantığı onları; "Yahudi olunmaz, Yahudi doğulur" düşüncesine vardırmıştı. Özellikle anne Yahudi olmadıkça, asla

---

[42] Arslantaş, Nuh, *Hz. Peygamber'in Çağdaşı Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair BazıTespitler,*İstem Dergisi, Yıl, 6, sayı11, s. 25, 26

[43] Arslantaş, Nuh, *Hz. Peygamber'in Çağdaşı Yahudilerin Sosyo-Kültürel Hayatlarına Dair BazıTespitler,*İstem Dergisi, Yıl, 6, sayı11, s. 26, 27

[44] ***"Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan (cinsel ilişki anlamında) uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever."-*** Bakara Sûresi, 2/222

[45] İbnKesîr,*Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. 1, s. 277; İbnEbîHâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm,* c. 2, s. 400

[46] Maide Sûresi, 5/18; Cuma Sûresi, 62/6

Yahudi olunamayacağı fikri onlarda bir akide halindeydi. Böyle olmasına rağmen Medine Yahudilerinin butemel akidelerine aykırı davrandıklarını tarihi kaynaklar bizlerenakletmektedirler. Onların Medine'de, Arap çocuklarını yanlarınaalıp Yahudileştirdiklerini, Yahudi olarak onları kabul ettiklerinigörmekteyiz. Bunun en temel sebebi ise, bölgeye sığınmacıolarak geldikleri için Araplar üzerinde hâkimiyetlerini kaybetmemekve bundan siyasi çıkar elde etme adına, dinlerinin en temelakidesinden vazgeçmeleridir. Bu da gösteriyor ki aslında Yahudilersiyasi menfaatler adına çoğu zaman dinlerine ait bazı ilkeleri çiğneyebiliyorlardı.

Bunun nasıl olduğunu şu iki örnek üzerinden daha iyi anlayabiliriz. Bu örneklerden ilki şudur: O günün Yesrib'inde isim olarakAraplaşan Yahudileri çokça görmekteyiz. Mesela*; Malik b. Dayf,Ka'b b. Eşref, Cebel b. Kuşeyr* ve daha onlarcası Yahudi olmalarına rağmen Arap isimleri ile bilinir, Arapçayı bir Arap kadar güzelkonuşurlardı. Yahudilerin böyle Araplaşmış olarak görünmesi tamamenelde edecekleri menfaat ve çıkarlara dayanıyordu. İkincisiise; kendi isimleri Yahudi oldukları halde baba isimleri Arapolanlar da vardı. Mesela; *Samuel b. Zeyd, Şas b. Kays, Rafi b. Harice*ve daha niceleri, bunlarda Yahudileşen Arapları gösteriyordu.Yahudilerin, baba ve anneleri Arap olmalarına rağmen, bu Arapçocuklarını yanlarına alıp onları Yahudileştirmeleri ise o günlerdebaşlı başına sosyal bir trajedi haline dönüşmüştü.Yahudiler, kendileri kutsal ırk olduklarına inandıkları gibi, bölge Araplarını da buna inandırmışlardı. Ne yazık ki Arapların büyükbir kısmı onların seçilmiş, kutsanmış, yani özel insanlar olduklarınainanıyorlardı. Böyle bir inançtan dolayı da bazı Araplar,çocuklarının daha iyi yetişmeleri için, bazıları da çeşitli adaklardandolayı kendi öz çocuklarını bu Yahudilere teslim ediyorlardı.Hatta birçok Esbâb-ı Nüzûl rivayeti, Bakara 256. ayette geçen:***"Laikrahefi'd-din/ Din de zorlama yoktur"*** ifadesinin böyle sosyal bir olay üzerine nazil olduğunu söylemektedirler.[47]

Efendimiz (sas) Hicretin 4. yılında Benû Nadir YahudileriniMedine'den sürgün edeceği sırada Ensar'dan olan bazı hanımlar,Allah Resûlü'ne (sas) müracaat ederek, bu sosyal durumdanEfendimiz'i (sas) haber-

[47] Vâhıdî, *Esbabü'n-Nüzûl,* s. 59; Taberî, *Camiu'l-Beyan,* c. 3, s. 10

dar ettiler ve çocuklarının kendilerine iadesiniistediler. Bu olay üzerine inen ayet çerçevesinde Efendimiz(sas) seçim hakkını bizzat çocuklara bıraktı. İsteyenin yanındayetiştiği Yahudi aileleri ile gidebileceğini, isteyenin ise kendiöz anne ve babası ile Medine'de kalabileceğini söyledi. Bu olayüzerine bir kısmı gitmeyi isterlerken, bir kısmı da Medine'de özanne ve babaları ile kalmayı tercih edeceklerdi. Bu durumlardagösteriyordu ki, gerçekten Yahudiler bölgede, Arapların kendilerineolan öz güvenlerini sarsmış, onları büyük bir kimlik kaybınamahkûm edip, kendi üstünlüklerini onlara adeta içselleştirerekkabul ettirmişlerdi.

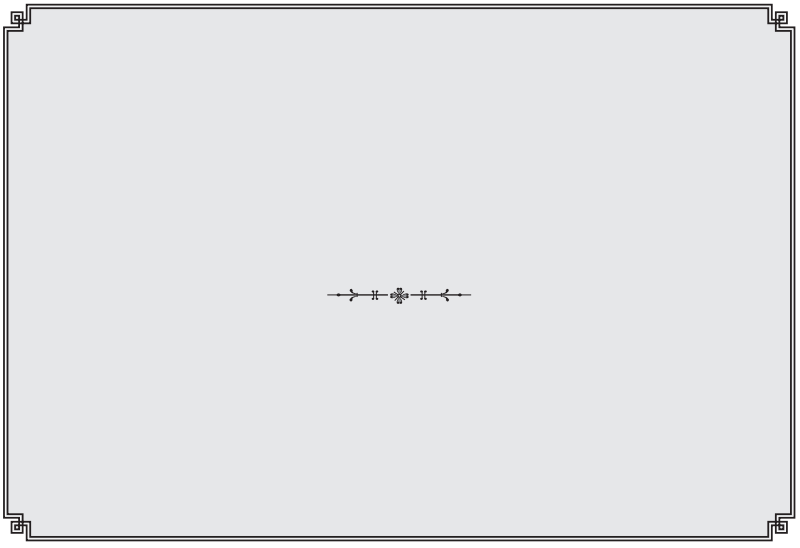
DÂRÜ'L-ERKÂM

- Yahudiler, Hz. Musa döneminde bir çok mucizeye şahit olmalarına rağmen, neden tevhid akidesine ters düşen işler yapmışlardır?
- Medine'deki Yahudiler, sayıca Araplardan az olmalarına rağmen, nasıl her alanda onlara karşı bir üstünlük elde etmişlerdir?
- Hz. Peygamber'in (sas) onlarla olan mücadelesini bugünler taşımak mümkün mü? Mümkünse nasıl?
- Yahudiler, siyasî üstünlük sağlama amacı ile nasıl akidelerine ters işler yapıyorlardı? Böyle bir itikat olur mu?
- Hz. Peygamber'in İslam toplumunu oluştururken attığı önemli adımlardan biri olan Medine Vesikası nasıl anlaşılmalıdır? Bugünün dünyasına bu vesika neler söylemektedir?

SUFFA

- Yahudilerin inanç esaslarını, tarihlerini, sosyal ve kültürel manada topluma etkilerini, kültürel ve ekonomik olarak başka milletlere tesirlerini iyice öğren ki, onlara karşı doğru mücadele yöntemleri belirleyesin.
- Kur'ân'ın Yahudilerden nasıl bahsettiğini, Allah'ın emirlerine ve elçilerine karşı nasıl menfi tavırlar sergilediklerini, açık mesaj ve mucizelere rağmen nasıl saptıklarını iyice kavra ki, onların düştükleri kötü hallere düşmeyesin.
- Yahudilerin kendilerini kutsal ırk sayarak nasıl asabiyete saplandıklarını, Alemlerin Rabbi olan Allah'ı bile nasıl kendilerine has kıldıklarını ve dünyevi menfaatleri ile çatıştığında nasıl peygamberlere din öğretmeye kalkıştıklarını iyice gör ki, onların neden lanetlendiklerini anlayabilesin.
- Yahudilerin tarih boyunca nasıl başka kavimleri kandırdıklarını, onlara nasıl kimliklerini kaybettirdiklerini ve öz güvenlerini sarsarak bir ömür kendilerine nasıl mahkum ettiklerini iyice belle ki, halen bu yöntemlerin kullanıldığını aklında tutabilesin.
- Hz. Peygamber'in Yahudilere karşı nasıl bir düzlemde mücadele verdiğini, adım adım onların hayatın çeşitli alanlarındaki üstünlüklerini nasıl ellerinden aldığını ve bölgeyi tamamen onlardan arındırma stratejisini iyice anla ki, bugünün dünyasında doğru işler yapabilesin. konudaki uygulamalarına bakmalısın ki, haddi aşacak durumlara saplanmayasın.

Siyer Coğrafyası'nda Bulunan HIRİSTİYANLAR

HİRA

- Hıristiyanların tarihi hakkında neler söylenilebilir?
- Kur'an'da Nasrânî diye anılan bu zümreye, böyle bir isim neden verilmiştir?
- Hz. İsa'ya karşı muhataplarının genel olarak tavrı nasıl olmuştur?
- Hz. İsa sonrası, Hıristiyanların tarihi süreçleri nasıl devam etmiştir?
- Siyer Coğrafyası'nda bulunan Hıristiyanların oranı ve etkileri nasıldı?

Siyer Coğrafyası'nda Bulunan HIRİSTİYANLAR

Batı dillerinde *Chrıstan,* Türkçe'de *Hıristiyan,* İslamî literatürde ise *Nasrânî*, *Mesihî* ve *İsevî* diye geçen ve bugün dünya nüfusunun neredeyse üçte birlik kısmını oluşturan Hıristiyanlar, Siyer Coğrafyası'nın da en önemli dini gruplarından biriydi. Kur'an-ı Kerim'de

Hıristiyanları anlatan ayetlerin hiçbirinde, Hıristiyan kelimesi geçmez, onları doğrudan anlatan on dört ayette, *nasârâ* kelimesi geçmektedir.[1] Nasârâ kelimenin menşei ve anlamı konusunda değişik yorumlar olsa da genel kabul gören iki temel görüş vardır. Bunlardan biri, Hz. İsa'nın: **"Allah'a giden yolda bana yardımcı olacak kimlerdir?"** sorusuna: Havârîlerin: **"Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız..."** [2] diyerek cevap verme hadisesinde geçen *nasr* kökünden gelen ve *yardımcılar* anlamını ifade eden kelimeden dolayı onlara nasârâ denildiği yönündedir. Diğeri ise, Hz. İsa'nın memleketi olan *Nasıra* (Nazareth) şehrine [3] nispetle nasârâ, o dine tabi olanlara ise *nasrânî* isminin verilmesidir.

[1] Bakara Sûresi, 2/62, 111, 113, 120, 135, 140; Maide Sûresi, 14, 18, 51, 69, 82; Tevbe Sûresi, 9/30; Hac Sûresi, 22/17

[2] Âl-i İmrân Sûresi, 3/52; Saf Sûresi, 61/14

[3] Nasıra şehri, Kudüs'e çok yakın olan Filistin'de tarihi bir yerleşim yeridir. Hakkında daha fazla bilgi için bkz: Azamat, Nihat, *TDV İslam Ansiklopedisi,* c. 32, s. 397-399

Hıristiyanlığın Tarihi

Hıristiyanların tarihi, başlangıç itibari ile aslında İsrailoğulları'nın tarihi süreçlerinin bir devamı niteliğindedir. Hz. İsa, büyük bir mucize ile babasız bir şekilde Hz. Meryem'den doğup,[4] daha kundakta iken konuşmaya başlaması ile [5] yepyeni bir süreç başlamış oluyordu. O yıllarda Yahudiler, içlerinde Hz. Zekeriya yaşamasına rağmen, tevhid akidesinden epey sapmış, Filistin bölgesine hakim olan Romalılardan etkilenmiş, ahlakî anlamda büyük bir çöküntü içerisine girmişlerdi. Ayrıca İsrailoğulları'nın siyasî olarak zayıf bir dönemde olmaları, beklenen mesîh özlemini daha da artırmıştı. Onlar mesîhin geleceğine, kendilerine özgü bir krallık kuracağına ve kendilerini Roma'nın baskılarından/hükümranlığından kurtaracağına inanıyorlardı.

Hz. İsa, böyle bir zeminde İsrailoğullarını, tevhide davet etmiş ve çok ağır şartlar altında mücadelesini sürdürmüştü. Hıristiyan kaynaklarında, Hz. İsa'nın otuz yaşlarında tebliğe başladığı, üç yıl bu tebliğ çalışmalarının devam ettiği ve otuz üç yaşlarında ise çarmıha gerildiği söylenir.[6]

Hz. İsa'nın tebliğine başlangıçta müspet cevap veren ve ona havâri/yardımcı olanlar, bu yeni öğretide birçok temel meselede, Yahudilikten farklı bir inanç sistemi bulmazlar. Bu yeni öğretinin ahlakî mesajlarının tesirli ve sosyal yönünün güçlü olması, başta fakirler, kadınlar ve ezilenler olmak üzere, toplumun çeşitli kesimleri üzerinde ciddi bir tesir uyandırdı. Ortaya çıkan bu durum, hem Yahudileri hem de Romalıları çok rahatsız etti, bunun üzerine Hz. İsa'yı öldürme kararı aldılar. Bu kararı uygulayacakları sırada, Hz. İsa'nın yerini askerlere göstererek, Allah'ın peygamberine karşı ihanet eden *Yahuda İskaryot* veya *Kirinuslu Simun,* Hz. İsa zan-

[4] Meryem Sûresi, 19/17-26
[5] Meryem Sûresi, 19/26-34
[6] Demirci, Kürşat, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 17, s. 330

nedilerek [7]çarmıha gerilir.[8] Hz. İsa'nın bu hadiseden sonra akıbetinin ne olduğu konusunda bazı tartışmalar vardır. Onun ölüp ölmediği, semaya nasıl yükseltildiği, ruhu ve bedeni ile mi yoksa sadece normal insanlar gibi ruhu ile mi yükseltildiği, kıyamete yakın bir zamanda tekrar nasıl dünyaya indirileceği ve indiği zamanki bazı halleri ve daha birçok konuda gerek bazı ayetlerin tefsiri babında, gerek bu konuda beyan buyrulan hadislere yaklaşım konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. [9]

Hıristiyanlık tarihi açısından Hz. İsa'nın döneminden sonra başlayan süreç, Havâriler dönemidir. Pavlus öncesi veya Pavlusçu dönem şeklinde ikiye ayrılan bu süreçte, Hıristiyanlığın merkezi yine Kudüs'tür. Biraz sindirmeler ve baskılar azalınca, havâriler tekrar bir araya gelmeye başlarlar ve çok düzenli olmasa da bir cemaat halini alırlar. Bu dönemde de dini hayat bakımından Yahudiliği sürdüren havâriler, ibadetlerini şehir dışında mağaralarda ya da bilinmez bir evde yaparlar. [10]

Benjamin kabilesinden olduğu söylenen Pavlus'un, Hıristiyanlığı kabul etmesi ile birlikte, Hıristiyanların tarihi süreçleri çok farklı bir şekilde ilerlemeye başlar. Nasıl bu dini benimsediği net olarak belli olmayan Pavlus, öncesinde Hıristiyanlara zulmeden birisidir. Daha sonra Hıristiyanlığı kabul eder ve ilk olarak Arabistan'a, sonra Kudüs'e gider. O gün için hayatta olan Havârilerden Petrus ve Ya'kûb ile tanışır. Bir müddet sonra Pavlus, Hıristiyanlık öğretilerini Kudüs'ün dışına taşımaya karar verir. Mi-

---

[7] Bu hadise Kur'an-ı Kerim'de, ***"şübbihe lehüm/onlara benzetildi/gösterildi"*** şeklide ifade edilmektedir. Kur'an şöyle demektedir: ***"Ve 'Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük' demeleri yüzünden (onları lânetledik). Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler."*** Nisa Sûresi, 4/157

[8] Taberi, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk,* c. 1, s. 60, 61; İbn Esir, *el-Kâmil fi't-Târih,* c. 1, s. 226, 227

[9] Detaylı bilgi için bkz: el-Kevserî, M. Zahid, *Nüzûl- i İsa Meselesi,* Terc: Abdülkadir Yılmaz

[10] Demirci, Kürşat, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 17, s. 330

ladi 47-48 yıllarda başlayarak üç önemli seyahat için yollara düşer. Önce, Kıbrıs ve Anadolu'nun bir kısmını, sonra Suriye'den başlayarak Anadolu, Makedonya ve Yunan bölgelerini ve Antakya'yı, en sonunda da Efes'i/İzmir'i (Ephesos) merkez alarak Balkan coğrafyasını dolaşır. [11] Böylelikle Pavlus ile beraber Hıristiyanlık, Filistin coğrafyasının dışına çıkar ve Yahudilikten ayrılarak, yeni bir din şeklini alır.

Pavlus, söyleminde iki temel meseleyi öne çıkarır. Bunlardan ilki Yahudilik geleneğinin ilgası ve evrensel bir mesajın kabullenilmesi, diğeri ise; Hz. İsa'nın mesîhliğidir. Özellikle dini söylemde evrenselliğin benimsenmesi, kısa zamanda Hıristiyanlığın çok geniş bir coğrafyaya yayılmasına sebep olmuştur. İşte bu dönemde, Siyer Coğrafyası dediğimiz alana kadar Hıristiyanlık yayılmıştır.[12]

Siyer Coğrafyası'nda Hıristiyanlar

Pavlus döneminde yayılmaya başlayan Hıristiyanlık, bir taraftan genişlerken, diğer taraftan mezhep ve fırkalara ayrılarak her geçen gün aralarında ihtilaflar derinleşmiştir. Miladi 6. asra gelindiğinde, dönemin en güçlü devleti Roma İmparatorluğu, Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmış, Batı Roma Katolik mezhebini benimserken, Doğu Roma değişik mezhepleri bünyesinde toplamıştı. O yıllarda başta Arap yarımadası olmak üzere, Mısır ve Habeşistan'da *monofizit* inanç yaygınlaşmıştı. Kudüs Hıristiyanları ise *teslis* inancını merkeze almışlardı. Bu önemli bilgi bize, bölge Hıristiyanlarının inançlarının ne olduğuna dair ipuçları verecektir. *Monofizit* ya da *Monoteist* kısmen tek tanrı inancı iken, *teslis;* baba, oğul, kutsal ruh, üçlemesine inanmaktı. [13] Mezhepler arası mücadeleler çoğalıp, çok problemli bir hal alınca Doğu Roma İmparatoru Marcian , toprak-

[11] Demirci, Kürşat, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 17, s. 332

[12] Detaylı bilgi için bkz: Eroğlu, Ahmet Hikmet, "Hıristiyanlığın Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 41, s. 310-312.

[13] Detaylı bilgi için bkz: Waardenburg, Jacques, *İslam Ansiklopedisi,* c. 40, s. 548, 549

ları üzerinde yaşayan tüm Hıristiyanları, Miladi 451 yılında Kadıköy konsilinde bir araya getirerek tek bir mezhep ve düşünce etrafında toplamak istedi. [14] Orada uzun tartışmaların sonucunda monofitiklik ile teslisi birleştirerek, Diofizitliği (Melkiliği) ilan etti. Diofizitlik, krala bağlı, kralın fikirlerine dayalı, bir yönü ile devletin oluşturduğu resmi bir mezhep idi. Ancak, bu birleştirme adımı, başarılı olmayacaktı. Bir müddet sonra yine aralarında mücadeleler başlayacak ve sorunların önü bir türlü alınamayacaktı. Hz. Peygamber'in (sas) tebliğe başladığı dönemlerde, bölgenin en ciddi Hıristiyan nüfusunu oluşturan Gassaniler diofizitliği mezhep olarak kabul etmişlerdi. Ancak, bölgenin yine en etkili iki grubu olan Necran Hıristiyanları ile Habeşistan Hıristiyanları monofizit düşünceyi benimsemişlerdi. Böylelikle tek tanrı inancının onlarda hakim bir halde olması, onların İslam'ın mesajları ile tanışmalarını kolaylaştırmıştı. [15]

Efendimiz'in (sas) Hıristiyanlık dinini benimseyenlerle olan münasebetini nübüvvet öncesinden başlatabiliriz. Hz. Peygamber'in (sas) nübüvvet öncesi ticari seferleri sırasında karşılaştığı Rahip Bahira ve Rahip Nastura, çok büyük ihtimalle monofizit mezhebini benimseyen Hıristiyanlardandılar ve onlar Efendimiz'in (sas) gelecek son peygamber olduğu konusunda çok ciddi ve önemli açıklamalarda bulunmuşlardı. [16]

Nübüvvetin ilk yıllarına gelindiğinde, Mekke'de cemaat halinde bir Hıristiyan topluluğundan söz etmek mümkün değildir. Ancak şahıs olarak bazı isimlerin Hıristiyan oldukları bilinmektedir. Mesela, bazı tefsir kitaplarımız Nahl Sûresi 103. ayetin[17] sebeb-i nuzülü olarak gösterdikleri Mekke'de demircilik yapan, isminin Cebr er-Rûmî veyahut Â'iş

[14] Eroğlu, Ahmet Hikmet, "Hıristiyanlığın Bölünme Sürecine Genel Bir Bakış", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 41, s.313

[15] Özkuyumcu, Nadir, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam,* c.2, s. 149

[16] İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 1, s.108, 109 ; Ebû Nuaym, *Delâil,* c. 1, s. 168,169; İbn Kesir, *el-Bidaye,* c. 2, s. 283, 284

[17] ***"Şüphesiz biz onların: 'Kur'an'ı ona ancak bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Halbuki bu (Kur'an) apaçık bir Arapçadır."*** (Nahl Sûresi, 16/103)

veya Ye'iş,[18] olduğu söylenen bir Hıristiyandan bahsetmektedirler. Yine Kâbe'nin inşaatında usta başı olarak çalışan Bâkûm er-Rûmî, [19] Mekke'de demircilik yapan Bel'âm er-Rûmî, [20] yine demircilik yapan ve Taif'te oturan Ezrak b. Ukbe er-Rûmî [21] ve yine Efendimiz'in (sas) Taif'"te taşlandıktan sonra Şeybe ve Utbe b. Rebia'ın bağına girdiğinde orada tanıştığı Addas en-Ninovî [22] bölgede bilinen Hıristiyanlardandı.

Mekke'deki Hıristiyanlardan bahsedince akla gelen ilk isimlerden biri de Varaka b. Nevfel'dir. Ancak Varaka b. Nevfel, her ne kadar o günlerde Süryanice olan İncil'i Arapça'ya çevirmiş olsa da,[23] o Hıristiyan değil, hanifti. [24] Mekke döneminde, Hz. Peygamber'in (sas) Hıristiyanlarla en ciddi iletişimi, biraz sonra değineceğimiz Habeşistan hicretine katılan Sahabîlerin, orada anlattıklarının arkasından Efendimiz (sas) ile tanışmaya gelen yirmi kişilik bir heyette görüyoruz. Nübüvvetin 10. yılında Mekke'ye gelen bu heyet, Hz. Peygamber (sas) ile görüşmüş, Kur'an'dan bazı ayetleri dinlemiş, o ayetlerden çok etkilenerek Müslüman olmuşlardı. Hatta onların İslam'la tanışmaları, bazı ayetlerin sebeb-i nüzulü olmuştu. [25] Onların İslam'ı kabul etmeleri, Ebû Cehil'i çok kızdırmış, arkalarından giderek onlara şöyle demişti: *"Allah sizin gibi bir kafileyi hiç muradına erdirmesin. Sizi, memleketinizde olanlar buraya gönderdiler ki, araştırıp onlara bu adamın (Hz. Peygamber'in) haberini götüresiniz. Ama siz gelip, onun dediklerini kabul ettiniz. Dininizden vazgeçip, onun dediklerini tasdikledi̇niz. Biz sizden daha ahmak bir kafile bilmiyoruz."* Ebû Cehil'in bu sözlerine karşılık, Habeşistan'dan gelen heyet şöyle dedi:

---

[18] Cevâd Ali, *el-Mufassal fi tarihi'l-Arab Kable'l-İslam,* c.4, s. 604; İbn Hişam, *es-Sîre,* c. 2, s. 393

[19] İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 1, s. 141

[20] İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 1, s. 169

[21] İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 1, s. 44; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf,* s. 119

[22] İbn Hacer, *el-İsabe,* c. 2, s. 459; İbn Esir, *Üsdü›l-Ğabe,* c. 4, s. 4

[23] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* s. 514

[24] Varaka b. Nevfel'in hanif oluşu ile alakalı bkz: s. ????????

[25] Kasas Sûresi, 28/51-54

"Selam size! Siz ne derseniz deyin, biz size bir şey demiyor, size kötü söz söylemiyoruz. Bizim inancımız bize, sizinki ise size..." [26]

Hz. Peygamber'in (sas) Mekke döneminde Hıristiyanlarla ilişkisi böyle iken, özellikle Habeşistan'a giden Sahâbe'nin Hıristiyanlarla ilişkileri daha yoğun olmuştur. Nübüvvetin 5. yılında Mekke'de, Müslümanlara karşı baskı ve işkenceler yoğunlaşınca, Efendimiz (sas) bir kısım Sahâbe'ye, Habeşistan'a hicret edebileceklerini, oranın adil bir kralı olduğunu söyledi. Bunun üzerine Hz. Osman'ın rehberliğinde ilk seferde 11 erkek, 4 kadın Habeşistan'a gittiler. Birkaç ay orada kaldıktan sonra, Mekkelilerin büyük bir kısmının Müslüman olduğuna dair bir haber duydular. Doğru olmayan bu haber üzerine geri döndüler. Baskı ve işkenceler artınca bu sefer daha kalabalık bir kafile ile yeniden Habeşistan'a doğru yola çıktılar. Tarihe ikinci Habeşistan hicreti diye geçen bu yolculukta 83 erkek, 18 kadın, toplam 101 kişi Hz. Cafer b. Ebî Talip rehberliğinde o zorlu yolları yürüdüler. Mekke müşrikleri bu kadar kalabalık bir kafilenin hicret etmesine sessiz kalamadı ve Habeş kralı Necaşi'yi çok iyi tanıyan, aralarında dostluk ilişkisi bulunan Amr b. Âs'ı onları geri getirme adına çeşitli hediyelerle arkalarından Habeşistan'a gönderdiler. Amr b. Âs, Müslümanları çok kolay bir şekilde geri getireceğini zan ediyordu. Ama umduğu gibi olmadı, Necaşi kendisine sığınan bu mültecileri geri vermeye pek yanaşmadı. Amr b. Âs hediyelerle Necaşi'yi ikna edeceğini düşündü, ama Necaşi'nin tavrı oldukça sert oldu: *"Allah bana bu memleketi verince benden rüşvet mi aldı ki; ben şimdi Allah adına bana sığınan bu insanları geri vermek için sizden rüşvet alayım"* [27] diyerek onları Mekke'ye teslim etmeye yanaşmadı. Amr b. Âs son bir koz olarak şöyle dedi: *"Ama Ey Melik! Bunlar İsa'ya sizin gibi inanmıyor ve ona sizden farklı şeyler söylüyorlar!"*[28] Amr b. Âs'ın bu sözleri orada olan herkesin meraklarını

[26] İbn Hişam, *Sîre,* c. 2, s. 32
[27] İbn Hişam, *es-Sîre,* c.1, s. 360
[28] Beyhakî, *Delâil,* c. 2, s. 303

artırmıştı, onlar için en hassas mesele Meryem ve İsa meselesi idi. Yahudilerle bile bu mesele hakkında tartışmalar yapılmış ama bir netice alınmamıştı. Acaba peygamber olduğunu iddia eden Muhammed (sas)bu konu hakkında ne düşünüyordu? Necaşi Müslümanların rehberi olan Cafer b. Ebî Talib'e döndü ve ona İsa hakkında bildiklerini anlatmasını söyledi.

Müslümanlar hazırlıklıydılar, çünkü onlar Habeşistan'a gelmeden Kur'an'da Hz. Meryem'i ve Hz. İsa'yı en detaylı bir şekilde anlatan Meryem Sûresi nazil olmuş, onlar da bu sûrede, bu mesele hakkında söylenen hakikatleri iyice kavramışlardı. İşte o anda Hz. Cafer, Meryem Sûresi'ni okumaya başladı; o okudukça orada bulunan din adamları başta olmak üzere topluluğun büyük bir kısmı gözyaşlarına hakim olamadı ve ağladı. Necaşi de ağlayanlar arasında idi. Hz. Cafer sözünü bitirdiği zaman; orada hazır bulunan bazı din adamları özellikle ayetler içerisinde geçen ve Hıristiyanların temel düşüncesi olan teslis inancını yerle bir eden mesajlarını duyunca homurdanmaya başlamışlardı. Çünkü okunan ayetler Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu değil, Meryem'e ilka edilen bir kelime olarak, bir ruh olarak görüyor ve onun Allah'ın seçilmiş bir peygamberi olarak tanıtıyordu. [29] Bu ise mevcut Hıristiyan düşüncesine tersti. Ama Necaşi orada hazır bulunan rahiplerden ve din adamlarından biraz farklı düşünüyordu. Ayetler bitince Necaşi, gözyaşları içinde: *"Bu duyduklarım Musa'nın ve İsa'nın getirdikleri ile aynı kaynaktan"* diyordu. Sonra yerden ufacık bir çöp alıyor ve yanındaki din adamlarına dönüp diyordu ki: *"Siz ne derseniz deyin, bu söylenenlerle bizim aramızda bu çöp kadar bile bir fark yoktur."* [30] Necaşi sonra Amr b. Âs'a dönüyor ve bu misafirleri asla teslim etmeyeceğini söylüyordu. Necaşi daha sonra Müslümanlara diyordu ki: *"Ülkemde istediğiniz kadar kalın benden ancak iyilik göreceksiniz."* Bu konuşmalardan sonra Müslümanlar artık Habeşistan'da ikamet ediyor ve

[29] ***"Allah'ın bir evlât edinmesi, olacak şey değildir! O, bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiği zaman, ona sadece 'Ol!' der ve hemen olur."*** Meryem Sûresi, 19/35

[30] İbn Kesir, *el-Bidaye,* c. 3, s. 74

Necaşi'nin kendilerine tahsis ettiği büyük bir gemide kalmaya başlıyorlardı. [31]

Burada Necaşi'nin tavrı ve söylediği sözler gerçekten çok önemlidir. Özellikle bölge Hıristiyanlarının içerisinde, tevhidi benimseyen ve Hz. İsa'ya olağanüstü meziyetler yüklemeyen bir mezhebin veya bir görüşün varlığı konusunda çağrışımlarda bulunuyor. Peki, bu çağrışımlara Kur'an'da herhangi bir iz var mıdır? Bu soruya cevap bulma maksadı ile Kur'an'a baktığımızda çok önemli ipuçları görmekteyiz. Öncelikle şu tespiti paylaşalım ki, Kur'an, Ehl-i Kitab'ın hepsini hem ahlak olarak, hem dini düşünce olarak aynı değerlendirmez. Mesela; Ehl-i Kitab'ın ahlak olarak bir olmadıklarını şu ayetten öğreniyoruz: ***"Ehl-i Kitap'tan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet bıraksan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bıraksan, başına dikilip durmadıkça onu sana geri vermez..."*** [32] Bu ayet Kitap Ehli'nin ahlaken hepsinin bir olmadığını çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Dini benimseme, algılama ve yaşama olarak Ehl-i Kitap'ın yine bir olmadığına dair Kur'an'da ayetler vardır. Mesela Âl-i İmrân Sûresi'nde şöyle denmektedir: ***"Ehl-i Kitab'ın hepsi bir değildir. Onlar içerisinde istikamet sahibi olan bir topluluk vardır. Onlar ki gecenin ilerleyen vakitlerinde secdeye kapanarak, Allah'ın ayetlerini okurlar. Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emrederler, kötülükten men ederler ve hayırlı işlere koşarlar. İşte bunlar salih insanlardandır. Onların yaptıkları hiçbir hayır asla karşılıksız kalmayacaktır Allah takva sahiplerini çok iyi bilmektedir."*** [33]

Bu ayetlerdeki mesaja yakın bir mesaj da Maide Süresi'nde vardır.

[31] Olayın detaylar hakkında bkz: İbn Hişam, *es-Sîre,* c.1, s. 357-362; İbn Kesir, *el-Bidaye,* c. 3, s. 72-75

[32] Âl-i İmrân Sûresi, 3/75

[33] Âl-i İmrân Sûresi, 3/113-115

Orada da denilmektedir ki: ***"...O Hıristiyanlar içerisinde öyle keşişler ve rahipler var ki, hakikate karşı kibirlenmezler. Elçi'ye indirileni işittiklerinde, gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün, çünkü ondaki hakikatin bir kısmını tanırlar:'Ey Rabbimiz! Biz inanıyoruz. Öyleyse bizi hakikate şahit olanlarla beraber yaz!' derler."*** [34]

Kur'an'daki bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Ehl-i Kitap'ın hepsi ne ahlakî, ne de dinî açıdan bir değildir. Bu ayetlerin kimler hakkında indiğine dair Sahâbe'den gelen rivayetler, Kur'an'daki bu beyanların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Sahâbe, bu ayetlerin Medine döneminde Habeşistan'dan gelen ve 12 kişiden oluşan din adamları kafilesinin üzerine nazil olduğunu söylemektedirler. [35] Yine tefsirlerimiz, gelen bu heyetin muvahhid olduklarını, teslis inancını benimsemediklerini ve kendilerini diğer Hıristiyanlardan ayrı gördüklerini belirtirler. Sayıları oldukça az olan bu Hıristiyanlar, M.S. 325 yılında İznik Konsili'nde teslis inancını reddedip, tevhidi savunduğu için önce sürülüp, sonra öldürülen Arius'a kendilerini nispet edenlerdir.[36] İşte Habeş kralı Necaşi'yi de etkileyen de bu düşüncedir.

Medine Dönemi'nde Hıristiyanlar

Medine'de yerleşik halk içerisinde Hıristiyan yoktu. Her ne kadar Hz. Hanzala'nın babası Ebû Amr, Rahib lakabından dolayı bazıları tarafından Hıristiyan olarak gösterilse de,[37] onun hanif olduğunu önceki sayfalarda belirtmiştik. [38] Medine dışında ise başta Necran Hıristiyanları olmak üzere, Gassaniler, Tay kabilesi, Belhârisler, Tağlib kabilesi ve daha birkaç

[34] Maide Sûresi, 5/82,83

[35] Taberi, *Câmiu'l-Beyan,* c.7, s. 3; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm,* c.3, s.157; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl,* s. 140

[36] Arius'un kaynaklarımızdaki adı Abdullah b. Aryus'tur. Mücadelesi ve sonunda şehadeti detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bkz: İbn Kesir, *el-Bidaye,* c.2, s. 125-129

[37] Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi,* s. 514

[38] Bkz. 23. Ders, s. 273-274

kabile ile, Eyle ve Devmetü'l-Cendel bölgelerinde Hırisitiyanlar yoğun bir şekilde yaşamaktaydılar. Efendimiz (sas) on küsur yıllık Medine hayatında bu sayılan Hıristiyan toplulukların hepsi ile iletişim kurmuştur. Bazen onlardan bir kısım heyetler Medine'ye gelmiş, bazen Efendimiz (sas) onlara davet mektupları ulaştırmış, bazen de ortaya çıkan sonuçlardan dolayı onların üzerlerine ordular göndermek zorunda kalmıştır. Bütün bunlara burada değinmek mümkün değildir. Biz sadece bir örnek olması açısından etkisi ve ehemmiyetinden dolayı Necran heyeti hakkında bir takım bilgiler aktarmak istiyoruz.

Necran, bugün Suudi Arabistan sınırları içerisinde kalan ve Yemen'in kuzeyinde olan tarihi bir yerleşim yeridir. Hıristiyanların tarihinde birçok önemli hadiseye zemin olmuş bu şehirde geçen mühim bir hadise Kur'an'da, isim vermeden bahsedilmektedir. Kur'an'da, *Ashâbü'l-Uhdud* diye geçen ve mümin oldukları için kazılan ateş çukurlarında şehit edilen bölgenin müminleri, o sadakatleri ile tüm iman ehline örnek olarak gösterilmektedir.[39] Bu hadisenin ortaya çıkmasına vesile olan mümin gencin kıssasını ise Efendimiz (sas) çok detaylı bir şekilde bize anlatmaktadır. [40]

İşte tarihi anlamda böyle bir yer olan Necran ahalisine, Efendimiz (sas) Mekke fethinden sonra bir davet mektubu gönderdi.[41] Onlar da Hicretin 9. yılında, Efendimiz (sas) ile daha yakından tanışmak, İslam hakkında daha detaylı bilgiler edinmek maksadıyla 60 kişilik bir heyet ile Medine'ye geldiler. Başlarında emir olarak Abdülmesih, dini lider olarak Ebû Harise b. Alkame ve yol rehberi olarak el-Eymen isimli şahıslar bulunuyordu.

Necran heyeti Medine'ye girdiklerinde, Efendimiz (sas) Sahâbe ile birlikte Mescid-i Nebevi'de ikindi namazını daha yeni kılmışlardı. Onlar da doğruca mescide gittiler, ibadet vakitleri geldiği içinde mescidin içe-

[39] Burûc Sûresi, 85/4-9
[40] Müslim, *Zühd,* 73; Tirmizi, *Tefsir,* 77; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* c. 6, s. 16-18
[41] Mektubun içeriği için bkz: İbn Hişam, *Sîre,* c. 2, s. 222; İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 1, s. 357

risinde Kudüs istikametine yönelerek ibadet etmeye hazırlandılar. Ancak Sahâbe'den bazıları onlara engel olmaya çalıştı. Bunun üzerine Efendimiz (sas) onların rahat bırakılmasını ve her türlü ibadetlerinin mescidin içerisinde yapılmasına müsaade edilmesini istedi.[42]

Daha sonra Necran heyeti Efendimiz (sas) ile görüştü. Onlar bazı sorular sordular, Efendimiz'de (sas) onlara bazı sorular sordu. Mesela onlar: *"Biz senden önce Müslüman olduk!"* dediler. Efendimiz: *"Hayır, siz doğru söylemiyorsunuz! Sizleri, İslamiyet'i kabul etmekten üç şey alıkoyuyor. Bunlar, domuz eti yemek, haça tapmak ve Allah'ın oğlu bulunduğuna inanmanızdır."* Efendimiz'in (sas) bu sözüne karşılık onlar: *"Peki, sana göre İsa'nın babası kimdir?"* diye sormuşlardı. Arkasından başka sorularda sormuşlardı.

Hz. Peygamber (sas) onların bu sorularına hemen cevap vermemişti. Bir müddet sonra Âl-i İmrân Sûresi'nin ilk 89 ayeti nazil olmuştu. Nazil olan o ayetler, Necran Hıristiyanlarının sordukları tüm sorulara cevaplar veriyordu. Efendimiz (sas) bu ayetleri onlara okudu; ayetler okundukça onlar dehşete düştüler. Ayetlerin bir yerinde şöyle deniyordu: ***"Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı, biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim ve Allah'tan yalancılar üzerine lânet dileyelim."*** [43]

Bu meydan okuma karşısında büyük bir korkuya düşen Necran heyeti: *"Ey Ebu'l-Kasım! Kendi aramızda görüşmek üzere bize biraz müsaade et. Biz daha sonra gelir, sana fikrimizi söyleriz."* [44] dediler. Efendimiz (sas) onların bu taleplerine olumlu yanıt verdi ve onları kendi hallerinde bıraktı. Daha sonra Necranlılar, kendi aralarında bu hadiseyi

[42] İbn Hişam, *Sîre,* c. 2, s. 224; İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 1, s. 357
[43] Âl-i İmrân Sûresi, 3/61
[44] İbn Hişam, *Sîre,* c. 2, s. 233

tartıştılar. Heyet içerisindeki alim ve tecrübeli şahıslar, Efendimiz'in (sas) gerçek bir peygamber olduğunu, bir peygamber ile lanetleşen topluluğun asla iflah olamayacağını söyleyerek, heyetlerini lanetleşmeden vazgeçirdiler.

Ertesi gün Efendimiz (sas) kendi Ehl-i Beyt'i olan Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i, abasının altına alarak taltif etmiş ve onları yanına alarak Necran heyetinin bulunduğu yere gelmiş, lanetleşmek için onları davet etmişti.[45] Ama onlar şöyle demişlerdi: *"Ey Ebu'l-Kasım! Biz seninle lanetleşmemeyi, seni dinin üzerine bırakmayı ve kendimiz de dinimiz üzerine kalmayı uygun gördük. Biz sana istediğin şeyi vermek üzere, seninle bir antlaşma yapmak istiyoruz. Ayrıca, aramızda ihtilafa düştüğümüz şeyler hakkında bize hakemlik yapacak birini de bizimle beraber göndermeni arzu ediyoruz."*[46]

Necran heyetinin bu taleplerini kabul eden Efendimiz (sas) onlarla bir antlaşma yaptı.[47] Onları İslam'ın tebası olarak kabul etti ve belli miktarda onlara cizye belirledi ve yine onların talepleri gereği ümmetin emini diye vasıflandırılan Ebû Ubeyde el-Cerrah'ı, hem aralarındaki ihtilafları çözecek hakem olarak, hem de mali konuları düzenleyecek bir rehber olarak gönderdi. [48] Hicretin 10. yılında tamamen İslam topraklarına katılan Necran, Hz. Ebû Bekir döneminde peygamberlik iddiasında bulunan Esved el-Ansî'ye tabi olarak isyan ettiler. Daha sonra pişman olanlar Müslüman olduklarını söylediler, diğerleri ise Hıristiyan olarak kaldılar. Hz. Ömer döneminde de onlar bölgede Hıristiyan olarak yaşadılar. İşte Siyer Coğrafyası'nın önemli dini gruplarından biri olan Hırıstiyanlar böyleydi. Efendimiz'in (sas) onlarla iletişimi ise yukarıdaki örneklerde bahsedildiği üzere özetle bu şekilde idi.

[45] İbn Kesir, *el-Bidaye,* c. 5, s. 54

[46] İbn Hişam, *Sîre,* c. 2, s. 233; İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 1, s. 357, 358

[47] Antlaşma metnini görmek için bkz: Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc,* s.72; İbn Sa'd, *Tabakât,* c. 1, s. 340

[48] İbn Hişam, *Sîre,* c. 2, s. 233

KUR'AN, EHL-İ KİTAB'A NİÇİN DEĞİNİR?

Siyer Coğrafyası'nın iki önemli dini zümresi olan Yahudiler ve Hıristiyanları biraz olsun tanıdıktan sonra, onların Kur'an içerisindeki ortak ifadeleri olan Ehl-i Kitap kavramına da kısaca değinmek ve neden Kur'an'ın Ehl-i Kitab'a ciddi bir oranda yer verdiğine dikkat çekmek durumundayız.

Ehl-i Kitap tamlaması, ilahî bir kitaba inanlar anlamına gelir. Buna göre Müslümanlar da bu kavramın içerisine girer. Ancak, terim olarak bu terkip, Müslümanlar dışında ilahî bir kitaba iman eden, ama kitaplarını tahrif ederek, doğru yoldan sapan din mensupları için kullanılır. [49]

Kur'an'ı Kerim içerisinde Ehl-i Kitab'ı anlatan ayetlerin sayısı oldukça fazladır. Her ne kadar, Kur'an'da bu tamlama 31 defa geçmekte ise de, onların anlatıldığı ayetler ve başta Bakara ve Âl-i İmrân Sûreleri olmak üzere birçok süre, Ehl-i Kitab'ı çok farklı açılardan anlatmaktadır. Gerek Kur'an içerisinde doğrudan Ehl-i Kitab'a hitap eden 31 ayet, gerek bir yerde geçen ve Hıristiyanları ifade eden Ehlü'l-İncil terkibi, [50] gerek ***"kendilerine kitaptan pay verilenler"*** [51] şeklinde geçen ifadeler, gerek ***"kendilerine kitap verdiklerimiz"*** [52] denilerek nazara verilenler, gerekse ***"kendilerine kitaptan pay verilenler"*** [53] diye anlatılan Ehl-i Kitap mensupları, sadece geçmişte yaşayan dini zümreleri tasvir eden bir anlatım değil, birçok mesajın üzerlerinden verildiği önemli örnek ve ibret levhalarıdır.

Çok geniş ve birçok açıdan ele alınması mümkün olan Ehl-i Kitap meselesine biz Kur'an çerçevesinden, niçin bu düzeyde değinildiğine dair, beş önemli noktaya dikkatlerinizi çekecek ve tespit edilen hususlar iki ayet meali ile sizlere takdim edeceğiz.

---

[49] Kaya, Remzi, *TDV, İslam Ansiklopedisi,* c. 10, s. 516
[50] Maide Sûresi, 5/47
[51] Bakara Sûresi, 2/101, 144, 145; Âl-i İmrân Sûresi, 3/19, 20, 100, 186
[52] Bakara Sûresi, 2/121, 146
[53] Âl-i İmrân Sûresi, 3/23; Nisa Sûresi, 4/44

1. Kur'an-ı Kerim, Ehl-i Kitab'a Ümmet-i Muhammed'i uyarmak için değinir.

"Dinlerine uymadıkça Yahudiler de Hıristiyanlar da asla senden razı olmayacaklardır. De ki: 'Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur.' Sana gelen ilimden sonra onların arzularına uyacak olursan, andolsun ki, Allah'tan sana ne bir dost ne de bir yardımcıvardır."[54]

"Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir guruba uyarsanız imanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevkederler." [55]

2. Kur'an-ı Kerim, Ehl-i Kitab'a bizzat kendilerini uyarmak için değinir.

"Ey Ehl-i Kitap! Neden doğruyu eğriye karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz?" [56]

"Onlara: 'Ey Kitap Ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, (doğru) bir şey (yol) üzerinde değilsinizdir' de. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır. Kâfirler topluluğu için asla üzülme!" [57]

3- Kur'an-ı Kerim Ehli Kitab'a, Müslümanlarla aralarındaki hukuku düzenlemek için değinir.

"Bugün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz

[54] Bakara Sûresi, 2/120
[55] Âl-i İmrân Sûresi, 3/100
[56] Âl-i İmrân Sûresi, 3/71
[57] Maide Sûresi, 5/ 68

şartıyla, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Kim (İslâmî hükümlere) inanmayı kabul etmezse onun ameli boşa gitmiştir. O, ahirette de ziyana uğrayanlardandır." [58]

"İçlerinden zulmedenleri bir yana, Ehl-i Kitap'la ancak en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur." [59]

4 – Kur'an-ı Kerim Ehl-i Kitap'la velayet[60] anlamında bir ilişkinin kurulamayacağını Müslümanlara duyurmak için değinir.

"Müminler, müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa, artık onun Allah nezdinde hiçbir değeri yoktur. Ancak kâfirlerden gelebilecek bir tehlikeden sakınmanız başkadır. Allah, kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor. Dönüş yalnız Allah'adır." [61]

"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar (birbirinin tarafını tutarlar). İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez." [62]

5- Kur'an-ı Kerim, Ehl-i Kitap'ın hepsinin bir olmadığını Hıristiyanların Yahudilere nispetle İslam'a daha yakın olduğu gerçeğini belirtmek için değinir.

---

[58] Maide Sûresi, 5/ 5

[59] Ankebût Sûresi, 29/46

[60] Velayet, sözlükte; yakın olmak anlamına gelen, *vely* kökünden türetilmiştir. Manası ise, sevmek, yönelmek, yardım etmek, bir işin sorumluluğunu kendi üzerine almaktır. Kur'an'da yasaklanan velayet ilişkisi Müslüman olmayanlarla, din ekseninde olanıdır. Yoksa, insani anlamda ilişkilerde herhangi bir yasak söz konusu değildir.

[61] Âl-i İmrân Sûresi, 3/28

[62] Maide Sûresi, 5/51

"(Resûlüm!) de ki: Ey Ehl-i Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze gelin! Allah'tan başkasına tapmayalım; O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmasın. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman: Şahit olun ki biz Müslümanlarız! deyin." [63]

"İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile, şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da: 'Biz Hıristiyanlarız' diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar." [64]

[63] Âl-i İmrân Sûresi, 3/64
[64] Maide Sûresi, 5/82

DÂRÜ'L-ERKÂM

- İsrailoğulları'na gönderilen bir peygamber olmasına rağmen, Yahudilerin Hz. İsa'ya karşı tavırları nasıl olmuştu?
- Kur'an'ın anlattığı Hz. İsa ile Hıristiyanların iddia ettiği Hz. İsa arasında ne gibi farklar vardır?
- Hz. Peygamber'in (sas) Hıristiyanlarla ilişkileri Mekke ve Medine dönemlerinde nasıl bir seyir izlemişti?
- Habeşistan'a hicret eden Sahabîlerin, Necaşi ile olan görüşmelerinde neler konuşulmuş, neticede ortaya nasıl sonuçlar çıkmıştı?
- Hıristiyanlar içerisinde özellikle Necranlıların önemi nedir? Siyer tarihi açısından onların Medine'ye olan ziyaretleri, nelere vesile olmuştur?

SUFFA

- Hıristiyanların tarihi süreçlerini, temel inanç esaslarını ve Hz. İsa'dan sonra geçirdikleri evreleri iyice öğren ki, onlar gibi dalalete sapmayasın.
- Siyer Coğrafyası'nda bulunan Hıristiyanların, Hz. Peygamber ile olan münasebetlerini iyice öğren ki, onlar gibi bile bile yanlış noktalara kapılar açmayasın.
- Bir İslam peygamberi olan Hz. İsa'nın doğumunu, ahlakını, mücadelesini ve akıbetini iyice öğren ki, onun cihana bıraktığı mesajlara karşı bigane kalmayasın.
- Kur'an-ı Kerim'in Ehl-i Kitab'ı ahlaken ve dinen aynı görmediğini iyice öğren ki, onlarla münasebette doğru bir usûl oluşturarak hatalı işlere bulaşmayasın.
- Kur'an'ı Kerim'in Ehl-i Kitab'ı niçin çok ciddi oranda anlattığını iyice öğren ki, onlar üzerinden verilen mesajları kavrayabilesin, dertlerine derman olabilecek cevapları başka yerlerde aramayasın.